

Limba ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 5-6 (241-242) 2017

ANUL XXVIII
Chișinău

ISSN 0235-9111

REVISTA APARE SUB AUSPICIILE ACADEMIEI ROMÂNE

limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 5-6 (241-242) 2017

CHIȘINĂU

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chișinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Ana BANTOȘ

**Secretar general
de redacție** Alex MARCHITAN

Redactori Jana CIOLPAN
Liliana GANGA-ROSTEA
Rodica CERGA-PĂSLARU

Lector Veronica ROTARU

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

Coperta Victoria COZMOLICI, „*Peisaj din Benești*” (fragment)

**Colegiul
de redacție** Ștefan AFLOROAEI (Iași), Doina ARPENTI (Italia), Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Gheorghe CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Mircea A. DIACONU (Suceava), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Ion I. IONESCU (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași), Vlad MISCHEVCA, Viorica MOLEA, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Adrian Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Ala SAINENCO (Bălți), Marius SALA, Victor SPINEI (București), Constantin ȘCHIOPU, Victor VOICU (București), Diana VRABIE (Bălți)

Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

**Ap. 226, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 64,
Chișinău, 2001, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

SUMAR

ARGUMENT

- Alexandru BANTOȘ
Țara mea de dincolo de Prut 9

LECȚIILE ISTORIEI

- Ion MISCHEVCA
Unirea de la 1918 a fost impusă? 14
- Mircea DRUC
Primul candidat „de dincolo” la președinția României 25

RECURS LA PATRIMONIU

- Nicolae COLAN
Biserica neamului și unitatea limbii românești 55

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII NOASTRE

- Oliviu FELECAN, Nicolae FELECAN
Romanitate și românitate la reprezentanții Școlii Ardelene 69

EVENIMENT

- Victor A. VOICU
Premise la „Geopolitica religiilor azi – Quo vadis, Europa?” 80

HISTORIA MAGISTRA VITAE

- Vlad MISCHEVCA
În serviciul muzei Clio sau ce înseamnă a fi istoric 89

LIMBAJ ȘI COMUNICARE

Viorica MOLEA

O nouă formă de comunicare în spațiul virtual: oralitatea digitală 96

Marcela VÎLCU

Strategii în stabilirea valorii (ne)predicative a unor verbe 106

Natalia STRATAN

Verbele și expresiile verbale impersonale în limba română 110**SOCIOLINGVISTICĂ**

Lidia CONDREANCA

Ecologia limbii 116**ÎNTRUNIRI ȘTIINȚIFICE**

Nicolae FELECAN

Sacru și profan în onomastică 121**CRITICĂ, ESEU**

Magda URSACHE

Între roman și eseu 127

Elena ȚAU

Perspectiva narativă: tehnică și strategie 133

Adrian Dinu RACHIERU

Un cărturar hușean (I) 143

Petru HAMAT

„Baladă studentescă”: de la alchimia sensurilor la iluzia fantasmelor 152

Petru URSACHE

N. Iorga despre frumos în arta populară (I) 171**PROZATORI CONTEMPORANI**

Gheorghe GLODEANU

Romanul unui om din Est 185

Ana BANTOȘ

Discursul narativ postmodern. Mihaela Perciun, *Cenușa rece* 191

Nicolae RUSU

Un prozator impetuos și sigur 197

Ion IACHIM

Viziuni înaintea execuției 204

POESIS

Mircea COLOȘENCO

Diplomatul cărturar Sicu V. Macovei – poet în vremuri de restriște 214

Sicu V. MACOVEI

**Refugiatul; Memento; Aniversare; Noi; Chemări;
Izgonirea din rai; Trenul albastru** 219

Elena VIZIR

**Te voi tălpa, prietene, desculț; Corul vocilor ascunse;
Lenevind între perne; La mare, la soare; În casa care nu mai este;
Tabiet; Muza la semafor; Un pat și zece ochi;
Acolo pâlpaie lumini; Înțepeniți; Aproape apocalipsă** 224

PERMANENȚA CLASICILOR

Mircea COLOȘENCO

Dramaturgia lui Mihai Eminescu 232

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Andy PUȘCĂ, Cristinel MUNTEANU

**Mihail Sadoveanu și căutarea dreptății.
Forme ale justiției în *Hanu Ancuței*** 236

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Diana VRABIE

Mark Twain sau nonconformismul unei autobiografii 248

PRO DIDACTICA

Constantin ȘGHIOPU

**Registre stilistice ale operei literare:
o abordare teoretico-metodologică** 256

Angela LUNGU

**Dezvoltarea competenței de lectură prin abordări
inter- și transdisciplinare** 264

ANIVERSĂRI. GHEOGHE CHIVU -70

Ioan MILICĂ

Omul de cuvânt 270

Vasile D. ȚĂRA

O personalitate distinsă a filologiei românești 275

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

- Nicolae MĂTCAȘ
Să rămâi tu însuși, orice s-ar întâmpla 280
- Constantin ȘGHIOPU
Eternizarea verii în care mama a avut ochii verzi 289

DINTRE SUTE DE REVISTE

- Iulian BOLDEA
Publicația „Echinox” în pagini de epistolar 296

CONFLUENȚE

- Antonina SÂRBU
Peisaj uman 301
- Thomas STRAUB
Un program de studii este valoros dacă are o legătură reală cu practica 308
- Yoan PEREZ
Aspecte ale activității organizațiilor neguvernamentale. Cazul Republica Moldova 315

DIALOGUL ARTELOR

- Valentin MASLOV
Revelațiile artistice ale Victoriei Cozmolici 319
- Victoria COZMOLICI
Artistul și circumstanțele de anvergură (pagini color) I-VIII

EX CIVITAS

- Ion I. IONESCU
Mediul și oamenii comunităților 326

IN MEMORIAM ION DUMENIUK

- Claudia CEMĂRTAN
Ion Dumeniuk – patriot al limbii române 337
- Petru BUTUC
Probleme ale categoriei semnificației în lingvistica actuală 343

DUMITRU IRIMIA ÎN POSTUMITATE

Ala SAINENCO

Colocviul de exegeză literară la Memorialul Ipotești 350

Mircea A. DIACONU

Dumitru Irimia. Națiune și rațiune 353

Lucia ȚURCANU

Profesorul care a făcut Unirea 356

Maria ȘLEAHTIȚCHI

Basarabia lui Dumitru Irimia 358

Mihai ȘLEAHTIȚCHI

Evocare: vocația de psihosociolog a lingvistului Dumitru Irimia 365

Smaranda GHIȚĂ

Profesorul Dumitru Irimia 368

Ala SAINENCO

Repere în definirea limbajului poetic:**Eugeniu Coșeriu și Dumitru Irimia** 373

*Marea Unire de la 1918
a fost imperios necesară
pentru consolidarea națiunii române
și pentru binele milioanei de români
din afara frontierelor trasate
după Mica Unire de la 1859.*

*În prezent însă,
integrarea celor două state românești
este absolut necesară
pentru supraviețuirea
Statului Unitar Român
și a Națiunii Române.*

Mircea DRUC

Țara mea de dincolo de Prut

Și după un secol de la Marea Unire Prutul mai continuă să ne despartă. Frontiera trasată în 1812 mai dăinuie, deși aceasta nu mai are conotațiile de altădată. Evident, acum, pentru a vizita Bucureștiul sau Chișinăul, nu mai e nevoie de permise speciale aprobate la Moscova. Penetrarea graniței se face mai lesne, dar totuși cu multe și umilitoare dificultăți provocând dezamăgire și disperare... Ajuns acasă (în dreapta sau în stânga râului), omul e copleșit de regretul și necazul că toate în lumea asta trec și se schimbă, numai hotarul de la Prut nu. Țara mea, a bunicilor, a părinților și a nepoților mei, se află și la Centenarul Marii Uniri „dincolo de Prut”. Instituțiile vamale monitorizează, ca pe vremuri, fluxurile de călători, iar legăturile dintre cele două state, unul membru la Uniunii Europene și al NATO, altul balansând între vectorul european și cel asiatic, mai poartă amprenta izolaționismului sovietic. Republica Moldova, deși „suverană și independentă”, este (în plan economic, politic, identitar) sub umbrela Imperiului de la Răsărit, care, desigur, nu-i dispus să-și retragă armatele din Transnistria și nu acceptă cursul european sau unionist revendicat de fosta colonie. În acest context, sunt mai mult decât ridicole perspectivele descrise de „optimiștii de profesie”, mulți dintre ei exprimând și punctul de vedere al guvernanților, care ne îndeamnă să fim calmi și senini, pentru că, afirmă aceștia, trăim într-o „țară de succes”, cu un viitor sigur și înfloritor. Mai nou citim (pe banerele enorme atârnate la intersecții de străzi) sloganul (de împrumut): „Un președinte puternic înseamnă un stat puternic”. Asta, deocamdată, ne-a lipsit, un președinte cu mână forte, că în rest toate merg ca pe roate!

În zadar susțin analiștii economici de la noi (și de peste hotare) că formațiunea statală, consecință a Pactului Ribbentrop – Molotov, eșuează lamentabil la toate capitolele. Guvernanții ursuzi, cu mască de înțelepți, nu admit, desigur, această „sentință”, deși argumentele sunt mai mult decât evidente. Să ne referim doar la câteva: „Examinând situația economică în 40 de state, banca elvețiană „Credit Suisse” constată într-un raport că Republica Moldova este cea mai săracă țară din Europa, plasându-se pe

ultimul loc, cu o avere de 2500 USD pe cap de locuitor, înaintea ei fiind Ucraina cu 2700 USD”. Mai mult decât relevantă este și concluzia Secretarului general al Consiliului Europei, Thorbjorn Jagland, care consideră că „Republica Moldova este un stat pe marginea prăpastiei și riscă să devină următoarea criză de securitate a Europei, cu potențiale consecințe dincolo de frontierele ei”.

Din cauza corupției, a șomajului și a penuriei, teritoriul interriversan se depopulează iremediabil. Zilnic din Republica Moldova pleacă peste hotare 116 persoane, iar fiecare al zecelea copil este al nimănu; numărul șomerilor în Republica Moldova este de 44,6 mii și a crescut cu 15% în ultimul an, – comunică Biroul Național de Statistică; potrivit pronosticurilor, pentru cetățenii născuți după 1970 nu vor mai exista fonduri de pensii... În timp ce numărul populației scade catastrofal, iar satele îmbătrânesc și devin pustii, partidele și liderii lor mimează o spectaculoasă și cinică activitate „în interesul cetățenilor”, neglijând sau făcând abstracție de starea reală a lucrurilor și de trista existență a amărăților noștri conaționali. Paradoxul situației este că, pe fundalul politicianismului autohton, al indiferenței și lăcomiei guvernanților, statul moldovean continuă să plonjeze într-un proiect fără perspective, fapt care nu prea deranjează pe nimeni. Mai mult, suntem îndemnați să nu vorbim despre trecut, că acesta nu ne mai reprezintă, și nici despre viitor, că, vezi bine, „vindem iluzii”. Suntem somați, altfel spus, să rămânem în menghina prezentului, captivi ai unui dezastru social și economic ce ne afectează cumplit, epuizându-ne energia, voința și puterea de a supraviețui pe pământul moștenit de la strămoși. Să ne mirăm că mulți dintre basarabienii tineri, competenți, performanți, nemaicrezând în schimbarea la față a Basarabiei, pleacă peste hotare. O parte (tot mai apreciabilă!) dintre emigranții noștri au o viață prosperă în alte țări (și e bine că se întâmplă acest lucru!), dar, în același timp, cei rămași acasă – vârstnici și copii – sunt dependenți de statul aflat la cheremul aventurierilor politici, stat care se menține pe linia de plutire și datorită celor plecați în căutarea altui destin.

În anii '90, când s-a dezagregat URSS, Republica Moldova a avut două opțiuni. Întrucât din varii motive, obiective și subiective, nu s-a realizat Reunirea cu Patria-mamă, a fost „consimțită” cea de-a doua cale – Independența. Itinerarul statului moldovenesc însă denotă că după un sfert de secol de ezitări și iresponsabilități ale „celor de sus” (care, având un sin-

gur scop – înavușirea personală și de clan –, abordează cu jumătăți de măsură chestiunile vitale ale societății, disprețuind cele mai elementare legi de guvernare și de conviețuire socială), Independența s-a pomenit în stare de comă, iar până la faliment nu a rămas decât un pas.

În această sumbră circumstanță, când hățișurile Independenței par fără sfârșit, când viața omului simplu după 1991 degradează în cel mai deplorabil mod, cine să răspundă la întrebarea Quo vadis, Republica Moldova?

Mergem spre Occident sau ne întoarcem îndărăt spre Răsărit? Care sunt acum interesele noastre naționale și în ce mod vom reuși să recuperăm starea de echilibru a societății în această lume aflată la confluența marilor și greu predictibilelor primeniri geopolitice?

Istoria noastră, mai veche și mai nouă, experiența amară a aflării sub „oblăduire” rusească pun la îndoială oportunitatea de a mai avea drum laolaltă cu Rusia, dacă râvnim cu adevărat să evadăm din mizeria economică actuală și dacă dorim (în plan identitar) să rămânem ce-am fost – români! Oricum, Rusia nu e dispusă să sprijine financiar un proiect lipsit astăzi de relevanță pragmatică. Rușii vor continua, ca și până acum, să manipuleze și să îndoctrineze perfid și pe toate căile populația băștinașă.

După Brexit, după exodul musulmanilor, după diversele derapaje ale comunității, integrarea europeană pare un proces anevoios, cu finalitate nesigură. Pentru Republica Moldova, consideră cunoscătorii problemei, aderența la valorile occidentale este o himeră, în condițiile dificultăților actuale ale Uniunii Europene și ale incapacității practice a Republicii Moldova de a susține examenul fuziunii.

În toți anii de independență, indiferent de politicile ambigui promovate de către factorii decidenți de la Chișinău, România a fost alături de Republica Moldova, oferindu-i permanent ajutor economic, politic și diplomatic. Statul Român s-a dovedit a fi singurul partener generos și finanțator real, investind masiv (fără a aștepta recunoștința ce i se cade!) în reabilitarea școlilor, spitalelor, grădinițelor, muzeelor, teatrelor, în susținerea tinerilor care vor să studieze în România, în extinderea arterelor rutiere moderne, în consolidarea sistemului energetic, altfel spus, în crearea condițiilor necesare pentru îmbunătățirea nivelului de viață al oamenilor. Conștientă de rostul sprijinului celor de-un sânge cu noi, societatea civilă, în special tânăra

generație din Republica Moldova, pledează tot mai insistent pentru sincronizarea vieții socioeconomice a celor două state, pentru fluidizarea și înlesnirea legăturilor dintre românii de pe ambele maluri ale Prutului. Tot mai multe și mai auzite sunt vocile ce susțin că a venit timpul când declarațiile patriotarde și vorbele frumoase trebuie să se transforme în fapte reale pentru Reîntregirea spațiului românesc. Acțiuni primordiale se consideră, de exemplu, repararea și repunerea în aplicare a celor 22 de poduri peste Prut, edificate în perioada interbelică și distruse în 1944 de către sovietici pentru a întrerupe comunicarea celor două maluri. Astăzi sunt practicabile doar opt dintre acestea.

Marea Unire de la 1918, a adus acum o sută de ani Basarabiei dezrobirea, descătușarea și nesperata șansă de a reanima și fortifica identitatea românească. Valabile și azi, documentele Unirii de la 27 martie și de la 1 decembrie 1918, la care noi, basarabenii, nu am renunțat, ne oferă dreptul și chiar ne obligă să lichidăm nefastele urmări ale accidentelor politice care au înălțat zidul separării între români.

Reîntregirea, tot mai sigur exprimată pe ambele maluri ale Prutului, este un proiect profund realist, realizabil din punct de vedere politic și trebuie considerat cel mai important obiectiv național la București și la Chișinău. Înfăptuirea acestui ideal național este însă de neconceput fără schimbarea mentalității tuturor conaționalilor, dar mai cu seamă a clasei politice, reticente încă la acest imperativ al timpului.

La început de an centenar, Reunirea – act politic de anvergură și obiectiv strategic de durată – este mesajul principal al numeroaselor manifestații culturale desfășurate pe întreg spațiul românesc. Într-un articol recent, adresat tinerilor români, citim: „Niciun neam nu se poate simți întreg atunci când o parte din populația sa nu face parte din tot. Basarabia, aceasta bucată a românității, care a suferit atâta din cauza intereselor străine, trebuie să revină la patria-mamă. Noi, cei de 30 și 40 de ani, trebuie să transformăm aducerea Basarabiei în România în obiectiv de generație. Urmărind modelul german, dorințele noastre sunt firești și în concordanță cu viziunea Wilsoniană, care a construit țările Europei și care astăzi traiește o revigorare ideologică. Fără o Românie a tuturor românilor este greu să ne gasim locul nostru în istorie. În ciuda tuturor provocărilor economice și culturale potențiale, trebuie să ne asumăm unirea și să fim conștienți că până la sfârșitul vieții noastre statul român va deveni coerent și consistent prin Unire”

(Misiunea generației mele de Tănase Stamule, „Contributors”, 3 decembrie 2017).

Numai prin efort și sacrificiu constant, prin consolidarea mișcării și a partidelor unioniste vom reuși să reedităm evenimentul astral de acum un veac. În continuă extindere și afirmare, spiritul unionist demonstrează fără tăgădă că, indiferent de vrerea unor actori politici de azi sau de ieri, de dincoace sau dincolo de Prut, România niciodată nu a încetat să fie „Țara mea de glorie, țara mea de dor”...

Alexandru BANTOȘ

Ion Mischevca

Unirea de la 1918 a fost impusă?

I. M. – doctorand în istorie la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova. Autor al unor articole științifice și de publicistică apărute în reviste și ziare din Republica Moldova și din România.

Motto: „Cititorule, dacă îți vei pune întrebarea: cine a făcut Unirea Basarabiei cu țara-mamă, istoria îți răspunde: vocea sângelui.

Dimitrie BOGOS

Din păcate, cu cât ne apropiem de centenarul Marii Uniri, cu atât mai politizat și denaturat devine discursul public la acest subiect. Dacă adepții tezelor istoriografiei sovietice sau apologetii moldovenismului primitiv contes-tă însăși noțiunea de „unire”, înlocuind-o cu termenul impropriu „anexare” sau, în cel mai bun caz, cu eufemismul „alipire”, atunci unii istorici angajați politic, precum și preținși formatori de opinie încearcă să justifice ineptia că Unirea de la 1918 ar fi fost impusă. În cele ce urmează, vom combate cu argumente ambele aserțiuni, deopotrivă false și pernicioase.

Alexandru D. Xenopol, într-o lucrare dedicată filosofiei istoriei, făcea distincția dintre faptele ce se desfășoară în natură, pe care le definește ca fiind „coexistente” (adică se produc în același spațiu și pot fi reproduse în condiții de laborator), și faptele istorice, adică „succesive” (care se desfășoară în decursul timpului și nu mai pot fi reproduse în aceleași condiții)¹. Dar Unirea de la 1918 nu este doar un fapt, ci și un proces istoric, care a demarat

cu recunoașterea României ca subiect de drept internațional (1856-1864) și obținerea independenței de stat (1877-1878). Cu alte cuvinte, dacă România nu ar fi existat pe harta politică a lumii, Unirea de la 1918 nu s-ar fi realizat. De asemenea, dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza (1859)² a fost, în esență, o „Mare Unire” (așa cum o numeau contemporanii), respectiv consecințele aceluia act sunt definitorii pentru anul 1918. Firește, nu trebuie să cădem în extreme, afirmând că unirea românilor reprezintă „urmarea firească a unei pregătiri istorice de sute de ani”³, dar nici să eludăm „unitatea românească”⁴ și jertfa adusă pentru înfăptuirea idealului național.

Spre deosebire de profesorul bucureștean Lucian Boia,⁵ care în tentativa de demitizare a istoriei românilor nu a făcut decât să amalgameze, să reinterpreteze sau pur și simplu să distorsioneze orice demers istoriografic autohton, credem cu fermitate că „unitatea politică a românilor nu se putea realiza nici în secolele XIX și XX, dacă nu existau românii, dacă romanitatea era o iluzie”⁶. Conștiința națională nu este un dat sau un rezultat al epocii moderne, dar este adevărat că anume în „secolul națiunilor” s-a cristalizat ideea de unitate politică la popoarele care erau divizate în mai multe state (spre exemplu, germanii, italienii, românii). „Conștiința națională modernă la români nu se confundă niciodată complet cu ideea statului național, deși aceasta din urmă avea să devină în secolul al XIX-lea o componentă de bază a conștiinței naționale. Conștiința națională modernă românească este o convingere intimă a originii, limbii, spiritualității comune, a unității românilor, convingere manifestată activ prin lupta, pe căi diferite, pentru emancipare națională. Conștiința națională este stimulul luptei națiunii pentru legitimarea sa între celelalte națiuni. Nici conștiința națională modernă franceză sau engleză nu sunt «idei ale statului național», fiindcă statele naționale francez și englez erau formate din punct de vedere teritorial și chiar al solidarității numite națiune încă din finalul Evului Mediu. Epoca modernă nu a făcut decât să omogenizeze statele respective în funcție de criteriul național, să le centralizeze, să le doteze cu instituții naționale. Elita intelectuală românească din secolul al XVIII-lea a fost animată de conștiința națională modernă, dar nu încă de ideea statului național sau a organismului politic românesc unic. Evident, aceasta nu ne dă motiv să negăm existența conștiinței naționale la anumite niveluri sau straturi ale națiunii. Oamenii politici (clerici și dascăli de

meserie), intelectualii și chiar țărani au avut fiecare propria soluție de emancipare națională, chiar dacă aceste soluții nu au fost mereu convergente, nici corelate. Elitele politice (politico-religioase) au ales, în parte măcar, calea unirii cu biserica Romei și calea petițiilor (supplexurilor), înaintate cu zecile către diverse foruri, în principal către Curtea Vieneză; intelectualii de marcă au ales soluția specifică lor, a creației istorice, filologice, științifice, beletristice etc. din cadrul curentului cultural numit Școala Ardeleană. Țărani, majoritatea analfabeți, s-au dezlănțuit în timpul Răscoalei lui Horea, oferind chestiunii naționale o dezlegare proprie, prin cerința impusă nobilimii de a trece la «legea românească»⁷.

Revenind însă la chestiunea „impunerii” Unirii de la 1918, trebuie să precizăm că actul istoric în sine a fost precedat de o serie întreagă de evenimente, unele declanșatoare/cauzatoare, iar altele preparatoare/complementare. În prima categorie includem factorii externi, iar în cea de a doua – pe cei interni. După cum remarca Alexandru Boldur, „înainte de a se termina războiul, izbucnește în martie 1917 revoluția rusă. Ea lansează idei și lozinci noi, dintre care de un deosebit succes în rândul popoarelor, încorporate în statul rusesc, s-a bucurat lozinca autodeterminării popoarelor”⁸. Similar, pentru românii din Imperiul Austro-Ungar, cele 14 puncte ale președintelui american Wilson conțineau același îndemn al reajustării frontierelor după principiul autodeterminării națiunilor. Prin urmare, românii din teritoriile înstrăinate nu au făcut decât să se conformeze tendințelor, profitând de dezintegrarea statelor multinaționale și pregătind terenul pentru înfăptuirea idealului național.

Criticii de serviciu și „demistificatorii” obiectează că unirea ar fi fost impusă tocmai din considerentul că semnalul a fost dat din afară, din exterior. Că, de fapt, românii basarabeni, bucovineni și transilvăneni nu și-ar fi dorit să trăiască într-un stat național unitar. Dar această abordare denotă diletantism sau rea-voință. Or, de la pașoptiști încoace și chiar mai înainte, în unele cazuri izolate, elita intelectuală românească a revendicat dreptul la unitate politică. Dacă în Evul Mediu statul era perceput ca proprietatea Domnului, care își legitima puterea de la providență („din mila lui Dumnezeu”), iar locuitorii țărilor medievale românești erau considerați supuși, atunci începând cu Revoluția Franceză apa-

re noțiunea de „cetățenie”, care, împreună cu introducerea regimurilor constituționale, a asigurat cadrul propice pentru unificarea politică. Este absurd și anacronic să cerem de la înaintașii noștri din sec. XIV-XVIII să aibă convingerile pe care le-au avut pașoptiștii sau cele pe care noi le avem astăzi. Însă aceasta nu înseamnă că elita de atunci nu-și iubea neamul sau că nu vroia să-l vadă într-un singur stat, dar concepțiile politice ale vremii se împotriveau unor asemenea idei. Tradiția dinastică și mentalitatea medievală erau mai importante decât unirea.

Un alt motiv pentru perpetuarea separatismului politic al Moldovei față de Țara Românească (și viceversa) îl constituia echilibrul de forțe. Având aproximativ aceeași suprafață, aceeași populație și aceleași tehnici de luptă, niciuna dintre ele n-o putea cuceri pe cealaltă. Or, în Evul Mediu unificarea se producea prin forța armelor, nu prin alegeri sau plebiscite (Rusia a apărut după ce Moscova a cucerit Novgorodul și celelalte cnezate rusești). Ștefan cel Mare a purtat războaie fratricide cu muntenii nu pentru că vedea în ei un pericol la adresa „statalității” Moldovei, ci pentru că dorea să-și impună hegemonia în regiune.

Nu în ultimul rând, și marii noștri cronicari, moldoveanul Miron Costin și munteanul Constantin Cantacuzino, deși evocau originile comune ale românilor, se opuneau unificării lor politice.⁹ Prin urmare, lipsa unor elite „unioniste” a tergiversat înfăptuirea acestui deziderat. Până și Mihai Viteazul a înfăptuit prima unire mai degrabă din motive personale, decât din considerente naționale.

Într-adevăr, circumstanțele externe au favorizat, la mijlocul sec. al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea, crearea statului național și, respectiv, a statului național unitar român. Dar dacă în teritoriile înstrăinate nu ar fi existat populație majoritar românească, conștientă de apartenența sa națională, și elite curajoase care s-o reprezintă și să-i revendice drepturile naționale, niciun fel de lozinci sau principii enunțate din exterior nu ar fi realizat unirea. În acest sens, Gheorghe Brătianu spunea că „din toate provinciile românești care au suferit dominația străină, Basarabia era cea în care o conștiință națională avea cele mai puține șanse să se dezvolte. Efortul meritoriu al câtorva intelectuali, Vasile Stroescu, Paul Gore, nu părea să poată depăși orizontul local”¹⁰. Iată de ce Constantin Stere, cel mai consecvent și insistent susținător al cauzei basarabene în disputa dintre antantofili și germanofili, afirma că: „Astăzi însă e prea târziu; nu mai avem deschisă decât

o singură cale: împotriva Rusiei și pentru Basarabia! Altfel, vom pierde și Basarabia și vom rămânea și fără Ardeal. Ardealul nu a pierit într-o mie de ani, nu va pieri nici de azi înainte”¹¹.

Cu certitudine, situația dintre Prut și Nistru nu era una îmbucurătoare la începutul sec. al XX-lea, dar nici chiar lipsită de speranță. Pe parcursul a peste un veac de ocupație țaristă, românii basarabeni au fost supuși deznaționalizării, dar „politicile de rusificare ale regimului nu au afectat identitatea majorității moldovenilor, întrucât în mare parte ei au rămas țărani analfabeți”¹². De altfel, Dumitru C. Moruzi consideră că „e de neînchipuit puterea de rezistență etnică a elementului românesc din satele basarabene! Ce nu s-a făcut, ce mijloace nu s-au întrebuințat pentru deznaționalizarea lui, și toate au rămas zadarnice. Țăranul din 1905 e tot țăranul din 1812. (...) Așadar, nici prin căsătorii,¹³ nici prin colonizări, nici prin biserică,¹⁴ nici prin școli, nici prin interese materiale și creare de noi interese de politică locală, nu s-a putut ajunge la deznaționalizarea țăranului basarabean. Temelia neamului a rămas neatinsă: limba, portul, moravurile, datinile sunt neclintite și chiar aspectul general al satelor e același ca înăuntrul Moldovei”¹⁵. La fel de revelatoare este concluzia formulată de către istoricul Gheorghe Negru, conform căreia cauza insuccesului rusificării țăranimii rezidă din „proverbiul conservatorism” al acesteia, precum și din faptul că „la sate, opresiunea limbii ruse se resimțea mai slab, măsurile de rusificare ale autorităților (în special în biserică și școli) își pierdeau efectul în fața determinării țăranilor de a-și urma tradițiile. (...) După cum se spunea într-un document alcătuit de unul dintre agenții Direcției de jandarmi din Basarabia: „moldovenii, aflându-se sub stăpânire rusească, nu numai că nu s-au rusificat, dar au moldovenizat și continuă să moldovenizeze elementele slave”¹⁶. Despre răspândirea limbilor printre minorități, Petre Cazacu declară că „grecii și armenii în Basarabia învățau întâi și mai bine *limba moldovenească* (subl. n.) de la țărani; rușește ajungeau să vorbească a doua sau a treia generație și o vorbeau bine numai după școală”¹⁷. Până și exponenții istoriografiei țariste, printre care la sfârșitul sec. al XIX-lea s-a remarcat P. N. Batiușkov, semnalau românizarea populației alogene din Basarabia: „dacă noi dorim ca populația rusă să nu se românezeze (*arumânivalasi*) mai departe în acest ținut, ca Basarabia, într-adevăr să devină, dar nu numai să fie considerată gubernie rusă, să nu devină în continuare obiectul râvne-

lor românești și chiar agitație și să fie legată organic cu Rusia întregă, pentru aceasta trebuie ca prin intermediul școlii să-i facem cunoscuți pe țărani moldoveni cu limba bisericească slavonă și de a-i face pe ei ruși cel puțin o jumătate după limbă”¹⁸.

În momentul intrării României în prima conflagrație mondială, românii basarabeni recrutați în armata țaristă participau deja de doi ani la lupte. Conform unor documente din arhivă, „la prima etapă a acțiunilor militare urmau a fi încorporați din Basarabia (cu excepția județului Hotin) 55.622 de rezerviști și ratnici”¹⁹. „Trezirea unei conștiințe naționale la românii din Basarabia și dorința lor de a se uni cu România au fost rezultatele războiului și ale revoltei rusești. Soldatul moldovean făcuse deja destule campanii pentru țar: în Crimeea, în Balcani, în Manciuria. De data aceasta, neprevăzutul operațiunilor militare l-au pus față-n față cu alți români, în rândul armatei austro-ungare care îi era opusă, sau a armatei române cu care combătea alături. Află că românii din Regat participau la război pentru a-și elibera frații de sub dominație austriacă și maghiară. (...) Avu deodată conștiința unei aceeași limbi care depășea frontierele imperiului rus și ale regatului aliat, a unei naționalități mai întinse, mai bogate căreia el însuși îi aparținea”²⁰. În mod firesc, anume ostașii moldoveni, care au îndurat ororile războiului și erau conștienți de dezintegrarea imperiului Rusiei și de pericolul instaurării anarhiei sau a unui nou regim de ocupație, au organizat un Congres la Chișinău, în perioada 20-25 octombrie 1917, la care au participat 989 de delegați (soldați și ofițeri). Prin Rezoluția Congresului era proclamată autonomia teritorială și politică a Basarabiei, dar și constituirea organului său legislativ. Dacă ar fi să comparăm rezultatele îndoielnice ale recensământului din 1897 cu distribuția mandatelor în Sfatul Țării, remarcăm totuși o proporționalitate: din totalul de 156 de deputați, 105 erau români moldoveni (47,6% din populație, conform recensământului), 15 ucraineni (19,6%), 14 evrei (11,8%), 7 ruși (8,1%), 2 bulgari (5,2%), 2 nemți (3,1%) ș. a. Prin urmare, reprezentativitatea organului legislativ al Basarabiei rămâne incontestabilă: 58 de deputați au fost aleși de comisiile comunale și ale ținuturilor și de asociațiile profesionale, 44 – din rândurile soldaților, iar 36 – din partea țărănimii²¹.

În timpul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920), au existat voci care au contestat vehement unirea Basarabiei cu România.

Exponenții cei mai de văză ai acestui grup totuși marginal au fost Pavel Miliukov și Alexandru Krupenski. În opinia acestora, organul legislativ al Basarabiei era „organizație bolșevică cunoscută drept Sfatul Țării, un fel de soviet care și-a arogat puteri dictatoriale și stimula dezordinea și anarhia în această provincie. (...) Sfatul Țării era compus aproape în totalitate din soldați revoltați, țărani nerăbdători să-și însușească proprietățile altor oameni și un număr de agitatori bolșevici”²². Dar asemenea afirmații sunt contrare realității și frizează ridicolul, căci cum ar fi putut o organizație bolșevică să voteze unirea Basarabiei cu monarhia regală a României? Bineînțeles că în componența Sfatului Țării erau infiltrați și câțiva agenți sau pur și simplu adepți ai sovietelor, dar dâșii reprezentau o minoritate: „După manifestările lor pe arena vieții publice, ele (principalele curente politice – *n. n.*) pot fi înșirate, după cum radicalismul lor social scădea și naționalismul lor creștea, în modul următor: 1) Bolșevicii; 2) Partidul social-democrat, inclusiv „Bundul” evreiesc și partidul social-revoluționarilor; 3) Centrul stâng (fracția țărănească sau radical democratică); 4) Centrul drept (blocul național moldovenesc); 5) Proprietarii mari. În Sfatul Țării, centrul avea două treimi din numărul total al deputaților, și anume blocul național moldovenesc – 47% și fracția țărănească – 20%. Restul de 33% revenea celorlalte grupări (în partea lor covârșitoare social-democraților și social-revoluționarilor) și proprietarilor”²³.

Ardeleanul Onisifor Ghibu remarcase fazele mișcării revoluționare din Basarabia: dacă inițial era inspirată de puciul de la Petrograd și dedicată aproape în totalitate problemei agrare (împroprietărirea țăranilor), atunci în vara-toamna anului 1917 aceasta obține o tentă națională, în care principala revendicare devine dreptul la autodeterminare. Acest fapt se explică prin veleitățile crescânde ale ucrainenilor: „dar primejdia care amenința Basarabia nu era numai din partea socialismului, tot mai mult bolșevist de la Petrograd; la un anumit moment au început să se ridice nori grei și din partea Ucrainei, care, în tendințele ei spre autonomie, se gândea să-și fixeze hotarele ei spre Apus la Prut”²⁴. Și politicianul Ion G. Duca, la fel un contemporan al acelor evenimente, consemna în memoriile sale: „Mai întâi lozinca a fost „Basarabia – factor component dintr-o Rusie democratică și federativă”. Pe urmă, paralel cu mișcarea de descompunere a autorității de stat rusec, au început să se accentueze mișcările de separatism ale diferitelor ținuturi nerusești. (...) Românii

noștri basarabeni au urmat și ei diferitele faze ale acestei evoluțiuni și, din etapă în etapă, ajunseseră la sfârșitul lui noiembrie 1917, pe când Rusia oficială a lui Lenin și Troțki ne trăda și ne obliga să cerem și noi germanilor un armistițiu, la convocarea unui parlament, Sfatul Țării, ieșit, ca de-altminteri și Rada ukraineană și celelalte adunări similare, din voturile diferitelor comitete, organizațiuni, congrese profesionale și naționale, parlament care preluase întreaga conducere legiuitoare și politică a Basarabiei. Era evident că de acum încolo se aștepta numai un moment prielnic spre a se ajunge la unirea definitivă și formală cu patria mamă”²⁵.

Prima ședință a Sfatului Țării a avut loc la 21 noiembrie 1917. Președinte a fost ales Ion Inculeț, iar în fruntea Consiliului Directorilor (a Executivului) a fost numit Pantelimon Erhan. La 2 decembrie este proclamată Republica Democratică Moldovenească. Dar anarhia cauzată de retragerea dezordonată a trupelor rusești îngreunau organizarea puterii. Atât bandele descompuse din fosta armată țaristă, cât și așa-numitele „gărzi roșii” prădau depozitele cu provizii și muniții, devastau și incendiau conacele, comiteau omoruri. Istoricul Gheorghe Bezviconi a redat în detalii tabloul oribil al atrocităților la care s-au dat bandele de soldați dezertori, agitatori și provocatori.²⁶ Au fost asasinate de către soldații ruși mai multe personalități: S. Murafa, I. Hodoroagea, M. Razu. „Degeaba Consiliul din Chișinău a chemat în ajutor proaspăt înființatele unități de soldați moldoveni: prea puține și prost instruite, acestea nu erau capabile să mențină ordinea”²⁷. La 5 ianuarie 1918, bolșevicii ocupă Chișinăul, iar membrii Sfatului Țării sunt persecutați, unii dintre ei fiind chiar arestați și executați. În atare condiții, „blocul moldovenesc” a solicitat repetat intervenția armatei române în Basarabia (prima dată Consiliul Directorilor s-a adresat autorităților de la Iași pe 8 decembrie 1917).²⁸ La 13 ianuarie 1918, divizia a XI-a română sub comanda generalului E. Broșteanu intră în Chișinău. Chiar dacă unii diminuau²⁹, iar alții exagerau³⁰ adeziunea populară față de intrarea trupelor române în Basarabia, misiunea acestora, de restabilire a ordinii și de protecție a populației, a fost îndeplinită.

Exponenții curentului revizionist, în speță albgardiștii aflați în exil, au lansat supoziția că armata română ar fi instituit „o cameră de tortură” în incinta Seminarului Teologic din Chișinău (sic!) și că soldații moldoveni care refuzau să jure credință Regelui Ferdinand erau împușcați³¹.

Dacă aceste acuzații pe cât de grave, pe atât de nefondate ar fi avut măcar un gram de adevăr, atunci populația trebuia să se răscoale, iar Sfatul Țării să solicite sprijin de la inamicii României (care nu erau puțini), și nu să proclame independența Basarabiei la 24 ianuarie 1918. Ba dimpotrivă, „din diferite colțuri ale Basarabiei încep a veni cereri, adresate Sfatului Țării, și rugăminți, adresate la Iași, pentru Unire”³². Astfel, studențimea basarabeiană lansează un manifest³³, iar apoi Zemstvele ținuturilor Bălți (la 3 martie), Soroca (la 13 martie) și Orhei (la 25 martie) adoptă declarațiile prin care cer Unirea cu Regatul României. În consecință, la ședința Sfatului Țării din 27 martie / 9 aprilie 1918, la care au participat 125 de deputați, 86 au votat pentru unire, 3 împotriva și 36 s-au abținut. Alexandru Marghiloman, prim-ministrul României, prezent la deschiderea ședinței, dar nu și la procedura de vot, notează în jurnalul său următoarele: „La 3 jum. ne ducem la Sfat: ar fi voit să mai întârzie un ceas, dar mă opun. Fără escortă și numai cu civilii, în plus Mircescu. Când intrăm, sala întregă aclamă; câțiva îndărătnici stau nemișcați pe locurile lor, dar fără să protesteze sau să manifeste. Pronunț un discurs vibrător, puternic aplaudat și dau citire condițiunilor formulate; pentru a respecta suveranitatea lor declar că părăsesc palatul, dar îi rog să pășească la acte. (...) Când urcăm scările, în mijlocul unei emoțiuni de nedescris, ni se anunță că, prin 86 de voturi, contra 3, plus 35 abțineri, unirea a fost votată. Vreau să felicit pe Stere: o criză de lacrimi îl aruncă în brațele mele. Cazacu plânge. Generalii se îmbrățișează cu deputații. Hârjeu, cu ochii umezi, îmi spune că nu va uita niciodată că i-am permis să trăiască alături de mine această oră de neuitat. Toți sunt așa de mișcați, încât nu pot vorbi. Eu însumi, amintindu-mi tot ce m’au făcut să îndur, nu pot să descleştesc dinții”³⁴.

Paradoxal, legitimitatea Sfatului Țării este adesea contestată, deși asemenea organe legislative au existat în toate regiunile românești înstrăinate (Consiliul Național și Congresul General pentru Bucovina, Consiliul Național Român pentru Transilvania), precum și în cazul altor popoare europene (cum ar fi Consiliul Provizoriu de Stat și ulterior Consiliul de Regență al Poloniei, „Tariba” Lituaniei sau Rada Ucrainei³⁵). Spre sfârșitul primului război mondial, dezintegrarea iminentă a imperiilor, precum și avântul mișcărilor de eliberare națională au generat premisele apariției unor instituții capabile să realizeze transferul de suveranitate de la puterea imperială la cea națională. Celor care nu le convin deciziile și

însăși existența Sfatului Țării ar trebui să prezinte alternativele mai legitime și mai reprezentative din acea perioadă. Or, primul Parlament al Basarabiei a fost constituit prin voința populației locale, liber exprimată în cadrul congreselor militarilor, pedagogilor, țăranilor și preoților, spre deosebire de soviete sau alte organizații reacționare.

A le reproșa membrilor Sfatului Țării că nu au acționat democratic, în sensul actual al acestei noțiuni, adică a le imputa că nu au organizat un plebiscit referitor la unire, este deopotrivă anacronic și aberant. Or, nici imperiul țarist nu i-a întrebat pe moldoveni la 1812, și nici Uniunea Sovietică nu a organizat un referendum când a reanexat Basarabia la 1940 și 1944.

Cei care se pretează asupra „impunerii” Unirii de la 1918 desconsideră meritele și profanează sacrificiile unei generații întregi, care nu a cedat tentației de a se menține la putere, de a-și păstra privilegiile și de a-și pune interesele mai presus de idealul național. Într-adevăr, „Unirea a fost o încoronare a unei mișcări naționaliste, benevole, idealiste și dezinteresate”³⁶, iar oricine afirmă contrariul este fie incult, fie rău-intenționat.

Note

¹ A. D. Xenopol, *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iași, 1900, p. 10, 22, 25-26.

² A se vedea: N. Iorga, *Apelul către unire al lui Cuza-Vodă la 1859* // Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, seria III, tomul XII, mem. 8.

³ I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, Fundația culturală regală „Principele Carol”, București, 1938, p. 8.

⁴ A se vedea: Gh. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ediție de Stelian Brezeanu, București, 1988; N. Stoicescu, *Unitatea românilor în Evul Mediu*, Editura Academiei R.S.R., București, 1983; I. Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, București, 1988.

⁵ L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 1997, 2011.

⁶ I.-A. Pop, *Istoria, adevărul și miturile*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 145.

⁷ *Idem*, p. 31-32.

⁸ Al. Boldur, *Basarabia românească*, București, 1943, p. 127-128.

⁹ P. Panaitescu, *Interpretări românești*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 108.

¹⁰ Gh. Brătianu, *Basarabia: drepturi naționale și istorice*, Editura Semne, București, 1995, p. 51-52.

- ¹¹ C. Stere, *Publicistică*, Editura Universul, Chișinău, 2006, p. 375.
- ¹² I. Livezeanu, *Cultural politics in Greater Romania: regionalism, nation building, and ethnic struggle, 1918-1930*, Cornell University Press, New York, 1995, p. 94.
- ¹³ N. Iorga susține că înrudirile cu rușii începuseră în scurt timp după anexare: „căpitanul de stat major Vișnevski ia pe Maria Andrieș, sora medelnicerului Manolachi pameșcic din Basarabia” (*Neamul românesc în Basarabia*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p. 295)
- ¹⁴ A se vedea: Pr. N. N. Topologeanu, *Încercarea rușilor de a desnaționaliza Basarabia prin Biserică*, Tiparul Tipografiei „Cozia” a Sf. Episcopii, Râmnicu Vâlcea, 1933.
- ¹⁵ D. C. Moruzi, *Rușii și românii*, Editura Museum, Chișinău–București, 2001, p. 90-94.
- ¹⁶ Gh. Negru, *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2000, p. 78.
- ¹⁷ P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru (1812-1918)*, Editura Știința, Chișinău, 1992, p. 153.
- ¹⁸ P. N. Batiuşkov, *Bessarabja, istoriceskoe opisanie*, Sankt-Petersburg, 1892, p. 174.
- ¹⁹ A. Emilciuc, *Mobilizarea generală din anii primului război mondial în Basarabia, planuri și realizări*. În: *Primul război mondial și Basarabia (1914-1918)*, Chișinău, 2015, p. 24.
- ²⁰ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 52-53.
- ²¹ Șt. Ciobanu (coord.), *Basarabia. Monografie*, Imprimeria statului, Chișinău, 1926, p. 151.
- ²² A. N. Krupenski, *The Roumanian occupation in Bessarabia. Documents*, University of California Libraries, p. 3.
- ²³ Al. Boldur, *op. cit.*, p. 134.
- ²⁴ O. Ghibu, *Dela Basarabia rusească la Basarabia românească*, Cluj, 1926, p. CXL.
- ²⁵ I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, Colecția „Memorii și mărturii” Jon Dumitru-Verlag, Munchen, 1982, p. 27.
- ²⁶ Gh. Bezviconi, *Patruzeci de ani din viața Basarabiei (1877-1917)*. În: *Din trecutul nostru*, anul VII, august, Chișinău, 1939, p. 84-89.
- ²⁷ Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, p. 56.
- ²⁸ I. Nistor, *Istoria Basarabiei*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1991-1992, p. 280-281.
- ²⁹ O. Ghibu, *op. cit.*, p. CLVI.
- ³⁰ P. Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru (1812-1918)*, Editura Știința, Chișinău, 1992, p. 275.
- ³¹ P. Miliukov, *The case for Bessarabia: a collection of documents on the rumanian occupation*, Russian Liberation Committee, Londra, 1919, p. 12.
- ³² Al. Boldur, *op. cit.*, p. 137.
- ³³ D. Bogos, *La răspântie, Moldova de la Nistru (1917-1918)*, Întreprinderea editorial-policgrafică „Știința”, Chișinău, 1998, p. 149-150.
- ³⁴ Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. III, 1917-1918, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1927, p. 458-459.
- ³⁵ P. Cazacu, *op. cit.*, p. 59.
- ³⁶ Al. Boldur, *op. cit.*, p. 130.

Mircea DRUC

Primul candidat „de dincolo” la președinția României

M. D. – om politic, adept al Reunificării României. Născut la 25 iulie 1941 în Pociumbăuți, județul Bălți. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității din Leningrad (1964) și Facultatea de Psihologie a Universității din Moscova (1980). Studii doctorale la Institutul Americii Latine al Academiei de Științe a URSS (1970). A lucrat la Moscova, Chișinău, Cernăuți, București în: învățământ superior, cercetare științifică, producție, diplomație.

Distins cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de Mare Ofițer. Activist al mișcării de renaștere națională a românilor din Basarabia și Nordul Bucovinei (1959-1991). Președinte al Consiliului de Miniștri al RSSM (1990-1991). La alegerile prezidențiale din România, în septembrie 1992, a fost primul candidat independent cu o platformă unionistă declarată. În prezent este pensionar, locuiește cu familia la București.

1. Sindromul amputării

Acum 26 de ani, am declarat răspicat: *Vrem re-întregirea Patriei!* Credeam sincer că o altă ieșire din impas nu există. La 28 noiembrie 1991, am plecat la București. Intenționam să iau cuvântul în cadrul ședinței festive consacrate aniversării a 73-a de la Marea Unire. Eram pe atunci deputat la Chișinău, din partea Frontului Popular. Am ajuns în capitala tuturor românilor cu gânduri bune. Doream să le amintesc colegilor parlamentari că avem un obiectiv strategic comun: *Reunirea*. Conducerea Camerei și cea a Senatului nu-mi permiteau să urc la tribună. Dar s-au implicat îndârjit doi parlamentari – poetul Ion Alexandru și scriitorul Claudiu Iordache. Am reușit, astfel, să-mi rostesc alocuțiunea în sala Parlamentului din Dealul Mitropoliei. Redau extrase din acea cuvântare, pentru ca tânăra generație să aibă idee cum gândea, în 1991, un basarabean/nord-bucovinean/moldovean unionist: „Comemorăm, oarecum liberi, ziua de 1 Decembrie! Dar... nu cred că de dragul retrospectivei. Comemorăm pentru a transforma trecutul în prezent. Și prezentul în viitor. Trecutul nostru, și tragic, și glorios, nu e decât o cale istorică spre ziua de astăzi. Iar prezentul nu e altceva decât un scurt popas în drumul nostru spre un viitor necunoscut.

Nu cred că românii fără țară, „purtând blesteme în cerul gurii drept moștenire din părinți”, ar putea fi fericiți, tot așteptând să vadă Bucureștiul. Mie, bunăoară, imperiul mi-a permis să trec Prutul abia acum câteva luni, la cei 49 de ani împliniți. Nu cred că am putea admite la infinit ca o parte a națiunii române să constate cu amărăciune, așa cum o făcea ardeleanul Octavian Goga, poetul tuturor românilor înstrăinați, înainte de Marea Unire din 1918, zicând: „Și printre voi îmi duc povara / Stropit de răs și de noroi, / Căci vai de cine-și pierde țara / Ca să și-o ceară de la voi...”. Nu cred că vorbele mele v-ar face să bănuieți că aveți în față un „populist” melodramatic și puțin cam exaltat. Nu, nicidecum! Cu toate că vă întreb retoric: „De ce Mircea Druc, feciorul lui Gheorghe și Ileana, țărani români dintr-un județ din nordul Basarabiei, fiind ales deputat de către alegători români, într-o circumscripție pe pământ românesc, nu poate lua cuvântul în Parlamentul României, decât așa, ocazional, ca acum, la o aniversare, într-o ședință festivă. E timpul să se deprindă o lume toată cu ideea că în curând se vor prezenta în Parlamentul Țării toți deputații, din toate teritoriile strămoșești aflate deocamdată sub ocupație străină. Nu cred că cineva, fie de la Chișinău, fie de la București sau din altă parte, ar reuși să mă convingă că n-ar fi fost cazul să vorbesc aici, acum și anume așa. În acest cadru, unicul reproș pe care îl admit la adresa mea e: *anticiparea*. Da, recunosc: eu cuget și acționez ca și cum Re-unirea s-ar fi produs deja. Și mă gândesc la ceea ce avem de făcut mai departe, într-o țară reașezată.

Cred însă că adevărul și libertatea, fără de care ar fi imposibil să ieșim din criză, nu ne pot fi servite pe tavă de cineva din afară. Nici obținute sub formă de credite nu pot fi. Căci nu există o bancă mondială ce ar da cu împrumut libertate și adevăr celor captivi. Celor răătăciți sau induși în eroare. Adevărul se cere trăit. Iar libertatea cucerită prin luptă. Și menținută – cu prețul unei vigilențe eterne. Românii au cedat destul! Explicațiile, justificările nu au acum niciun rost. Nu merită o prea mare atenție nici insinuările unor străini, care caută să ne țină în captivitate, la propriu și la figurat. Nici frica patologică din oasele noastre nu o putem scoate rapid. Străinii și românii timorați vehiculează: „Occidentul preferă acest status quo”. „Moscova n-o să ne dea gaze și petrol”. „La Kiev nici nu vor să audă. Mai e și Budapesta, unde se inventează mereu niște simetrii”. Iar la Chișinău – tactica pașilor mărunți: unul înainte,

doi înapoi. Și, vorba Leonidei Lari, unii se complac „domnitori peste trei județe și o stână”. La București, elitele mai stau la cumpene: ce câștigă cu ideea națională fiecare partid sau lider politic în parte? Toate acestea sunt niște premize false. Ușor de combătut: cu argumente de ordin istoric, economic și geopolitic. Cu silogisme, statistici și fapte. Și le vom combate mereu. Ori de câte ori vom avea ocazia.

Acum vă amintesc doar că avem un singur obiectiv strategic: „Reîntregirea Patriei”. Noi, românii de pretutindeni, având credința în Dumnezeu, spunem: „Vrem Reunirea!”. Acest deziderat este un liant vital care ne lipsește. Pornim pe calea Reîntregirii și astfel vom face să dispară o bună parte din actualele animozități, care ne macină pe noi, românii. Vom crea condițiile concilierii naționale. Vom mai tempera egocentrismul fiecăruia dintre noi, politicianismul nociv, regionalismul provinciilor istorice și patriotismul de fotbal sau de cartier. „Reunirea!” – căci altfel între Ucraina și România va apărea o nouă Irlandă de Nord. Un nou Liban. Un nou Cipru. Nu putem admite fragmentarea teritoriilor strămoșești, răpite odinioară. Vor avea de pierdut nu numai românii. Nu numai Europa de Est, ci și occidentalii, atât de nereceptivi la problemele României nedreptățite. Mișcarea de Renaștere Națională a românilor din teritoriile anexate în '40-'44 de imperiul sovietic roagă Parlamentul și Guvernul să dea curs unui apel lansat de numeroase ONG-uri basarabene. Apel susținut și de către toți deputații Frontului Popular din Parlamentul de la Chișinău. Cerem să fie adoptată de urgență o lege vizând reconfirmarea cetățeniei tuturor românilor înstrăinați, oriunde s-ar afla în prezent. Cerem, de asemenea, ca Parlamentul României să ia poziție față de referendumul din Ucraina. Să recunoască acest stat în devenire numai după soluționarea problemelor legate de consecințele Pactului Ribbentrop–Molotov.

Îmi dau prea bine seama că, chiar în clipa aceasta, cineva dintre compatrioții noștri, cei care ne aud la radio, sau chiar din această sală, îmi reproșează: „Suntem un popor dezamăgit! Ne-am epuizat. Nu mai putem lupta. Am sacrificat destul!”. Nu! Nu e adevărat! Niciodată, dar niciodată timpul nu a fost mai favorabil pentru România ca în prezent... Numai reuniți vom reuși. Pentru început, o altă ieșire din impas nu există. Și nimeni nu ne poate garanta că vom supraviețui în

cea de a treia conflagrație mondială. De data aceasta o conflagrație economică și ecologică, care ne va cuprinde în curând. „Reunirea!” – căci altă soluție nu există. Medicii și psihologii cunosc anumite cazuri când oameni schilodiți se plâng, după mulți ani, că-i doare cumplit mâna sau piciorul amputat. Psihoterapia decurge anevoios și suferința nu se mai termină. Exact așa se va întâmpla și cu Națiunea Română dacă va abandona idealul Unirii. „Sindromul amputării” nu va dispărea niciodată...

În încheiere, mă adresez către Domniile Voastre de la tribuna Parlamentului Țării mele România cu rugămintea: să răbdăm măcar șase luni fără acte de violență și exhibiționism!; să aibă loc alegeri, să respectăm regula, democrația și bunul simț!; să spunem lumii clar, cu fermitate: *Vrem Reîntregirea!*; să cugetăm, să acționăm ca și cum *Re-unirea* s-ar fi produs deja; să ne sincronizăm asupra problemelor României Reîntregite!; să nu vorbim despre Unire, să ne unim!

Așa să ne ajute Dumnezeu!”

2. „Lecția / ideea Druc”

Cadrul legislativ. În 1992, pentru a doua oară, după evenimentele din decembrie 1989, electoratul român a fost chemat să aleagă un nou parlament și un nou președinte al țării. Conform noii Legi privind alegerea președintelui României, fiecare cetățean român putea să-și depună candidatura îndeplinind o condiție obligatorie: să prezinte o listă de cel puțin 100.000 de susținători. Indiferent dacă venea din partea unor partide sau ca independent. Față de 1990, numărul candidaților înscriși oficial pentru alegerile prezidențiale s-a dublat, ajungând la șase. Alegerile pentru Camera Deputaților, pentru Senat și pentru președinte al României s-au desfășurat simultan, la 27 septembrie 1992.

Scrutinul prezenta o dublă surpriză: pentru prima oară în procesul electoral românesc era înregistrată o candidatură independentă. Fostul președinte al Consiliului de Miniștri al RSSM venea la alegerile prezidențiale din România cu o platformă unionistă surprinzătoare și un slogan inedit: „Nu există români „de dincolo” și români „de dincoace”. NOI suntem ai Țării!”. O declarație a candidatului independent –

„Dacă voi învinge, considerați că Reîntregirea este înfăptuită” – era de un optimism care începea să contravină flagrant elanului tot mai anemic al unionismului, minat de noua realitate. Întâmplarea avea loc în faza fierbinte a războiului ruso-român nedeclarat, în ajunul declanșării unei crize economice generalizate și a unor relații Chișinău–București tot mai neclare; idealul Unirii, după „Podurile de flori” de la Prut și „Podurile de sânge” de la Nistru, părea sortit să rămână doar în cărțile de istorie. Însă, cu participarea în scrutinul electoral a unor „candidați de dincolo” (Leonida Lari la parlamentare și Mircea Druc la prezidențiale), Unirea a mai captat, pentru un scurt timp, atenția opiniei publice interne și externe.

Contestații. La Biroul Electoral Central au fost depuse trei contestații vizând doi candidați la președinție: Ion Iliescu și Mircea Druc. În cazul președintelui în exercițiu, un contestatar cerea clarificarea afirmației din „România Liberă”, conform căreia Ion Iliescu ar fi dispus folosirea armelor contra manifestațiilor în 25 septembrie 1991. Un alt contestatar acuza semnarea tratatului cu fosta Uniune Sovietică. În cazul lui Mircea Druc „reclamantul”, un ziarist la „Universul Bucureștilor”, pretindea că „împricinatul” n-ar avea cetățenie română, ci moldovenească. În seara zilei când autointitulatul jurnalist a decis să mă elimine din cursă, am participat la „Studioul electoral” al Televiziunii Române la ora 22.30. Întrebat de reporter ce opinie am despre contestație, am comentat în felul următor: „Acum câteva zile, la o emisiune TV, am declarat: mi-am restabilit cetățenia română obținută la naștere; astfel am devenit nespus de bogat, fiindcă nu mai sunt „un om fără țară”, vorba poetului transilvănean. Dar iată că s-a găsit un invidios, care dorește să mă lipsească de această avuție, recuperată după o jumătate de secol. Vorbind serios, problema nu e Druc, ci participarea noastră la alegeri. În fond, avem pe rol o tentativă de a nega, din start, ideea și dreptul românilor din teritoriile naționale înstrăinate. O încercare perfidă de a exclude basarabienii și nord-bucovinenii din viața politică a Țării. Dar, diversiunea antiunionistă, indiferent de cine și de unde ar fi inspirată, nu va avea succes”.

La dosarul meu fusese atașată și o declarație din partea mai multor deputați și senatori, depusă la Curtea Constituțională de către Ioan Alexandru. Parlamentarii români argumentau corectitudinea înregis-

trării de către Biroul Electoral Central a candidaturii lui Mircea Druc. Curtea Constituțională, păstorită de profesorul și academicianul Vasile Gionea, cu majoritate de voturi, în numele legii, a respins contestația. Simbolic, o decizie contrară ar fi fost percepută de către toți românii unioniști drept o nouă cedare/trădare a Basarabiei, similară cu cea din iunie 1940. Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 3 septembrie 1992 a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 234 din 23 septembrie 1992.

Au existat numeroase contestații și de alt gen, care m-au ofticit din cale afară. Mă refer la atacurile din mass-media de la Moscova și Kiev, Chișinău și București. În noua ipostază, îmi erau de ajutor licența în psihologie, activitatea de psihoterapeut, imunitatea sau experiența de disident și militant al mișcării de eliberare națională în clandestinitate (1959-1990). Totuși, în unele cazuri, nu reușeam să rămân „nemuritor și rece”. Mai ales când din partea unor publicații, de la care așteptam mesaje de încurajare și solidaritate, veneau niște insinuări neghioabe. De exemplu, revista „Națiunea”. Citez din nr. 28 (105), 10-16 iulie 1992:

„Dl Mircea Druc, președintele Frontului Democrat Creștin din Basarabia, a fost anunțat candidat la Președinția României. Ce poate fi mai frumos în ideea ca un basarabean din Basarabia, ca un român din partea încă neunită cu țara, să fie președinte al României? Propunerea, venită de la Mișcarea Ecologistă, contrastează însă cu democrația creștină, ideologia profesată de dl Druc. Mă rog, în epoca noastră, înainte de a dispărea, ideologiile se interferează... În mod interesant și subiectiv am dori foarte mult ca un român (ca dl Druc) să ajungă președinte al Rusiei, ale cărei realități le cunoaște foarte bine, pentru că sunt identice cu cele din Basarabia bolșevizată... Doamne, cât ne-am bucura ca dl Druc să ajungă președinte al Rusiei! Este mai greu să ni-l imaginăm pe dl Druc însă ca președinte al României. Dl Druc este tot atât de străin – român fiind – de realitățile românești, ca și dl Rațiu, român de viță veche, îmbogățit prin negustorie în țara de negustori a bătrânului Albion. Dar dl Druc are un avantaj: ne-a arătat ce-a fost în stare cât a fost premier în Republica Moldova. Dar are și un dezavantaj: dacă pe dl Rațiu perfidul Albion și experiența din țară l-au făcut să nu mai candideze (Cheia fericirii sale s-a rupt), pe dl Druc, se pare, Moscova îl ține scai de candidatura la președinția României. Așa este, dle Druc?”

Semnături. Cu certitudine, cei prezenți la Biroul Electoral Central, în seara când îmi depuneam candidatura, nu intuiau ce se petrecea în sufletul meu. Aveam deja informații că faza fierbinte a războiului ru-so-român de la Nistru s-a stopat. La 21 iulie 1992, la Moscova fusese semnat de către Snegur și Elțin, asistați de Smirnov, un dubios „Acord de pacificare”. Secesionista Pridnestrovie obținuse tot ce-a dorit, inclusiv dreptul la autodeterminare, în ipoteza unirii Republicii Moldova cu România. Una dintre condițiile „armistițiului rușinii” a fost desemnarea lui Andrei Sangheli ca prim-ministru și destituirea miniștrilor Ion Coștaș, Anatol Plugaru și altor patrioți. Chișinăul n-a cerut în schimb măcar eliberarea prizonierilor de război; printre aceștia și Ilie Ilașcu, președintele secției Tiraspol a Frontului Popular Creștin Democrat. Eram președintele Frontului, dar nu vedeam nicio posibilitate reală de a-l ajuta cumva. România fusese complet eliminată de la negocierile instituite de Mecanismul Cvadripartit. Neoliberalii de la Kremlinul „amicului” meu Boris Elțin ne-au plasat o bombă cu ceas – trupele ruse staționează în Republica Moldova și în prezent.

Unica mea consolare: la București, după o jumătate de secol, se consfințește dreptul românilor din teritoriile ocupate de imperiul ideocratic bolșevic de a participa la viața politică a Patriei. Era prima și unica reparație morală efectivă pentru românii din Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța, sortiți să vegeteze în teritoriile naționale înstrăinate. Pentru NOI, unioniștii de la Chișinău și Cernăuți, implicarea în alegeri însemna distrugerea unui sentiment de românofobie, inoculat timp de decenii de către „eliberatorii” sovietici și perpetuat de rușii și ucrainenii democrați și neoliberali. Doream ca alegerile din 1992 să fie fixate de cronicari ca un preludiu al Reîntregirii Patriei. În schimb, a doua zi, 28 august 1992, președintele de la Chișinău se întâlnea la Huși cu omologul său din București. Acolo, Snegur avea să declare morocănos: „Înscrierea candidaturii lui Druc la funcția de președinte reprezintă o chestiune ce privește doar România; conducerea Republicii Moldova are alte probleme, mai importante, de care trebuie să se ocupe”. Cea mai actuală era, desigur, ocazia de a ura succes lui Ion Iliescu în cursa electorală.

Întrebat fiind de ziarști, imediat după înregistrarea candidaturii, cu ce sentimente pornesc în cursa electorală, am spus: „Candidatura mea,

ca independent, a devenit o realitate în primul rând datorită entuziasmului și dăruirii; aproape 1.000 de basarabeni și nord-bucovenini, răspândiți în toată România, au lucrat zi și noapte, fără răgaz. Unii au venit direct din tranșeele de la Nistru în acalmia dintre două lupte cu mercenarii ruso-ucraineni. Adeseori, flămânzi și însetați, adunând cu atâta chin cele 105.022 de semnături, au îndurat insulte și agresivități din partea unor conaționali, care au avut norocul de a se naște dincoace de Prut. Sunt sigur că vom învinge. Nu mă refer la victoria mea, ci la victoria noastră, a tuturor celor care au într-adevăr sentimente oneste și care sunt români adevărați”.

Venise la Biroul Electoral Central un grup numeros de oameni purtând drapele tricolore cu gaură, ca să mă susțină moral. Le-am mulțumit și mi-am exprimat speranța că vom reuși în toate doar fiind strâns uniți și consecvenți până la capăt. Ziarul „Cotidianul” menționa a doua zi: „Printre numeroșii participanți la acțiunea de înregistrare a candidaturii lui Mircea Druc s-au aflat și membri din conducerea Alianței Civice – Ana Blandiana, însoțită de Romulus Rusan și Nicolae Prelipceanu. Solicitată de ziariști să comenteze evenimentul, dna Blandiana a declarat: „Mă bucur foarte mult, poate mai mult pentru români, decât pentru dl Mircea Druc, că s-au strâns cele 100.000 de semnături obligatorii. Mi s-a părut o imensă rușine că au existat cetățeni români care să-i jignească, să-i agrezeze pe basarabeni care adunau semnături. Cred că este foarte bine că există un candidat la președinție din Basarabia. Acest lucru reprezintă un simbol ce poate fi considerat un pas spre reîntregirea țării”. Ziarul „Graiul Maramureșului” din 3 septembrie 1992 puncta: „Domnul Mircea Druc este singurul dintre candidații la președinție care a reușit, ca independent, să adune cele o sută de mii de semnături necesare. Basarabeanul cu cetățenie română sporește emoțiile electoratului în cursa prezidențială”.

Mass-media a reținut și ceea ce am declarat după depunerea semnăturilor: „Pentru NOI, 27-31 august 1989 a însemnat o primă și mare victorie. Iar 27 august 1991 n-a fost decât o inducere în eroare, o iluzie, deoarece n-am crezut că independența, proclamată în ziua aceea, înseamnă și independența față de Patria-mamă România. Astăzi, 27 august 1992, NOI marcăm o tristă aniversare și totodată un început. Suntem pe calea cea bună. Regret însă că predicția mea nu s-a adevê-

rit: la 1 decembrie 1991, când un grup numeros de parlamentari de la Chișinău și București au constituit Consiliul Național al Reîntregirii, spuneam că cele două state românești se vor uni în iulie-august anul acesta. Au fost ratate câteva oportunități de a ne reapropia și reîntregi. Dar, nu e un pericol de moarte pentru idealul Unirii. În ultimul timp, înregistrăm doar o stagnare a unui proces istoric ireversibil”.

Campania electorală. În cadrul scrutinului, candidații au avut la dispoziție trei săptămâni, între 31 august și 24 septembrie 1992. La start, mi-am dat seama că nimerisem într-o situație fără ieșire. Candidații la președinție, în afară de mine, aveau în teren oamenii și logistica unor structuri ale formațiunilor politice de care aparțineau. Echipele de experți / consultanți le sugerau în ce localitate ar putea aduna mai multă lume la întrunirile electorale. Eu însă acționez după „metoda probe și erori”. De aceea, chiar din prima zi am călcat cu stângul, după cum a și remarcat „Tineretul liber” din 4 august 1992: „Domnul Mircea Druc a ales Constanța pentru debutul campaniei sale electorale, din mai multe motive: i s-a spus că aici are cele mai mici șanse, dar a venit, mai în glumă, mai în serios, după principiul „dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau”; a existat și o doză de sentimentalism, dar și una foarte serioasă – importanța acestui județ. Sâmbătă însă, la ora 11.00, pe o vreme caniculară, în Sala Sporturilor din localitate, nu s-au adunat nici 100 de oameni. Imaginea acestui prim contact electoral era de-a dreptul dezolantă. Totuși domnul Druc nu și-a pierdut cumpătul – calm, aproape imperturbabil, a prezentat în fața micului auditoriu motivele deciziei sale de a candida pentru postul de șef al statului. Ba chiar, cu umor, privind locurile goale din jurul său, domnia sa a mărturisit că se aștepta ca măcar adversarii săi politici, susținătorii altor candidați să fie prezenți în număr mult mai mare la această întâlnire”.

Pe tot parcursul campaniei electorale și, ulterior, ori de câte ori apărea ocazia, precizăm: participarea mea la alegerile prezidențiale din 1992 n-a fost ambiție personală, ci obligație statutară de lider național ales al Frontului Popular Creștin Democrat. La Congresul al treilea, care s-a ținut în februarie 1992, cei 800 de delegați, întruniți în incinta Operei din Chișinău, au hotărât în unanimitate: „Românii din teritoriile înstrăinate vor participa la alegerile parlamentare și prezidențiale din Țara noastră, România! Indiferent de somațiile venite de la Moscova

sau Washington, Kiev sau Budapesta!”. Nici de sugestiile „înțelepților” de la Chișinău și București nu au ținut cont liderii și aderenții Frontului Popular Creștin Democrat. Când Congresul a votat Rezoluția, nimeni nu avea o imagine clară cum va decurge participarea basarabenilor la alegerile din România. Toată lumea era entuziasmată: „E vrerea noastră (sic!), suntem români și punctum, avem mandat și, de azi înainte, vom participa la viața politică a Țării!”. Personal, am demarat consultări cu formațiunile politice și rugam conducerea acestora să selecteze și să admită pe listele lor câte un candidat din Basarabia. Au răspuns pozitiv doar două partide: PNȚCD și PUNR. Celelalte s-au eschivat.

În februarie 1992, mă gândeam că vom reuși să-l convingem pe Mircea Snegur, sau, de ce nu, pe Alexandru Moșanu, să participe la alegerile din România. Îmi părea că așa ar da bine; e mai solid pentru percepția electoratului și a observatorilor străini; ar avea mai mare efect dacă agențiile de presă străine ar difuza știrea: „În România, la alegerile prezidențiale din toamna lui 1992, participă și președintele Republicii Moldova”. Rapid însă mi-am dat seama că nici Snegur, nici Moșanu nu-și doreau să se angajeze într-o atare competiție. Mai ales că nimeni nu le putea garanta *a priori* victoria. Cu certitudine, ei mai aveau motive și de alt ordin; în plus, la Nistru se declanșase faza fierbinte a războiului ruso-român.

Într-o asemenea conjunctură mi-a revenit sarcina să mă înscriu în cursa electorală ca să salvăm onoarea Mișcării de Renaștere Națională a românilor basarabeni. Un rol important în luarea deciziei l-a avut și regretatul Nicolae Lupan, scriitor, jurnalist, luptător antisovietic, fondatorul Asociației Mondiale „Pro Basarabia și Bucovina”. Între timp, o delegație a voluntarilor basarabeni m-a convins definitiv că nu există o altă cale: „Domnule Druc, fiți purtătorul nostru de cuvânt! Vă mandatăm ca să duceți la București mesajul nostru de Reîntregire a Patriei. Noi rămânem la Nistru, în tranșee, să murim apărând pământul strămoșesc!”. Și, anume sub acest aspect, consider că s-a mai făcut un pas simbolic spre Reunire. Să-mi fi spus atunci cineva (analistii, cărcotașii de serviciu) cum puteam soluționa într-un mod mai onorabil problema. Ar fi fost imposibil să convocăm un congres extraordinar la care Mircea Druc, ales recent în calitate de președinte, ar fi debeat o nerozie: „La congresul Frontului Popular Creștin Democrat din februarie curent ne-am

cam aprins și am votat pripit o Rezoluție de mare importanță politică. Acum însă ne-a mai scăzut fierbințeala; nu mai avem nici curaj, nici forțe ca s-o îndeplinim!”

Precizez: nu au niciun rost speculațiile că, chipurile, Rezoluția din februarie '92 a fost o diversiune a unor membri din conducerea Frontului, care „doreau să scape de Druc”. Indiscutabil, la Chișinău existau destule persoane, unele controlate de Moscova sau Kiev, care ținteau să ajungă în fruntea Mișcării de Renaștere Națională, ca s-o decapiteze din interior. Însă factorul decisiv al implicării mele în alegerile din România a fost cu totul de alt ordin. La 28 noiembrie 1991, în sala Parlamentului României din Dealul Mitropoliei, am rostit discursul prezentat mai sus. Când am coborât de la tribună, s-a apropiat de mine Radu Ciontea, liderul Partidului Unității Naționale a Românilor (PUNR). Avea ochii în lacrimi. Am discutat apoi cu un grup de parlamentari din Transilvania. M-au întrebat tranșant dacă aș vrea să candidez din partea PUNR-ului la viitoarele alegeri din România.

A fost o mare surpriză pentru mine. Întotdeauna, datorită istoriei comune, am simțit că există o afinitate aparte între basarabeni, bucovineni și transilvăneni. Am continuat contactele cu Radu Ciontea. Eram bucuros și decis să conlucrez cu formațiunea sa. Pe parcurs însă conducerea s-a schimbat. Și Ioan Gavra a făcut o declarație pentru presă: „Nu vom mai susține candidatura lui Mircea Druc; el nu reprezintă o forță de coeziune; vom găsi un alt candidat basarabean”. Și, sincer, mi-am zis: ce bine ar fi dacă noua conducere a PUNR ar reuși să-l convingă pe Mircea Snegur să candideze. Până la urmă, „basarabeanul” selectat de Gavra drept candidatul cu o mult mai mare „forță de coeziune” decât Druc avea să fie Gheorghe Funar, un fruntaș născut în Banat.

După destrămarea Uniunii Sovietice, NOI urmăream un obiectiv politic primordial: să demonstrăm comunității internaționale că frontiera pe Prut devenise o chestiune fictivă. Pentru „românii de dincolo”, care au sperat și au supraviețuit o jumătate de secol, barierele artificiale nu au mare importanță. Cugetam și acționam atunci, ca și în prezent, pornind de la ideea că România ar fi deja reîntregită. Formulaseam și mă conduceam de următoarele principii de activitate practică în teren: *sincronizare, interferență, transplant*. Cu părere de rău, abia în ultimii

ani, aceste principii sunt aplicate de jos în sus, tot mai frecvent și mai constructiv. Județele și municipiile, orașele și comunele se înfrățesc. Administrațiile locale valorifică oportunitățile și tot ce este mai de preț pe ambele maluri ale Prutului și în întreg spațiul românesc. În 2017, conducerea Statului Român, formațiunile politice și Bucureștiul văd lucrurile altfel în comparație cu mentalitatea din primele două decenii de după 1989.

Dar primul pas, și poate cel mai important, a fost legea care prevedea reconfirmarea cetățeniei românilor care o pierduseră fără voia lor. Insistam ca cetățenia să fie acordată tuturor originarilor din teritoriile naționale răpite în '40-'44. Mă refeream la experiența Germaniei. Bonn-ul stabilise prin lege: orice etnic german, oriunde s-ar afla, avea drepturi de cetățean al Republicii Federale Germania. Solicitam cetățenia română fără prea multă birocrație și cât mai curând posibil pentru toți românii, care nu și-au pierdut-o din propria voință. Argumentam: „Basarabeni, nord-bucovenieni și locuitorii din ținutul Herța nu și-au dorit să devină Homo sovieticus și cetățeni ai imperiului ideocratic bolșevic. Tot mai mulți declară că vor să-și restabilească cetățenia română, obținută la naștere, să fie așa cum au fost bunicii și părinții lor după Marea Unire de la 1918 – cetățeni ai României Reîntregite”.

La 10 septembrie 1992, ora 22.05, am fost la „Studioul electoral” al Televiziunii Române. Moderatorul emisiunii m-a întrebat prin ce diferă programul meu în privința Unirii? Cu această întrebare se adresa, pe rând, tuturor candidaților, deoarece absolut toți aveau inclus în programele lor un aliniat – „Reîntregirea țării”. Am răspuns: „Participând la această campanie electorală pentru funcția de președinte, candidații doresc să obțină puterea politică. Firește, acest deziderat constituie, în general, sensul luptelor politice și al scrutinului electoral. Mie însă nu mi-a fost sete niciodată de putere; mă obligă să fac politică situația actuală din Basarabia, precum și pericolul destrămării Statului Unitar Român și al Națiunii Române, după un model, acum în derulare, într-o „țară vecină și prietenă”. Și fac politică așa cum mă pricep. Și-i rog pe toți românii să-mi ierte „aroganța” sau lipsa de modestie. Să nu se supere colegii mei de competiție, dacă pot să mă exprim așa. Ei vorbesc despre Unire pentru a câștiga voturi, pe când NOI, inclusiv eu, o și construim, încet și sigur, pas cu pas. E o diferență, mare și principală”.

Cei șase candidați erau caracterizați de către unii jurnaliștii români neoliberali în felul următor: „Trei sunt procomuniști – Druc, Iliescu și Funar, iar ceilalți trei sunt neocomuniști”. De ce, mă rog, Mircea Druc era un procomunist? „Fiindcă nu a declarat niciodată că este anticomunist”. Îmi părea atât de naivă sau răuvoitoare această abordare, încât nici nu mă mai osteneam să vin cu justificări. Adică, degeaba le spuneam că exclud orice cult în afară de cultul lui Cristos și al Națiunii, tot procomunist rămâneam. Încă un mic detaliu: eu pronunțam „Cristos” și „sunt”, unii mă corectau: „Hristos” („ca în rusește”) și „sânt” („pe moldovenește”). La Chișinău, diverși comentatori mă considerau un partizan al terapiei de șoc, atât în economie, cât și în problema integrării celor două state românești. Întâlnindu-mă cu alegătorii la Iași, le-am explicat: nu sunt pentru o Unire declarată, ci una construită. Nu e cazul să așteptăm până când Moscova și Kievul ne vor spune printre dinți: „Români, dacă tot aveți voi un imn atât de mobilizator, deșteptați-vă, nu mai dormiți, uniți-vă!”. Și nu e necesar să vină domnia Iliescu și Snegur până la Prut, călare pe cai albi, să schimbe niște fanioane, decretând: „Gata, uăi, Unirea s-a înfăptuit!”.

La insinuările „înțelepților moderați” replicam adeseori: „Dacă trecerea de la vorbe la fapte se cheamă „terapie de șoc”, atunci voi promova-o mereu, indiferent de funcția ocupată”. Și, timp de un an cât am fost președinte al Consiliului de Miniștri al RSSM (o funcție mai mult fictivă, strict subordonată Centrului imperial), aplicasem deja principiile constructiviste formulate în programul meu electoral. N-am mai ținut cont de obstrucționarea sistematică din partea structurilor birocratice de la Moscova. Nici de situația din celelalte colonii sovietice. Primii din URSS am trecut de la miliție la poliție. N-am reușit să facem jandarmerie, fiindcă opoziția comunistă invoca ostentativ „palma jandarmului român” din perioada interbelică. Personal, ca ieșire din blocaj, am propus modelul italian (carabinieri). Am modificat în Moldova sovietică sistemul de învățământ. Am preluat din România concepția liceelor și notarea cu 10 puncte. Am solicitat sprijinul Bucureștiului ca să înființăm Academia de Studii Economice și Academia de Poliție. În locul școlilor sovietice de zece ani am constituit la Chișinău licee bilingve: român-englez, francez, spaniol, german și italian. Urma să deschidem încă două licee român-portughez și român-turc. Am trimis la studii în România și în alte țări europene peste 3.500 de tineri basa-

rabeni. Am găsit o modalitate ca să-i ajut și pe tinerii nord-bucovineni (autoritățile ucrainene nu le eliberau pașapoarte ca să meargă la studii în România). Am plantat în Basarabia și la Chișinău 20.000 de puiți de stejari și alte specii de arbori; le-am adus de la pepinierele din Suceava, Botoșani și alte județe. Până atunci, autoritățile comuniste plantaseră mai mult, în mod special, mesteacănul alb, simbolul Rusiei, ca să ne deosebim și imagologic/peisagistic de malul drept al Prutului, unde predomină stejarul, teiul, salcâmul și nukul, într-un cuvânt, flora autohtonă.

La emisiunile TV și radio, întrebările moderatorilor și ale cetățenilor, fără legătură între ele, vizau cele mai diverse domenii. Telespectatorii și radioascultătorii rețineră deja, din mass-media, că am vizitat mai multe obiective industriale. Și, firește, doreau să le vorbesc despre felul în care consideram că principiile mele, expuse în programul electoral, ar putea fi aplicate. În cadrul vizitelor electorale, oriunde aș fi ajuns, căutam să cunosc pe viu întreprinderile din zonă. Am bătut cu piciorul platformele industriale din Cluj, Brașov, Ploiești; am ajuns pe la toate șantierele navale, toate combinatele metalurgice, pe la fermele agricole din județele Constanța, Tulcea, Galați și Buzău. Cu o zi înainte de principala dezbatere la TV, vizitasem obiectivele economice din Pitești. Peste tot descopeream premise de aplicare a viziunii mele *Etno-sistemice*. Eram convins: unica soluție viabilă de redresare economică este revoluția managerială, axată pe principiile meritocrației. Peste tot în România întâlneam persoane instruite, deștepte, lucide. Și de fiecare dată îmi ziceam în gând: „Uite, doamna s-ar descurca excelent în fruntea ministerului sănătății; domnul ar fi bun de președinte al țării; uite o formidabilă candidatură de prim-ministru”. Spuneam electoratului: „Numai printr-o autentică revoluție managerială, prin profesionalizarea conducerii, aplicând și celelalte principii enunțate, am putea redresa *Sistemul Național Producător*. De aceea le propun românilor *Triada: Redresarea economiei – Pacificarea Țării – Reîntregirea Patriei*”.

„Pacificarea” reieșea din atitudinea mea față de minoritățile naționale din cele două state românești. România avea/are o situație specifică: mai rar o țară în care autohtonii să fie în proporție de 90%. Și nu existau bariere care să împiedice o rezolvare cât mai armonioasă a problemelor interetnice. În Nordul Basarabiei, unde m-am născut, nu au exis-

tat conflicte naționale. Mă refeream la o experiență pozitivă în perioada interbelică. În Piața Teatrului din Cernăuți, conviețuiau pașnic Casa română, Casa germană, Casa evreiască, Casa poloneză. Buna înțelegere, spuneau bătrânii, a durat până la invazia sovietică din '40... În aula Universității din Iași, un domn în vârstă mi-a cerut să explic ce cred despre Ion Antonescu. Am răspuns: „Sunt un român unionist, din teritoriile răpite de URSS, și atitudinea mea față de mareșalul Ion Antonescu, conducătorul Statului Român, este identică cu cea a evreilor față de Menahem Beghin, prim-ministrul Israelului, decedat la 9 martie anul acesta”. Atât. Ca cercetător științific și în calitate de candidat la președinție, abia așteptam să aflu amănunțit, chiar de la sursă, care ar putea fi problema minoritarilor, nu pretextul lor. Am început dialogul cu maghiarii, zicând: „Fraților, am fost și eu, timp de 50 de ani, „minoritate națională” într-un imperiu spulberat recent. De aceea, acum, în țara noastră România, mă comport conform proverbului: „Ce ție nu-ti place altuia nu face!”. Haideți, încetișor și câte oleacă, cum spun moldovenii, să vedem ce probleme aveți. Vă asigur – toate vor fi soluționate în cadrul legislației și standardelor ONU; așa cum se rezolvă ele în Uniunea Europeană, în SUA, în oricare țară de pe mapamond, care pretinde că a rezolvat deja problemele minorităților într-un mod echitabil”.

Important: Electoratul român mi se prezenta cu mult mai inteligent decât afirmam frecvent unii ziariști și politicieni. Mi-am dat seama de un fenomen de care, sper, că vor ține cont tinerii basarabeni și nord-bucovineni, viitori candidați la scrutinele din România Reîntregită. Chiar dacă multă lume nu are capacitatea de a diagnostica exact, românul simplu, în general, sătul de corupție și promisiuni, te simte cine ești, ce ești și ce scopuri urmărești. Și dacă minți, ai pierdut.

Din turneele electorale reveneam la București cu impresii inedite, dominante. Ca român din teritoriile ocupate, care nu trecusem Prutul decât după o jumătate de secol, m-am convins: România este extraordinar de frumoasă, cu un mare potențial de redresare socioeconomică, dar crunt nedreptățită. E păcat, ziceam, să ai așa o țară și să nu poți să duci în ea o viață decentă, la standarde europene. M-a impresionat profund și pozitiv diversitatea, particularitățile de la un județ la altul. Percepeam Țara ca un splendid mozaic, irepetabil. Nu mă așteptam

să întâlnesc tocmai în Satu Mare și Sălaj atâtea afinități cu peisajul, înfățișarea oamenilor și ambianța rurală din Nordul Basarabiei, unde m-am născut și am copilărit. M-am simțit ca acasă la Timișoara și Arad, la Sibiu, Zalău, Oradea și Baia Mare. Nu mai zic de Bucovina și Moldova. Sufeream, căci nu puteam ajunge mai repede la Brașov și la Craiova. Întâlniri și impresii de neuitat la Deva, Galați, Tulcea.

Țin minte și o scenă amuzantă la Tulcea. Mă concentrasem asupra discursului la mitingul electoral care urma să înceapă. Auzind vociferări, am ieșit afară, unde se adunase lumea. O doamnă agitată se contra cu niște cetățeni. Când m-a văzut, l-a înșfăcat pe unul de braț și l-a adus în fața mea, somându-l răspicat: „Nu te mișca, domnule! Stai pe loc și ia aminte!”. Apoi către mine: „Mă iertați, o să vă explic ce s-a întâmplat. Dar mai întâi vă rog să răspundeți! Prompt, scurt, tare! Ca să audă toată lumea! Cum se numește satul în care v-ați născut?”. „Pociumbăuți”. „Unde ați făcut școala primară?” „În deal, la popa”. „Ai auzit, provocatorul?” – se adresează femeia către domnul derutat pe care încă îl mai ținea strâns de mânecă. Apoi, către mulțimea intrigată: „Eu sunt fiica popii! În '44 ne-am refugiat! În casa noastră s-a făcut școală pentru elevii din clasele primare. Cu domnul Mircea Druc nu ne-am mai văzut de la botezul nostru. Tatăl meu, preotul Kuharski, ne-a botezat. În aceeași zi. Într-o apă, cum se spune la Pociumbăuți. Am venit bucuroasă la miting să-mi revăd consăteanul și am dat peste acest individ. Umblă printre oameni și-i instigă: „Nu-l ascultați pe Druc, să nu-l votați! E un jidan din Basarabia!”. Astfel, am descoperit la Tulcea refugiați din satul meu și localitățile vecine. Era printre ei și domnul profesor Tutunaru ajuns la 90 de ani. În copilărie auzisem lucruri frumoase despre fostul director al școlii din Zăicani.

Desigur, în campania electorală acumulasem și unele impresii negative. De exemplu, patriotismul „de fotbal” sau „de cartier”. Ca să menajez vanitățile provinciilor istorice, reiteram, ori de câte consideram oportun, că sunt basarabean prin naștere, bucovinean prin educație, transilvănean prin empatie, dar cu o singură cetățenie – cea română. Totodată, spuneam că mi-ar fi plăcut să însușesc tot ce au mai bun bănățenii, dobrogenii, aromâni; să fiu ager ca oltenii, ca să nu le permitem impostorilor să ni se urce în cap, să ne tragă pe sfoară... Nu puteam procura un pahar cu lapte la cantină, hotel, dar nici în cartier.

Îmi displacea faptul că foarte multă lume fuma, bea whisky și cafea. Cunoșteam deja situația din fosta Uniune Sovietică. Mă gândeam că românii erau pe cale să devină dependenți de nicotină și mari consumatori de surogate. Având și o imunitate deficitară, ca a noastră, la ce ne putem aștepta în privința natalității dacă tinerii fumează, beau cafea și tărie, ca în Rusia? Care va fi structura biopsihică a viitoarei generații?... M-am simțit fericit în casa unui pădurar din Maramureș, care a găzduit echipa mea timp de două zile. Eu nu am băut decât lapte proaspăt. Apropos, în 1992, s-a întâmplat ceva care m-a făcut să iau o decizie definitivă: să nu mai beau niciodată în viața mea alcool și să nu fumez. De atunci și până în clipa când aștern aceste rânduri n-am încălcat angajamentul. La rugămintea mea, acest legământ de abținere totală a fost binecuvântat de confesorul meu, părintele Constantin Galeriu, regretatul profesor și teolog. Întâmplarea s-a petrecut înainte de implicarea în campania electorală. Merită relatată pe larg și o voi face-o într-un alt context.

Am ținut neapărat să am întâlniri cu electoratul la Iași, Suceava, Botoșani, Ipotesti. Din capitala Moldovei am mers la Pașcani, ca să punem țara la cale cu salariații de la întreprinderile din zonă. Am ajuns apoi în Transilvania; am depus flori la mormântul poetului Octavian Goga, marea revelație a unui adolescent basarabean aflat sub ocupație sovietică. După ce am vizitat mai multe județe din țară, mi-am înnoit programul electoral lansat inițial. Am adăugat câte un capitol aparte pentru armată, școală și biserică. Am simțit peste tot: programul meu are mai mare priză în plan profesional decât teritorial. Cu bagajul de cunoștințe din fosta URSS, nu mai aveam emoții când intram pe porțile fabricilor și uzinelor din România. Nici în discuțiile cu savanții, scriitorii, artiștii, ofițerii nu aveam bariere. În fața literaților mărturiseam că în anii de studenție la Leningrad eram un mare adept al Școlii latiniste din Transilvania. Când mă întâlneam cu inginerii, medicii, profesorii, specialiștii în agricultură, salariații din complexe industriale, înțelegerea era perfectă. Nu cred că mă înșelam, despărțirile erau atât de calde. Dar, la mitingurile împânzite cu lozinci și dominate de vociferări exaltate/agresive, cu «частушки» românești – niște strigături politice rimate, comunicarea cu electoratul nu mă mulțumea defel.

Cum se explică faptul că, în campania electorală, nu încercam emoții negative, nu aveam bariere de comunicare cu lucrătorii din fabrici și uzine, CAP-uri și IAS-uri? Problemele și aspirațiile diverselor categorii profesionale din România le înțelegeam perfect din două motive personale. Primul: m-am reciclat de câteva ori; la sovietici, odată exclus din partid, nu mai puteai continua activitatea pedagogică. Am fost trimis la „munca de jos”, ca să mă reeduce colectivele de oameni ai muncii; am îndeplinit diverse funcții în Centrala industrială din Mâtișci (o suburbie a Moscovei), cu un efectiv de peste 25.000 de angajați; cea mai mare întreprindere din URSS, producătoare de materiile de construcție, inclusiv din toxicul polivinil-cloric. Am lucrat apoi, în posturi diferite, la Combinatul de prelucrare a lemnului și producere a mobilei din Cernăuți. Al doilea motiv: în perioadă 1971-1982, ajunsese un fel de «интеллектуальный батрак» („argat intelectual”). Ca să am o «крыша» („protecție”) și să primesc o locuință la Moscova, concomitent cu activitatea în întreprinderi, am scris pentru doi șefi lucrările de doctorat, inclusiv articolele științifice în domeniile respective. Ca să-mi întretin familia, am mai scris două lucrări, contra cost, pentru două persoane cu mulți bani. Astfel, am asigurat patru disertații, susținute cu brio de către patru cetățeni sovietici de etnie diferită, care, astfel, au devenit patru candidați în științe, în patru domenii diferite, cu acte/diplome în regulă. Am mai scris încă două disertații pentru mine. Pare incredibil, dar acesta e adevărul demonstrabil oricând; mai în glumă, mai în serios, aș putea afirma că Mircea Druc este de șase ori candidat în diverse științe (variante sovietică) sau de șase ori doctor (variante românească). Menționez prima oară acest fenomen inedit. Cred că ar prezenta interes fiind dezvăluit într-un studiu aparte sau, mai curând, într-un roman din viața sovietică, scris în stilul școlii neo-realiste italiene.

Ulterior, mi-am dat seama: răul care mi l-au făcut kaghebiștii și nomenclaturiștii devenise un bine. Experiența de 11 ani în producție s-a transformat într-un avantaj. „Vasta experiență”, invocată adesea demagogic, nu înseamnă repetarea la infinit a unor deprinderi ce țin de o singură profesie. Însă la Chișinău, în 1990-1991, niște lideri politici (de regulă, absolvenți ai Institutului agricol sau/și ai școlilor superioare de partid sau școlilor superioare ale KGB) năimeau jurnaliști ca să-l tracaseze pe Druc la tot pasul. Președinții de colhoz și directorii

de sovhoz, ajunși deputați ai poporului, mă acuzau de „incompetență”. Totuși bietul prim-ministru, autor și lector al unor cursuri de organizare și conducere, după atâta cercetare și atâtea teze de doctorat, se pricepea și el la ceva, chiar de-ar fi fost un mărginit, sau bătut în cap din născare.

Însă găștele colhoznice erau sigure: pentru funcția de președinte al Consiliului de Miniștri ar fi fost mai bun un om de-al lor. Unul care vreo două decenii neîntrerupt să fi condus un colhoz, să fi lucrat contabil la un minister sau prim-secretar de raion. Cu toate că o atare carieră nu era decât o „experiență îngustă” – secretele unei meserii însușite maximum în cinci ani. Aceste deprinderi însă nu-l ajută pe un lider într-o conjunctură tot mai schimbătoare. Oricând, pentru rolul de președinte de țară sau de prim-ministru poate fi mai adecvată o persoană cu expertiză în mai multe domenii; se descurcă mai bine un om integru, fără cazier, care în viața sa ar fi fost, pe rând, marinar pe un cargobot, participant la o expediție în Antarctica, profesor de dans sportiv, merceolog și director al unui mare depozit angro. Aceasta se cheamă „experiență vastă” și numai ea te ajută să faci față în situații conflictuale, de disperat, să iei decizii însoțite de risc, să anticipezi și să prezici. Concluzia la care am ajuns: pe parcursul vieții fă tot posibilul, evită „cretinismul profesional”; am în vedere amprenta comportamentală lăsată de exercitarea îndelungată a unei singure activități. Indiscutabil, orice activitate umană lasă urme specifice în felul de a fi. Dacă nu te reciclezi din șapte în șapte ani, intervine uzura morală.

Participanții la întrunirile electorale întrebau candidații la președinție cum își imaginează ei viitorul guvern, pe cine ar numi prim-ministru. La acest capitol nu se înfiripase nicio idee în mintea mea. Ziceam: devenind președinte, mă voi adresa parlamentului cu rugămintea ca deputații și senatorii să-i evalueze pe cei cinci candidați și să decidă care ar fi mai bun pentru funcția de prim-ministru. Întrebat pe cine aș alege între Roman și Stolojan, spuneam că sunt supărat pe amândoi. Pe domnul Roman fiindcă s-a „dispersat”. N-a rezolvat mai întâi o problemă de strategie economică: finalizarea, nu abandonarea construcțiilor începute deja, inclusiv canalul București–Dunăre. Ar fi rămas în cronici ca un prim-ministru al continuității și eficienței manageriale. Pe domnul Stolojan eram supărat pentru blocajul eco-

conomic, pentru inflația prea mare, punerea pe butuci a industriei și agriculturii și pentru că nu aducea niciodată vorba despre Basarabia și Nordul Bucovinei.

Colindând județele Moldovei, am poposit și la Mircești. Nu puteam să exclud din program Ruginoasa. La muzeul Alexandru Ioan Cuza am avut parte de un ghid fascinant. O doamnă, Mariana, vorbea cu atâta pasiune despre întâmplări și fapte inedite pentru mine. După Mica Unire, primul Domnitor al României a fost obligat să abdice, să ia calea exilului. Și, culmea, nu i se mai permitea să revină acasă pentru că ar fi „perturbat” cumva situația politică. Am dedus: încă o lovitură de stat a partidelor. Pentru o clipă am uitat pe ce lume mă aflu. Parcă m-am pierdut cu firea și am exclamat: „Am să-l răzbun pe domnitor!”. Avusesem sentimentul că eram un urmaș al lui Alexandru Ioan Cuza; că aveam datoria să întreprind ceva ca toți puciștii să fie aspru pedepsiți. În capul meu tot ce relatea ghidul muzeului se asocia cu niște întâmplări recente: întoarcerea regelui Mihai de la frontieră, aversiunea față de exilul românesc, debarcarea mea comandată de Kremlin și operată de clanul Snegur–Moțpan–Sangheli din Republica Moldova.

În septembrie 1992, ca o sinteză a tot ce-am spus alegătorilor în timpul campaniei electorale, am rostit la TV România următorul discurs: „Stimați compatrioți! Noi, românii basarabeni, participanți la actuala campanie electorală, ne transformăm într-un simbol al *Continuității*. Implicarea românilor basarabeni în alegerile actuale înseamnă consecvență în lupta pentru un ideal codificat în conștiința generațiilor de români, care a fost și este idealul suprem – „Dacia Phoenix”. Patria noastră care renaște din propria-i cenușă. Anume pentru acest ideal, pentru această cauză a României Reîntregite și prospere ne-am angajat să activăm utilizând toate mijloacele posibile.

După o eclipsă de 50 de ani, românii din teritoriile naționale temporar ocupate vor fi reprezentați în forul suprem al Țării-mamă. Însăși prezența noastră, a românilor înstrăinați, în actuala campanie electorală înseamnă deja o mare victorie politică pentru întreaga națiune română. Opinia publică mondială va constata că România, urmând exemplul Germaniei, își refuză statutul de țară dezmembrată. Alegerile din 1992 vor fi fixate în cronici ca un preludiu al Reîntregirii Patriei.

Nu m-am înscris în cursa electorală din vanitate, din interese conjuncturale sau de grup. Acceptând să candidez la funcția de președinte al României nu fac altceva decât să manifest *consecvență* în transpunerea în viață a rezoluțiilor Congresului al III-lea al Frontului Popular din Moldova, care s-a ținut la Chișinău, în februarie 1992. Aceste rezoluții preconizează participarea noastră, a românilor din teritoriile ocupate, la alegerile din septembrie 1992. Participarea mea la alegeri semnifică, de asemenea, respectarea principiilor de *sincronizare*, *interferență* și *transplant*, principii care stau la baza activității Consiliului Național al Reîntregirii, fondat la 1 decembrie 1991, la inițiativa unui grup de parlamentari de la Chișinău și București. Candidând la funcția de președinte, eu nu pot aparține unei singure formațiuni politice. Cauza și conștiința îmi dictează să depășesc orice convenție și orice conveniențe înguste de partid. *Nu pot reprezenta un partid, eu reprezint un ideal!*

Acum, ca niciodată, Statul Român necesită un președinte independent și echidistant. De aceea, nu pot avea ca obiectiv electoral decât problematica strategică a renașterii Națiunii Române, respectând cu strictețe următoarele principii: *Cugetă și acționează ca și cum România ar fi reîntregită; Revoluția managerială – unica soluție viabilă; Investigare, instruire, inovare; Proprietate, autoritate, stabilitate; Transformă, dar nu distruge, restructurează, dar nu dăuna; Domnia legii și Dictatura legilor Naturii*. Timpul și spațiul alocat nu-mi permit să comentez aceste principii pe care este axat programul meu electoral. Voi descifra doar două din aceste principii: *Transformă, dar nu distruge, restructurează, dar nu dăuna*.

Cei care au dorit să restructureze vechiul sistem decizional centralizat al comuniștilor au cauzat daune grave protecției sociale și siguranței statului. Reformatorii pripiti au vrut să transforme relațiile și forma de proprietate colectivă, dar, privatizând, au distrus și procesele tehnologice. Drept urmare, în agricultură, de exemplu, nu mai funcționează sistemul de irigare și România a pierdut 5 milioane tone de porumb, evaluate la 600 milioane dolari. Iar pierderile totale, cauzate de distrugerea sistemului de irigare, se vor ridica, anul acesta, la cifra de 1 miliard de dolari. Astăzi muncitorii din industriile nocive nu mai primesc lapte ca antidot și grădinițele din țară nu au lactate pentru copii. Un alt principiu enunțat este *dictatura legilor, inclusiv ale Naturii*. Nu dorim o

nouă dictatură a unei clase, a unui partid, a unei camarile, sau a unei persoane. Și dacă voi fi ales, voi cere ca portretul liderilor politici, inclusiv al președintelui, să nu depășească mărimea unui timbru poștal. Excludem orice cult, în afară de cultul lui Isus Cristos.

Cu toate că președintele are prerogative limitate, voi „deranja” cu insistență noul Parlament ca să definitiveze, cât mai urgent, corpul de legi și voi face tot posibilul pentru a impune dictatura legii, în toate compartimentele societății. Ajungând președinte, voi cere ca noul guvern să aplice, riguros, toate principiile enumerate pentru atingerea a două obiective strategice: 1) reîntregirea și supraviețuirea României ca stat, în actuala conflagrație economică mondială; 2) o nouă calitate a vieții prin natalitate, longevitate, performanțe de sănătate și de creativitate; prin antrenarea spirituală și fortificarea biopsihică a națiunii pentru o intrare onorabilă în mileniul al treilea; prin adaptarea și rezistența românilor la șocul schimbărilor permanente și al transformărilor de ordin economic, ecologic, social și biologic. Bineînțeles, în realizarea acestor obiective strategice un rol esențial îl va avea știința biologică, medicina și credința în Dumnezeu. Programul meu, care va fi dat publicității, include și obiective tactice, cum ar fi: asigurarea cu alimente, îmbrăcăminte, locuințe, medicamente, materiale de construcții. Vom realiza aceste urgențe chiar dacă va trebui să cadă guvernul în fiecare an, cum se întâmplă în unele state occidentale. Altfel, nu are rost să mai facem politică.

„Realistii” și „pragmaticii” mă întrebă adeseori ironic: dle Druc, ce șanse vă acordați? Le răspund: eu nu-mi pot acorda nicio șansă, dumneavoastră decideți. Chiar dacă mi-ar garanta cineva că voi fi ales cu 80%, aș considera o înfrângere aflând că celelalte 20% sunt tineri. Dacă te resping tinerii, nu ai nicio șansă să faci ceva pentru România. Aș vrea să mă susțină înțelepciunea națiunii, bătrânii. Căci dacă te resping bătrânii, înseamnă că nu ai autoritate și mandat de încredere. Aș fi recunoscător dacă m-ar susține managerii, proprietarii, țăranii, muncitorii, inginerii, cercetătorii, fără de care nu poți câștiga o competiție, un război economic în plină desfășurare. Sunt creștin și aș putea conta să fiu susținut de Biserică și de credincioși. Mai știm cu toții că Marea Unire a făcut-o și armata națională. Tot armata noastră, bine echipată, este și va fi garantul perpetuării românilor în spațiul nostru ancestral,

hărăzit de Dumnezeu. Dacă nu mă susțin militarii, înseamnă că nu am șanse să-mi realizez programul. Tineri și bătrâni, manageri și proprietari, țărani și muncitori, ofițeri și preoți, cu voi aș vrea să pornesc pe calea grea, a reinnoirii din noi, activizând întreaga viață a națiunii, realizând o transformare radicală, dar fără distrugeri!

Stimați telespectatori! Aveți în fața dumneavoastră pe cel mai bogat om din lume. Dar o viață întreagă am fost cel mai sărac de pe pământ, fiindcă eram un om fără țară. Acum câteva luni mi-am recăpătat cetățenia română pe care o pierdusem fără voia mea. În patru luni am obținut ceea ce am așteptat conștient timp de 40 de ani. Și, să știți: sunt fericit pentru că patria noastră – România – este atât de frumoasă și are un potențial enorm de creștere și dezvoltare. Și acum, vă rog să transmiteți, din om în om, din casă în casă, un simplu și mare adevăr – nu există român *de dincolo* și *de dincoace de Prut*. Românii de la Chișinău-Nistru sunt aceiași români ca și cei de la Chișinău-Criș. Românii de la Cernăuți au același suflet și aceleași drepturi ca românii de la Timișoara. Cei din cetățile lui Ștefan cel Mare și Sfânt de pe Nistru (cetățile Hotin, Soroca, Tighina, Cetatea Albă) sunt aceiași români ca cei din cetățile vestice ale țării – Arad, Oradea, Baia Mare.

În încheiere, mă adresez tuturor cu o rugămintă: uitați-vă acum la mine, ca să mă țineți minte. Eu nu voi putea aplica, pretutindeni, în țară, portretul lui Mircea Druc în culori. Nu dispun de mijloace financiare. Costă prea scump portretul în culori al unui candidat la președinția României! Eu, care de copil am înțeles cât de greu se câștigă existența, având bani, i-aș cheltui cu totul pe altceva: pe medicamente pentru voluntarii-combatanți și polițiștii basarabeni răniți în lupte; pentru ajutoarele familiilor de refugiați din stânga Nistrului și ale celor căzuți pe front; pe manuale și burse pentru tinerii din Cernăuți și Herța. De aceea, vă rog, rețineți imaginea de pe ecranul televizorului și poate că vă veți aminti de mine la urnele de vot. Vă mulțumesc!”

Agențiile de presă străine erau unanim de acord că alegerile din septembrie 1992 din România s-au desfășurat într-un mod civilizată. Istoria de la 20 mai fusese uitată. Ambele tabere mari păreau dornice de liniștea lor. Titlurile materialelor transmise spre lumea largă mi-au întărit convingerea că nu întotdeauna marile agenții de presă sunt și mari diagnosticieni. Cea mai adecvată analiză a făcut-o agenția de pre-

să spaniolă: „Românii au optat pentru continuitate și pentru o schimbare lentă a societății”. În rezultatul alegerilor pentru Cameră și Senat, România devenea o țară dificil de guvernat. Ignoranța și sărăcia, teama de schimbare, inerția naturală a omului simplu sufocat de lipsuri, sătul de politică și programele economice ale partidelor puțin persuasive ne prezentau lumii întregi ca pe niște oameni suferinzi de abulie. Aveau să urmeze patru ani de lupte intensive, de exhibiționism parlamentar și de multe serenade la adresa românilor în presa internațională. Ne așteptam ca în cele două camere ale parlamentului român să domine o instabilitate în stil italian sau, mai bine zis, de tip polonez, cu singura diferență: în România asemenea situație avea să fie stimulată de un președinte aliat cu vechile structuri comuniste, care reprezentau aproape o jumătate de țară. „Cât mai avem de plătit?”, se întreba Viorel Patrichi în „Tineretul liber” din 1 octombrie 1992.

În 1992, România se crampona cu disperare de imaginea unui părinte liniștitor, precum Ion Iliescu, care în campania electorală a avut o prestație tipică de nomenclaturist. La fel ca și electoratul din stânga Prutului. În decembrie 1991, a fost ales Mircea Snegur cu alura sa de „președinte împăciuitor”, antiunionist, adversar al schimbărilor radicale. Opoziția reunită în cadrul Convenției democratice și-a plătit erorile tactice: desemnarea tardivă a lui Emil Constantinescu, al cărui mesaj nu a convins „oamenii muncii de la orașe și sate”. Mai persista și o confuzie creată de PNT, care părea mai preocupat de restaurarea monarhiei decât de victoria în alegeri. Iar candidatul independent Mircea Druc, conform datelor oficiale, a obținut 326.866 de voturi, respectiv 2,75% din totalul voturilor valabil exprimate. În realitate obținusem peste 5%. Ulterior, ajungând prin județele țării, mai multe persoane mi-au mărturisit: „Am fost în comisia de numărare a voturilor. Știind că nu puteți câștiga alegerile, unii membri fie vă anulau voturile, fie le treceau la Iliescu sau Constantinescu, în dependență de orientarea lor politică”. Eventualilor cititori ai acestor evocări le mărturisesc acum sincer că am rămas profund dezamăgit de propria-mi prestație în campania electorală. Ca și de toate discursurile mele publice, dar mai ales de propria-mi ținută la emisiunile TV. Totuși despre cel de al șaselea candidat, „fără nicio șansă” la președinția României, câteva publicații din România, Republica Moldova și Cernăuți au punctat aspectele inedite și pozitive.

Ziarul „Libertatea”, septembrie 1992: „De la început să facem o distincție netă între preferințele personale și concluziile științifice ale politologului pe baza analizei obiective a conjuncturii politice și a tendințelor specifice ale electoratului din România în acest septembrie 1992. Dintre candidații prezidențiali mi-a plăcut cel mai mult dl Mircea Druc, ca ținută și forță intelectuală, dar analiza obiectivă îmi spune că nu are nicio șansă în competiția electorală pentru Cotroceni... Una din imperfecțiunile democrației este aceea că votul popular nu decide totdeauna în favoarea omului cel mai bun, din cauza rolului precumpănitor pe care îl joacă mașinăria politică de partid. Dar, cum remarcă Winston Churchill, într-o dictatură selecția poate fi și mai rea, așa cum a dovedit-o cu prisosință sistemul comunist...”

Ziarul „Tineretul Liber”, din 1 octombrie 1992: „Mircea Druc, onest, direct și fără șanse, este considerat de unii, pe nedrept, iepurașul lui Iliescu sau al lui Constantinescu... „Ai văzut, bă, i-a mâncat basarabeanul pe toți aseară la televizor. E mai deștept decât toți” –, striga cineva într-o stație de troleibuz. „O fi, mă, da e deștept pentru el. Noi n-avem nevoie de așa ceva”, i-a răspuns interlocutorul. Deși românii din Basarabia au solicitat cetățenie română de la Președinția și Parlamentul României pentru a participa la vot, nu au fost onorați nici măcar cu un răspuns formal. Frica de Kremlin era încă reală la București și rezultatele acelor alegeri îndepărtau și mai mult unirea românilor”.

Revista „Europa Est/Vest”, în editorialul intitulat „*Lecția Druc*”, din 27 septembrie 1992: „Mircea Druc ne-a demonstrat tuturor că rămâne un mare român, un mare patriot și, în plus, un mare cunoscător al treburilor economice. De altfel, candidatul independent Mircea Druc a oferit în partea a doua a întâlnirii o adevărată lecție celor cinci colegi de competiție electorală... Maturitatea politică și experiența acumulată ca prim-ministru în teritoriul românesc din stânga Prutului au demonstrat că Mircea Druc este, pe tărâm economic și managerial, cel mai în cunoștință de cauză, cel mai priceput. El a făcut dovada cunoașterii economiei mondiale... Într-un cuvânt, Mircea Druc a demonstrat tuturor românilor, tuturor partidelor politice aflate în competiție, că pe el se poate conta atunci când se va forma noul guvern...”

Revista lunară „Vatra”, editată de Uniunea Scriitorilor din România, în editorialul din septembrie 1992 intitulat „Un învins care face mai mult

decât un învingător: ideea Druc”: „După recensământ sperietoarea maghiară a început să arate destul de jalnic și ridicol; abia un milion și jumătate, cu țigani cu tot. Era de așteptat, în asemenea condiții, ca vocația patriotismului nostru electoral să se înfrupte din altă temă: cea a Basarabiei. Când colo, aceasta e prezentă în toate discursurile politice doar în modul decorativ. Dl Mircea Druc – care reprezintă, într-adevăr, un simbol și o idee, n-a reușit să facă niciunde un miting mai de doamne-ajută. Toate organizațiile „pro” Basarabia s-au ascuns pe unde au putut când a fost vorba să dea față cu ideea unirii. Aceasta e departe de a deveni un sentiment imperios. Idealul unirii e pentru prea mulți un ideal facultativ, ceea ce înseamnă că e mai puțin decât nimic. Ezită-rile noastre rușinoase, felul în care-i tratăm pe basarabeni ca pe niște români de mâna a doua, târăgănarea unui act pe care alții l-ar fi făcut cu ochii închiși vor încărca de penibil paginile istoriei. Pentru că tot suntem mereu cu ochii pe ei, să ne gândim ce-ar fi făcut ungurii într-o situație asemănătoare. *Ideea Druc* e azi înfrântă. Dar omul care o poartă, cu temperamentul lui sobru și echilibrat, patetic și îndârjit, face mai mult decât orice învingător. Înfrângerea lui de moment nu e decât pre-misa victoriei. Altfel, rușinea unui întreg neam va fi de nesuportat”.

Țin să menționez, în mod special, enorma susținere morală venită din partea publicațiilor „Țara”, „Glasul Națiunii”, „Sfatul Țării” de la Chișinău și „Plai Românesc” de la Cernăuți, precum și publicația lunară „Cuvântul Românesc” – o voce demnă a românilor răspândiți pe toate continentele. Publicația „Plai Românesc” din 23 septembrie 1992 scria: „Alegerile din România nu-i pot lăsa indiferenți pe românii din teritoriile aflate în componența Ucrainei. Cu atât mai mult că printre cei șase candidați la președinția Țării se numără și Mircea Druc, unul dintre membrii fondatori, fost vice președinte al Societății pentru cultura românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți. El nu ne împarte poporul în români de „dincolo” și în români de „dincoace”. Și după cum a remarcat nu o dată, nu ne vom putea integra în Europa decât uniți. De aceea foarte mulți români nord-bucovenieni, când se roagă în biserici, aprind câte o lumânare și în sănătatea lui Mircea Druc”. Iar „Sfatul Țării”, cotidian al parlamentului de la Chișinău, m-a desemnat printre cele 10 personalități ale anului 1992, motivând astfel: „Pentru temerarul său demers în viața politică, pentru efortul neobosit de a păstra vie în conștiința neamului cauza Reunificării”. Am rămas profund re-

cunoscător, deoarece atașamentul lor constructiv față de idealul Unirii m-a ajutat să rezist în acea inegală și extenuantă încleștare ideologică.

În 1998, scriitorul, revoluționarul, unionistul Claudiu Iordache constata: „Mircea Druc avea să fie primul și ultimul președinte al Consiliului Național al Reîntregirii. Viața sa, o parte activă în umbra Imperiului Sovietic, o alta, ca român stabilit la București – o asumare extremă a condiției ingrate de a fi român cu adevărat. Fost prim-ministru al Moldovei în 1990-1991, Mircea Druc nu a convins Puterea de la București să treacă de la declarații de intenții la realizarea Reîntregirii. Izolat în indiferența cosmopolită a capitalei României, ultragiatic continuu în trecutul său, ținta serviciilor secrete rusești, abandonat adesea de „frații” de dincolo și de dincoace de Prut, Mircea Druc, candidat la președinția României în 1992, cunoaște astăzi arsura indiferenței ori ingratitudinii românești”.

Aici e cazul să fac o precizare principială: nu am primit din nicio sursă vreo compensație personală. Și nu aștept din partea nimănui grațitudine pentru credința într-un ideal. Mă consider un simplu cetățean român (fost cetățean sovietic). România a făcut și continuă să facă *posibilul* pentru noi, românii înstrăinați, din Basarabia, Nordul Bucovinei, Ținutul Herța și de pe alte meleaguri. În tot cazul, eu personal nu am avut, nu am și nu voi avea pretenții. Am făcut prea puțin pentru România fiindcă nu am o altă armă decât speranța și credința neștrămutată în idealul Reîntregirii. Mulțumesc mereu lui Dumnezeu că există România. Dacă aș fi fost evreu îi mulțumeam lui Iahweh fiindcă există statul Israel. Am jurat credință Patriei mele (Carpaților, Dunării, Nistrului, Tisei și Pontului Euxin). Urmăresc acum mass-media care relatează acțiunile recente întreprinse în Republica Moldova de către domnul Traian Băsescu și echipa sa. Sper că va reuși; este omul care nu a pierdut nicio bătălie politică, în comparație cu „Mircea Druc – un mare campion al pierderilor”, cum l-a numit talentatul jurnalist și poet Boris Vieru.

Cu toate eșecurile înregistrate, eu rămân așa cum am fost și până în prezent – unionist. Deși, pe zi ce trece, românii, în ansamblu, se transformă într-o soluție suprasaturată de informații contradictorii. Parțial și din această cauză, foarte mulți concetățeni se arată tot mai defazați în privința Reunirii. Scepticii susțin că pe timpul „podurilor de flori”

erau mulți români care voiau să ne unim, dar nu se putea. Însă acum ne-am putea reunifica, dar sunt mai puțini doritori. Optimiștii constată că spirala istoriei s-a întors. Timp de 25 de ani nu am mai avut o conjunctură atât de favorabilă pentru Reîntregirea Patriei. Ne aflăm într-o situație similară cu cea din 1991, înainte de prăbușirea imperiului ideocratic bolșevic. Iar România și Republica Moldova nu mai au mentalitatea din 1990. Aceste două state românești sunt mai puțin expuse amenințărilor externe. Iar calitatea resurselor umane este net superioară pe ambele maluri ale Prutului.

Ca „unionist fanatic” (vorba rușilor/ucrainenilor), admit în continuare că, inopinat, ar putea interveni și unii factori externi, care să forțeze Reîntregirea. Așa cum s-a întâmplat după puciul bolșevic din 1917, războiul civil și relațiile ruso-ucrainene, care, începând cu 2014, parcă se repetă. Mă gândesc acum și la un factor extern de alt ordin, despre care am aflat abia în 2016. Marius Diaconescu a publicat în www.adevarul.ro un document inedit: „La 28 iunie 1991, Senatul SUA a emis Rezoluția 148 prin care susține reunificarea Republicii Moldova cu România”. Admitem că cei care atunci reprezentau SUA la București n-au găsit de cuviință să informeze autoritățile române. Însă pentru mine, acum, în 2017, ar fi cu mult mai important un răspuns la următoarele trei întrebări: 1. Ambasada României la Washington l-a informat pe Ion Iliescu, președintele în exercițiu, despre Rezoluția 148?; 2. Cineva de la București a informat pe cineva de la Chișinău despre Rezoluția 148, înainte ca Statul Român, inopinat, să recunoască primul independența statală a Republicii Moldova?; 3. Președintele Mircea Snegur a știut de existența respectivei rezoluții a Senatului SUA? Întreb, fiindcă la 27 august 1991, dacă am fi avut știre de Rezoluția 148, mesajul meu ar fi fost următorul: „*Domnule președinte Mircea Snegur! Domnule președinte Alexandru Moșanu! Domnilor deputați ai poporului! Afară, în Piața Marii Adunări Naționale, poporul, care ne-a ales, cere să reconfirmăm, prin votul nostru, ceea ce au decis, la 27 martie 1918, predecesorii noștri, deputații Sfatului Țării! În caz contrar, ni-meni nu va putea ieși din incinta parlamentului!*”.

Conștient de gravitatea momentului, îmi asumam riscul inerent și mă angajam cu fermitate să-i înduplec pe cei doi președinți și pe colegii deputați. Cu siguranță, în acel moment, NOI, unioniștii, dispuneam de toate mijloacele de convingere adecvate situației. Îmi dădeam seama

totodată că Moscova și Kievul ar fi recunoscut imediat independența Republicii Moldovenești Nistrene, declarată la Tiraspol, cu două zile mai înainte ca Chișinăul să fi votat independența Republicii Moldova. În consecință, Armata a 14-a ar fi blocat toate trecerile peste râul Nistru, devenit din nou frontieră cu România. Atât, și nimic mai mult. Căci, conform Rezoluției 148, SUA urma să recunoască reunificarea Republicii Moldova cu România.

Volens, nolens, în actuala conjunctură globală se impune o chestiune clasică – „Cine pe cine?”. Aceasta este dilema luptei de clasă și a luptei naționale. Și, totodată, un principiu fundamental de politică internă și externă. Pentru fiecare națiune, a răspunde adecvat la întrebarea „Cine pe cine?” semnifică, de fapt, „A fi sau a nu fi?”. În cazul nostru, pentru supraviețuirea României ca Stat și Națiune, este necesar să conștientizăm următoarele argumente/postulate:

1. *Marea Unire de la 1918 a fost imperios necesară pentru consolidarea națiunii române și pentru binele milioanele de români din afara frontierelor trasate după Mica Unire de la 1859. În prezent însă, integrarea celor două state românești este absolut necesară pentru supraviețuirea Statului Unitar Român și a Națiunii Române; torpilarea integrării celor două state românești este o chestiune de strategie imperială. Pentru EI, existența în continuare a Republicii Moldova reprezintă „un rău necesar”. Un atu pentru a menține pe agendă problema dezmembrării Statului Național Român după modelul iugoslav. De la declararea la Chișinău a independenței s-a trecut la următoarea etapă. Există deja în safeuri câteva scenarii și proiecte gen „Moldova Mare”. Proiecte care implică, în mod inevitabil, destrămarea României.*

2. *Reunirea cu Țara-mamă România nu a reprezentat niciodată o urgență pentru elita politică și clanurile mafioate din Republica Moldova. Și nici nu putem rămâne la infinit dependenți de motivația schimbătoare a străinilor. Dacă Helmut Kohl ar fi ținut cont de părerile francezilor, britanicilor, americanilor, rușilor, am fi avut și în prezent două state germane. Uniunea românilor este un drept natural de a fi în spațiul nostru ancestral: în Carpați, la Nistru, la Tisa, la Dunăre și la Pontul Euxin. Reîntregirea reprezintă calea noastră de la vis la realitate, un model, al românilor, de supraviețuire ca Stat și Națiune.*

3. *Obiectivul strategic – supraviețuirea României ca Stat și Națiune – condiționează mobilizarea totală a resurselor posibile și disponibile; mijloacele tactice determină, în mod obligatoriu, întreaga activitate operativă în fiecare subsistem al Statului Național Unitar. Integrarea celor două state românești, și nu altceva, constituie în prezent unicul Proiect de Țară. Dacă Bucureștiul nu elimină de facto consecințele pactului Stalin-Hitler, procesul destrămării României va continua.*

In concluzie. De-a lungul istoriei, românii au trăit mai multe evenimente de o importanță vitală. Putem invoca o împlinire provizorie – Unirea de la 1600 sub Mihai Bravu. Comemorăm anual Unirea Principatelor la 1859. Nu omitem proclamarea Independenței la 1887. Ne putem referi și la puciul liberal, după care, vorba lui moș Teacă, n-am mai fost Domnie, ci ne-am făcut Regat. Și la alte două lovituri de stat – 23 august 1944 și decembrie 1989, numite și insurecții sau revoluții. Desigur, au fost și alte momente istorice. Însă anul 1918 marchează apogeul. Și nu mă refer doar la data de 1 decembrie, ci la anul întreg. Din istoria noastră milenară, 1918 este un an crucial – expresia voinței de uni-re într-un spațiu geografic ancestral moștenit: în Carpați, la Nistru, la Tisa, la Dunăre și la Marea Neagră. Opțiunea românilor la Chișinău – 27 martie, la Cernăuți – 27 noiembrie, la Alba-Iulia – 1 decembrie 1918 a însemnat finalitatea luptei purtate de predecesori pentru afirmare și supraviețuire. Până la acea ora astrală a românilor, și de atunci încoace, nu am mai contabilizat o atare performanță.

Am mai spus și repet: nu contează că „masele largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate” (ideologemă ideocratică bolșevică) nu au obiective naționale strategice; că marea majoritate a românilor de pretutindeni operează cu fenomene de bâlci, cu sintagme precum „eu și revoluția” sau „să moară capra vecinului”. Unionismul este un ideal care nu ține cont de clanuri, de interesele nașilor, finilor și cumetrilor, nici de acțiunile lor trecătoare. După un secol, există semne clare că ora astrală ar putea bate din nou. Reeditarea performanței din 1918 devine posibilă, deși scenariul ar putea avea o regie diferită. Important însă e rezultatul final – revenirea Statului Român, de jure și de facto, în teritoriile sale, integrate în 1918 și răpitate în '40. Realizarea acestui obiectiv strategic nu este misiunea mulțimilor, ci a unei minorități creative a Națiunii Române, care construiește Reîntregirea zi de zi, cu răbdare, credință și efort conjugat.

Nicolae COLAN

Biserica neamului și unitatea limbii românești

Sire,
Domnilor colegi,

Procesul de formare a națiunilor e lung și, cu mijloacele care stau la îndemâna științei, el nu poate fi urmărit decât în liniile lui mari. Oricum s-ar petrece însă acest proces, un lucru e limpede până la evidență: națiunile există; suntem integrați în ele organic, trăind într-însele ca în cel mai firesc element al nostru. Durerile lor ne dor și pe noi, iar bucuriile lor sunt și ale noastre.

Îndeobște cunoscutele legături care unesc pe fiii aceleiași națiuni într-o comunitate organică sunt: obârșia, limba, credința religioasă și pământul. Evident, acestora li se adaugă și alte fire de legătură, cum sunt conștiința aceluiași trecut și a acelorași aspirații, cu un cuvânt, conștiința aceluiași destin.

Firește, nu toți acești factori ai unității naționale au aceeași trăinicie. Cel puțin nu la toate națiunile. La unele din acestea împrejurările istorice pot stârni turburări în fireasca lor dezvoltare. Când unul din amintirii factori slăbește sau dispare cu totul – ceea ce se întâmplă mai rar –, atunci ceilalți factori îi preiau măcar în parte rolul, după cum unele organe sănătoase ale trupului omenesc preiau, cel puțin în parte, funcțiunea organului slăbit sau atrofiat.

Pentru dovedirea acestui adevăr, dați-mi voie să aduc o pildă din zbu-ciumata viață a neamului nostru.

Se știe că, pe urma atât de îndelungatelor și atât de crâncenelor vitregii prin care au trecut frații noștri din regiunea săcuizată, o bună parte din

NICOLAE COLAN
(1893-1967)

Viitorul mitropolit al Ardealului (ales în 1957) și-a făcut studiile liceale la Brașov (1906-1914) și pe cele universitare la București (Facultatea de Litere) și Sibiu (Seminarul Teologic, 1914-1917). Și-a continuat pregătirea la Facultatea de Teologie Protestantă a Universității din Berlin (1921-1922). La revenirea în țară, a fost numit secretar arhiepiscopesc la Sibiu (1920-1921), profesor de Noul Testament la Academia Teologică „Andreiană” din Sibiu (1922-1936), pe care a condus-o în calitate de rector (1928-1936). În 1936, a fost ales episcop al Vadului, Feleacului și Clujului, calitate în care a înființat o școală de cântăreți bisericești la Nușeni-Cluj și un liceu ortodox la Cluj. În 1957, a fost ales arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului. A fost ministru al Educației Naționale, Cultelor și Artelor (1938-1939). A desfășurat o bogată activitate publicistică: redactor al „Revistei teologice”

(1923-1926), fondator și redactor al revistei „Viața ilustrată” (1936-1940); între 1928 și 1936 a editat „Anuarele” Academiei Teologice din Sibiu; a colaborat la periodicele vremii („Lumina satelor”, „Renașterea”, „Telegraful român”, „Transilvania”). A pus bazele a două colecții de lucrări teologice: Cărțile vieții (1937) și Veniți de luați lumină (1941). A lăsat numeroase lucrări cu caracter teologic, pastorale, sfaturi pentru credincioși și slujitorii altarului: Sf. Pavel către Filimon. Creștinismul și sclavia (1925); Biblia și intelectualii (1929); Cartea Sf. Apostol Pavel către Efeseni (1930); Eroi și mucenici ai dreptei credințe (1940). De numele său se leagă și tipărirea Noului Testament (după Biblia lui Andrei Șaguna), apărută în două ediții (1942 și 1945), ca și traducerea unor lucrări de valoare semnate de F. W. Foerster, Hristos și viața omenească (2 vol., 1925-1926) și Emil Fiedler, Omul cel nou (1941) ș. a.

La 31 mai 1938 a fost ales membru de onoare, iar la 26 mai 1942 – membru titular al Academiei Române.

Acad. Nicolae Colan a prezentat discursul de recepție „Biserica neamului și unitatea limbii românești”, după un succint portret făcut lui Nicolae Titulescu, înaintașul său în scaunul academic, subliniind că limba națională „ascunde în sine, ca într-o cutie magică, întreaga viață a unui popor, cu trecutul lui cel mai îndepărtat, cu pământul care l-a hrănit și care i-a încântat privirea, cu împrejurările sociale în care a viețuit, cu îndeletnicirile lui zilnice, cu credința care l-a mângâiat în vremi de restriște și care i-a îndrumat năzuințele, cu toată civilizația și cultura la care a izbutit să se înalțe, din treaptă în treaptă, de-a lungul veacurilor”. Răspunsul l-a primit din partea lui Silviu Dragomir (1888-1862).

ei și-au pierdut limba, fără să-și piardă totuși conștiința lor națională. Faptul – vecin cu minunea – s-a petrecut prin puterea credinței ortodoxe, la care acești frați au continuat să țină ca la cel mai sfânt bun al sufletului lor dosădit. Credincioșia lor față de legea întru care s-au născut și întru care doreau să se săvârșească din viață a rămas nezdruccinată până și în cumplitele zile ale dictatului de la Viena. Iată o mărturie dintre cele mai elocvente: În toamna anului 1940, femeia Bucura Bogdan din parohia Bodoș (jud. Trei-Scaune), văzând biserica primejduită, împreună cu sfințele ei odoare, a luat antimisul de pe sfântul prestol, l-a ascuns în sân și l-a purtat acolo patru ani încheiați, până când a dat Dumnezeu de a putut sa-l așeze din nou, în anul 1944, pe sfânta masă a altarului strămoșilor ei, după ce l-a spălat cu lacrimile celei mai curate bucurii. Nu știu cum, dar acest mișcător crâmpei de eroism creștinesc și românesc îmi aduce aminte de fuga în Egipt a Familiei Sfinte pentru a scăpa de primejdie viața dumnezeiescului Prunc...

Nu tăgăduiesc deci însemnătatea niciunuia din factorii cari alcătuiesc sau promovează unitatea națională și mărturisesc că arătarea cu răgaz și cu temeinicie a acestei însemnătăți mă ispitește de multă vreme. Renunțând totuși la această plăcută zăbavă, de astă dată mă voi mulțumi să arăt covârșitoarea slujbă ce-o împlinește limba în păstrarea și dezvoltarea conștiinței de neam, precum și binecuvântata lucrare ce-a săvârșit-o în această privință sfânta noastră Biserică prin grija plină de evlavie cu care a chivernisit și a sporit comoara cea de mare preț a limbii românești.

Desigur, felurimea graiurilor în care se înțeleg între olaltă oamenii pământului trage o linie despărțitoare între națiuni. Această linie însă nu e de netrecut și ea nu împiedică buna înțelegere și viețuire dintre neamuri și țări, așa cum gardul dintre ogrăzile vecinilor nu-i împiedică pe aceștia să viețuiască alături, în pace și în frățeescă împreună-lucrare. Firește, când există bunăvoință, căci altfel, când această bunăvoință lipsește, oamenii nu se înțeleg între olaltă nici în aceeași limbă, cum s-a întâmplat la zidirea turnului babilonic, unde mi se pare că amestecarea limbilor a fost numai rodul amestecării gândurilor vrăjmașe ale celor ce, în trufia lor, voiau să se ia la trântă cu Dumnezeu. Deci nu osebierea graiurilor este izvorul vrăjmășiei dintre neamuri, ci izvorul acestei vrăjmășii trebuie căutat în patima unor națiuni de a robi pe altele, în

păgâneasca lor poftă de a trăi din osteneala altora și în deșarta lor râvnă de a se înălța pe pedestalul celor mai crunte nedreptăți.

Lipsită, precum se vede, și de această aparentă meteahnă, limba națională are o mulțime de daruri dintre cele mai prețioase.

Fără îndoială, limba este în primul rând cel mai de căpetenie mijloc de înțelegere între fiii aceleiași nații.

Dar limba națională este mai mult decât atâta. Ea ascunde în sine, ca într-o cutie magică, întreaga viață a unui popor, cu trecutul lui cel mai îndepărtat, cu pământul care l-a hrănit și care i-a încântat privirea, cu împrejurările sociale în care a viețuit, cu îndeletnicirile lui zilnice, cu credința care l-a mângâiat în vremi de restriște și care i-a îndrumat năzuințele, cu toată civilizația și cultura la care a izbutit să se înalțe, din treaptă în treaptă, de-a lungul veacurilor.

Pe tărâmul istoriei, studiul limbii a fost în stare să arunce lumină asupra unor probleme care, în lipsa altor dovezi, ar fi rămas cel puțin obscure, dacă nu chiar acoperite de vălul unei taine de nepătruns. Adevărul acesta se poate verifica în istoriografia oricărei națiuni și el a fost verificat și în studiul istoriei noastre, unde învățații filologi români și străini, prin cercetările lor pline adeseori de mucenicească migală, au ajuns la concluzii dintre cele mai elocvente pentru lămurirea unor întrebări ale istoriei noastre. E destul să amintim în această privință prețioasa contribuție a filologiei la lămurirea originii creștinismului nostru, la dezvelirea originii noastre etnice, la a neîntreruptei noastre dăinuiri pe strămoșescul pământ al Daciei traiane, sau la a osebitelor îndeletniciri ale părinților noștri celor de demult.

Ci, limba e oglinda curată și a sufletului unui popor, a însușirilor de temelie, care îi definesc firea și caracterul; e cartea deschisă a năravurilor lui bune și rele. O frază limpede și lipsită de zorzoane este oglinda unei gândiri disciplinate și a unui suflet deschis, fără ascunzișuri și fără fumuri, după cum o propoziție confuză și încărcată cu inutile podoabe stilistice de obicei e dovada unei minți zăpăcite și a unui caracter în care fudulia e șef de orchestră. Poate de aceea, de câte ori am prilejul să stau de vorbă cu un frate prea încurcat sau prea încărcat la grai îmi vine să mă întreb: oare cât de curată este romanitatea lui? Căci românul nu e nici zăpăcit, nici fudul.

Dar nu trebuie să cercetăm totdeauna fraze întregi dintr-o limbă spre a putea scoate încheieri privitoare la caracterul sau firea comunității naționale care o vorbește. Uneori e destul să adâncim sensul unei expresii, pentru a descoperi în ea întreaga concepție de viață a poporului din a cărui mentalitate a răsărit. Iată, bunăoară, pilda salutului grec și a celui roman:

Grecii se salutau cu cuvintele „haire! hairete!” – „bucură-te, bucură-te-vă”, câtă vreme romanii își dădeau binețe cu „Vale, valeas!” – „fii tare, fii sănătos”. Nu e greu să observăm din acest salut ținuta veselă față de viață a celor dintâi și ținuta sobră a celor din urmă².

Așa este. Fiindcă poporul grec a fost un popor de artiști, câtă vreme romanii au fost înainte de orice ostași. Grecii știau să cânte, să facă teatru și să cioplească statui; romanii știau să alcătuiască legi și legiuni, să cucerească provincii după provincii și să zidească imperiu.

Exemplele s-ar putea spori, dar nu e necesar, fiindcă toate ar duce la aceeași concluzie: a legăturii organice dintre limbă și națiune, dintre graiul național și sufletul obștii care-l vorbește. Amândouă sunt realități date. Și cine nu le recunoaște se împotrivește înseși firii lucrurilor, nesocotind evidența.

Dacă națiunile și expresia lor cea mai autentică, limbile, n-ar fi decât realități naturale – și ele încă și-ar avea dreptul la existență liberă și ne-stânjenită. Ci iată că Ziditorul a toate a pecetluit acest drept și în chip osebit cu pecetea Duhului Sfânt, care s-a pogorât în ziua de Rusalii asupra ucenicilor Domnului. Căci, după mărturia medicului evanghelist Luca, din Cartea Faptelor Apostolilor (2, 2-12), la cele dintâi Rusalii creștinești s-au petrecut două lucruri minunate: întâiul este că Duhul Sfânt, pogorându-se „în chip de limbi ca de foc” asupra învățăceilor lui Iisus, i-a luminat și i-a întărit, aprinzându-le în inimi neistovitul dor de propovăduire și risipindu-le din suflet orice teamă de vrăjmășească prigoană. Din ziua Rusaliilor, acești învățăcei nu și-au mai îngăduit hodi-nă picioarelor și nu și-au mai dat vieții lor alt rost decât acela de a aduna sufletele de pe drumurile pierzaniei, în staulul izbăvitor al Bisericii lui Hristos. Și eroismul lor întru împlinirea chemării acesteia a fost atât de neînduplecat, încât ei nu s-au sfiit de aci înainte să mărturisească înaintea mai-marilor lumești că „se cade a asculta de Dumnezeu mai mult

decât de oameni”, neîndărăptând nici din fața morții pentru Hristos și pentru Biserica Lui – una sfântă.

Iar al doilea lucru petrecut la praznicul Rusaliilor este minunata pecetuire a dreptului de existență al limbilor și prin ele al națiunilor de pe pământ. Căci, prin sulițele de foc duhovnicesc ce s-au lăsat peste sfinții apostoli, acestora li s-a dat putere să grăiască în toate limbile neamurilor adunate la pomenitul praznic din Ierusalim, ca toate să priceapă izbăvitoarea propovăduire a Evangheliei Celui ce este „Calea, Adevărul și Viața”.

Duhul Sfânt n-a făcut vreo deosebire între națiile mici și națiile mari, nici între cele „de neam prost” și cele „de neam ales”. El n-a făcut vreo deosebire între națiile „cu trecut glorios” și cele cu trecut mai puțin glorios după socoteala veacului acestuia, ci le-a învăluit pe toate în căldura aceleiași iubiri, cinstindu-le cu aceeași dumnezeiască prețuire.

Sire,
Domnilor colegi,

După ce am văzut cât de organică este legătura dintre limbă și națiune și cât de sfânt este dreptul de slobodă ființare a tuturor limbilor și națiunilor, să vedem care a fost rolul Bisericii noastre Ortodoxe în plămădirea unității limbii românești și, prin ea, în lucrarea de zidire a unității noastre naționale.

Deschizând Scriptura Sfântă a Legii celei nouă la întâia Carte către Corinteni a slăvitului Apostol Pavel – cap. 14, vers 19 –, putem citi următorul mare adevăr: „În Biserică vreau mai bine să grăiesc cinci cuvinte cu înțeles ca să învăț și pe alții, decât zece mii de cuvinte în limbă (străină)”. Desigur, apostolul neamurilor vorbește aici despre graiul omului în extaz, despre așa-numita glosolalie care înalță inima celui ce se roagă, dar care rămâne „neroditoare” pentru mintea lui, ca și pentru a obștii credincioase care ascultă fără să înțeleagă. Adevărul acesta este însă tot atât de adevărat și când e vorba de rugăciunea rostită de preot sau de cea cântată de psalt. Evident, Dumnezeu înțelege și ascultă rugăciunea caldă, izvorâtă din inimă zdrobită și primește slujba curată în orice limbă ar fi ea săvârșită. Sufletul ascultătorului însă nu se zidește

și mintea lui nu se luminează decât atunci când e părtaș la o rugăciune sau propovăduire în limba sa națională, pe care o înțelege. Trimițând deci Corintenilor amintita povață, Sfântul Pavel nu face altceva decât îmbracă în haină nouă adevărul cuprins în minunea de la Rusalii.

Înțeleapta povață a și fost ascultată cu evlavie în Biserica primelor veacuri creștine. Fiindcă era firească și întrutotul bineplăcută obștii credincioase. Dar, cu timpul, pe urma unor împrejurări potrivnice învățaturii celei drepte, s-a sălășluit în suflete credința deșartă că dintre toate limbile pământului numai unele – evreiasca, greaca, latina și slavona – ar fi hărăzite de Dumnezeu să cuprindă și să vestească în lume lumina Evangheliei Domnului, celelalte graiuri fiind prea „proaste” pentru a se învrednici de această neasemănată cinste.

Cumplita prejudecată a durat multe veacuri. Astfel, „lumina cunoștinței” a fost ținută multă vreme sub obroc și neamuri întregi au stat în timpul acesta fără dumnezeieștile ei învățături și mângâieri. Nici neamul nostru n-a scăpat de paguba sufletească a acestei întunecate zodii. Căci după ce în primele veacuri ale zămislirii sale s-a închinat în graiul strămoșilor săi romani, el a ajuns sub vremelnica stăpânire a unor popoare de viță slavă din Balcani, iar împrejurarea aceasta a deschis poarta pentru pătrunderea limbii slavone în Biserica românească; apoi legăturile noastre bisericești cu vlădiciile bulgare de peste Dunăre – ortodoxe și ele – au statornicit, pentru vreme îndelungată, limba slavonă în slujbele noastre dumnezeiești și în viața noastră obștească peste tot.

Sunt oameni cari susțin, nu fără o vădită preocupare, că dacă românii ar fi trecut la catolicism, ar fi fost așa și pe dincoala. Cu alte cuvinte, am fi scăpat de captivitatea babilonică a limbii slavone. Poate. În istorie însă nu se lucrează cu dacă și cu poate. În orice caz, dacă s-ar fi întâmplat așa ceva, e foarte probabil că n-am fi scăpat de captivitatea babilonică a limbii latine și poate că n-am fi scăpat nici de a treia captivitate – cea mai grea – pentru înlăturarea căreia s-a oștit Basarab Voievod, învingătorul de la Posada, împotriva lui Carol Robert, ca și Ștefan cel Mare împotriva regelui Mateiaș Corvinul, la Baia. Rămânerea noastră în ortodoxie a fost rodul credințioșiei noastre față de nestrâmbata învățătură a Mântuitorului; dar ea a fost, în același timp, și rodul instinctului de conservare națională a românilor asaltați aproape fără încetare și cu toate mijloacele de vecinii noștri de la Apus, ca și de patronii lor din burgul vienez.

Odată cu organizarea Bisericii române din Principate au început și legăturile noastre cu Bizanțul ortodox și cu strălucitoarea lui cultură. Acestor legături bisericești le-au urmat cu timpul altele. Ele au stârnit o adevărată năvală de greci în principatele românești, ca într-un nou pământ al făgăduinței: călugări, preoți, dascăli, diplomați, negustori. Și, odată cu ei, a năvălit în țară și limba grecească, încercând să scoată pe cea slavonă din întăriturile aproape inexpugnabile ce și le zidise aceasta în decursul veacurilor. Dar, spre fericirea noastră, din lupta pentru supremație a celor două limbi străine a ieșit biruitoare limba românească, a cărei înălțare a fost ajutată în măsură covârșitoare de Biserică.

Între ideile de temelie ale reformei religioase din Apus, care și-a împins valurile sale de înnoire până în Ardealul nostru, a fost și cea privitoare la trebuința de a se tălmăci în limbile naționale *Biblia*, precum și toate cărțile de slujbă bisericească, pentru ca ele să-și poată deschide vistieria lor de înțelepciune și frumusețe nepieritoare pentru mintea și inima tuturor închinătorilor lui Hristos.

Astfel, ispitiți de îndemnul venit din afară, care era desigur și al inimii lor, ori poate chiar purcezând numai din acesta, niscăi preoți sau călugări din părțile țării voievodale a Maramureșului, prin veacul al XVI-lea, au întors din slavonie pe românia câteva frânturi din *Noul Testament*. Aceste frânturi ce ni s-au păstrat doar în copii – *Codicele Voronețean* ca și *Psaltirea Scheiană* – din aceeași epocă au o însemnătate din cale-afară de mare, pentru că ne îmbie puțința de a afla în ce grai se înțelegeau între olaltă înaintașii noștri de acum aproape o jumătate de mileniu.

Trecând peste *Catehismul românesc*, tipărit la Sibiu în 1544, se cuvine să pomenim numele al osebuit de harnicului diacon Coresi, care, în 1558, venind de la Târgoviște la Brașov, cu echipa sa de zece ucenici și cu ajutorul luminaților preoți de la biserica „Sf. Nicolae” din aceeași cetate, a tipărit aici, în vreme de două decenii, o întreagă serie de cărți românești de creștinească slujbă și învățătură, deschizând graiului strămoșesc drum sigur către altarele Domnului.

Veacul al XVII-lea este veacul celor mai răsunătoare izbânzi ale limbii române în Biserică. Și asta nu numai din pricină că principatele au avut norocul să fie cârmuite și de domni râvnitori, să-și înconjure tronul cu

slavă imperială, cum au fost Vasile Lupu, în Moldova, și Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, în Țara Românească, ci și pentru că, pe scaunele vlădicești din capitalele celor două principate, ori chiar în alte cetăți, au ajuns câțiva ierarhi de un impunător prestigiu cultural, ca mitropoliții Varlaam și Dosoftei ai Moldovei, ca Ștefan și Teodosie ai Ungro-Vlahiei, sau ca episcopul Chesarie al Râmnicului.

Astfel, cetatea de scaun a Moldovei, cinstită în 1642 de soborul ierarhilor cari au încuviințat cunoscuta *Mărturisire ortodoxă* a învățatului mitropolit Petru Movilă al Kievului, a scos la lumină, în 1643, *Cazania lui Varlaam* – fără îndoială cea mai însemnată carte din câte s-au tipărit până la această dată pentru luminarea „seminției românești” de pretutindeni. Lucrarea marelui ierarh este monumentală nu numai prin adâncimea gândurilor ce le cuprinde, ci și prin limpezimea, frumusețea și dulceața graiului în care sunt îmbrăcate aceste gânduri, nemai-vorbind de podoaba tiparului, care, pentru vremea ei, încă este fără pereche.

După unele ca acestea nu e de mirare că voievodul țării, preoții și obștea credincioșilor deopotrivă au văzut în *Cazania lui Varlaam* un adevărat „odor ceresc” – fiind încredințați cu toții că prin ea s-a făcut un neprețuit „dar limbii românești”, cum spunea voievodul în predoslovia sa. De aceea, clerul și poporul n-au cruțat nicio cheltuială ca să și-o cumpere și să aibă astfel din ce să se lumineze în ale credinței și din ce să se îndulcească în ale graiului românesc. Așa, de-o pildă, pentru cumpărarea unei *Cazanii* s-au întovărășit zece creștini din satul Someșul Cald, plătind nu mai puțin de zece oi și opt miei.

Neobișnuita prețuire de care s-a bucurat această carte ne lămurește și pricina pentru care ea a fost îndeobște legată nu numai în scoarțe de piele, ci și în chingile unor grele afurisanii asupra oricui s-ar fi încumetat s-o înstrăineze în chip neîncuviințat.

Binecuvântata îndeletnicire cărturărească a mitropolitului Varlaam s-a vădit și în alte lucrări ieșite din harnica sa tiparniță de la Iași. Niciuna n-a atins însă larga răspândire și adânca înrâurire a *Cărții de învățătură*.

Același grai limpede, curățit de formele greoaie ale mai vechilor noastre tălmăciri, se vedește și în *Noul Testament* tipărit în Bălgradul Ardea-

lului, la 1648, de către mitropolitul Simion Ștefan. Ispitind cu luare-aminte paginile acestei sfinte cărți, ca și ale *Cazaniei lui Varlaam*, ne putem da seama de minunatul proces de limpezire a limbii românești ce s-a petrecut de la *Codicele Voronețean* până la lucrarea ieromonahului Silvestru și a osârduitorului mitropolit din cetatea lui Mihai Vodă Viteazul.

Totuși cununa acestui proces o alcătuiește, fără îndoială, *Dumnezeiasca Scriptură*, tipărită la București în 1688 – deci pe vremea lui Vodă Constantin Brâncoveanu –, dar cunoscută sub numele de *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, fiindcă tălmăcirea ei s-a pregătit în timpul domniei acestuia, mai ales de frații Șerban și Radu Greceanu, dar și cu ajutorul altor cărturari „nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limba elinească având știință” și cu binecuvântarea mitropolitului Teodosie Vestemeanul.

Isușiții tălmăcitori ai acestei cu adevărat monumentale lucrări s-au folosit de toate experiențele înaintașilor lor și, înzestrați fiind cu știința trebuitoare și cu un minunat simț pentru frumusețea graiului românesc, prin ostenele lor frățești au pus temelie neclătită, pentru veacuri, limbii noastre literare.

Enăchiță Văcărescu avea dreptate scriind în prefața *Gramaticii* sale că „limba rumânească dă la anul 1688 s-au început... dă când s-a tălmăcit în limba noastră legea veche și legea nouă sau sfintele Biblii dă către răpăosatul Șarban, prințipul Cantacozinul cel vrednic dă pomenire și dă laudă domn”.

Cărțile românești – îndeosebi cele de slujbă pravoslavnică – tipărite până către sfârșitul veacului al șaptesprezecelea sunt tributare, în ale limbii, ostentorilor cari au pregătit textele coresiene, lui Varlaam și lui Simion Ștefan sau tuturor; iar cele scăpate de sub teasc de la începutul veacului al optsprezecelea încoace, până la așa de frumos tălmăcita *Scriptură Sfântă* a I.P.S. Patriarh Nicodim, a părintelui Gala Galaction și a regretatului părinte Vasile Radu, și-au înălțat prestigiul literar pe trainicul soclu al graiului din *Biblia lui Șerban*.

Graiul acestor cărți bisericești al propovăduirii creștine peste tot este graiul poporului. Fiindcă Biserica Ortodoxă a fost și a rămas un așezământ al poporului: pe el l-a luminat, pe el l-a povățuit, pe el l-a mân-

gâiat, silindu-se să-l adune tot mai strâns laolaltă, ca, astfel, să-l poată scoate la limanul izbăvirii în veacul acesta și în cel care va să vină.

Ceea ce spune mitropolitul Șaguna, în prefața *Bibliei* sale, tipărite la Sibiu între anii 1856-1858, este foarte adevărat: „Limba *Bibliei* pentru un popor numai odată se poate face: dacă s-a învins odată piedica cea mare a traducerii credincioase și înțelese și dacă poporul a primit limba aceea așa-zicând în însăși ființa sa, atunci următorii n-au de a face altă limbă; limba *Bibliei* nu e făcută, ci luată chiar din gura poporului; și așa traducătorul nu este decât un răsunet nu numai al limbii, ci și al simțirii și peste tot al chipului, al cugetării poporului... niciunul dintre conducătorii de mai târziu nu poate fi părtaș laudei ce se cuvine acelor care au altoit întâia dată cuvântul Sfintei Scripturi în pom românesc; ci toți de mai târziu au preînnoit și au îndreptat numai unde și unde aceea ce traducătorii cei dintâi, ca nemernici abia ai unui veac, n-au putut să îndrepte. Dar nici n-au avut lipsă de a îndrepta, fiindcă pe vremile lor a fost bine și desăvârșit așa. Iară limba noastră e pom viu... ramurile bătrâne și fără suc se usucă și cad, mlădițe tinere ies și cresc; frunza se veștejește și se scutură, dar alta nouă curând îl împodobește; toate ale lui se fac și se prefac. Iar tulpina rămâne totdeauna aceeași”.

Greu s-ar putea spune ceva mai adevărat, mai chibzuit, mai limpede și mai frumos cu privire la fireasca dezvoltare a limbii noastre bisericești, care – fiind a poporului – prin geniul marilor meșteri ai scrisului românesc a putut deveni și limba plină de dar a plâsmuirii noastre artistice.

Dar această limbă a mai devenit ceva: și anume una din pietrele de temelie ale unității noastre naționale. Poate de aceea o și iubim atât de fierbinte. Ieșită din frățescul instinct care ne leagă între olaltă pe toți, la rândul ei ea a întărit și a înălțat acest instinct la treapta de conștiință.

Desigur, cărțile liturgice sau de zidire sufletească tălmăcite de strădănici călugări, de preoți luminați sau de ierarhi și mireni „pedepsiți” cu multă știință, au purces din gândul curat al acestora de a învăța „mișelania” – „ca să fie mai lesne și mai ușor a ceti și a înțelege pentru oamenii aceia proști”, cum așa de pitoresc o spune Coresi în predoslovia *Cărții* sale *cu învățătură*; căci altfel creștinii „cetesc scripturile iară nu înțeleg ce zic, și se potrivesc cu cela ce ține miiare în mână, iară dulceața mierii nu-l priceapă, sau cu unul ce ține lumina aprinsă în mână și ochi n-are

să vadă să îmbie nepotcindu-se” (din prefața *Evangheliei învățătoare*, tipărită, în 1644, la Mănăstirea Dealu). Prea le zăcea la inimă grija pentru mântuirea sufletească a norodului credincios, decât să mai rabde ca dumnezeiasca lumină a cărților sfinte să rămână și pe mai departe „grădină încuiată” sau „izvor pecetluit” – cum spunea așa de frumos Simion Tesaloniceanul.

Dar cine cetește cu destulă luare-aminte predosloviile sfintelor noastre cărți de creștinească învățătură se va încredința că ostenele strădalnicilor tălmăcitori au purces și dintr-un alt gând: din gândul de a împinge cu un pas înainte procesul de dezvoltare a graiului românesc și din râvna de a trezi și spori conștiința națională a celor de-un sânge și de-o lege ori sub ce stăpânire ar fi trăit ei. Evident, nu e vorba de o conștiință națională evoluată până la limpezimea și tăria celei de azi. Totuși nimeni nu poate tăgădui că sufletul celor ce au alcătuit aceste predoslovii a fost frământat de o putere înrudită măcar cu ceea ce numim noi conștiință națională.

În adevăr, ei știau, ca și învățații noștri cronicari, „că toți rumânii dintr-o fântână cură” și că „rumâni se înțeleg nu numai aceștia de aici (adecă cei din Țara Românească), ci și cei din Ardeal, care încă și mai neaoși sunt” (din predoslovia *Bibliei de la București*). De aceea, ei se adresau către „toată seminția românească” – precum mărturisește Vasile Vodă Lupu în prefața *Cazaniei lui Varlaam*; iar mitropolitul Simion Ștefan al Bălgradului o spune tot atât de limpede în predoslovia sa, că s-a silit să izvodească *Noul Testament* așa „cum să-nțelegă toți”, căci „aimintria nime nu va putea lua întrămărire den cuvântul sfânt” (prefața *Psalmlor* tipăriți la Alba-Iulia, în 1651).

Asemenea mărturisiri vădesc în slova lor, uneori chinuită, mai mult decât o înaltă conștiință misionară religioasă. Ele ne dau dreptul să bănuim măcar că cei ce le-au făcut erau frământați și de alte preocupări și aspirații decât cele legate de „spăsenia” sufletească a dreptcredincioșilor creștini.

Aceste preocupări și aspirații sunt oarecum firești mai ales când e vorba de Simion Ștefan, care, nu fără duioșie – ori chiar durere –, spune că românii trăiesc răsfrăți în mai multe țări și de aceea nici nu grăiesc toți într-un chip. Iar acest dureros adevăr îl rostește la abia o jumătate de

veac de când fulgerătoarea sabie a lui Mihai Viteazul adunase – deși pentru o așa de scurtă vreme – sub o singură stăpânire pe toți fiii neamului românesc. Se poate, deci, ca fapta furtunosului voievod, cu sfârșit atât de tragic, să fi avut în sufletul contemporanilor și al urmașilor lor un răsunet mult mai viu și mai trainic decât își închipuiesc unii.

Acum ar fi nedrept, desigur, să nesocotim însemnătatea literaturii lummești pentru dezvoltarea limbii noastre. Totuși, nu credem că această literatură ar putea fi pusă pe aceeași treaptă cu literatura religioasă, în ceea ce privește contribuția ei la unitatea limbii românești. Cronicile, cronografele sau cărțile populare aveau un mare număr de cititori. Este adevărat. Cărțile sfinte aveau și un imens număr de ascultători: întregă obște a poporului dreptcredincios.

Ele erau scrise pentru toți – și toți se luminau cu dumnezeiasca lor înțelepciune și se mângâiau cu dulceața graiului lor românesc: bogați și săraci, învățați și neînvățați, bătrâni și copii deopotrivă. Ele nu cunoșteau nicio graniță; nu se împiedicau nici de râuri, nici de munți; pătrundeau pretutindeni unde era un altar al legii străbune. Și cu asemenea altare era împânzit cu îmbelșugare întreg pământul românesc – atunci, ca și astăzi. Când credincioșii nu puteau merge la cartea sfântă, mergea ea la ei: pleca la drum de propovăduire și, trecând de la o biserică la alta, ducea pretutindeni aceeași lumină de sus, vestită în același grai. Și nu puține au fost cărțile care au făcut în felul acesta ocolul întregului pământ românesc, îndreptând pretutindeni toată suflarea către cerul acelorași credințe și năzuințe. Așa a izbutit Biserica noastră dreptmăritoare să săvârșească pe-ndelete și cu o impresionantă discreție marea minune a unității graiului românesc, care a dus, când s-a plinit vremea, la unitatea noastră națională.

Temeliile acestei unități fiind deci puse de Biserică, ele au tăria lucrurilor voite de Dumnezeu. Coperișul clădirii poate fi uneori stricat de vremi. Chiar zidurile-i pot fi surpate vremelnic, pe-alocuri. Dar, când vrea Domnul, zidurile surpate se înalță din nou ca prin minune, iar deasupra lor se încheie din nou coperișul, zidindu-se casa la loc. Și în încăperile ei primitoare se adună iarăși fiii neamului, precum risipitele oase din viziunea proorocului Ieremia se adună și se așează iarăși, fiecare la încheietura sa, împreunându-se în trupuri. Pentru că ceea ce a adunat Dumnezeu oamenii nu au dreptul să risipească.

Lui, Celui Atotputernic, i se cuvine slava în veci – după cuvântul unui mai vechiu poet și dascăl ardelean (I. Al. Lapedatu):

Lăudați-L, că e mare
Dumnezeu;
C-a păzit cu mână tare
Pe român, poporul Său.
El din veci ne-a fost Părinte
Și Stăpân:
Nici de astăzi înainte
N-o să uite pe român.

Oliviu FELECAN, Nicolae FELECAN

Romanitate și românitare la reprezentanții Școlii Ardelene

O. F. – dr. în filologie (2004), cadru didactic la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare. Cărți publicate: *Noțiunea „muncă”. O perspectivă sociolingvistică în diacronie* (2004), *Limba română în context european* (2009), *Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual* (2013).

N. F. – prof. univ. dr., latinist. Membru al Societății de Studii Clasice din România, al Societății de Științe Filologice din România și Société de Linguistique Romane din Franța. Autor a numeroase lucrări științifice de specialitate.

În procesul complex și îndelungat de modernizare a culturii române, Școala Ardeleană reprezintă, prin dimensiunile fără precedent în „istoria culturală și literară românească”, un moment de mare importanță. Corifeii Școlii Ardelene, un mănunchi de călugări și preoți greco-catolici, care au creat o pleiadă de cărturari puși în slujba neamului, propun o înnoire în limbă, în istorie, dar mai ales în mentalități și aspirații. Prin urmare, de fiecare dată, orice generație va găsi, în activitatea și ideile vehiculate de ei, sensuri adânci și mereu noi¹. Prin ei, afirma G. Ibrăileanu, „Transilvania se pune deodată în fruntea culturii românești și pune începutul culturii românești moderne” (Ibrăileanu 1909: 9). „În Ardeal, preciza și Nicolae Iorga, nu e un mănunchi, ci o pleiadă, nu e un predicator în pustie, cu câțiva ucenici răzleți, ci profeți sărbătoriți se înconjură de ucenici înțelegători și devotați care repetă cuvântul auzit, îl tâlcuiesc pentru alții, scot dintr-însul adevăruri nouă. Și nu mai sunt aici boieri care vorbesc, câțiva nobili cu carte, ci preoți, corectori de cărți, învățători, slujbași, medici, toată inteligența nației participă la mișcare, se încălzește de dansa. Ideile învietoare au pătruns acum în sângele poporului român, al poporului român de pretutindeni” (Iorga, 1933: 8).

Epoca nouă pe care o deschide Școala Ardeleană în istoria noastră politică și culturală izvorăște din noutatea, adâncimea și consecvența ideilor pe care le propagă, înarmată cu știința, cu marile idei stimulative ale iluminismului european. Prin lucrările lor de istorie și filologie, reprezentării Școlii Ardelene au demonstrat latinitatea limbii române, romanitatea și continuitatea poporului român în Dacia și, implicit, vechimea sa incontestabilă (cf. Zdrenghea, 1981: 11). În felul acesta, ei au probat o adâncă și sinceră conștiință națională și o solidaritate cu masele populare ținute în umilință de uzurpatorii drepturilor politice străvechi ale poporului român. Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu „au instaurat un nou mod de a gândi, derivat de o mai bună cunoaștere a originii poporului și a limbii. [...] Ei au susținut nobila demnitate de român” (Ruffini, 1941: 113). Prin ei, „sunt scoase la lumină vechi temeieri ale romanității orientale, conservate prin foc și sânge în acest colț zbuciumat al Europei, unde poporul român, păstrând fidel gloriosul nume al Romanilor, continua să trăiască, apăsător, umilit, contestat, cu toată vechimea și descendența lui ilustră. Era tolerat, deși stăpânise cel dintâi aceste locuri, era ignorat, deși el singur moștenise cultura, tradiția și limba străvechi a Romei, era contestat, deși avea de partea lui istoria cu toate documentele descendenței, ale vieții și drepturilor sale imprescriptibile” (Bulgăr, 1971: 12).

Conștiința romanității, atât a limbii, cât și a continuității noastre ca popor în Dacia, o aveau deplină și cronicarii noștri, școliiți în Polonia sau la Istanbul, Grigore Ureche, cu cunoscuta-i afirmație „de la Râm ne tragem”, Miron Costin sau Dimitrie Cantemir, dar romanitatea era pentru ei un fapt de care luau act, cu mândrie, și atât. „Stârnirea avalanșei îi revine călugărului, pe cât de umil în viață, pe atât de îndrăzneț în inițiativele sale intelectuale, Samuil Clain (Micu). Gheorghe Șincai o completează. Petru Maior se avântă în «speculații» ...” (Blaga, 1965: 132).

Așadar, acești învățați sunt considerați, pe drept cuvânt, deschizători de drumuri în istorie, filozofie, limbă română, romanistică, formarea unei terminologii științifice, educație, economie etc. În lucrarea de față, noi ne mărginim să evidențiem câteva aspecte legate de limba română – origine, structură, fonologie, formarea cuvintelor – și de romanistică.

Originea latină a limbii române a constituit preocuparea de căpetenie a curentului iluminist. Primul element în acest proces poate fi identificat

cu încercarea de a folosi alfabetul latin, cu toate neajunsurile provocate de lipsa literelor pentru noile foneme apărute. Din acest punct de vedere, merită semnalată *Cartea de rogaciuni* a lui Samuil Micu, apărută în 1779, prima cu alfabet latin din țara noastră.

După 20 de ani, același autor publică *Loghica, adecă: partea cea cuvântătoare a filozofiei*, Buda, 1799, 205 p., considerată nu „numai o logică, ci și o introducere generală în studiul filozofiei” (Popovici 1972: 201, *ap. Zdrenghia* 1976: 176), cu abordarea mai multor probleme de limbă, în ton cu preocupările iluminiștilor francezi și germani, pentru care limba era supremul ideal al „regenerării” naționale². Lucrarea este o „traducere” după Fr. Chr. Baumeister, *Elementa philosophiae recentiores usibus iuventutis scholasticae accomodata et pluribus sententiis exemplisque ex veterum scriptorum Romanorum monumentis illustrata*, Claudiopoli, 1771, cu anumite infidelități „determinate de trebuința de a da o expresie clară textului românesc, trebuință care a impus anumite definiții inexistente în textul original” (Popovici 1972: 202). Și Lucian Blaga afirmă despre „traducerea” respectivă că este „o adevărată «facere», echivalentul unei nașteri spirituale după o gestație plină de osteneți... „*Logica* lui Samoil Micu este o «facere» în primul rând datorită eforturilor singulare ce le presupune întru crearea unui grai filozofic românesc, de un autohtonism pentru meritele și calitățile căruia nu s-au găsit din nefericire niciodată aprecierile cuvenite” (Blaga, 1966: 165).

La 1780 a apărut la Viena cunoscuta lucrare a lui Samuil Micu *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae*, revizuită și completată de Gheorghe Șincai, care semnează și *Prefața*. Pentru ca latinitatea limbii române să poată fi mai ușor recunoscută, Samuil Micu a optat pentru o ortografie etimologică, dar cu precizări de citire³, ceea ce însemna, cum spunea Sextil Pușcariu, că „prea puțini vor fi știind astăzi că cele mai multe transformări de sunete din limba noastră au fost recunoscute de Samuil Micu și arătate în *Gramatica* sa” (Pușcariu, 1921-1922: 20). Și Lucian Blaga sublinia că „prin ortografia etimologică ce o propunea, Clain vrea să salveze substanța eclipsată a cuvântului românesc. Pasiunea «originalului», ghicit ca substanță prin străveziul cuvântului rostit, și tendința de a adapta cel puțin formal limba românească la acel «original» se mențin însă la Clain și la contemporanii săi în limitele bunului simț... La Clain nevoia de întoarcere la «original» are o semnificație pur teoretică” (Blaga, 1966: 138).

Abia în ediția a II-a a *Gramaticii*, 1805, semnată doar de Gheorghe Șincai, sistemul de scriere a cuvintelor românești a fost simplificat și orientat spre fonetism (cf. Zdrengea, 1981: 12), situație deloc ușoară, fiindcă fonetismul românesc nu coincidea, întru totul, cu cel latinesc și nici nu existau norme ortografice generalizate⁴. Pentru această situație s-au creat litere noi, din cele latinești sau după modelul limbii italiene.

Apelul la această lucrare de început pentru limba română trebuie văzut nu numai în scopul utilitar, pentru străinii care vor să învețe româna „dacă ar face comerț cu daco-romanii sau ar face o călătorie prin Țara Românească, Moldova, Transilvania, Maramureș... Sylvania (= Crișana), Banat, Cuțo-Vlahia⁵, chiar și în Crimeea, va avea nevoie de limba daco-romană înaintea altora, fiindcă nu vei auzi niciuna mai des folosită în ținuturile enumerate”, ci și faptul că autorii, prin precizarea *lege* „citește”, arată că erau preocupați ca nu cumva cuvintele să fie citite așa cum erau scrise, ci potrivit regulilor menționate de ei. Aceasta demonstrează că ei n-au vrut să latinizeze româna, cum s-a afirmat de nenumărate ori, ci erau pe deplin conștienți că limba se schimbă după anumite reguli, pe care au reușit să le și formuleze (într-o formă specifică perioadei respective), aspect subliniat de Sextil Pușcariu: „Cel dintâi cercetător științific al limbii române, călugărul Samuil Clain, știa acum o sută optzeci și mai bine de ani, că unui *l* în cuvinte latine, când el se găsea după *c*, *g* sau înainte de *e*, *i*, îi corespunde, în cuvinte românești, un *i*. El recunoscuse deci atât transformarea de rostire, cât și condițiile în care ea se întâmplă” (LR II: 287). Ideea este subliniată, mult mai târziu, și de Mircea Zdrengea: „ei numai în scris apropiau cuvintele românești de origine latină de etimonul lor, dar doreau ca ele să fie pronunțate potrivit uzului” (Zdrengea, 1977: 262).

Conștientizarea modificărilor limbii după anumite norme a fost subliniată mereu, mai ales de reprezentanții Școlii clujene de lingvistică: „Samuil Micu și Gheorghe Șincai erau conștienți că limba se schimbă după anumite reguli și ei au fixat asemenea reguli. În felul acesta lor li se datoresc primele elemente de fonetică istorică, pe care le-au fixat cu 70 de ani înaintea lui Pott și Schleicher, cărora li se atribuie meritul de a fi stabilit că limbile se schimbă după anumite legi fonetice” (Zdrengea, 1981: 14).

Se cuvine să evidențiem și faptul că acești învățați nu cereau înlocuirea cuvintelor străine cu altele latine, căci „1) În puterea noastră iaste orice

lucru cu (ori)ce cuvânt să-l însemnăm și să-l spunem sau precum zic filozofii cuvintele sunt semnele lucrului care-l ai în minte, cu ce cuvinte voim să le spunem. Că de nu ar fi din voia noastră cuvintele, ci din lucruri ar curge numele lor, atunci la toate neamurile cu același nume s-ar chiuma lucrurile. 2) Pentru aceea zicem cuvintele ca alții cătră carii vorbim să ne înțeleagă. 3) În vorbă nici un cuvânt nu se cade a zice care nu are cunoscută însemnare. Că așa va fi numai sunet deșert dacă acela cu carele vorbești nu înțelege ce însemnează cuvântul care-l spui tu lui și nu te poate înțelege ce vrei, că cuvântul iaste ca să arate altora voia și gândul celui ce grăiește” (p. 51). Prudența față de cuvintele noi are o altă justificare: „4) Ca mai lesne să ne înțelegem să cade foarte bine să luom aminte și să ne ferim ca să nu vorbim cuvinte cu îndoială, care și așa și într-alt chip să pot înțelege, adecă: cu un cuvânt mai multe idei însemnând” (p. 52); nu e bine totuși să fie folosite, fără a fi nevoie, cuvinte noi în vorbirea obișnuită, „dacă voim ca să nu ne răză oamenii” (p. 57), fiindcă trebuie să se vorbească în vorbe „de obște”, obișnuite, cu poporul și în vorbe „învățate” cu cei învățați (*Logica*).

În ceea ce privesc împrumuturile, Samuil Clain arată că „unde lipsește limba noastră cea românească și nu avem cuvinte cu care să putem spune unele lucruri, mai ales întru învățături și științe, atunci cu socoteală și numai cât este lipsa putem să ne întindem să luăm cuvinte ori din cea grecească, ca din cea mai învățată, ori din cea latinească, ca de la a noastră maică” (*Logica*, 58)⁶.

Necesitatea de a folosi alfabetul latin în scrierile românești, în scopul dovedirii caracterului latin al limbii române, a fost subliniată în mai multe rânduri. Gheorghe Șincai, în *Prefața la Elementa* (1780), își exprimă speranța că odată cu înființarea de școli românești se va renunța la alfabetul chirilic și va fi folosit cel latinesc⁷. Samuil Clain, în *Acahist*⁸, spune că, dacă românii vor „lua literele noastre cele vechi și părintești”, „de care toate neamurile... cele iscusite și învățate se folosesc”, vor dobândi laudă și între alte neamuri învățate” (p. III-V). Petru Maior este mai explicit, afirmând că „Până vor scrie românii cu slove chirilicești... niciodată nu vor fi vederoase cuvintele latine în limba română. [...] De câte ori mi s-au întâmplat mie, de îndoindu-mă de vreun cuvânt, oare latinesc este, cât l-am scris cu slove sau litere latine, îndată cu strălucire i se văzu latina lui față și părea că râde asupra mea de bucurie că l-am scăpat din sclavie și de calicele cirilicești petece” (*Lexicon*, 1825: 72-73).

Tot Petru Maior a sugerat ideea, recunoscută astăzi, că fondul latin popular s-a păstrat mai fidel în limba română decât în limbile romanice occidentale⁹, care au fost influențate, prin școală, biserică și administrație, până în epoca modernă de latina scrisă, iar prin catolicism ele continuă să fie influențate și astăzi, pe când, în partea de sud-est a fostului Imperiu Roman, această influență a încetat foarte devreme asupra limbii vorbite, locul latinei, ca limbă scrisă, luându-l aici, începând cu secolul al V-lea, limba greacă, iar la noi, secole de-a rândul, slavona, străină de limba poporului. „De aceea, cel ce vrea să judece despre limba cea de demult a poporului roman trebuie să ceară ajutor de la limba română” (*Lexicon*, 1825: 71). Aceasta pentru că, spune Petru Maior în *Disertațiune pentru începutul limbei românești*, „se știe că mulțimea cea nemărginită a romanilor a căror rămășiță sunt românii, pre la începutul sutei a doua de la Cristos, în zilele împăratului Traian, au venit din Italia în Dacia, și au venit cu acea limbă latinească carea, în timpul acela, stăpânea în Italia. Așadară limba românească e acea limbă latinească comună carea, pe la începutul sutei a doua, era în gura romanilor și a tuturor italienilor” (*Disertațiune*, 296). Petru Maior extinde afirmația și asupra altor provincii romane, în scopul evidențierii similitudinilor: „fără îndoială lucru mi se pare a fi că și coloniile romane care fuse duse la Galia și la Spania cu limba poporană în gură au mers acolo” (*Lexicon*, 1825: 76)¹⁰.

Și în privința împrumuturilor în limbă, Petru Maior are o viziune mai amplă. „Precum grecilor le este slobod, în lipsele sale, a se împrumuta din limba elinească și sârbilor și rușilor din limba slavonească cea din cărți, toată cădiința avem de a ne ajuta cu limba latinească cea corectă, ba și cu surorile limbii noastre, cu cea italienească, cea francească și cu cea spaniolească”, idee vizibilă chiar și la Gheorghe Șincai, care, în *Hronicul* său, după cum rezultă din amplul studiu introductiv, făcut de filologul clasic Florea Fugariu, există sute de neologisme despre care, în multe cazuri, se afirma până acum, că pătrunseseră în limba română abia în epoca Regulamentului Organic (Fugariu, 1967: CLIV-CCII).

O altă contribuție importantă de romanistică a lui Petru Maior se referă la explicarea apariției articolului hotărât în limbile romanice și a poziției diferite a acestuia, proclitică în limbile romanice occidentale și enclitică în română. Combătând părerea eruditului italian Ludovico Antonio Muratori (1672-1750) că formarea și poziția proclitică a arti-

colului în limbile romanice apusene ar fi o influență germanică, el arată că atât procliza, cât și encliza se pot explica din latina populară, unde erau posibile ambele situații, atât *ille lupu*, cu determinantul antepus, cât și *lupu illu*, cu encliza determinantului (*Disertațiune*, 308).

Prin *Lexiconul de la Buda*, 1825¹¹, considerat de Nicolae Iorga „un mare monument lingvistic”, reprezentanții Școlii Ardelene au deschis un nou domeniu pentru lingvistica românească, lexicografia. Alcătuit în patru limbi – română, latină, maghiară și germană –, dicționarul a răspuns cerinței ca și poporul român să aibă, ca toate popoarele de cultură ale timpului, o lucrare lexicografică care să demonstreze, totodată, și originea latină a limbii române.

Tot în această lucrare Petru Maior face și observația că „limba latină «gramatică» sau «învățată» din limba poporului fu prefăcută, precum orice limbă cultivată din limba poporului a luat începutul său”. Ea se vorbea „mai vârtos la Roma și pe la cetățile cele mai însemnate, dar mulțimea nu știa, fără numai limba poporului” (*Lexicon*, 1825: 76).

Din prezentarea succintă a preocupărilor Școlii Ardelene în domeniile lingvisticii române și romanice, putem desprinde următoarele concluzii:

a) Latinitatea limbii și a poporului român și înrudirea cu celelalte limbi și popoare romanice au devenit un crez național, idei de forță ale dezvoltării culturii române moderne și puternice puncte de sprijin în lupta pentru unitatea noastră națională.

b) Preocupările de romanistică au, prin Școala Ardeleană, o tradiție de aproape 300 de ani, coincidând cu cele ale lingvisticii românești ca știință și cu începuturile romanisticii științifice în țările romanice apusene.

c) Asemănările și deosebirile dintre limbile romanice își au originea în latina „poporană” și în influențele ulterioare. „Româna este bogată în prețioase relicve latinești, bogată în îndrăznețe inovații ale epocii post-romanice, adică «cea mai fidelă și, în același timp, cea mai puțin fidelă Romei dintre toate provinciile latine»” (Bartoli, 1945: 139).

d) Reprezentanții Școlii Ardelene s-au plasat în ansamblul problemelor majore ale lingvisticii și istoriei epocii, ridicându-se la înălțimea cerințelor acestora, ceea ce dovedește erudiție, competență, acribie și pasiune pentru știință, toate puse în serviciul adevărului istoric.

e) Școala Ardeleană a creat, în cultura românească, bazele unei tradiții de preocupări asupra limbii române și a celorlalte limbi romanice, a comparației limbii române cu acestea, continuate de marii lingviști de mai târziu: B.-P. Hasdeu, Ovid Densusianu, Al. Philippide, Sextil Pușcariu, Nicolae Drăganu, I. A. Candrea, Iorgu Jordan, Alexandru Rosetti, Dimitrie Macrea, Gheorghe Ivănescu, Gavril Istrate, Marius Sala, Gheorghe Chivu ș. a.

Note ■ ¹ Până la ora actuală există o bibliografie consistentă cu privire la Școala Ardeleană – tratate, cărți, studii: Romulus Ionașcu, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticii limbei române de la 1757 până astăzi*, Iași, 1914, p. 16-25; D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 246-247; și în versiune românească: *Studii literare. I. Literatura română în epoca „luminilor”*, Cluj, 1972, p. 248-249; Iorgu Jordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 749-751; D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 14-45; Gheorghe Chivu, *Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variante stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000, 157 p.; Ion Budai-Deleanu, *Opere*. Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii, glosar și repere critice de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel, Studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, 1131 p. ș. a.

² Adrian Marino, *Iluminiștii români și problema cultivării limbii*, în LR XIII, 1964, nr. 5, p. 467-482, nr. 6, p. 571-586.

³ Samuil Clain făcea și observația că precizările (= transformările) menționate „nu au loc în cuvintele străine” (p. 2, cf. Zdrenghia 1981: 13).

⁴ Un studiu exact, util și bine documentat asupra limbii lui Gheorghe Șincai l-a făcut Florea Fugariu, în Gheorghe Șincai, *Opere I, Hronica românilor*, Tom I, Ediție îngrijită și Studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și Note de Manole Neagoe, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. CIX-CCXXIX.

⁵ *Cușovlahi*, m. pl. „Nume dat de către populația greacă localnică populației aromâne din Macedonia” (Lazăr Șaineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. V, București, Editura „Scrisul românesc” S. A., s. v.; cf. și NDULR, s. v.; DE, s. v.).

⁶ Ideea a fost preluată și de Ion Eliade Rădulescu în *Prefața* la *Gramatica românească*, Sibiu, 1828: „Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la maica noastră moștenire și de la surorile noastre partea ce ni se cuvine” (p. XXVII).

⁷ Ca director general al învățământului primar din Transilvania (1784-1794) a ridicat numărul școlilor românești la aproape 300 (DE VI: 625). Pentru acestea a scris și manuale: *Îndreptare cătră aritmetică. Alcătuită și întocmită pentru folosul și procopseala tuturor școalelor normălești a neamului românesc*, Blaj, 1785; *Carte trebuincioasă pentru dascălii școalelor de jos românești neunite*, Viena, 1785; *Prima principia Latinae grammatices quae ad usum scholarum Valachico-nationalium* („Principiile fundamentale ale gramaticii latine pentru uzul școlilor naționale românești”), Blaj, 1783.

⁸ *Acathist sau carte cu multe rugățiuni pentru evlaviea festețuarui chrestin*, Sibiu, 1801.

⁹ Cf. W. Meyer Lübke: „Trăsăturile latine ale românei sunt chiar mult mai autentice decât ale celorlalte limbi romanice” (*Rumänisch und Romanisch*, 1930: 35); Mateo Bartoli: „il romeno è, in certo modo, il più latino e il meno latino fra i linguaggi neolatini”, pentru că „Dacia contrasta con la restante Europa neolatina più spesso che non contrastino fra loro l'Italia, la Gallia et la l'Iberia” (1945: 142); v. și Pușcariu, 1974: 460.

¹⁰ Cf. și Ștefan Pașcu: „Poporul român este un popor romanic (neolatin). Dovada principală o constituie însăși limba noastră românească, a cărei structură gramaticală și fond principal de cuvinte sunt latine. Explicația cea mai firească a prezenței unui popor romanic pe teritoriul Daciei antice este aceea că românii sunt urmașii dacilor romanizați și ai coloniștilor romani care au trăit în valea Dunării și în Carpați, așa cum francezii sunt urmașii gallo-romanilor, spaniolii și portughezii ai ibero-romanilor, italienii ai italo-romanilor” (*Istoria României*, București, 1974: 67).

¹¹ *Lexiconul de la Buda* avea ca autori pe Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Corneli, I. Theodorovici, A. Teodori.

¹² Cu mențiunea *Propter majorem incipientium Puerorum facilitatem adjecta Valachica Lingva in hunc ordinem redegit* („pentru o mai ușoară receptare din partea copiilor începători, fiind adăugată o variantă în limba română, aranjată în această ordine”).

Bibliografie

1. Mioara Avram, *200 de ani de la prima gramatică tipărită a limbii române*. În: LR, XXIX, 1980, nr. 6, p. 576-578.
2. Bartoli, 1945 = Matteo Bartoli, *Essays in spatial linguistics*, 1945.
3. Blaga, 1965 = Lucian Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în sec. al XVIII-lea*, 1966.
4. Ion Budai-Deleanu, *Opere*. Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii, glosar și repere critice de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel, Studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, 1131 p. ș. a.
5. Bulgăr, 1971 = Gheorghe Bulgăr, *Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*, București, Editura Minerva, 1971.
6. Chivu Gheorghe, *Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variante stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
7. DE = *Dicționar enciclopedic*, vol. I-VI, București, Editura Enciclopedică, 1993-2006.
8. Fugariu, 1967 = Florea Fugariu, *Limba lui Șincai*. În: Gheorghe Șincai, *Opere I, Hroni-*

ca românilor, Tom I, Ediție îngrijită și Studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și Note de Manole Neagoe, București, Editura pentru literatură, 1967.

9. Fugariu, 1970 = Florea Fugariu, *Școala Ardeleană*, vol. I-II, București, Editura Albatros, 1970.

10. Ghișe Dumitru, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972.

11. Ibrăileanu 1909 = G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, 1909.

12. Ionașcu Romulus, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticii limbei române de la 1757 până astăzi*, Iași, 1914.

13. Iorgu Jordan, *Limba română contemporană*, București, 1956.

14. Iorga, 1933 = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, III, Partea I, ediția II, 1933.

15. Istrate Gavril, *Limba română literară*, București, 1970.

16. Lexicon, 1825 = *Lesicon romanescu – latinescu – ungurescu – nemșescu*, de Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Corneli, I. Theodorovici, A. Teodori, Buda, 1825.

17. Lungu Ion, *Școala Ardeleană. Mișcare ideologică națională iluministă*, București, 1978.

18. Macrea D., *Lingviști și filologi români*, București, 1959.

19. Maior Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, cu studiile anexă: *Disertație pentru începutul limbei românești; Disertație pentru literatura cea veche a românilor; Orthografia romana sive latino-valachica*, Buda, 1812.

20. Marino Adrian, *Iluminisții români și problema cultivării limbii*. În: LR, XIII, 1964, nr. 5, p. 467-482; nr. 6, p. 571-586.

21. Micu (Clain) 1779 = Samuil Micu Clain, *Carte de rogaciuni*, Sibiu, 1779.

22. Micu (Clain) 1799 = Samuil Micu, *Loghica, adecă: partea cea cuvântătoare a filozofiei*, Buda, 1799, 205 p.

23. Micu (Clain) 1780 = Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Viena, 1780.

24. Micu (Clain) 1944 = *Dictionarium valachico-latinum*, (terminat în 1801, dar tipărit abia în 1944), cu un studiu introductiv de Gáldi László, Budapesta, 1944.

25. Micu (Clain) 1801 = Samuil Micu, *Achatist sau carte cu multe rugatsuni pentru evlavieea fiestequarui chrestin*, Sibiu, 1801.

26. NDULR = *Noul dicționar universal al limbii române*, București, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2006.

27. Aurel Nicolescu, *Școala Ardeleană și limba română*, București, 1971.

28. Popovici, 1945 = Popovici D., *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945.

29. Popovici, 1972 = D. Popovici, *Studii literare. I. Literatura română în epoca „luminilor”*, Cluj, 1972.

30. Pușcariu, 1921-1922 = Sextil Pușcariu, *Despre legile fonologice*, în DR, II, 1921-1922.

31. Pușcariu, 1959 = Sextil Pușcariu, *Limba română, vol. II, Rostirea*, București, 1959.

32. Pușcariu, 1974 = Sextil Pușcariu, *Cercetări și studii*, București, Editura Minerva, 1974.

33. Ion Eliade Rădulescu, *Gramatica românească*, Sibiu, 1828.

34. Ruffini, 1941 = Mario Ruffini, *La Scuola latinista romana, 1780-1871*, Torino, 1941.

35. Lazăr Șaineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. V, București, Editura Scrisul Românesc S. A., 1925.

36. Șincai, 1783 = Gheorghe Șincai, *Prima principia Latinae grammatices quae ad usum scholarum Valachico-nationalium* („Principiile fundamentale ale gramaticii latine pentru uzul școlilor naționale românești”)¹², Blaj, 1783.

37. Șincai, 1805 = Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Buda, 1805.
38. Șincai, 1808 = Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, Buda, 1808.
39. Șincai, 1967 = Gheorghe Șincai, *Opere I, Hronica românilor*, Tom I, Ediție îngrijită și Studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și Note de Manole Neagoe, București, Editura pentru literatură, 1967.
40. Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București, 1965.
41. Zdrengea, 1976 = Mircea Zdrengea, *Probleme de limbă în Loghica lui Samuil Micu (Contribuții)*, în CL, XXI, 1976, p. 175-181.
42. Zdrengea, 1977 = Mircea Zdrengea, *Structura etimologică a cuvintelor cuprinse în Vocabular-ul din Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. În: CL, XXII, 1977, p. 261-263.
43. Zdrengea, 1986 = Mircea Zdrengea, *Cu privire la ortografia lui Gheorghe Șincai*. În: CL, XXXI, 1986, p. 3-8.
44. Zdrengea, 1981 = Mircea Zdrengea, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae. La 200 de ani*, în CL, XXVI, 1981, nr. 1, p. 11-15.
45. Zdrengea, 1994-1995 = Mircea Zdrengea, *Elemente populare în versiunea românească din Gramatica limbii latine a lui Gheorghe Șincai*. În: Dacoromania, serie nouă, I, 1994-1995, Cluj-Napoca, p. 167-172.

Victor A. VOICU

Premise la „Geopolitica religiilor azi – Quo vadis, Europa?”

*Cultură și civilizație europeană creștină
versus tendințele ateiste contemporane.
Consecințe demografice și geopolitice*

Victor A. Voicu – membru titular al Academiei Române (2001), secretar general al Academiei Române (2002-2006, 2014 – prezent), general maior, doctor în medicină (1971), profesor universitar, șeful Catedrei de farmacologie clinică, toxicologie și psihofarmacologie, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București (1992 – prezent), președintele Filialei București a Academiei de Științe Medicale (din 2014 – prezent), directorul Centrului de Cercetări Științifice Medico-Militare (1987 – 2013), președintele Societății Române de Farmacologie, Terapeutică și Toxicologie Clinică (1998-prezent). Autorul unor importante cercetări științifice în domeniu. Semnează 20 de volume și circa 300 de studii și articole. Autorul a 27 brevete de invenție.

Astăzi se lansează oficial *Laboratorul de Sociologia și geopolitica religiilor*, o nouă structură de analiză și cercetare științifică în cadrul Institutului de științe politice și relații internaționale al Academiei Române, la inițiativa conducerii acestui institut.

O serie de procese care se desfășoară de câțiva ani în Europa, pe fundalul unor disfuncții complexe la nivelul UE, conturează ceea ce era de nedorit: neîncrederea în proiectul generos al fondatorilor Uniunii Europene.

Această neîncredere este evidentă, așa cum rezultă din ample analize, mult independente,

Pe 31 octombrie curent, în Aula Mare a Academiei Române, a avut loc conferința de lansare a *Laboratorului de Sociologia și geopolitica religiilor*, la care au participat academicieni, reprezentanți ai cultelor religioase, profesori de științe politice, teologie, filozofie și alte domenii conexe. Întrunirea a fost deschisă de către domnul academician Victor VOICU, secretar general al Academiei Române, care s-a referit la cele mai importante aspecte ale corelației dintre religie și destinul civilizației europene contemporane. Propunem cititorului revistei comunicarea rostită în debutul conferinței de către eminentul om de știință și cultură.

Acad. Victor A. Voicu

este fie intrinsecă în rezultatul unor inechități și politici desolidarizante (cum este, de exemplu, conceptul mai multor viteze de dezvoltare), fie este indusă extrinsec de factori geopolitici interesați în destructurarea Uniunii Europene. Lipsa unor analize de fond pe termen mediu și lung ale căilor de urmat, afinitatea și apetitul pentru politică corectă și globalism, pierderea identității spirituale, diluarea ideii fundamentale că Europa este o uniune de națiuni independente care au acceptat, în interes comun, să renunțe la unele atribuții ale suveranității, impunerea unor măsuri privind imigrația cu consecințe periculoase pe termen scurt și mediu atât pentru statele membre, cât și pentru UE în ansamblu ar putea fi cauze sinergice. În acest sens, aș evoca vizibilul dublu standard aplicat față de migrația spre Occident a forței de muncă din Centrul și Sudul Europei, inclusiv din România, versus migrația din teritorii extraeuropene.

Am lăsat la urmă partea cea mai consistentă a scurtei mele analize de astăzi, respectiv a religiei europene, evoluția fenomenului religios în Europa și consecințele sale geopolitice.

Voi prezenta doar câteva aspecte care mi se par relevante.

Quo vadis, Europa creștină?

Este axiomatic, sper pentru toți europenii, că Europa are rădăcini creștine. Mai exact, rădăcini greco-romano-creștine. Apare însă că eludarea acestui adevăr istoric în Tratatul constituțional al Uniunii Europene este un eșec al individului care-și contestă părinții. Reprezentanții unei părți a culturii europene contemporane, spune Sandro Magister în 2006, consideră creștinismul separat de civilizația europeană, deși Europa își are rădăcinile și se hrănește din creștinism.

În România a apărut o lucrare, semnată de Paul Veyne, *Când lumea noastră a devenit creștină*, Editura Tact, 2010. Autorul crede că „Europa nu are rădăcini creștine sau altele, ea s-a constituit prin etape imprevizibile... etc. Este rezultatul unei epigeneze”.

Adică aș traduce eu ultima aserțiune: lumea europeană este rezultatul unei educații pe termen lung, de-a lungul generațiilor, cu trăsături comportamentale și cognitive transmisibile, cu rădăcini în fundamentele și reperatele culturii și civilizației greco-romane și ale creștinismului din ultimele două milenii.

Există cel puțin două tipuri de complementarități ale statului și religiei: modelul american – sfera publică democratică și prezența religioasă și modelul italian – al echilibrului dintre statul secular și biserica catolică, complimentaritate recunoscută reciproc. Implicit, se acceptă cele două forme de cetățenie: profană și sacră, pământească și cerească.

În creștinism fundamentarea conceptului aparține Sf. Augustin în lucrarea *Cetatea lui Dumnezeu*, din anul 410.

Autorul citat admite deci paradigma celor două cetăți – una pământească și una cerească.

În islamism însă se acceptă primatul, afirmarea comunității musulmane mondiale împotriva ne-mulsumanilor necredincioși.

Ce constatăm în prezent?

Rezultă o indiferență religioasă a europenilor, în special în Europa Occidentală, versus practica religioasă musulmană și imigrația în valuri.

Aspecte de la întrunire

Din ecuație lipsește primul termen, adică dedicația religioasă creștină a europenilor.

Convenirea multiculturală este costisitoare și riscantă.

După mulți analiști, sinteza multiculturală între creștinătate și islamism pare imposibilă! „Dacă musulmanul imigrant refuză valorile noastre etice și politice nu se va integra niciodată”, spune Sartori.

Este valabilă concluzia indiferenței religioase în toată Europa?

În numeroase țări din zona Centrală și de Est a Europei există o strânsă legătură între identitate și religie. Românul se autodeclară „un creștin”!

În România 86% se declară ortodocși, 5% catolici și 8% neafiliați. În Moldova 92% sunt ortodocși.

În timp ce în Europa de Est numărul adulților care se declară ortodocși crește, catolicismul este în declin, în Polonia (96% în 1991, 87% în 2015) și Cehia (44% în 1991 și 21% în 2015), Ungaria (63% în 1991 și 56% în 2015).

În țările occidentale, cu mare regret constatăm că religia creștină este în pericol! Conrad Hackett, coautor al raportului Pew Reserch Center:

„Creștinismul va muri literalmente în Europa”. Există lideri din vecinătatea Europei care proclamă război demografic Europei. Adică expansiunea islamului prin migrație. Europa de Nord este slăbită de ateism, așa cum rezultă din lucrarea lui Phil Zuckerman, după ce a petrecut un an în Scandinavia, intitulată *Society without god*. Biserica de „stat” (oficială) norvegiană a pierdut 25.000 de credincioși într-o lună. În Suedia 90.000 de persoane au părăsit biserica, de două ori mai mult ca anul precedent. În acelaș timp, au intrat în țară 163.000 migranți, preponderent musulmani. În UK, în Manchester s-au închis 20 de biserici și după (calcul) anumite rapoarte biserica anglicană va dispărea în 2033!

Archidieceza din Edinburgh a bisericii catolice intenționează să reducă parohiile de la 100 la 30, iar cea de la Glasgow, cea mai mare, închide jumătate din parohii! Catolicii din Țările de Jos văd viitorul fără biserici. Cardinalul Willem Eijk, arhiepiscopul de Utrecht, a anunțat că până în 2025 o mie de parohii catolice se vor închide.

Europa cunoaște de mai mult timp, pe propriul sol, războiul anticreștinism, asasinarea unui preot în Normandia, complotul terorist contra Catedralei Notre Dame, atacul terorist letal într-o piață din Berlin, de Crăciun etc.

Cândva, nu foarte demult, marele scriitor german Wolfgang von Goethe spunea „Limba maternă a Europei este creștinismul”.

Editorialistul de la „Les Observateurs” comentează însă că această limbă maternă a devenit un murmur în Europa (Les Observateurs.ch din 02.05.2017, Giulio Meotti).

Conflictul civilizațiilor este anticipat de Huntington în 1993-1996.

În pericol este însăși civilizația europeană, normalitatea europeanului contemporan!

Islamul nu a avut parte de un iluminism, chiar dacă există artă, filozofie, cultură islamică. Aceasta este perioada clasică fără relevanță actuală! Actualmente excelează fundamentalismul religios islamic și finanțarea privată a terorismului!

Conflictul nu este interreligios, vezi ca dovadă atitudinea ateilor față de o religie-violență. Rezultă, în fapt, că sunt ciocniri ale culturii și civilizațiilor, și nu interreligioase.

Apariția societăților paralele în marile orașe ale Europei, în suburbii, ghetouri, cu înalt grad de criminalitate, credințe jihadiste, șaria etc. sunt relevante pentru viitorul apropiat.

Problema compatibilității (vezi și Giovanni Sartori) unor culturi particulare nu este realistă, locuitorii din ghetouri sunt progresiv marginalizați și frustrați, iar identitatea culturală europeană se diminuează și se „mlădiază” multicultural pentru a-i asimila cultural pe imigranți. Cine pe cine asimilează?

Ateștii occidentali preferă cultura europeană, occidentală cu fundamentele ei creștine versus „obscurantismul islamic”, chiar dacă nu-i identitate între „islamism” și „extremism islamic”!

Conceptul de pluralitate a religiilor s-a definit, în timp, după secolul al XIII-lea, cu sacrificii din partea unor iluștri misionari, pe măsură ce aprofundau (ex. Roman Lull, 1232-1315) cunoașterea religiei islamice concomitent cu cunoașterea diferențelor culturale ale lumii.

Atitudinea creștinilor față de islam poate fi marcată, în Evul Mediu, de conceptul coexistenței, generat în Spania, deși această coexistență a fost marcată de prejudecii, confruntări, violențe. Europa încerca să înțeleagă și să se raporteze la celelalte culturi și religii. Lumea islamică a avut însă cu totul altă poziție, marcată cel puțin de dezinteres față de civilizația creștină. Acest lucru era valabil evident în abordările unor intelectuali islamici de anvergură (ex. Ibn Battuta, Ibn Khaldun).

Extinderea influenței europene în sec. XII-XVII asupra lumii musulmane a fost, implicit, o surpriză pentru această lume cu reacții și consecințe dramatice.

La originea conflictului stau expansiunea arabă, pe de o parte, și cruciadele, pe de altă parte: ultimele ca o revanșă a Occidentului împotriva expansiunii islamice, în două secole de războaie.

În sec. XI conflictele dintre creștinism și islamism se dezlănțuie din nou, cu sens invers, dintre Occident spre Orient în contextul cruciadelor (opt în total) și cucerirea Orientului Apropiat de către creștini.

A apărut conceptul, elaborat de elita arabă, de „război sfânt”, jihad, pentru expansiunea islamului, ca o datorie religioasă majoră, divină.

Se consideră însă că jihadul nu este o credință majoră, un stâlp al islamismului, ci este o *răstălmăcire pentru a justifica expansiunea musulmană*. Jihadul a fost conceput, principe, drept o luptă a islamului „cu sine însuși” în scopul respectării principiilor fundamentale ale acestei religii. În realitate, ca și în alte contexte, jihadul reinterpretat a justificat și justifică expansiunile islamice.

În acest context se întrevăd soluții?

Se admite însă că Europa contemporană și a viitorului ar putea integra mulsulmanii, urmând o cale cu două trepte: auto-reforma islamismului și educarea minților, ambele dificile, posibile teoretic, pe termen mediu și lung.

Dar ce se va întâmpla cu Europa în următorii 50-60 de ani? O lucrare recentă a prof. Thorsten Beck și Geoffrey Underhill (2017) *Quo vadis? Identity, policy and the future of European Union* este foarte relevantă.

Autorii admit că Europa este în criză, o criză economică, o criză socială și o criză de încredere care interacționează periculos pentru viitorul continentului nostru.

Întrebarea formulată de autori – încotro, Europa? –, este astfel justificată pe deplin.

O problemă majoră, esențială atât pentru Europa, cât și pentru națiunile constituente ale UE este cea identitară. Autorii consideră că pare a exista o *clară lipsă de identitate europeană* și o creștere a prăpastiei dintre viziunea elitei socioeconomice și politice și cea a majorității populației, asupra Europei. Spontană sau indusă, există o oboseală a procesului de integrare europeană, sporită de partidele politice antieuropene, scăderea încrederii populației în proiectul Europei Unite etc. Brexitul a fost un simptom!

Există susținători care admit o soluție de la vârf, de reconsolidare a entuziasmului pentru proiectul european pornind de la suveranitatea statelor națiuni! Concomitent cu reconsolidarea principiului solidarității statelor UE.

Ciudat că Brexitul și votul pentru acest proces este „explicat” de imigrația masivă din Centrul și Estul Europei în UK.

În 2016, Pew Research Center publică o serie de date, confirmate de serviciile de informații din țările respective, rezultând că în UK există 2,96 milioane de musulmani, adică 4,8% din populație, 0,77 dintre islamisti fiind jihadiști extremiști.

În Franța au fost identificați 36.200 de jihadiști extremiști, iar în Germania 36.600.

În UK se produc fenomene populaționale, demografice similare cu cele descrise de Christopher Caldwell în cartea *Une revolution sans nos yeux: comment l'islam va changer la France et l'Europe*. Autorul comentează: „Imigrația, indiferent care sunt circumstanțele istorice, produce întotdeauna conflicte economice, sociale și culturale”.

„Islamul, scrie Caldwell, este o cultură religioasă care dorește să structureze societatea în care imigrează. Este compatibilă cu tradițiile europene? Nu!”. Autorul a fost intervievat de „Le Figaro”, care remarcă profunzimea analizei fără ură și părtinire. În plan demografic, Caldwell calculează că în 20 de ani populația musulmană va atinge 28 de milioane, adică 40% din populația Franței.

Aș vrea să închei cu vorbele unui înțelept contemporan, marele rabin Jonathan Sachs, reprezentantul comunității evreiești din Commonwealth, care afirma în 2013, în cadrul conferinței „Cultura iudeo-creștină va salva lumea”, la Universitatea pontificală din Roma: „Cultura iudeo-creștină este la originea fecundității spirituale, economice și culturale a Europei”.

Domnia Sa remarcă faptul că Europa are tendința să piardă conștiința rădăcinilor sale iudeo-creștine, iar consecințele vor fi teribile în toate domeniile: în literatură, în artă, în educație, în politică etc. Rabinul reamintește că inima culturii ține de religie. Tradiția iudeo-creștină încarnează valori fundamentale indispensabile pentru o societate umanistă, cum sunt respectul demnității persoanei, respectul bunurilor personale și a valorii muncii sale.

Grav este că decreștinizarea Europei Occidentale apare în contrast cu expansiunea mondială a creștinismului și, în plus, a islamismului. Se estimează de către Pew Research Center că în 2050 creștinismul va re-uni 31,4%, iar islamul 29,7% din populația mondială. Creșterea netă

în context este prevăzută pentru populația islamică, respectiv cu 73%, generând ponderea de mai sus la nivelul populației globale. „Demografia, spune Giovanni Sartori, este arma cea mai puternică a islamului”.

În acest context, o serie de întrebări care vizează soarta Europei, adresate celor interesați, pot fi formulate astfel:

1. Este programată această imigrație islamică în Europa? Chiar dacă, parțial, este justificată de ororile războiului?
2. Europa este conștientă de consecințe? Există o abordare unitară a UE, o analiză la nivelul liderilor europeni a cauzelor consecințelor imigrației?
3. Lipsa de reactivitate la actuala imigrație islamică versus reacția la imigrația din sud-estul european este fundamentată? În ce sens? Se aplică concepte politice diferite cu dublu standard?
4. De ce țările bogate islamice din zona Golfului nu oferă sprijin și nu acceptă imigrația co-relegionarilor lor?
5. Nu cumva acest tip de abordare, de politică a UE, de pacificare, conciliere, un aparent umanism, de fapt politică corectă și neomarxism, este similară sau un fel de „appeasement policy”, politică dusă de Neville Chamberlain în anii 1937-1940 față de Hitler? (Tratatul de la München, 1938).
6. Au evaluat liderii europeni, cu ajutorul experților, consecințele demografice și geopolitice ale imigrației masive la nivelul teritoriului Europei?

Desigur, mai multe întrebări și prea puține răspunsuri!

Vlad MISCHEVCA

În serviciul muzei Clio sau ce înseamnă a fi istoric

Vi. M. (Miscăuca) – dr., cercet. șt. coord. la Institutul de Istorie al AȘM, conf. cercet. (Associate professor, Ph.D.). Membru al Comisiei Naționale de Heraldică (din 1995). Domenii de competență: istoria relațiilor internaționale din sud-estul Europei (sec. XVIII – încep. sec. XIX), genealogia domnilor fanarioți, vexilologie heraldică, raporturi istorice moldo-elene (în special, cu Sf. Munte Athos). Semnează 13 monografii, publicate la Chișinău, București, Iași, Atena, Salonic.

Motto: *Apa trece, pietrele rămân...*

Trăim într-o societate unde și când politicul a pătruns în toate sferele vieții sociale, fapt ce influențează nemijlocit și științele umaniste, inclusiv istoria. La rândul său, și istoricul are și poate chiar este obligat să aibă un impact asupra politicii promovate de diriguitorii politici. Nu întotdeauna însă politicienii au și veritabili „sfetnici buni” din breasla istoricilor.

Ce înseamnă, așadar, a fi astăzi istoric și care sunt caracteristicile unui istoric bun? Nu pretindem a fi întru totul originali, dar, încercând să răspundem întrebărilor consacrate unor dezbateri pe teme istorice din mass-media de la Chișinău (inerente în procesul unei activități atât de tentante, precum se prezintă cercetarea istoriei), propunem câteva considerații în acest sens, expuse sumar sub forma acestui eseu. Chiar dacă suntem la început de secol și de mileniu, să nu uităm, totodată, că între eseul humboldtian „Despre sarcinile istoricului” (scris la 1821) și problemele epocii contemporane este un raport mult mai strâns decât s-ar putea bănui la prima vedere¹.

În contextul polemicii de secole despre „meseria istoricului” și locul istoriei în „ierarhia”

științelor academice s-au expus diverse opinii – de la cele mai apologetice până la unele excesiv de critice, negându-se *de plano* chiar discursul istoric (Paul Valery ș. a.)². În acest sens este ilustrativă bulversata expresie a lui Paul Veyne: „Dacă totul e istorie – istoria nu există”³. Evoluțiile de la sfârșitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea au întărit și mai mult această tendință, ajungându-se până la proclamarea „sfârșitului istoriei” (Fr. Fukuyama)⁴ și la tot felul de teorii escatologice. Așa că vom constata din start că, precum susține reputatul „istoric al istoriei” Alexandru Zub, această problemă „rămâne deschisă”⁵.

Înainte de toate, cercetarea istoriei, la fel ca și sute de ani în urmă, presupune în mod obligatoriu posedarea de către istoricul profesionist a întregului arsenal al științei sale, chiar dacă mai persistă uneori opinia precum că studiul istoriei nu pare să reclame înzestrări deosebite și o specializare sofisticată, deoarece pare a fi (la o abordare superficială din punct de vedere intelectual) o materie mai „ușoară” în comparație cu ramurile superioare ale filozofiei sau ale științelor exacte... Aici este cazul să reamintim afirmația lui Fustel de Coulanges, care considera, nu fără de temeii, că „istoria e cea mai grea dintre toate științele”. Astfel, nu-i deloc paradoxal că, în pofida faptului că avem anual sute de absolvenți ai facultăților de istorie, doar unii dintre ei excelează ulterior pe tărâmul istoriografiei. Explicația, probabil, rezidă în faptul că un bun specialist al breslei noastre trebuie să posede o combinație „complexă” de cunoștințe și înzestrări. Rămâne cert că el trebuie să fie, într-o anumită măsură: filozof, economist, politolog, sociolog, geograf etc. Adică să cunoască sau, cel puțin, să aplice rezultatele dintr-un șir de științe (nu doar umaniste) ce sunt (în dependență de scopul propus cercetării) aliniate într-un șir de „domenii auxiliare” față de știința istorică, numită, pe bună dreptate, *Magistra vitae*. Să reținem și afirmația lui N. Iorga, care avea ferma convingere că: „istoria e disciplina cea mai umană din toate... Nu există disciplină omenească prin care să ne facem mai sociabili, mai altruști, mai iubitori de om și de viață”⁶.

Este indiscutabil că, de rând cu multiple funcții instructiv-educative (axiomatică rămâne supoziția că *istoria și pedagogia sunt într-un dialog perpetuu*), principala misiune a istoricului rămâne cea de studiere a trecutului în lumina prezentului pentru a desluși viitorul (sau, cel puțin, a prognoza unele scenarii posibile). În acest sens, istoricul Lucian Boia menționase că: „Punând ordine în trecut, istoricul contribuie la ordi-

nea prezentului”⁷; iar scriitorul Hermann Hesse avea să afirme că: „a te îndeletnici cu istoria înseamnă a te lăsa în seama haosului și a-ți păstra totuși credința în ordine și sens”⁸. Aceasta ne face să credem că, până la urmă, munca noastră nu e zadarnică, întrucât „istoria e chemată să-și spună cuvântul spre a înlesni o mai bună înțelegere diacronică a lucrurilor”⁹. Iar pentru o *restitutio* complexă, o „reintegrare a vieții trecute” în ansamblul duratei, istoricul trebuie să urce „foarte sus”, ca să vadă – expresia lui N. Iorga – „foarte în adânc. Și mai ales cu o toleranță, cu o generozitate, cu o umanitate nesfârșită”¹⁰.

Iată de ce, pentru a reuși realizarea unei lucrări de performanță, istoricul trebuie să îndeplinească o condiție *sine qua non* a unei cercetări academice: să opereze cu o totalitate cât mai vastă și cât mai exactă de informații din diverse științe. Deci să înțeleagă „simboluri cifrate” și să le transpună în cuvinte clare. A ști să privească particularul prin prisma generalului ca să poată cuprinde deopotrivă abstractul și concretul. Nicio parte a activității umane sau a instituțiilor sociale nu trebuie să-i scape din vedere. El trebuie să fie dezinteresat și în același timp să aspire spre atingerea unui scop – *adevărul istoric*. Adevăr pe care-l poți afla doar dacă ești distant și incoruptibil ca un *sfânt părinte*, stând, totodată, cu picioarele pe pământ – asemenea unui *abil politician*...

O deviză a meseriei noastre (inscripția indispensabilă la intrarea în *breasla istoricilor*) ar putea fi formula expresivă, sugerată de către Al. Zub, din scrierile promotorului „școlii Analelor” – F. Braudel: „*Il n’y a pas d’histoire unilatérale*”. Altfel spus, ceea ce se cuvine de reținut unui cercetător e pledoaria pentru *pluralism*, ce și-a făcut loc tot mai mult în istoriografie: „Așteptând pe eșichierul său, orice istoric își va căuta locul: pe o dală neagră sau pe una albă sau pe linia ce le separă... Fiecare poziție istorică... (este) acceptabilă, numai să nu excludă nicio altă poziție pe care istoricul se poate plasa. Orice filozofie a istoriei... (pare) discutabilă. Toate își au adevărul, utilitatea lor. A fi istoric – conchide Braudel – e a dori să le practici pe toate sau cel puțin să le traversezi pe cale de raționament”¹¹.

Având această misiune nobilă și grea de a pune în lumină adevărurile istorice, istoricul își propune drept sarcini prime a interpreta și evalua corect evenimentele; a emite judecăți de valoare; a reconstitui și conserva urmele trecutului; a asambla faptele într-o imagine coeren-

tă; a desprinde esența și tendința faptelor istorice în procesul devenirii omenirii; a condensa informații prin structurare.

Rezumând aceste și alte scopuri (inerente unei cercetări istorice obiective), considerăm că un „*istoric etalon*” ar trebui, pornind pe sinuoasa cale a cunoașterii trecutului, să se bazeze pe cei „*5 E*” – definatorii unei „*cercetări exemplare*”:

Exhaustivitate în ce privește depistarea și valorificarea izvoarelor (utilizarea cât mai completă a tuturor surselor accesibile);

Erudiție istoriografică (cunoașterea cât mai bună a lucrărilor predecesorilor);

Exigență bibliografică (aprecierea și analiza critică a literaturii de specialitate);

Enciclopedism universal (cunoștințe din cele mai diverse domenii);

Expunere logică și explicită a materialului (să posede și harul scrierii).

La care mai putem adăuga (opțional) și un al șaselea „*E*” – *Entuziasmul*, adică *Elanul* în procesul cercetării și scrierii, fără de care munca istoricului se transformă într-o corvoadă plictisitoare.

Vorbind despre *Expunere*, adică „*E-ul*” cel *Exterior*, „al formei” (*frumusețea* în scrierea istoriei), este binevenit să amintim punctul de vedere al lui Nicolae Iorga în legătură cu domeniul activității istoricului. El afirma că, într-o operă istorică sunt patru elemente: *material, critică, organizare, stil*. Cele două dintâi determină soliditatea și adevărul, celelalte *frumusețea*. Ca să-și atingă scopul istoricul trebuie să țină cont de fiecare dintre acestea și să mai aibă și „o natură de artist”¹². Marele savant recomanda ca istoricul să plonjeze în timp, într-o societate anume, într-un mediu, să se identifice prin empatie cu „oamenii cari au fost”, pentru a-i înțelege și a-i prezenta după cuviință. Deziderat la care subscrie și Al. Zub, când afirmă că: „E vocația istoricului să se identifice, pe rând, cu personajele pe care ține să le aducă în scenă, să le prezinte, să le comenteze, asemenea corului din tragedia antică”¹³.

Totodată, vom remarca faptul că, deși vocația principală a istoriei este relatarea „adevărului”, aceasta nu înseamnă că în mod automat toți istoricii profesioniști sunt și deținătorii „adevărului în ultima instanță”. Deoarece-

ce trebuie să conștientizăm și să ne împăcăm cu *relativismul* supozițiilor vehiculate de către cercetătorul trecutului istoric – concluzii ce pot fi, mai mult sau mai puțin, fondate, dar care rămân inevitabil viciate de subiectivismul inerent al viziunii autorului. Reamintim că istoria mai este considerată „o disciplină hermeneutică”, ceea ce presupune „din start” imposibilitatea de a pretinde că ai ajuns la „adevăr” – interpretarea fiind doar plauzibilă, verosimilă, probabilă, niciodată *adevărată*...¹⁴.

Astfel, unul dintre cei mai controversați istorici români contemporani, Lucian Boia, face distincția netă între istoria care a fost și diversele ei reprezentări, inevitabil adaptate, deformate și adesea mistificate, în funcție de perspectivele schimbătoare ale prezentului și îndeosebi de jocul ideologiilor. În lucrările sale el afirmă că istoria pe care o cunosc românii, în diversele ei variante, a fost marcată în primul rând de ideologia națională, apoi de comunism; de aici decurge necesitatea unei „decodări” pentru ca să privim lucid trecutul și să nu ne mai lăsăm *manipulați prin istorie*.¹⁵

În opinia noastră, carența cea mai distructivă a unei cercetări ce pretinde a fi obiectivă se prezintă, din punct de vedere metodologic – „partinitatea politică” (viciul fundamental al istoriografiei marxiste). Evident, istoricul este mult mai liber să muncească într-o societate democratică, decât în cea totalitară. Noua mentalitate social-politică și pluralismul democratic, stabilit după 1989 atât în România, cât și în Republica Moldova, permit cercetătorului nepărtinitor și neangajat conjuncturii politice să studieze descătușat de dogmele ideologiei totalitariste evenimentele care au fost tratate tendențios sau lăsate tăcerii, fiind liber și neintimidat a spune adevărul istoric, precum a scris Zilot Românul în *Cronica* sa (la începutul secolului al XIX-lea):

*Dator aș fi s-acoper, / Iar nu să defăimez / Pă cei d-un neam cu mine; / Dar greu, frate! / ohtez, / Că n-am altfel cum face, / Silit sunt d-adevăr: / El îmi zice a scrie / Toate pân' la un păr. / Rea este defăimarea, / Mai rău e a minți: / La lucru ce-i de față / Rușine poți păți. / Istoric sunt, n-am frate, / N-am rudă, n-am vecin, / Stăpân am pe-adevărul, / Lui cată să mă-nchin!*¹⁶.

Până la urmă, în baza „descifrării” izvoarelor și a luptelor de idei înaintate și argumentate de istorici sau de anumite școli istorice, acest *adevăr istoric* iese la suprafață. Iar pentru aceasta istoricul de vocație – *homo historicus*, adică cercetătorul profesionist, urmează să depună toa-

te eforturile și străduințele întru slujirea *muzei Clio*, ceea ce înseamnă, de fapt, că a fi istoric este nu doar o meserie (altfel spus – nu doar atât o profesie), ci și un „mod de viață”, în care este loc și pentru efort intelectual, și pentru inspirație. Este o activitate ce *nu recunoaște* ore de muncă fixe, iar *Cartea* se postează pe un loc primordial în viața de zi cu zi, fiind prezentă atât printre mijloacele de studii (ca obiect) și scop final (ca rezultat), cât și ca o modalitate de delectare (relaxare intelectuală). *Biblioteca* (în deosebi cea personală), rămânând indispensabilă unei cercetări fructuoase, devine „epicentrul cosmosului” – în care trăiește și făurește laboriosul *homo historicus*...

În același timp, când vorbim despre *modul de viață* dat, ne referim, desigur, la felul de a trăi *normal*, ce nu ar exclude nicio parte integrantă a vieții umane și activității sociale. Căci istoricul nu trebuie să vegheze într-un *turn de fildeș*, ci să trăiască printre semeni în tumultul vieții și să muncească pentru mărirea sa *Cititorul*.

În această ordine de idei, ni se oferă, din nou, ocazia de a-l cita pe cel mai mare istoric al neamului – Nicolae Iorga, care prezenta în felul următor *vocația istoricului*: „Făcând parte dintr-un popor, înfățișându-i viața, încălzindu-se astfel de toate silințele și credințele cheltuite în cursul epocilor, mișcat de nesfârșitele suferințe prin care a trebuit să treacă neamul său pentru ca să ajungă la timpul de față, având în sufletul său răspunsul tuturor înfrângerilor, câștigate și suferite în timp de secole, istoricul e un bătrân prin experiență al nației sale. Dacă nu-l întreabă alții e dator să vorbească, ținând la dispoziția contemporanelor învățături culese în vastul câmp al trecutului studiabil. Prin aceasta el nu iese din îndatoririle sale, ci le îndeplinește până la capăt. Istoricul e dator a fi un amintitor neobosit al tradiției naționale, un mărturisitor al unității neamului peste hotare politice și de clase, un predicator al solidarității de rasă și un descoperitor de ideale, spre care cel dintâi trebuie să meargă, dând tineretului ce vine după el exemplul...”¹⁷. Deoarece, să nu uităm că „în spațiul românesc, se poate spune că, alături de limbă, istoria a fost, în ultimele două secole (și va rămâne – *Vl.M.*), o expresie pregnantă a conștiinței naționale”¹⁸.

Astfel, concluzionând, suntem tentați să răspundem la întrebarea (de loc retorică și nici ușoară): *Ce înseamnă a fi cercetător istoric?* În opinia noastră, un răspuns laconic este următorul: *A fi istoric înseamnă a ră-*

mâne în „istorie”, adică în istoriografie. Prin aceasta subînțelegem că: *Un bun profesionist este doar acel istoric care, prin aportul său în cercetarea științei istorice, rămâne „vizibil”, adică se înscrie în analele istoriografiei (naționale sau poate și universale) cu contribuții originale (monografii, studii, publicații de documente, manuale etc.) de o certă valoare științifică.*

Note

¹ Al. Zub, *Între cercetare și didactică*. În: *Xenopoliana*. III, 1-4, Iași, 1995, p. 8.

² P. Valery, *Regards sur le monde actuel*, Paris, 1931.

³ P. Veyne, *Comment on écrit l'histoire*, Paris, 1971, p. 26.

⁴ Fr. Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, 1992.

⁵ Vezi: *Xenopoliana*. Buletinul Fundației Academice „A. D. Xenopol” din Iași. II, 1994, nr. 1-4, p. 18.

⁶ N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, București, 1944, p. 33.

⁷ L. Boia, *Jocul cu trecutul*, București, 1998, p. 104.

⁸ H. Hesse, *Jocul cu mărgelile de sticlă*, București, 1969, p. 160.

⁹ Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție. În căutarea unei paradigme*, Iași, 1998, p. 48.

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 113, 309.

¹¹ F. Braudel, Prefață la *Ambiguités et antinomies de l'histoire et de la philosophie*, par Emile Callot, Paris, 1962, p. 7-8, 20; Cf.: Al. Zub, *Istoria ca discurs restaurator*. În: *Xenopoliana*. I, 1-4, Iași, 1993, p. 16-17.

¹² Apud: N. Iorga, *op. cit.*

¹³ Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție. În căutarea unei paradigme*, Iași, 1998, p. 20.

¹⁴ V. Gherghel, *Unde malum? Note despre maladiile istoriografiei românești*. În: *Xenopoliana*. III, 1-4, Iași, 1995, p. 31.

¹⁵ Vezi: L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 2005. (Apariția acestei cărți, în 1997, a însemnat un adevărat șoc cultural și a deschis calea unor ample revizuii istoriografice. Lucrarea a trezit, prin modelul teoretic pe care-l propunea, și interesul specialiștilor din afara României, fiind tradusă în mai multe limbi.)

¹⁶ B.-P. Hașdeu, *Cronica lui Zilot Românul*, București, 1884, p. 88; Vezi: *Zilot Românul* (Ștefan Fănuță), *Opere complete*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și indici de Marcel-Dumitru Ciucă, Editura Minerva, București, 1996, p. 80.

¹⁷ N. Iorga, *op. cit.*, p. 98.

¹⁸ Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție. În căutarea unei paradigme*, Iași, 1998, p. 166.

Viorica MOLEA

O nouă formă de comunicare în spațiul virtual: oralitatea digitală

V. M. – conf. univ., dr. în filologie, Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Domenii de cercetare: stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, comunicare. Autoare a trei cărți: *Valori expresive ale frazeologismelor în opera dramatică* (2010), *Expresivitatea limbajului poetic (suport de curs)* (2011) și *Oralitatea în textul publicistic actual românesc* (2016). Participantă la numeroase conferințe internaționale.

Mai mulți cercetători relevă aspecte inedite în comunicarea mediată de computer, care se reflectă, în cele din urmă, și în comunicarea obișnuită, tradițională. În cadrul opoziției oral / scris se produce o fisură prin apariția unui nou tip de comunicare umană, și anume *oralitatea digitală*, o formă hibridă dintre forma scrisă și orală a comunicării, așa-zisa oralitate scrisă, realizată prin intermediul spațiului virtual, internetul. Cercetătorul Ioan Milică anunța, cu câțiva ani în urmă, că „sub influența comunicării prin intermediul internetului, configurația stilistică a limbii ar putea înregistra noi variante ale stilurilor informale (...)” [3, p. 166]. Credem că acest lucru se întâmplă deja și, pe lângă tipurile tradiționale de limbaj oral, informal sau substandard, mai

Asistăm astăzi la o reinterpretare a opoziției oral-scris, în cadrul căreia se produce o fisură prin apariția unui nou tip de comunicare umană, oralitatea digitală, o formă hibridă dintre forma scrisă și orală a comunicării umane, așa-zisa „oralitate scrisă”, realizată prin intermediul internetului. Astfel se pot distinge două tipuri de texte virtuale: cele care utilizează, în general, un limbaj literar standard (e-mailul, blogurile) și textele care se constituie în cea mai mare parte din elemente ale oralității (chatul, SMS-ul, forumul, twitterul). Această nouă formă de comunicare umană, produsă în spațiul virtual, reprezintă un alt nivel în evoluția limbajului uman.

ales ale exprimării spontane, nepregătite, a apărut o altă ipostază a oralității, „oralitatea scrisă”, care exprimă noile tendințe în evoluția tehnologică a limbajului. Aceasta presupune toate formele de manifestare din rețeaua virtuală, care nu se supun normelor standard. Este vorba de limbajul SMS-urilor, al conversației pe chat sau pe rețelele de socializare, comentariile apărute pe site-urile diverselor publicații oficiale, dar și, parțial, corespondența pe e-mail. „Până la apariția internetului, notează A. B. Кузнецов, vorbirea spontană se producea în formă orală. Pe Internet însă limba vorbită vie, naturală este fixată în scris” [11]. Cercetătorul rus, care a investigat cu multă atenție fenomenul respectiv, analizând comunicarea utilizatorilor din programele online ca *ICQ*, *Skype* sau din rețelele de socializare precum Facebook ori *Vkontakte*, constată că, „deși mesajele utilizatorilor sunt în formă scrisă, totuși, în realitate, ele au particularități ale oralității” [11]. Ba mai mult decât atât, lingvistul a făcut o statistică pentru a-și argumenta afirmațiile. El susține că „în cadrul acestui proiect au fost analizate circa 300 de mesaje ale utilizatorilor din *ICQ*, *Skype* și din rețeaua *Facebook*. În 286 din cazuri în aceste mesaje sunt atestate trăsături caracteristice ale stilului familiar oral” [11], enumerând o serie de particularități ale acestuia.

Unii cercetători consideră că acestea sunt limbaje separate, deja bine conturate, cu particularități specifice. Astfel, „această diversificare este descrisă de David Crystal [2006], care recurge la noțiuni precum „Netspeak” și e-discourses” (e-discursuri) pentru a propune disocieri între varietăți precum „limbajul e-mailurilor”, „limbajul forumurilor (engl. chatgroups)”, „limbajul lumilor virtuale (engl. MUDs)” [3, p. 165]. O descriere pertinentă a fenomenului lingvistic atestat aflăm la I. Urușciuc, care menționează judicios: „Distingându-se prin rapiditate, eficacitate, dinamică, stocare importantă a datelor și utilitarism, caracterul virtual al noului limbaj (cu formele-i specifice SMS, chat, Messenger, e-mail etc.), influențat mai mult de limba engleză, se afirmă ca un mod de comunicare universal acceptat în interiorul și în afara mediului electronic (...). Astfel, asistăm la impunerea, tot mai evidentă, a unui limbaj special, original (dar și clișeizat), simplu și sintetic (cu propriile reguli și metode de folosire)” [8, p. 114]. E. Ungureanu observă că acest tip de comunicare online (chat, pagina de discuții, comentariile de pe blog, site, forum, portal, twitter etc.) „se realizează prin scriere (grafie) și lectură deopotrivă” [7, p. 6]. El se produce după modelul

clasic față în față, doar că lipsește contactul vizual și auditiv, elemente importante într-o conversație pe cale orală, iar textul vorbit este redat în scris. „Comunicarea online sau chat este o formă de interacțiune foarte asemănătoare cu conversația fatică, diferența fiind dată de faptul că nu există contact vizual și acustic,” descrie fenomenul Amza R. M. [1, p. 437]. Problema de bază în discuția pe chat devine lipsa unui mecanism care ar reda emoția, impresia, sentimentul, atitudinea, altfel spus, lipsa aspectelor nonverbale și paraverbale în exprimare. De aceea sunt create, de către utilizatorii acestui tip de comunicare, diverse elemente grafice, pictograme, așa-numitele emoticoane, pentru a exprima încărcătura afectivă a conversației online scrise. Producerea unei „întâlniri” face-to-face prin scris aduce o înnoire parțială a codului scris. Pentru aceasta a fost nevoie „să se găsească un substitut scris sau paraverbal pentru mărcile intonației și expresiile mimico-gestuale produse într-o conversație, în special, pentru cele legate de exprimarea emoțiilor” [1, p. 438]. Utilizatorii internetului, în cea mai mare parte tineri, au creat și un set de semne, care surprind diverse stări, atitudini, așa-numitele emoticoane (emoticonuri, după unii cercetători; termen neatestat în dicționare). Termenul vine din cuvântul englez *emotion*, ceea ce înseamnă sentiment și „icon”, adică semn. Ele sunt scurte, simple și universal recunoscute. Aceste emoticonuri nu au fost însă stabilite conform vreunei normări [2, p. 4]. Elena Ungureanu, referindu-se la pictogramele care înlocuiesc limbajul nonverbal și pe cel paraverbal, formează pluralul cuvântului în *-e* (emoticoane) și susține că, întrucât în conversațiile online „dispar mimica, gesturile, tonalitatea, modulațiile vocii, extrem de importante în reproducerea expresivității limbajului natural”, acestea au fost înlocuite cu „pictogramele denumite *emoticoane*, reprezentând imagini sugestive de dimensiuni minuscule, de o mărime apropiată cu a literelor de tipar)” și având scopul de „a facilita descrierea emoțiilor pe care le trăim în timpul comunicării și de a face mai rapidă comunicarea online” [7, p. 10]. O altă denumire pentru aceste semne, necesare atât exprimării unei stări de spirit, cât și funcției fatice a dialogului virtual, este cea de „*imagem*”, propusă de I. Pomian, care notează că limba română și „romgleza” ar fi codul predilect în conversațiile pe internet, la care se adaugă animația (*imagele*). „Termenul *imagem* (s. n., pl. *imageme*), susține cercetătorul, denumește un simbol sau o combinație de simboluri utilizat(e) pen-

tru a transmite într-o manieră extrem de concisă un conținut emoțional sau o opinie în mesajele scrise” [5]. Totuși, în ciuda faptului că aceste elemente iconice au o răspândire importantă în textele de pe chat, nu au fost încă relevate suficient de către specialiști. Nu există o statistică a lor, precum nicio metodologie unică a clasificării privind utilizarea acestora. Deoarece sunt prea multe (orice utilizator poate să „născocască” un emoticon), este foarte dificil de reținut chiar și pentru cei mai înfocați susținători și utilizatori. Mulți sunt de părerea că este nevoie de o selecție a emoticoanelor celor mai relevante pentru ca acestea să fie instrumente nonverbale și paraverbale comode în comunicarea pe net. Așadar, emoticoanele nu constituie, deocamdată, un sistem rigid, accesibil pentru toată lumea, bine pus la punct. Credem că până la fixarea acestora într-un cadru lingvistic normativ mai este mult. Procesul de creare, „producere” a emoticoanelor este în derulare, iar utilizarea lor în conversațiile online rămâne la discreția utilizatorilor. Adesea, pentru redarea unor stări afective similare, sunt utilizate mai multe feluri de emoticoane.

Se pot distinge două tipuri de texte scrise virtuale: cele care utilizează, în cea mai mare parte, un limbaj literar standard (email-ul, blogurile) și textele care se constituie din elemente ale oralității (chatul, SMS-ul, forumul, twitterul). Mladin C. deosebește aceste tipuri în felul următor: „Există unele diferențe semnificative în felul de a scrie într-un email, pe chat, pe forumurile de discuții sau pe bloguri. Vom aminti aici doar trei dintre acestea: (1) SMS-ul și chatul sunt mai apropiate de comunicarea orală, blogurile și forumurile se apropie mai mult de comunicarea scrisă (...)” [4, p. 239].

Referindu-ne la variantele de comunicare virtuală și la expresia oralității în ele, deosebim două tipuri de „oralitate” digitală: a) scrisă și b) reprezentată de conversația prin canalul video.

a) *Oralitatea digitală* în comunicarea *scrisă*, reprezentată de rețeaua virtuală, presupune mai multe aspecte: e-mailul, SMS-ul telefonic, chatul, comentariile la articole publicate pe diverse site-uri, toate rețelele de socializare.

Dacă vorbim de pretențiile scrisului în comunicarea pe internet, întâlnim un termen care îl completează pe cel de oralitate digitală, și anume

cyberscriere, „termen generic tot mai răspândit în literatura de specialitate străină („scrierea în mediu electronic)”, denumind „forme și practici destul de diferite de comunicare scrisă, care pot fi puse alături din dorința unei simplificări metodologice și în virtutea faptului că prezintă mai multe caracteristici comune decât note diferențiatorie (SMS, IRC – acronim pentru Internet Relay Chat)” [4, p. 239]. Acest nou aspect al menținerii contactului între indivizi în rețeaua virtuală, „ce reinventează stilul epistolar, se datorează, într-o bună măsură, și reconfigurării funcțiilor inițiale ale acestuia (comunicare și socializare), precum și adăugării la acestea a altora noi” [4, p. 239]. El se realizează atât în varianta *online*, cât și în cea *offline*, ultima fiind reprezentată, în primul rând, de e-mail și de blog, dar și de alte căi de acces virtuale (cu unele variații: bunăoară, așteptarea unui răspuns mai rapid), precum skype, facebook etc. „Comunicarea offline este reprezentată de e-mail și grupurile de discuții sau scrisoarea spirală. E-mailul este modalitatea de comunicare cea mai frecventă datorită faptului că este cel mai ușor de utilizat”, observă R. M. Amza [1, p. 437]. Varianta offline are similitudini cu scrisoarea în accepție mai veche, când emitentul este în așteptarea, posibil și de lungă durată, a răspunsului. Totuși durata așteptării aici nu depinde de factori obiectivi (cum ar fi poșta, în vechiul mod de comunicare epistolară), ci strict de cei subiectivi (de disponibilitatea/nondisponibilitatea receptorului).

Comunicarea online presupune o serie de elemente noi, trăsături care reflectă procese în derulare ale constituirii acestei forme inedite, fapt care contribuie la evoluția limbajului, orice mijloace ar fi utilizate. Astfel trăsăturile acestor varietăți de limbaj virtual capătă contur din ce în ce mai clar, remarcându-se, după cum menționează toți cei care investighează fenomenul, o primă caracteristică de bază: oralitatea. Este evident că limbajul folosit în conversațiile online este drastic revizuit datorită redării lui în scris, prin esență fiind oral. Sunt ignorate normele ortografice, punctuaționale, gramaticale și stilistice din cauza mai multor factori ce caracterizează acest nou mod de comunicare. Deși are multiple avantaje de altă natură, precum rapiditate, economie de timp și de bani, confort psihologic, o mai mare incluziune socială, mai ales, pentru persoanele timide, totuși acest mod de a „vorbi”, de a comunica, prin noutatea sa absolută, i-a luat prin surprindere pe oameni și ei s-au pomenit în situația de a improviza din mers anumite reguli de comportament și de exprimare

în rețeaua virtuală. Constatăm o mobilitate extrem de intensă a formelor de exprimare în conversația pe internet. Ion Urușciuc enumeră câteva dintre problemele apărute în raport cu noua formă de comunicare umană prin SMS, precizând: „Cu toate avantajele pe care le oferă, SMS-urile se îndepărtează tot mai mult de rigorile limbii literare, normele gramaticale elementare fiind ignorate” [8, p. 115]. Sau: „O altă trăsătură a limbajului virtual al SMS-urilor este scrierea, în funcție de intenția discursului, cu majuscule sau cu minuscule. Adesea, pentru a individualiza un cuvânt, se scrie: *Tre s plec URGNT!* (= *Trebuie să plec URGENT*). În general, majusculele „traduc” nervozitatea, urgența, nerăbdarea sau emoțiile puternice” [8, p. 115]. Ținem să menționăm, totodată, că, pentru o mai rapidă comunicare virtuală, a fost creată și o structură permisivă de limbaj, în ea făcându-și cu ușurință loc diverse forme, multe dintre ele devenind consacrate prin uz, care, pentru cei neinițiați, devin inaccesibile. De exemplu, abrevierea cuvintelor, acronimele, cunoscute de cei mai înrăiți internauți, argourile create prin trunchiere, mult vehiculată „romgleză”. Un element specific, extrem de îngrijorător pentru filologi, este și anularea normelor ortografice, gramaticale, lexicale în vigoare. În textele de pe diverse bloguri întâlnim publicate mostre de astfel de discuții pe chat. Vă prezentăm un exemplu, preluat de pe blogul lui Vintilă V.: 1. „*Cred k apare ...da numi explic qm no apărut deja p pc... . Am văzut un clip p youtube qm juk unu p laptop gta 4 ...qm se poate...!*”; 2. „În momentul de fatza exact să îți spun nu știi , k mi lam făcut la comandă și erau Reduceri și alea alea Dar am un site perfect... dacă pot s îl postez aici... e legat de componente și prostii deastea dacă e ilegal reclama... revino cu un reply să îți dau prin pm”. [9]

Semnificative sunt modificările sau inovațiile la nivel lexical ale celor care scriu SMS-uri. În acest sens, poate fi menționat „fenomenul prefixării excesive, model inspirat din alte limbi și specific unui limbaj pretențios vorbirii actuale (*superfericit(ă)*, *megaocupat(ă)* etc.), frecvența crescândă a anglicismelor (*cool*, *OK* etc.)” [8, p. 115]. Extrem de populare în comunicarea pe internet sunt abrevierile de tot felul, care însă nu pot fi descifrate de oricine. Înșiși bloggerii recunosc acest lucru, relatând că pe toate rețelele de socializare sau de comunicare online (*Yahoo*, *Messenger*, *Facebook*, *Twitter* etc.) sunt prezente în exces prescurtările și emoticoanele, iar printre acronimele utilizate frecvent „se numără cele din limba engleză, cu toate că există și prescur-

tări ale cuvintelor autohtone” [6]. C. Popa propune o listă întreagă de prescurtări (abrevieri) folosite de internauți pe rețelele de socializare. Reproducem câteva: „ASL: *Age/ Sex/ Location* – Vârstă, sex, locație; FB – Facebook; GM sau *Msg* – Mesaj; PLS sau *PLZ: Please* – Te rog; NPC – Nu ai pentru ce; NP: *No Problem* – Nicio problemă; HRU: *How are you?* – Ce faci?; CF: Ce faci?; NB – Noapte bună; BN – Bine; E1; F2F: *Face to face* – Față în față; 143: *I love you* – Te iubesc; 4: *for* – pentru; ^5: *High five* – bate palma”... [6]. Observăm, din dicționarul întocmit de blogger, că nu există un sistem de creare a acestor forme de comunicare, că structurile abreviate, cuvintele încifrate reprezintă niște invenții ad-hoc, aleatorii, apărute la discreția și după bunul plac al utilizatorilor acestei noi forme de comunicare.

2) *Oralitatea digitală – conversație video* se realizează prin rețeaua virtuală skype, facebook etc. în formă orală nonclasică, întrucât nu sunt respectate toate elementele constitutive ale conversației față în față.

Chiar dacă există contactul direct dintre doi sau mai mulți interlocutori, nu funcționează alte condiții de realizare a vorbirii spontane, nestingherite. Este vorba de elementele extraverbale sau de așa-zisele contexte situaționale: cadrul, circumstanțele sunt selectate deliberat, de regulă, fiind un spațiu închis. Or, dacă e deschis, nu e panoramic, ci doar secvențial, de aceea, fără să existe cadrul pentru deschidere psihologică, conversația se manifestă altfel decât în condiții naturale.

Din aceste considerente există câteva trăsături definitorii pentru acest tip de oralitate digitală:

- conversația se derulează în condițiile unei exprimări nonverbale limitate, în virtutea canalului de emisie și receptare (ecranul computerului sau al telefonului mobil) prea mic;
- unele mișcări, de exemplu, cele efectuate cu tot corpul, fie sunt limitate, fie lipsesc cu desăvârșire, iarși, din cauza spațiului mic de manevră;
- nu sunt implicate în dialogul video unele elemente extraverbale importante (mirosul sau atingerea) pentru a conferi discuției un caracter apropiat (în cazul conversației informale).

Pe de altă parte, oralitatea digitală presupune o abordare cu totul nouă a conversației familiare. Ea se produce în rețeaua virtuală cu oricine se

implică în ea. Adică, tonul familiar, adresarea amicală, oarecum intimă, informală nu-i vizează doar pe cei care au un statut veritabil în acest sens în viața reală. Adesea, în rolul respectiv (de prieteni apropiați cărora le poți spune orice și cu intonația, dar și limbajul specifice) apar indivizi absolut necunoscuți, oameni foarte diferiți ca interese, statut social, sex sau vârstă. Aceștia se comportă în spațiul internetului, de regulă, ca vechi prieteni, ca semeni ce împărtășesc multe lucruri în comun, iar în viața reală ar putea nici să nu se salute din simplul motiv că nu s-ar recunoaște. Am putea vorbi, în acest caz, de o familiaritate virtuală, specifică doar comunicării pe internet. De aceea există o problemă de identitate umană, care se manifestă în frustrări și deziluzii în spațiul adevărat, real, o stare de insatisfacție, îndeosebi la tineri, care duce la o detașare de realitate, retrăgându-se în spațiul închis și iluzoriu al internetului. Pe lângă avantajele pe care le oferă, de dezinhibare și decomplexare a unor indivizi care au aceste probleme, comunicarea de acest gen devine astfel un pericol de anarhizare a limbajului, a ordinii de exprimare pentru diversele nișe de vorbitori, având riscul de amalgamare a stilurilor, care să se răsfrângă în comunicarea reală. Totodată, am putea urmări deteriorarea limbajului standard, fapt înregistrat deja în unele publicații online, în special, pe blogurile de pe site-urile acreditate, mimându-se astfel o coalizare cu majoritatea tânără și mediocră și inducând o modă de nonșalanță în comunicare, în care demnitatea, sobrietatea exprimării devin vetuste, depășite. Prezentăm un exemplu de acest gen preluat dintr-un blog de pe un site oficial: *Da, asta este o simplă observație: în Moldova KGB-ul e cool. E beton, e tare, e mișto, e băf. Și kaghebiștii îs tari. Și FSB-iștii, deși sună un pic mai prost. Și securiștii, în general. Oricum, kaghebiștii sunt cei mai tari.* (KGB-ul e cool, Alexandru Vakulovski, deschide.md, 20.10.14), în care relevăm, chiar din titlu, o avalanșă de termeni familiari, argotici, neologici la modă, pe care îi vom atesta foarte frecvent în discuțiile juvenile, inclusiv în comunicarea pe internet. Astfel, cercetătorii filologi observă tendințe de colocvializare, de impregnare a comunicării cu elemente ale oralității. Acestea, în accepția unor cercetători, sunt: „1) tendința de sporire a dialogismului; 2) tendința de utilizare masivă a limbajului colocvial-familiar în comunicare (...); 3) tendința spre o comunicare expresivă (în comunicarea pe internet sunt sesizate tot mai mult aspectul creativ, funcția ludică a limbii); 4) tendința de vulgarizare și trivializare a limbii” [10].

Trebuie să subliniem faptul că texte similare celor din rețelele de socializare, adică preluate din oralitatea digitală, sunt prezente deja și pe paginile ziarelor, în articole publicistice de opinie, mai ales, în eseurile-pamflet. Un exemplu concludent în acest sens este următorul: Și atunci, Zgonea – singurul cetățean român care a spus:... „**Eu nu scriu k pers publica... scriu k zgonea... altfel contul era diferit... dar se pare k e greutate sa intelegeti... no problem**” – a lovit din nou, nuclear, răspunzând atacului lui Motreanu: „Păi, știți ceva... Noi (PSD-ul) îi spuneam lui Antonescu, Dorel...”. Înțelegeți?! Ferească-ne Dumnezeu!! (Marian Sultănoiu Dorel, colegul lui Zgonea, colegul lui Mihai Viteazul, gandul.info, 02.06.14). Valorile acestui tip de limbaj sunt la suprafață, decodificându-se prin elemente de satiră și ironie subtile, prin etalarea unei atitudini de desconsiderare față de personajul vizat. Descoperim, prin urmare, că realitățile din limbajul virtual trec grăbit în limbajul publicistic, împrumutând a răspândi și legaliza inovațiile și tendințele din evoluția limbii.

„Care va fi viitorul acestui limbaj care abia acum se naște?, se întrebă V. Vintilă. Este el doar un moft sau o fază pasageră prin care trec tinerii și care va dispărea în timp sau se va transforma, la un moment dat, într-o nouă limbă oficială, limba Internetului?” [9]. Nu vom încerca să facem prognoze despre cum va evolua acest nou limbaj „oral/scriș”; cert este că el există și că se distinge de celelalte forme de comunicare de până acum. Este, evident, creat pe baza limbajului tradițional existent; nu s-a inventat nimic în acest sens, nu au fost create alte sisteme de semne lingvistice; au fost doar puțin retușate, ușor transfigurate cu scopuri pragmatice de comunicare. Totuși noutatea, prospețimea expresiei verbale din spațiul virtual denotă posibilități nelimitate ale limbajului, o infinitate de variante pentru comunicare. Sunt necesare pentru aceasta două condiții: mijloace tehnice noi și creativitate.

Referințe bibliografice

1. R. M. Amza, *Forme și trăsături ale comunicării mediate de computer*. În: *Limba Română: Structură și funcționare*, Editura Universității din București, București, 2005.
2. M.-D. Grossec, A. Negru, *Chat-ul și blog-ul – limbaje ale noii generații și influența lor asupra comunicării*. [online] <http://culturasicomunicare.com/pdf/2008/negru.pdf> accesat: 18.08.13.
3. I. Milică, *Expresivitatea argoului*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.

4. C. I. Mladin, *Spre o recodare a modului de comunicare scripturală. Sau despre tirania democratică a cyberlimb@jului*. [online] http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/237-248%20MLADIN_RED.pdf, accesat: 18.05.13.
5. I. Pomian, *Stilul funcțional electronic*, 2009 [online] http://www.dacoromania.institutpuscariu.ro/articole/2009_2_3.pdf, accesat: 09.08.13.
6. C. Popa, *Limbaajul de Facebook: Ce înseamnă* 143. Consultă DICȚIONARUL, 10 mai 2013, RTV.net, [online] http://www.rtv.net/lista-celor-mai-utilizate-prescurtari-folosite-pe-facebook-reactia-specialistilor-la-acest-fenomen_72918.html, accesat: 08.09.13.
7. E. Ungureanu, *Emoticonul în limbaajul mesageriei instantanee*. În: *Creativitate lingvală: de la semn la text*, Editura PIM, Bălți, 2014, p. 269-278.
8. I. Urușciuc, *Natura semiotico-gramaticală a limbaajului virtual scris al SMS-urilor*. În: „Limba Română”. Chișinău, 2008, nr. 3-4 (153-154), martie-aprilie, p. 113 - 119.
9. V. Vintilă, *Limbaajul messenger*, Blog, 27.09.2011. [online] http://reteualiterara.ning.com/profiles/blogs/limbaajul-messenger?xg_source=activity, accesat: 18.08.13.
10. Т. Н. Колокольцева, *Интернет-коммуникация как зеркало основных тенденций развития и функционирования русского языка*. Волгоград: Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания». № 4 (14). Декабрь, 2011 [online] www.grani.vspu.ru, <http://grani.vspu.ru/files/publics/1325226177.pdf> accesat: 01.04.13.
11. А. В. Кузнецов, *Письменная разговорная речь в онлайн-коммуникации* [Текст] Молодой ученый, 2011, № 3, Т. 2, С. 24-26. [online] <http://www.moluch.ru/archive/26/2877/>, accesat: 18.05.13.

Marcela VÎLCU

Strategii în stabilirea valorii (ne)predicative a unor verbe

M. V. – lector superior la Catedra de limba română și filologie clasică, Facultatea Filologie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Cursuri predate: Fonetica, Ortografia, Punctuația în limba română, Praxiologia limbii române. Lucrări: *Limba și literatura română. Bacalaureat. Teste integratoare de evaluare a competențelor lingvistice, literare și de comunicare*, (coautor C. Șchiopu), manuale: *Limba și literatura română pentru clasa a X-a* (coautor C. Șchiopu), *a XI-a* (coautor C. Șchiopu).

În practica de predare a unor teme de morfologie, mai exact, a verbului, de multe ori ne confruntăm cu problema că elevii / studenții nu pot distinge verbele predicative de cele nepredicative, nu le pot stabili statutul, fapt din care derivă o altă problemă, mai gravă – cea a identificării predicatului propoziției, de multe ori greșind în cazul verbelor care pot avea diferite valori gramaticale. În majoritatea situațiilor, ei analizează la întâmplare, „ghicesc” și de multe ori dau greș la identificarea predicatului, respectiv, la stabilirea valorii predicative sau nepredicative a unor verbe.

De aceea, în abordarea acestei teme, se va începe, evident, cu explicarea conceptelor de verb predicativ și verb nepredicativ. Pentru a facilita înțelegerea, putem să le propunem elevilor / studenților să determine valoarea predicativă / nepredicativă a verbului și să-și argumenteze opțiunea, pe baza unor exemple, cum ar fi: *În magazinul de lângă casă pâine nu era și Fata*

In this article there are presented the notions of predicative verb – non predictive verb and there is examined the problem of delimitating the contextual grammatical value of some verbs in Romanian language. Particular attention is paid to the status of copulative verbs and there are given some suggestions for didactic approach of these verbs.

moșneagului era. Ei vor constata cu ușurință că, în primul exemplu, verbul „a fi” este predicativ, deoarece exprimă un înțeles, iar în al doilea exemplu acest verb este nepredicativ, pentru că nu exprimă un înțeles și că mai e nevoie de o completare ca secvența să aibă sens și să devină propoziție (*Fata moșneagului era harnică / frumoasă / cuminte* etc.).

Astfel, se va construi o definiție a acestor concepte: verbele *predicative* pot îndeplini singure funcția de predicat, *pentru că au sens lexical de sine stătător*; verbele *nepredicative* nu pot îndeplini singure funcția de predicat, deoarece *se desemantizează* (nu exprimă un sens lexical de sine stătător).

După rolul pe care îl au, acestea din urmă se împart în verbe *auxiliare* (se desemantizează totalmente, devenind instrumente gramaticale: însoțesc alte verbe ca morfem de exprimare a modurilor / timpurilor compuse și a diatezei pasive. Avestea sunt verbele *a avea, a voi, a fi*: *De dragul tău m-am înnorat și-am nins*. (A. Suceveanu); *Am s-ajung atunci, poate, la mijlocul ei aproape*. (Gr. Vieru); *Optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit*, / *Că sunt bătrân ca iarna*, / *Că tu vei fi murit*. (M. Eminescu) și verbe *copulative* (își pierd conținutul lexical concret, exprimând doar un sens abstract, nedeterminat, intrând ca element gramatical în componența predicatului nominal) [1, p. 67].

Referindu-se la verbele auxiliare, lingvistul D. Irimia menționează: „un verb încetează de a mai fi predicativ când, odată cu substanța lexicală, își modifică și substanța gramaticală. Verbul își pierde, în acest caz, capacitatea de a actualiza; el se poate transforma, printr-un îndelungat proces de abstractizare, într-un simplu morfem auxiliar al unor categorii gramaticale” [2, p. 87]; substanța sa semantică se anulează până la dispariție. O altă particularitate a verbelor auxiliare, pe care o menționează savantul, este pierderea accentului sintactic [2, p. 87]. Altfel zis, aceste verbe devin cuvinte neaccentuate, rostindu-se legat, doar împreună cu cuvintele / verbele alăturate.

În cele ce urmează, vom examina unele aspecte de abordare a verbelor nepredicative copulative. După ce sunt clarificate noțiunile de verb predicativ – verb nepredicativ, elevilor li se propune un set de enunțuri, de ex.: *Tinerii sunt visători. Viața înseamnă luptă. Problema pare complicată. Noi rămânem aceiași. Copacii au devenit verzi. Noi vom ajunge prosperi. Ioana s-a făcut medic. Echipa noastră a ieșit învingătoare*, din care să extragă verbele și să le stabilească valoarea predicativă / nepredicativă. În felul acesta, ei vor obține o listă cu

principalele verbe copulative, grupate semantic în jurul a două verbe: *a fi* și *a deveni* (grupul lui „a fi” – *a însemna, a părea, a rămâne*; grupul lui „a deveni” – *a ajunge, a se face, a ieși*). Între elementele fiecărui grup există o oarecare relație de sinonimie: *Viața este zbucium = Viața înseamnă zbucium = Viața pare zbucium = Viața rămâne zbucium*; *Echipa a devenit învingătoare = Echipa a ajuns învingătoare = Echipa a ieșit învingătoare = Echipa s-a făcut învingătoare*.

Prin urmare, dacă într-un context verbele *a însemna, a părea, a rămâne* pot fi substituie cu verbul *a fi*, iar verbele *a ajunge, a se face, a ieși* – cu verbul *a deveni*, atunci ele au valoare copulativă: nu au un conținut lexical concret, au rol gramatical de element al predicatului nominal.

Aceleași verbe, în alte contexte, pot exprima un sens lexical și au, astfel, valoare predicativă: *Elevii și-au însemnat operele pentru lectură* (au notat), *Ieri am rămas acasă* (am stat), *Măine voi ieși cu prietenii la plimbare* (voi merge / voi pleca), *Am ajuns repede la destinație* (am sosit) etc. În urma acestor observații, elevii / studenții vor constata că realizarea predicativă sau nepredicativă a verbelor depinde de condițiile de funcționare sintagmatică a acestora, adică de contextul în care ele apar. Unul și același verb poate fi predicativ sau nepredicativ, în funcție de conținutul său lexical.

O atenție sporită necesită verbul „a fi” care, în calitate de verb copulativ, are cea mai frecventă utilizare, iar ca verb predicativ are o gamă largă de sensuri, și anume: *a exista / a trăi* (A fost odată o babă și un moșneag), *a se afla* (Noi suntem la bunici), *a se întâmpla / a se produce* (Ieri a fost un accident), *a avea loc* (Ședința va fi mâine), *a costa* (Pâinea este cinci lei), *a sosi / a veni* (Măine voi fi la tine dis-de-diminează), *a trece* (Ieri am fost pe la bunica), *a proveni* (Eu sunt din Moldova) etc. E bine ca elevii / studenții să rețină aceste echivalente semantice ale verbului „a fi”. În acest scop, li se va propune să alcătuiască enunțuri proprii cu fiecare sens / echivalent. Această activitate poate fi realizată frontal, individual sau în grup, propunându-se a alcătui enunțuri cu unu-două sensuri ale verbului „a fi”. De asemenea, se va solicita alcătuirea propriilor enunțuri, care să reflecte valoarea predicativă și valoarea copulativă a acestui verb.

În același mod se va lucra și cu celelalte verbe copulative, menționate mai sus. Mai întâi, elevilor / studenților li se va propune câte o fișă ce include un set de enunțuri-perechi, pentru fiecare verb, în care să stabilească valoarea predicativă / nepredicativă a verbelor. De exemplu: *Subliniați verbele*

marcate din următoarele enunțuri în felul următor – cu o linie, verbele cu valoarea copulativă, cu două linii, pe cele cu valoare predicativă:

a) A cunoaște-nseamnă iarnă,/ Aiubi e primăvară. (L. Blaga); De pe galbenele file el adună mii de coji,/ A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj. (M. Eminescu); Pe cer nu e niciun nor.

b) S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă! (V. Alecsandri); Am s-ajung atunce, poate, la mijlocul ei aproape. (Gr. Vieru)

c) De-ar fi⁽¹⁾ să iasă⁽²⁾ toți împărați! (I. Creangă); Ieși, soare, ieși, că ți-oi da cireși!; Limba noastră-i o comoară. (A. Mateevici) etc.

În procesul analizei sintactice, elevii trebuie să țină cont de următoarele particularități ale verbelor copulative:

- aceste verbe sunt intransitive, deci nu sunt determinate/urmate de un complement direct – ceea ce pare a fi complement direct este, de fapt, nume predicativ (S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă! Calea să-ți fie numai cu flori! (V. Alecsandri));
- verbele copulative nu acceptă un complement circumstanțial de mod – ceea ce pare a fi complement de mod este, de asemenea, nume predicativ (Stelele par înghețate, cerul pare oțelit (V. Alecsandri));
- verbul „a fi” este întotdeauna intransitiv.

Dar, așa cum nimic nu este absolut, nici afirmația că verbul „a fi” este întotdeauna intransitiv nu poate fi absolutizată. Drept dovadă, în acest sens, poate servi următorul exemplu din creația lui M. Cărtărescu: „Stilul nu îl ai, ci îl ești” (*De ce iubim femeile?*), în care constatăm că verbul „a fi” este determinat de un complement direct (pronumele *îl*).

În concluzie, subliniem că, pentru stabilirea valorii predicative / nepredicative a verbelor, este esențial să se pornească de la conținutul lexical pe care îl exprimă ele în context, deoarece valoarea verbului depinde de condițiile de funcționare sintagmatică în fiecare context.

Bibliografie

1. Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997.
2. Dumitru Irimia, *Semiauxiliarele*. În: „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tom XXI, 1970, p. 79–97 (<http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/Semiauxiliare.pdf>).

Natalia STRATAN

Verbele și expresiile verbale impersonale în limba română

N. S. – dr., conf. interimar, Catedra limbă și literatură română, Universitatea de Stat din Tiraspol. Direcții de cercetare: morfosintaxă, cultivarea limbii, fonetică, lexicologie, ortografia și punctuația limbii române. Cărți publicate: *Limba română contemporană. Fonetica. Lexicologia*, 2016 (suport de curs); *Dinamica vocabularului limbii române*, 2016 (suport de curs). Participantă la conferințe naționale și internaționale.

Din perspectiva posibilității combinatorii cu un pronume personal sau cu un substantiv la un număr sau altul, verbele limbii române se împart, după cum se cunoaște, în două clase: *personale* și *impersonale*.

Verbele personale reprezintă clasa cea mai numeroasă, având trei persoane la fiecare număr (*a citi, a învăța* etc.). Acestea „se definesc prin caracteristica sintactică de a primi un actant-

The following notes are made an inventory of verbs and impersonal state expressions: verbal expressions which express atmospheric or temporal coordinates: it's night, it's hot, it's cold, it's morning, it's drought; verbal expressions which express psychic, emotional, physical states: I'm ashamed, I am missing, I'm sick of it, I'm sleep, I'm boring, It's hard for me; expressions that are built without or with a prepositional object: he started hating someone; pronouns verbs used impersonal: to (not) caress them; verbs that admit a subject in the sentence, always of the third person, or a sentence-subject: to happen, to be done, etc.; constructions that accept a preceded subject characterized by the following features: [- animated], [- human] or expressed prepositional: I like the book.; impersonal expressions in which the subject is characterized by the [- animated] trait and is preceded or is made propositionally. The object, characterized by the [+animated] feature, is a personal pronoun in Acc. and it is placed before the verb: Sadness embraces me.

subiect și prin caracteristica sintactico-selecțională de a exclude din poziția subiectului nominalul abstract «faptul (faptul de a / faptul că / faptul să» precum și echivalențele lui sintactice, propoziții conjuncționale și forme verbale nepersonale” [1, p. 348-349]. Însă în literatura de specialitate s-a semnalat nu o dată că nu toate verbele dispun de toate formele. E de remarcat că o bună parte din verbe nu au forme pentru persoana 1-a, a 2-a și a 3-a (sg. și pl.). Opinia dată este susținută de majoritatea lingviștilor. Iată ce spune în acest sens Ivan Evseev: „Caracterul subiectiv al verbelor de acțiune își găsește expresia pe plan gramatical în faptul că ele au de obicei o paradigmă completă a conjugării, putând să fie folosite la toate persoanele (*eu muncesc, tu muncești, el muncește, noi muncim* etc.) și la toate modurile (*muncește, aș munci, să fi muncit* etc.). Numărul covârșitor al verbelor cu paradigme incomplete ale conjugării aparține verbelor de stare sau de devenire. De exemplu, verbe ca *a costa, a prevala, a predomina, a se însera, a ploua* etc. nu se folosesc decât la persoana a 3-a [2, p. 48].

Autorii ediției recente a *Gramaticii limbii române* susțin că „sunt defectiv de persoana 1, 4 și 2, 5 verbele care redau stări și evenimente ce nu se află «sub controlul» unei ființe umane sau acțiuni ce nu sunt provocate de un participant [+uman]; acestea nu selectează ca subiect pronumele *eu, tu, noi, voi*. Pentru că prezintă numai forme pentru persoanele 3 și 6 aceste verbe se numesc *unipersonale*. Configurația semantică a verbelor unipersonale impune mai departe selecția subiectului. Unele (*a adulmeca, a cotcodăci, a grohăi* etc.) selectează subiect [+animat] [-uman] (*Câinele adulmecă*). Altele (*a adia, a apune, a ateriza, a bubui, a coincide, a curge, a izvorî* etc.) selectează subiect [-animat] (*soarele apune; părerea mea coincide cu ideea ta*) [1, p. 476].

Potrivit celor preocupați de gramatica structurală, *impersonale* sunt considerate „verbele cu valența zero sau cele care nu acceptă în poziția sintactică de Subiect nominale caracterizate semantic prin trăsăturile [+animat], [+personal] [3, p. 88]. În acest tip de gramatică, categoria impersonalului se definește strict formal, în funcție de comportamentul verbului față de poziția sintactică de Subiect, dar implică anumite aspecte semantice, deoarece restricția de selecție vizează un factor semantic, și anume caracterul agentiv vs. nonagentiv al predicăției. Un verb care nu declanșează în poziția de Subiect un nume cu funcția se-

mantică de agent este considerat impersonal [3, p. 89]. Conform părerii general acceptate în gramatica tradițională, impersonale sunt verbele ce rămân în afara categoriei gramaticale a persoanei, acțiunea lor nu implică un autor al acțiunii. Astfel, au fost distinse două categorii de verbe impersonale: verbe „unipersonale prin formă și impersonale prin întrebuințare” și „forme impersonale ale unor verbe personale”, numite verbe cu impersonalitate inerentă și verbe cu impersonalitate dobândită (sau contextuală) [1, p. 305]. Distingerea acestor două categorii constă în aceea că verbele din prima clasă apar numai în construcții impersonale, iar cele ce fac parte din clasa a doua apar, de la un context la altul, atât în construcții personale, cât și în construcții impersonale. De exemplu: *plouă; îmi pasă de familie; se cuvine să plec* (verbe cu impersonalitate inerentă) și *se merge mult; se vine târziu* (verbe care dobândesc contextual această trăsătură). „Verbele intrinsec impersonale nu participă la opozițiile de diateză, în timp ce verbele cu impersonalitate contextuală, dimpotrivă, satisfac opozițiile de diateză, apariția lor în construcții impersonale fiind posibilă tocmai ca urmare a participării lor la opozițiile activ-pasiv și personal-impersonal” [1, p. 350].

După D. Irimia [4, p. 170-173], verbele impersonale condiționează, într-un fel sau altul, natura subiectului gramatical. Din perspectiva relației subiect–predicat, verbul reacționează negativ la categoria gramaticală a persoanei; nu acceptă, nici formal și nici la nivelul conținutului, opoziția internă și, în consecință, păstrează mereu aceeași formă, de persoana a 3-a. Cercetătorul afirmă că în funcție de comportamentul lor față de constituirea relației subiect–predicat, verbele impersonale se diferențiază între ele, grupându-se în două clase:

1. impersonale absolute;
2. impersonale relative.

De prima clasă țin: verbele meteorologice (*a tuna, a fulgera*); expresiile verbale care exprimă stări atmosferice sau coordonate temporale, constituite din verbul *a fi* și un substantiv sau un adjectiv, într-un anumit grad de substantivare: *e noapte, e cald, e târziu* etc.; expresii verbale ce redau stări psihice, afective, fizice, formate din verbul *a fi* și un substantiv precum *dor, foame, sete*: *a-i fi dor/foame/sete* etc.; verbe pronominale întrebuințate impersonal: *a (nu)-i arde, a (nu)-i păsa* etc.

Referitor la clasa a doua de verbe, cercetătorul constată că sunt impersonale într-un singur sens: nu realizează opoziția specifică persoanei gramaticale; în celălalt sens, al relației cu subiectul gramatical, al posibilității stabilirii acestei relații, se aseamănă cu verbele personale: ca și acestea, dezvoltă relații cu un subiect gramatical. Savantul include în clasa verbelor impersonale relative: verbe care admit deopotrivă un subiect interior propoziției, totdeauna de persoana a III-a, sau o propoziție-subiect: *a-i plăcea, a-l durea* etc.; verbe care se construiesc, în mod curent, cu propoziții-subiect, dar care admit și subiect nepropozițional, realizat prin pronume demonstrativ, nehotărât sau prin pronume negativ: *a (-i) se părea, a i se năzări*; expresii verbale constituite din verbul *a fi* și un adjectiv (mai rar adverb), care admit numai subiecte cu dezvoltare propozițională: *e bine, e rău, e greu, e necesar, e sigur* etc.; verbe întrebunțate impersonal: *(nu) merge + să, (nu) face + să* etc.

„Expresiile verbale impersonale sunt construcții compuse din elemente care nu sunt fixe precum locuțiunile verbale. De obicei, conțin două elemente care sunt comutabile; în structura lor intră verbul copulativ și impersonal „a fi” căruia i se alătură un substantiv, un adverb, o locuțiune adverbială, un verb la supin: *este bine, este rău, este greu, e de necrezut, e totuna* etc.” [5, p. 184]. De exemplu: *Este bine să te gândești și la suflet, nu numai la trup.* (Proverb)

După o părere larg răspândită în lingvistică, cele mai multe verbe și expresii verbale impersonale fac parte din clasa verbelor de stare. Bazându-ne pe cercetările existente în literatura de specialitate [6, p. 60-72; 4, p. 170-173], vom încerca să stabilim un inventar al verbelor și expresiilor impersonale de stare:

- expresii verbale care exprimă stări atmosferice sau coordonate temporale: *e noapte, e soare, e cald, e târziu, e frig, e ger, e dimineată, e arșiță, e secetă, e vară, e iarnă* etc. Structura lor este următoarea: verbul copulativ *a fi* + substantiv, adjectiv, adverb: *E toamnă, e foșnet, e somn... / Copacii, pe stradă, oftează; / E tuse, e plânset, e gol... / Și-i frig, și burează.* (Bacovia, *Nervi de toamnă*);

- expresii verbale ce redau stări psihice, afective, fizice. Aceste construcții sunt compuse din verbul *a fi* și un substantiv (mai rar adjectiv, adverb): *mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig, mi-e teamă, mi-e groază, mi-e*

lene, mi-e somn, mi-e milă, mi-e jale, mi-e rușine, mi-e dor, mi-e bine, mi-e rău, mi-e cald, mi-e greu, mi-e urât etc. „Verbul *a fi* este construit cu un obiect indirect personal, antepus verbului, și un subiect nonpersonal, postpus” [7, p. 60].

În opinia lingvistului D. Irimia, expresiile care descriu lingvistic „realități umane, stări psihice, afective, fizice” sunt în permanență însoțite de un pronume personal în dativ [4, p. 171]. Exemple: **Mi-i somn**. *Ce nalt îi focul! / Și codrul ce adânc!* (Labiș, *Moartea căprioarei*), **Mi-e groază** să plec pe ploaia asta. (Slavici, *Popa Tanda*), *Vidra: Asta-i iubirea de țară? De-așa iubire mi-e jale, / De-așa fință mi-e milă...* (Hasdeu, *Răzvan și Vidra*), **Mi-e rușine** în adâncul intimității mele, ca și când aș fi suferit de o boală rușinoasă și penibilă. (Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*), **Mi-a fost frică**, dar apoi **mi-a fost drag** de tine... te văzusem cu coada ochiului și-mi plăcuseși... **mi-era și rușine** de întâmplare **și-mi era și ciudă** că nu vii să-mi vorbești. (Călinescu, *Enigma Otiliei*), *Mă jenez să-l bruschez, mi-e milă* chiar, mă privește cu niște ochi! (Călinescu, *Enigma Otiliei*), *Răzvan: Lipsește! Mi-e greu* să te mai ascult!... (Hasdeu, *Răzvan și Vidra*), *Hoțul III: Uf, uf, uf! Rău mă frământă! Mi-e și cald, mi-e și răcoare!* (Hasdeu, *Răzvan și Vidra*);

- verbe pronominale (cu pronume în dativ) întrebuintate impersonal: *a (nu)-i arde, a (nu)-i păsa* etc.: *lui Ion nu-i arde* de glume; *Mariei nu-i pasă* de nimic;

- verbe care admit deopotrivă un subiect interior propoziției, totdeauna de pers. a III-a, sau o propoziție-subiect: *a se cuveni, a se întâmpla, a se face, a se nimeri* etc.: *se întâmplă multe; mi se cuvin* toate;

- expresii impersonale în care Subiectul se caracterizează prin trăsătura [- animat] și este postpus sau este realizat propozițional. Obiectul, caracterizat prin trăsătura [+ animat] este un pronume personal în Acc. și este plasat înaintea verbului [8, p. 148-149]: *mă avantajează* situația; *mă cuprinde* tristețea; *mă stăpânește* frica; *mă miră* că ai plecat; *mă afectează* că pleci; *urmează* să plec; *mă doare* că te porți așa;

- expresii care se construiesc fără sau cu Obiect prepozițional: *îi pasă* de cineva; *i s-a urât* de cineva; *îi arde* de plimbare; *îi pare bine/rău* de cineva;

- construcții care acceptă Subiect, de obicei, postpus, caracterizat prin trăsăturile: [- animat], [- uman] sau exprimat propozițional: *îmi dăunează oboseala; îmi priește aerul de afară; îmi place cartea.*

Totalizând, vom remarca faptul că limba română dispune de un bogat și divers inventar de verbe și expresii impersonale, cele mai multe făcând parte din clasa verbelor de stare.

Referințe bibliografice

1. *Gramatica limbii române*. Vol. I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005, 714 p.
2. I. Evseev, *Semantica verbului: categoriile de acțiune, devenire și stare*, Editura Facla, Timișoara, 1974, 182 p.
3. D. Manea, *Probleme ale tranzitivității în limba română (I). Verbele cu complement intern în română*. În: „Studii și cercetări lingvistice”, 1990, nr. 5-6.
4. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997, 543 p.
5. G. Cristian-Foghel, *O gramatică pentru toți*, Editura AMETIST, București, 1997, 448 p.
6. G. Pană-Dindelegan, *Teorie și analiză gramaticală*. Editura Coresi, București, 1994, 202 p.
7. E. Neagoe, *Observații asupra definiției verbului copulativ*. În: „Cercetări de lingvistică”, XIV, 1969, nr. 1 p. 95-97.
8. G. Pană-Dindelegan, *Sintaxa limbii române*. Partea I. *Sintaxa grupului verbal*, Editura TUB, București, 1976, 460 p.

Lidia CODREANCA

Ecologia limbii

L. C. – doctor în filologie, conferențiar universitar, colaborator științific coordonator la Institutul de Filologie al AȘM, sectorul Istoria limbii, dialectologie și onomastică. Semnează volumele: *Sociolingvistica. Mic dicționar terminologic* (2002), *Limba română în Basarabia (1812-1918)*, (2003), *Latina vulgară* (monografie), în colaborare cu acad. Nicolae Corlăteanu (2007), *Două mentalități și o singură limbă* (pagini necunoscute din istoria limbii române din Basarabia) (2012), *Limba română în Basarabia (1812-1918)*. Studii și materiale de arhivă, (2015). Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România.

Prin intermediul acestui articol ne propunem să familiarizăm cititorul cu aspecte ale unui metalimbaj mai puțin vehiculat în mediul nostru – metalimbajul sociolingvistic, care îți va dezvălui preocupările de bază ale *Sociolingvisticii*, știința lingvistică modernă, care are un mare prestigiu în acele țări unde în comunicare sunt utilizate mai multe limbi și unde, inevitabil, se creează situații de funcționare conflictuală a limbilor.

De vreme ce în spațiul nostru lingvistic pruto-nistean, începând cu 1812, cele două limbi aflate în comunicare (româna, zisă *limbă primă* sau a majorității vorbitoare, și rusa, numită în sociolingvistică *limbă secundă* sau *imigrantă*) se confruntă în plan funcțional, trecând prin diverse stadii de *conflict lingvistic* (*latent* sau *acut*) provocat de factori extralingvistici, în deosebi de *politica lingvistică*, ce a condus la substituția funcțională a românei cu rusa și la degradarea fără precedent a limbii române la sfârșitul sec. al XIX-lea, iar mai apoi la „codificarea” unei noi limbi est-romanice – „limba moldovenească”, în sec. al XX-lea, considerăm că o asemenea rubrică ar fi de un real folos pentru cei preocupați de problemele limbii române (profesori, masteranzi, doctoranzi).

Așa cum „războiul glotonimic” vizând denumirea corectă a limbii noastre durează decenii

în șir, popularizarea prin intermediul acestei rubrici a informațiilor documentare în favoarea glotonimului *limba română* sunt de stringentă actualitate.

Inițierea vorbitorilor de limbă română în terminologia sociolingvisticii actuale este mai mult decât un imperativ, deoarece uneori conceptele sociolingvistice sunt confundate cu cele sociopolitice, iar de cele mai multe ori sunt pur și simplu neglijate, deși termenii sociolingvistici constituie instrumente indispensabile în descrierea faptelor de limbă.

Cei interesați de problemele *funcționării limbii*, ale *contactului dintre limbi*, ale *bilingvismului*, *plurilingvismului*, ale *diglosiei*, *triglosiei*, *poliglosiei*, ale *conflictului lingvistic*, ale *războiului dintre limbi*, ale *politicii lingvistice*, ale *substituției lingvistice*, ale *ideologiei diglosice*, ale *planificării lingvistice* etc. vor găsi aici atât definițiile acestor concepte de bază ale sociolingvisticii actuale, concepte devenite termeni consacrați, precum și numeroase exemple concludente pe material factual de limbă română, selectate din diverse surse documentare din perioada sec. XIX – prima jumătate a sec. XX (surse de arhivă, presa de epocă, manuale și dicționare, foi volante ș. a.).

Titlul articolului ne-a fost sugerat de către una dintre denumirile inițiale pe care le-a avut Sociolingvistica, și anume *Ecologia limbii*.

Clasificarea sociolingvistică a limbilor

În afară de clasificările genealogice și tipologice, există și *clasificarea sociolingvistică a limbilor*, care se conduce după următoarele criterii:

- 1) **criteriul provenienței** (*limbă indigenă – limbă imigrantă*);
- 2) **criteriul funcționării** (*limbă vehiculară – limbă vernaculară*, sau *limbă A – limbă B*; *limbă dominantă – limbă dominată*);
- 3) **dimensiunea comunității lingvistice** care o folosește (*limbă majoritară – limbă minoritară*);
- 4) **statutul legal** (*limbă oficială – limbă nonoficială*, de asemenea și *limbă recunoscută – limbă nerecunoscută*);
- 5) **gradul de normare** (*limbă standard – limbă nonstandard*);

6) **momentul și modalitatea achiziției** (*limbă primă – limbă secundă sau limbă maternă – limba a doua*);

7) **criteriul structurii** (*limbi mixte (limbile creole, pidginurile, sabirurile) și limbi naturale*).

NOTA BENE!

Este incorectă și inadecvată sintagma *limbă de stat*, utilizată frecvent în locul sintagmei *limbă oficială*. Expresia *limbă de stat* nu este atestată în niciun dicționar (ori studiu) de sociolingvistică din limbile europene. *Limbă de stat* este un calc după rus. *gosudarstvennâi iazâk*.

Limba oficială – (poate fi definită doar în raport cu dezvoltarea fixă a funcțiilor administrative și statale) este limba care e folosită pe plan intern pentru redactarea textelor oficiale ale statului, pentru comunicarea în administrație, în justiție, în mass-media, ca limbă de predare în învățământul de stat, oficializată printr-un act administrativ (de obicei prin Constituție). Uneori, în cazul țărilor de curând independente, *limba oficială* e luată în raport cu *limba națională* a statului, pentru care, pe drept, se pune alegerea unei limbi oficiale. Există o distincție utilă între limba oficială *de iure* și *limba oficială de facto*.

Bilingvismul

Bilingvism – folosirea alternativă a două limbi de către una și aceeași persoană (*bilingvism individual*) sau de către un grup social, o comunitate de *locutori* (*bilingvism social*). Atât bilingvismul individual, cât și bilingvismul social se subdivizează într-un șir de subtipuri, conform anumitor criterii de clasificare.

Tipuri de *bilingvism individual*:

I. Conform condițiilor achiziționării celei de a doua limbi (unde? când? cum?) deosebim:

1. *Bilingvism precoce*:

1.1. *bilingvism compus* (achiziționat în copilărie, în familii bilingve);

1.2. *bilingvism coordonat* (în procesul școlii);

2. *Bilingvism natural* (în căsătorii mixte);

3. *Bilingvism voluntar* (determinat de voința individului):

- 3.1. *bilingvism simultan* (a învățat cea de a doua limbă concomitent cu altă limbă);
- 3.2. *bilingvism consecutiv* (după altă limbă);
- 3.3. *bilingvism primar* (prin contact);
- 3.4. *bilingvism secundar* (prin instruire).

II. După gradul de competență în cele două limbi:

- 3.5. *Bilingvism echilibrat, simetric, echilingvism* (cunoaștere identică a celor două limbi);
- 3.6. *Semilingvism* (în una dintre limbi bagajul lexical al individului răspunde doar necesităților sale sociale);
- 3.7. *Bilingvism reciproc* (bilingvii de același nivel de competență trec reciproc de la o limbă la alta);
- 3.8. *Bilingvism nereciproc* (unul dintre bilingvi, înțelegând totul în ambele limbi, poate utiliza doar una).

III. După numărul limbilor cunoscute:

1. *Bilingvism*;
2. *Trilingvism*;
3. *Cvadrilingvism*;
4. *Plurilingvism (multilingvism)*.

Tipuri de *bilingvism social sau regional, cultural, național*:

I. Conform situației în legislație:

1. *Bilingvism oficial sau decretat* (în cazul bilingvismului oficial se aplică două principii: a) principiul teritorial (Federația Elvețiană) și b) principiul personalității (Canada). Astfel, *bilingvismul oficial* poate fi:
 - a) *impersonal* (guvernare bilingvă, cetățeni monolingvi);
 - b) *personal* (guvernare monolingvă, cetățeni bilingvi).

II. În dependență de funcțiile sociale ale fiecărei limbi:

1. *Bilingvism neutru sau funcțional* (ambele limbi funcționează în toate sferile sociale);
2. *Bilingvism diglosic* (caracteristic situațiilor de diglosie):
 - a) *parțial* – are loc trecerea parțială la *limba A* în urma presiunii externe cu caracter politic și social, de exemplu, emigrarea;
 - b) *total* – are loc înlocuirea totală a uneia dintre limbi cu cealaltă limbă în unele sfere sociale superioare).

III. În dependență de politica lingvistică promovată:

1. *Bilingvism de asimilare*, la rândul său poate fi:

b) *b. substitutiv, de transfer sau negativ* (dacă se duce o politică de asimilare a unei limbi genetic și structural mult diferită de cea impusă; școala poate contribui la asimilarea progresivă a vorbitorilor care utilizează acasă o altă limbă decât cea a statului);

b) *b. de menținere sau pozitiv* (școala poate perpetua bilingvismul unei populații).

IV. Conform condițiilor geografice și sociale:

1. *Bilingvism natural* (traie în apropierea frontierei dintre două arii lingvistice sau într-o localitate bilingvă, căsătorii mixte);

2. *Bilingvism instituțional* (fiecare instituție, corporație, minister etc. poate practica propriul său bilingvism):

a) *b. vertical* (dacă direcția funcționează într-o limbă și forța de muncă în alta, comunicarea între superiori și subalterni se menține prin intermediul cadrelor bilingve);

b) *b. orizontal, de legătură* (între instituții care funcționează în limbi diferite).

NOTA BENE!

Dintre toate tipurile de *bilingvism social*, în spațiul lingvistic pruto-nistrean s-a manifestat, pe parcursul istoriei (1828-1905), *bilingvismul de asimilare rus-român* (zis și *bilingvism diglosic* sau *bilingvism substitutiv*), limba română a fost substituită de limba rusă în toate sferele sociale de activitate.

Perioada 1940-1989, deși este *de iure* dominată de *bilingvismul oficial român-rus* (sau *bilingvismul decretat*), totuși *de facto* această perioadă istorică s-a caracterizat prin *monolingvismul oficial rus*, deoarece sub masca bilingvismului armonios s-a promovat unilingvismul.

Sacru și profan în onomastică

A patra ediție a Conferinței Internaționale de Onomastică, „Numele și Numirea” (ICONN 4)

Între 5 și 7 septembrie 2017, a avut loc la Baia Mare cea de-a patra ediție a Conferinței Internaționale de Onomastică, „Numele și Numirea” (ICONN 4), la care au participat 132 de specialiști din țară și străinătate. Printre ei s-au aflat Gheorghe Chivu (membru corespondent al Academiei Române), Grant W. Smith (coordonator al „umaniștilor” la Eastern Washington University, fost președinte al *American Name Society*, specialist în onomastică literară și filozofia limbajului), Alda Rossebastiano (fost director al Școlii doctorale de Onomastică de la Universitatea din Torino, Italia), Peter Jordan (Academia de Științe a Austriei, Viena), Tamás Farkas (director de studii la Institutul de Studii Lingvistice Maghiare și Fino-ugrice din cadrul Facultății de Științe Umaniste, ELTE, Budapesta, și editor-șef al celei mai importante reviste onomastice din Ungaria, *Névtani Értesítő*).

Conferința este organizată de Centrul de Onomastică de la Facultatea de Litere din cadrul Universității Tehnice din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord Baia Mare, de către un comitet de organizare condus de prof. univ. dr. hab. Oliviu Felecan.

Ideea organizării acestei Conferințe Internaționale de Onomastică s-a născut în anul 2010, după câștigarea, de către Oliviu Felecan, a unui proiect de cercetare în cadrul competiției CNCSIS, PN II, IDEI, în care, printre obiective, a figurat și organizarea unei manifestări științifice internaționale, în cadrul căreia specialiști din țară și din străinătate să dezbată probleme referitoare la *nume* și *numire* în antroponomie, toponimie și în domenii conexe onomasticii. Tot la această dată, s-a stabilit ca evenimentul să aibă loc din doi în doi ani.

Ecoul favorabil de care s-a bucurat ediția I, în anul 2011, la care au fost prezenți 78 de specialiști din 12 țări – Africa de Sud, Belgia, Germania, Franța, Italia, Polonia, Republica Moldova, România, Rusia,

Secvență de la Conferință

Serbia, Spania, Ungaria, a condus la o prezență tot mai numeroasă la edițiile următoare.

La cea de-a doua ediție, din 2013, au participat 88 de cercetători și profesori din 23 de țări: Albania, Australia, Austria, Belgia, Brazilia, Bulgaria, Cehia, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Italia, Japonia, Kosovo, Marea Britanie, Republica Moldova, Olanda, Polonia, România, Rusia, Spania, Suedia, Ungaria, Zimbabwe.

Cea de-a treia ediție, din 2015, a reunit și specialiști din alte spații, precum: Azerbaidjan, Elveția, Iordania, Israel, SUA, alături de țările devenite tradiționale.

Acum, la cea de-a patra ediție, au fost prezenți și cercetători din Belarus, Mexic, Ucraina, care au sporit numărul participanților la 132 și au menținut numărul țărilor prezente la 23. Aceasta înseamnă o recunoaștere deplină a standardului înalt de organizare a Conferinței, dar și de abordare a problemelor de specialitate, discuții și schimburi de idei de o remarcabilă ținută științifică. Nu este deloc neglijabilă implicarea tinerilor cercetători – masteranzi și doctoranzi – de la UTCN, CUNBM și din alte centre universitare, prezenți la toate edițiile, la debaterile care au avut loc.

Calitatea lucrărilor trimise spre publicare, sub evaluarea atentă a unui Comitet științific alcătuit din 41 de personalități din majoritatea țărilor participante, a dus la recunoașterea cărților tip *Proceedings* și indexarea acestora în cea mai prestigioasă bază de date, ISI Web of Science (Institute for Scientific Information: www.webofknowledge.com). Precizez și faptul că volumele se află nu numai în posesia tuturor participanților, dar și în marile biblioteci din întreaga lume (a se vedea www.worldcat.org).

Ca și la celelalte ediții, unele lucrări au fost programate a fi susținute în plenum Conferinței, iar celelalte – pe secțiuni. În prima categorie au fost incluse cinci comunicări, ale căror rezumate au fost publicate în două sau trei limbi, în *Programul Conferinței*, distribuit înainte de deschidere, alături de alte materiale (de ex., pliante promoționale cu Maramureș), în mapa (= traista maramureșeană, inscripționată „ICONN 4 BAIĂ MARE ROMÂNIA”), destinată fiecărui participant. Între aceștia s-au numărat: Gheorghe Chivu (Academia Română, București): *Nume de zei și de zeițe în cultura românească veche*

(*Names of gods and goddesses in old Romanian culture / Noms de dieux et de déesses dans la culture roumaine ancienne*), Grant W. Smith (Eastern Washington University, SUA): *An elaboration on the symbolic meanings of names (Développement sur les sens symboliques des noms)*, Alda Rossebastiano (Università degli Studi di Torino, Italia): *Secular names and faithful, erudite surnames in the onomastics of orfans, between Revolution and Restoration (Prénoms individuels profanes trouvés entre Révolution et Restauration)*, Tamás Farkas (Eötvös Loránd University, Budapesta, Ungaria): *Creating a National Given Name Stock: A Chapter from the Modern-Day History of Hungarian Personal Names (La formation des prénoms à caractère national. Un chapitre de l'histoire des noms de personne hongrois à l'époque moderne)*, Patricia Carvalhinhos (University of São Paulo, Brazilia): *The Sacred Toponymy of São Paulo (Brazil) has become Profane (Le Sacré qui s'est transformé en Profane dans la toponymie de São Paulo, Brésil)*.

Secțiunile ICONN 4, stabilite conform cu tematica ediției actuale – „Sacru și profan în onomastică” – s-au desfășurat în paralel, câte patru concomitent, în funcție de limbile oficiale (română, engleză, franceză, italiană, germană, spaniolă): *Sacru și profan în numele din spațiul public, Sacru și profan în toponimie, Sacru și profan în antroponimie* (în antroponimia istorică, în antroponimia literară). Studiile prezentate au confirmat bogăția și importanța subiectelor alese, standardul înalt de informare și documentare, precum și modul de prezentare și argumentare a faptelor expuse.

Interesante au fost situațiile în care tema aleasă era asemănătoare la mai mulți cercetători, dar ținta de interes și viziunea proprie asupra subiectului au evidențiat o multitudine de aspecte sub care poate fi privit un fenomen. De aceea, întrebările și observațiile pe marginea fiecărui subiect expus au constituit un al doilea punct de interes la toate secțiunile, mulți participanți exprimându-și regretul de a nu fi putut participa la mai multe susțineri, din cauza suprapunerilor: patru secțiuni concomitent, timp de două zile.

Au fost bine apreciate și lucrările tinerilor cercetători – doctoranzi și masteranzi –, de la Centrul Universitar Nord din Baia Mare, dar și de la alte universități, acestora transmițându-li-se și îndemnul de a continua cercetarea științifică spre folosul lor și al învățământului pe care-l reprezintă.

Numele în societate rămâne, prin urmare, un subiect permanent pentru specialiștii domeniului și pentru cercetători ai altor ramuri ale științei, atrași de mirificul aspect al actului denumirii.

Ca urmare, părerea unanimă a participanților asupra calității comunicărilor și a organizării Conferinței a fost una deosebită, fapt confirmat prin mesajele primite în luna septembrie: „Un sincero complimento per l'efficiente macchina organizzativa e il successo del Congresso che è merito tuo e della tua squadra. Ancora riassaporo i prelibati piatti casalinghi veramente gustosi serviteci dopo lo spettacolo folcloristico, un sapore di cibo d'altri tempi...” (Alfonso Germani, Italia); „You have many reasons to be proud for what you've done. It really was a great conference, with first-rate contributions. Excellent speakers and a good atmosphere all around. I'll be sure to come back for the next one. Baia Mare is definitely the place to be, and not just for onomasts.” (Antonio Lillo, Spain); „The conference in Baia Mare was wonderful and you are indeed a great organizer.” (Peter Jordan, Austria); „I should like to express my warmest thanks and deep gratitude for the excellent organization of the Conference! Everything was nice! I enjoyed meeting colleagues, organizers, and your beautiful country!” (Raisa Zhamsaranova, Russia); „Felicitări pentru Conferință! Frumoasă, interesantă, bogată și foarte bine organizată. Participanții, foarte numeroși și foarte bine pregătiți.” (Gh. Chivu, București); „Je tiens à te remercier vivement de toutes les finesses que tu as eues envers nous. Le congrès a été excellent et c'est un rêve accompli d'y être allés. Pour nous la Roumanie est un pays très lointain. Nous y avons été très heureux.” (Yolanda Lopez, Mexic); „Encore félicitations pour la parfaite organisation du colloque ICONN4, où nous avons été accueillis princièrement dans une atmosphère amicale et très conviviale qui est la clé des colloques que tu organises à Baia Mare et qui attire tant de collègues.” (Giorgio Sale, Italia); „Let us once again thank you and your team for arranging ICONN4. It was a real present for our mind and experience, one of the most memorable scientific events, connecting languages, humanities, countries, people and their ideas! We hope to take part in all your next «editions» of ICONN and visit Fairyland Romania again and again.” (Elena Gudeleva and Ekaterina Sudarkina, Russia); „I'm writing to thank you and your team for all attention, work and the good quality event we had. It was very good to be there again.” (Patricia Carvalhinhos, Brazil); „Thank you for the fantastic hospitality

and the interesting conference.” (Alessandra Cattani, Italia); „Once again we would like to thank you for the great scientific event and for the perfect organization. We are looking forward the next ICONN that is the best reason to visit the beautiful town of Baia Mare and to see the undiscrivable chram of Maramures. Thank you for letting us being part of that magic!” (Gergana Petkova, Vanya Ivanova, Bulgaria); „Once again many thanks for excellent organisation of the congress and for the nice atmosphere.” (Ewa Majewska, Poland); „My wife, Lelia, and I enjoyed our visit in Baia Mare even more this time than last. You and your helpers run the best conference I’ve ever attended, and we were able this year to join the excursion to Maramures. Thanks again for you superb organization and gracious hospitality.” (Grant Smith, USA); „I take this opportunity to thank you once again for a bright, interesting conference and magnificent hospitality.” (Marina Golomidova, Russia).

Nicolae FELECAN,
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare

Magda URSACHE

Între roman și eseu

M. U. – scriitoare și publicistă, lași. Semnează romanele: *Universitatea care ucide* (1995); *Astă vară n-a fost vară...* (1996); *Strigă acum...* (2000); *Conversație pe Titanic* (2001); *Rău de România* (2003); *Bursa de iluzii* (2005) și volumele de publicistică: *Bolile spiritului critic. Eseuri atipice* (2006); *Pe muchie de hârtie* (2007); *Să citiți bine!* (2010); *Viețile cărților contemporani după Magda U.* (2012); *Comunismul cu rele și rele* (2013); *Noi vrem Cuvânt! sau Alte feluri de cenzură* (2015). Laureată a numeroase premii, inclusiv a Marelui Premiu de creație literară „Vasile Voiculescu”, a Premiului pentru eseu-publicistică al filialei lași aUSR.

Am fost provocată de prietenul Adrian Alui Gheorghe cu următoarea întrebare: „Cărțile dumneavoastră de eseuri sunt impregnate de epic, așa cum romanele au veritabile pagini de eseu. Cât îl încurcă eseistul pe prozator? Cât îl ajută?”

I-am răspuns că m-a văzut bine. Mă aflu deliberat pe granița eseu-roman, așa este: scriu texte de frontieră. Și da: eseista e dublată (se dedublează?) de povestașă. Poate că eseu și ficția se opun. Nu și pentru mine. Eu nu găsesc că proza e opusă diametral eseului. Mai mult încă: poezia ia câte ceva din eseu (și mă gândesc la Mircea Ivănescu); *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* a lui Matei Călinescu mi se pare, ca să zic așa, un „roman eseistic”. Cât despre I. L. Caragiale, o!, e dramaturgul cel mai impur: nu-i mai întâi și mai întâi sociolog? *Patimile după Pitești* e un docu-roman, ficțiune simulată: e și nu e Goma personajul principal.

Pentru că sunt atipică, scriu *eseuri atipice* și romane atipice. *Bolile spiritului critic* (Editura Libertas, 2006) are acest subtitlu, dat mie de Luca Pițu. Pun genurile să se intersecteze. E o mișcare de genuri, o întretăiere, și nu de azi, de ieri. *Après Barthes*, de al cărui discurs am fost îndrăgostită, scriitura închide în ea cer și

pământ, poezie și proză. Romanul meu e scriitură slobodă, de capul ei, cum vrea ea, în afara voinței mele. În mod conștient, nu știu când intră eseul și când iese; nu țin de voința mea, nu aleg, sunt aleasă de vocea secundă, o voce misterioasă venind din adâncuri, din străfunduri. Nu eu stabilesc ordinea, un personaj apare când vrea el și nu-i scorneală, vă rog să mă credeți. Nu știu sfârșitul romanului, nu mi-l povestesc mie niciodată. Nu știu ce se va întâmpla cu personajul principal, chit că prefer narațiunea la persoana întâi. Însă m-am cam plictisit de naratorul personaj din primele două romane, folosindu-mă apoi de două, chiar de patru voci narrative. Mi-am desfigurat biografemele anume. Nu sunt, indubitabil, nici Lia, nici Caterina, nici Lili-Marleen, nici Iordana, nici Iris. Și, ca să nu fiu confundată cu cel (cea) care nareză la persoana întâi, am introdus-o pe Magda U., cu temele ei obsesive, *adevărul memoriei*, în principal. În *Rău de România*, eroina vorbește cu Magda Ursache, dar și cu ea însăși, vocea a doua; în *Bursa de iluzii*, Magda U. e un fel de *raisonneuse* pentru Iris. N-am scăpat de mine nici în romanul la care scriu cu pauze, *Diodor*, pauze lungi și dese. Or, știți bine: când scrii roman trebuie să accelerezi continuu, până la capăt: *montagne russe*. Dacă încetinești, l-ai stricat.

În fond, ce-i justificat și ce nu în roman? Ce-i oprit și ce-i permis în roman? Ici proză, colo eseu... „Ș-apoi dă, Doamne, bine!”, vorba lui Creangă. Urăsc proza oficioasă, ca să-i zic așa, ascultând de reguli fixe. Sunt o indisciplinată.

E și nu e *lumea lui ca-și-cum* în romanele mele și observația îi aparține lui Luca Pițu, care mi-a prefațat *Astă-vară n-a fost vară...* (Institutul European, 1996): „povestașa îi și nu-i Magda, după cum la palierul istoriilor vehiculate romanesc, Vali Munteanu, Popuțoia, Vasile Ciubacă ori Leon îs ființe fictive, de hârtie, oricât ar încerca să ne convingă de contrariul un Adăscăliței, un Gavrilă Istrate, un Țucu Andriescu sau alții *eiusdem farinae*”. Leon, în care Luca s-a recunoscut, poartă ochelari în *Universitatea care ucide*, „ceea ce nu posedă pretinsul corespondent din exteriorul istorial”. Adică el însuși. Pe Vali Munteanu, Luca l-a luat drept D. Irimia, deși biografemele (Luca le spune *găinăreme*) aparțin nou în principal lui N. Crețu, „hermeneutul hormonaut”, spre a-i spune ca Saul Bellow, dar și lui D. Irimia ori Iulică Popescu („ce va fi dat Secului, în 1987, propriile studente, conversatoare în lectorat franțuz

cu un jurnalist britanic; acu abuză de ele și le persefute”). Și nu-s textele lui Luca, mai ales ca stil, proză curată, în limbă pițuliană, anti orice canon al românei standard? În fond, vă reamintesc ce a spus Valéry, că stilul nu-i decât o deviație de la normă. *Stilemul* Luca Pițu nu-i decât un *écart*, o deviere, o abatere de la exprimarea comună, cuminte. Când îl recitesc pe Luca, nu mai sunt deloc deprimată privind literatura română. Mereu cade în pagina mea, ca perele de pe masa de scris de la Văratec, câte o pițulă de-a lui. De altfel, culeg neconținut îndrăzneli de lexic din cărțile altora și le mulțumesc pentru ele. Mai exact, mă îmbogățesc cu ele. Fac și eu manevre lingvistice, „foarțez” și eu cât pot, ca Șerban Foarță. Atipic-nu-i așa? – când dihonnia s-a generalizat, când scriitorii mănâncă (la *Lacrimi și sfinți*, localul restauratorului Dinescu) și se mănâncă între ei.

Dar trebuie să-i dau încă o dată dreptate lui Luca: „doar bunul Dumnezeu își va mai aminti cine fuseră Janeta Benditer, Gavrilă Istrate, Adăscăliței, Țucu, Iorgu Iordan ș. a., când numai specialiștii vor mai opera cu Theofil Simenschy, Petru Caraman și alți faimoși dezuniversitați cu tăvălugul bolșevic din învățământul moldav”.

Așa este: s-au pierdut și cheile romanului *Bietul Ioanide*, dar asta nu m-a împiedicat să mă documentez serios pentru *Diodor*, romanul pomenit, să inserez în el documentul care nu minte. Și dețin multe documente – provizie (lucrez cu fișe și pe fișe). Nu mă sfiesc să dau toate numele. Îmi iau libertatea de a ingera note și notule în roman, ceea ce se trage de la eseu, dar și personaje reale, cu nume și prenume. În *Strigă acum...* am pus bibliografie la sfârșit.

La o lansare de carte (*Conversație pe Titanic*), profesorul Constantin Ciopraga numărăse câte nume reale intraseră pe o singură pagină. Era vorba de lista din revista proletcultistă „Orizont”, cu cei declarați *Morți la 23 August*. În cazul ăsta nu-i niciun abuz, sunt mulți, domnule Profesor, i-am răspuns. Ținta romanului meu erau ororile și erorile comuniste, prezentate, mai nou, de tinerii prozatori „sub forma unui comunism de operetă și de tot hazul”, cum observă Alex. Ștefănescu. Ludicitatea nu prea rimează cu martiriul din pușcăriile comuniste, cu asasinatelor prin tortură. Și-l citez pe basarabeanul Ion Lazu, autorul unui proiect pentru un Memorial, care nu s-a mai realizat: „un sfert dintre scriitorii vremii au fost anchetați, arestați, închiși, stopați, sperii-

ați să renunțe la opoziție, la scris”. Nu-mi vine să zâmbesc când citesc ce scria, prin anii '30, Louis Aragon: „ochii albaștri ai Revoluției care strălucesc cu o cruzime necesară”. Această *cruzime necesară* l-a distrus și pe Barbu Slătineanu, pentru că multiplicase, la mașina de scris, „poezii mistico-dușmănoase” de V. Voiculescu și pentru că purtase „discuții cu caracter dușmănos despre evenimente politice interne și internaționale” cu Vladimir Streinu, cu Șerban Cioculescu, Alice Voinescu, părintele Anania, Andrei Scrima, Dinu și Cornelia Pillat... În fapt, a refuzat angajamentul cu Secu. N-a vrut să devină „agentul Petrovan” și a murit în închisoare, la 31 octombrie '59.

Da, mă întorc spre document, spre eseu, ca să dau mărturie. Urăsc proza amputată de responsabilitate.

„Și ce frumoase descrieri de natură faci! Lasă eseul!”, m-a sfătuit Profesorul Ciopraga. Mi-am recitat, în gând, un distih de Petru Romoșan: „Căci multă glorie aduc descrierile bine făcute după natură. Multă glorie”. Nu, n-am urmat indicația Profesorului, care mi-a spus și cu alt prilej să las politica și să fac descrieri de natură, argumentând cu ce i-a reproșat Mihailache Dragomirescu lui Caragiale: că n-are peisaj. Nenea Iancu i-a zis-o că are destul: „... și mai cred că peste *destul*, în artă, nu mai trebuie *deloc*”.

Nu i-am mai răspuns atunci Profesorului Ciopraga că am învățat o lecție de la Flaubert: nicio descriere gratuită; toate în legătură cu personajele, ca să le contureze mai ferm, să ni le arate mai clar. Pădurea vorbește în *Madame Bovary*, ca să știe cititorul că Rodolphe a intrat în posesia Emmei. Flaubert nu vrea s-o spună direct, nu vrea să scrie o *scenă* de sex explicit, dar cititorul înțelege că au intrat unul în altul. Evit și eu tot ce-i inconfesabil. Literatura scato a fetelor, mai ales când nu le bântuie talentul, o detest.

Da, deși aș vrea să fug în ficțiune, mă trezesc că scriu reportaje de front intello. Cred că romanul e haină civilă, în timp ce publicistica e haină militară. Au fost multe momente când produsele imaginației mele mi s-au părut inutile. Am preferat publicistica, greșit sau nu, construcțiilor pe apă. Nu mă mulțumește fabularea, realitatea fictivă, în timp ce foiletonul intră în roman ca tramvaiul de Baza 3. Bătrânu considera acest tramvai cel mai bun dintre... personajele mele. Câtă nevoie este de epi-

că, de vreme ce traversăm o epocă fabulo? Și am lăsat-o pe povestașă pe drum pentru polemistă. Atipică, la fel ca-n *aroman* (oricum, narațiune pură n-am prea scris).

În *Pământul și cerul lui Jacques Dorme* de Andrei Makine, directoarea literară a unei edituri pariziene îi reproșează autorului: „prea multe lucruri brute, neprelucrate deloc în imaginar”. Replica lui, că este „adevăruț gol-goluț”, n-o convinge. „Tocmai asta nu merge. E prea adevărat pentru un roman.” Numai că eu, cum am mai spus, asta urmăresc: *adevăruț memoriei*. E vorba de rațiunea sau „narațiunea de a fi”, cum ar zice Robert Șerban.

Ce-i drept, am fost întrebată mereu, la lansări de romane, dacă s-a întâmplat în realitate sau nu, dacă e „adevărat” sau nu ce povestesc. Ficțiune sau adevăr? *Is the question*. Pot să exclam și eu ca Ana Blandiana: „Doamne, câtă literatură conținem!”. Sunt multe detritusuri, „rămășițele zilei”, „sfărâmături” din viața noastră, a mea și a Bătrânului, în romanele mele. O să le decriptez odată. Sunt multe *trăiri* și multe *trăite*, cum spune Al. Cistelean despre Liviu Antonesei: „un catalog de trăiri și de trăite”.

Petru mă sfătuia să nu calchiez realitatea, să inventez, nu să mă spovedesc. Numai că vocabulele mele au o memorie pentru cititor și o memorie pentru mine și Petru. „Lasă secretă mitologia noastră”, m-a rugat. N-am avut intenția asta, dar a trecut trecutul nostru în romanele mele. Mă scuzam: trebuie să fie un bob din trăitele noastre, Petru; ficționalizarea vine după.

Oarece putere de convingere pare să am. Am fost convingătoare în *Strigă acum...* Defectul de mers al lui Lili-Marleen a fost crezut de o elevă a colegiului „B.-P. Hasdeu” al meu. A exclamat: „Dar nu sunteți șchioapă!”. Chiar am vrut să scriu un roman cu titlul *Efect de real*.

A scrie a fost modul meu – unicul – de a supraviețui în comunism. „Literatura, după Mario Vargas Llosa, este tot ce s-a inventat mai bun ca să ne apărăm de nefericire și de restrițe”. A fost și modul meu de a scăpa de senzația urâcioasă că aș fi clacat social. Acum, e modul meu de a mai respira după plecarea lui Petru. Tot Flaubert, marele: „A scrie e un fel de a trăi”. În ce mă privește, a scrie e un fel de a supraviețui. Spune eroina mea, Iordana, în *Rău de România*, când i se gătise făina: „Trecutul? O

haină mai mare cu nu știu câte numere. Prezentul mă strângea în spate, iar viitorul nu mă încâpea”. Premoniție? Da, singurătățile Iordanei sunt acum singurătățile mele. Și-i o metaforă pentru dezastru. Cu Bătrânu construiesem normalitatea noastră într-o lume anormală. O lume paralelă, total diferită de cea imediată. Și de ce n-ar fi fost realitate cea închipuită de noi doi? Nu sunt mai vii vietățile născocite de marii condeieri? Moby Dick, mitica balenă albă, motanul Behemoth, șoricelul lui Boris Vian, ghepardul lui Lampedusa, melcul lui Ion Barbu, melcul Adeodatus al lui Mihai Ursachi, pupăza lui Nică și corbul lui Poe, oaia lui Saint-Exupéry, gata să mănânce roza și Miorița marelui anonim... Și-n loc să mă strădui să inventez o vietate, măcar un obiect (ca un scrin negru, ca pălăria pusă de Faulkner pe capul domnișoarei Meadowfill ori ca drama chinezului bătrân, preparată de Dai Sijie, perișoare de jad în zeamă sărată), eu mă lupt cu căpușele, cu invazia de căpușe de tot felul și-n fel de fel de feluri. În ograda noastră culturală, privatizările și retrocedările preferențiale au atins patrimoniul scriitorilor. Mai sunt și văduvele abuzive, nepoții abuzivi, proprietarii de drepturi de autor; iar căpușele editoriale sug ce-a mai rămas de supt.

Bursa de iluzii e tot roman critic: asta am vrut, asta am scris. Se putea intitula Scriitor, fișa postului, dar și Cititor, fișa postului, așa cum am ținut să precizez pe coperta a patra a eseurilor Viețile cărțarilor contemporani după Magda U.

Așadar, culisez între roman și eseu, ca să evit monotonia eseului prin poveste și a poveștii prin eseu. Dar cel mai mult mi-a folosit genul... dramatic. Din teatru îmi place să cred că împrumut naturalețea replicii. Cineva m-a întrebat dacă nu scriu piese de teatru și de ce n-o fac.

Dar, să pun punct aici, ca să nu transform răspunsul la întrebare în... eseu.

Elena ȚAU

Perspectiva narativă: tehnică și strategie

E. Ț. – conf. univ., dr. Publică circa 100 de lucrări, între care: *George Meniuc, Pagini de corespondență*. Chișinău: Grafema Libris, 2010. Ediție îngrijită și studiu introductiv de autoare; *Exerciții de identitate*. Culegere de studii și articole. Chișinău: Notograf Prim, 2015; *Perspectiva narativă și medierea: considerări și reconsiderări teoretice*. În revista „Studii de Știință și Cultură”, vol. x, nr.3, 2014, Arad; *La strategia della prospettiva narrativa nel romanzo Il peso della nostra bonità di Ion Druță*. În vol. *The Romanian Language and Culture: Internal Approaches and External Perspectives, proceedings*. Roma: Aracne, 2015 ș. a.

Noțiunile de „tehnică” și „strategie” au pătruns în studiul literaturii și artei din alte domenii, în principal prin filiera interdisciplinarității, căpătând însă statut teoretico-categorial abia în secolul al XX-lea. În exegeza lingvistică și cea teoretico-literară noțiunile respective acoperă înțelesuri largi și restrânse, mai întotdeauna eterogene. Astfel, cercetătorii lingviști care operează mai des cu termenul „strategie” îl folosesc cu predilecție atât pentru a desemna generalitatea modului discursiv ca „formă de comportament comunicativ bazată pe manipularea structurilor interacționale și a mijloacelor verbale de concretizare a acestora, în scopul atingerii obiectivelor urmărite” [1, p. 501], cât și pentru a denumi modalitățile receptării și interpretării, precum și diverse proceduri particulare utilizate în discurs (strategii de ambiguizare sau dezambiguizare a exprimării, de politețe pozitivă sau negativă, de tatonare și multiplicare etc. [1, p. 502]). Teoreticienii și criticii literari dispun, de regulă, de ambii termeni, în accepții cu preponderență consacrate, bine definite. Totuși nu lipsesc cazurile când îi investesc cu înțelesuri imprecise și difuze. De exemplu, Umberto Eco, în *Șase plimbări prin pădurea narativă*, deși privilegiază manifest uzitățile terminologice general-acceptate, într-un tot

pertinente, referindu-se respectiv la procedee speciale de construcție a narativului („tehnicile de întârziere sau de încetinire” [2, p. 68]) și la modalități de valorificare literar-artistică specifică („strategie narativă” [2, p. 47], „strategiile lui stilistice” [2, p. 54]), admite uneori și întrebări vagi de tipul: „autorul nu-i altceva decât o strategie textuală” [2, p. 36], „discursul face parte din strategia autorului model” [2, p. 51]. Chiar dacă în primul segment citat aici este vizat autorul ca instanță de „joc”, ce inaugurează un „pact” cu cititorul, oricum este greu de înțeles cum anume acesta, fiind, se știe, producătorul textului, identifică o „strategie textuală”. Și cum anume discursul, ce actualizează textul, „face parte din strategia autorului”.

Confruntând, în diacronie, utilizările termenilor „tehnică” și „strategie”, putem observa că primul capătă relevanță teoretico-literară ceva mai devreme decât secundul, fiind pus în evidență la începutul secolului al XX-lea prin contribuția unor filosofi, scriitori și teoreticieni literari orientați spre modernitate (William James, Henri Bergson, José Ortega y Gasset, Henry James, Marcel Proust, Virginia Woolf, James Joyce, André Gide, Aldous Huxley), care, drept urmare a crizei romanului occidental (proeminentă pe la 1890), promovează linia înnoirii, în spirit antitraditional, a structurilor și formulelor acestuia, încurajând, în special, inovațiile tehnice radicale. Această linie este susținută manifest de suprarealiști și de alți avangardiști, care ocultează eșafodajul tehnic al scriiturii (semnificativ în ordinea dată este, de pildă, faptul că futuristul italian F. T. Marinetti își intitulează un document programatic, din 1910, *Manifesto tecnico della letteratura futurista*). Sub influența tendințelor de revoluționare a literaturii, cunosc o vogă fără precedent experimentele „rupturii”, ale deconstrucției compoziției clasice, mai ales, prin „dislocarea unității și principiilor tradiționale” [3, p. 205]; acum capătă o priză deosebită „dicteul automat, montajul, colajul, tehnica «reportajului», procedeele asociației libere, spontane” [*Ibidem*]. Într-un astfel de context literar, statutul noțiunii de tehnică (a discursului, textului, perspectivei) se definește prin restrângerea raportărilor ei la aspectele construcției logico-formale a operei. Concludent este faptul că, în anii '30 ai secolului trecut, Camil Petrescu aplică în eseurile sale (*Noua structură și opera lui Marcel Proust, Modalitatea și tehnica romanului polițist ș. a.*) o terminologie împrumutată din poeticile occidentale, care îi este strict necesară pentru explicarea conceptului

său de Noua structură în literatură, filosofie și psihologie. Potrivit lui, Noua structură e de neconceput fără o sincronizare interdisciplinară (și transdisciplinară) de substanță, dar totodată și fără suportul unor tehnici noi, în sens larg, de elaborări conceptuale inedite („O tehnică nouă, adecuată pe care Dilthey o indică prin termenul «Verstehen», de mare răsunet, ia locul «conceptului» precis angrenat” [4, p. 11]), precum și în sens îngust, de modalități imaginativ-lingvistice de construire a discursului, narațiunii, perspectivei: fluxul conștiinței și al rememorării involuntare [4, p. 33], un „*video* analog lui *cogito*” [4, p. 23], „unitatea unghiului de privire” sau „perspectivismul” [4, p. 29], „automatismul psihologic” suprarealist [4, p. 38, 40], „tehnica celor două serii întretăiate” [4, p. 55].

Ulterior, în perioada postbelică, cei mai mulți istorici și teoreticieni literari de notorietate, între care R.-M. Albérès (*Istoria romanului modern*, B., 1968), Wayne C. Booth (*Retorica romanului*, B., 1976), Jean Ricardou (*Noi probleme ale romanului*, B., 1988), Franz K. Stanzel (*Teoria narațiunii*, Iași, 2011) ș. a., subscriu în linii mari la accepții de acest gen. Wayne C. Booth, denunțând tentativa întreprinsă de Mark Schorer (într-o lucrare a sa, *Technique as Discovery*, publicată în 1948 într-o revistă, iar apoi retipărită în același an în volumul *Forms of Modern Fiction*, p. 9-29) de a acoperi cu ajutorul termenului „tehnică” „aproape întregul evantai de alegeri” literare operate de scriitor [5, p. 109], optează pentru accepțiunea lui restrânsă. La fel și Franz K. Stanzel înclină să-l aplice restrictiv, făcând uz de el pentru a descrie procedee uzuale de construcție a textului și narațiunii (tehnica de tip «camera eye» [6, p. 338-344], tehnica „omisiunii” [6, p. 280], tehnica reflectării întâmplărilor ficționale prin conștiința unui personaj-reflector [6, p. 88] ș. a.).

Există însă și tendințe de a specifica accepțiile terminologiei în cauză, mai exact, de a o reinterpretă. Cercetătoarea americană Dorrit Cohn, într-un studiu de rezonanță (tradus în 1981 din engleză în franceză – *La transparence intérieure*), analizând rezumativ conceptele de „curent al conștiinței”, „flux al gândirii”, monolog interior, teoretizate în descendența filosofilor William James, Henri Bergson ș. a. de către un șir de exegeți (Robert Humphrey, *Stream of Consciousness in the Modern Novel*, 1954; Melvin Friedman, *Stream of Consciousness:*

A Study in Literary Method, 1955; Shiv K. Kumar, *Bergson and the Stream of Consciousness Novel*, 1963; Ervin R. Steinberg, *The Stream of Consciousness and Beyond in Ulysses*, 1973 etc.), nu aprobă distincțiile simplificate, operate exclusiv după criteriile psihologice și stilistice, care conduc la confundarea fluxului conștiinței cu monologul interior. În convingerea ei, la delimitarea tehnicilor literare discutate, trebuie luate în calcul și alte criterii, cum ar fi cele sintactice și lexicale, validate de metodologia lingvistică [7, p. 24], fapt care ar avantaja evaluarea lor pe plan literar sub mai multe aspecte (ficțional, discursiv, al reprezentării).

Plecând de la această idee, exegeta disociază trei tehnici narrative fundamentale: psiho-povestirea, monologul raportat și monologul narativizat, pe care, în cele din urmă, le echivalează rezumativ cu trei tipuri distincte de discurs: „(1) psiho-povestirea, discursul naratorului centrat asupra vieții interioare a unui personaj; (2) monologul raportat, discursul mental al unui personaj; (3) monologul narativizat, discursul mental al unui personaj integrat în discursul naratorului” [7, p. 28-29]. Deci, în această interpretare, tehnicile nominalizate funcționează nu doar ca modalități de construcție, ci și ca moduri discursive de ficționalizare, iar concomitent, cum semnaleză însuși subtitlul monografiei lui Dorrit Cohn, ca „moduri de reprezentare a vieții psihice în roman”.

Cât privește noțiunea „strategie”, este dificil de stabilit când anume aceasta intră definitiv în vizorul științei literare. Cert e că în teoria și practica literară contemporană, noțiunea respectivă își revendică un loc distinct alături de „tehnică”, mai cu seamă în instrumentarul naratologiei, o dovadă în acest sens fiind apariția unor lucrări care o supun investigației în plan narativ (Carmen Mușat, *Strategiile subversivității*, 2002, 2008; Adrian Oțoiu, *Trafic de frontieră. Proza generației '80, strategii transgresive*, 2000; Alin Lucian Creangă, *Proza scurtă postmodernă românească. Strategii narrative*, 2011; Lucia Ursu, *Figuri și strategii narrative în textul literar. Suport de curs*, 2014 ș. a.). În opoziție cu tehnica, raportată în mod obișnuit la latura tehnică a operei, strategia este examinată drept o categorie ținând înaintea de toate de apanajul retoricii. Pentru Stanzel, tratamentul strategic este sinonim cu „retoric” („Fiecare tip de tratament *strategic sau retoric* (*subl. n.* – E. T.) al povestirii duce la modificarea acesteia, mută accentul sensului, influențează selectarea detaliilor...” [6, p. 227]. Or, din unghiul dat, strategia litera-

ră identifică o modalitate de a proceda retoric, adică de a manipula, în scopuri sugestiv-expressive, componentele principale ale operei, astfel încât se obține sensibilizarea receptorului și direcționarea scontată a activității lui imaginative. Wayne Booth de asemenea raportează explicit strategia la retorică. Referindu-se la «povestirea» autorizată din timpuri străvechi, el susține că, în cadrul acesteia, „Printre procedeele povestitorului care izbesc cel mai mult prin artificialitate se numără și trucul submersiunii dincolo de suprafața acțiunii în scopul obținerii unei păreri întemeiate cu privire la mintea și inima personajului” [5, p. 31]. Cu siguranță, conform acestor considerații, „trucul” respectiv (al sondajului omniscient) egalează un procedeu retoric (în alți termeni, o strategie narativă). Și chiar dacă el este deficient, oricum se încorporează în retorică: „O retorică de acest gen, directă și autoritară (a „procedeeleor” vizate – *notă E. T.*), pe care am întâlnit-o în *Cartea lui Iov* și în operele lui Homer, nu a dispărut complet din scrierile ficționale” [5, p. 34].

Pe fundalul diferențelor de interpretare a noțiunilor luate în discuție, se impune actualitatea problemei perspectivei/punctului de vedere ca tehnică și strategie literară. Este perspectiva narativă o tehnică sau o strategie? Sau ea se poate manifesta și ca tehnică, și ca strategie? În opinia unor cercetători, perspectiva narativă reprezintă exclusiv un aspect „tehnic”. Astfel, Mieke Bal concluzionează că „Perspectiva este deci aspectul tehnic, constând din plasarea punctului de vedere într-un agent anume” [8, p. 92]. Conform altor autori (Booth, Stanzel, Zafiu etc.), perspectiva narativă (asimilată nu o dată punctului de vedere) poate fi, în funcție de valorificarea ei literară, atât tehnică, cât și strategie [cf. și 9, 10]. Evident, dreptate au aceștia din urmă. Bineînțeles, perspectiva, ce identifică convențional în imaginarul narativ ansamblul de unghiuri/puncte de vedere din care naratorul prezintă lumea diegetică, își revendică, în plan logico-formal, o primă funcție de orientare a povestirii și, în același timp, de configurare tehnică a acesteia. În *Patul lui Procust* de Camil Petrescu cele trei narațiuni distincte, realizate respectiv din perspectiva doamnei T., a lui Fred și a autorului-narator (acesta evoluând la subsol și în Epilog II), determină incontestabil arhitectonica textului romanesc. Cu toate acestea, perspectiva nu poate fi redusă doar la un aspect tehnic, întrucât, dincolo de caracterul său logico-formal, ea reunește și exprimă, la nivelul unei „nontransparente” mentale subiec-

tive [11, p. 235], mai multe constituente posibile (ideologia și afectivitatea instanței de discurs, percepția, cunoașterea și imaginarul acestei instanțe, caracteristicile spațio-temporale ale situației ei narative), prin a căror mijlocire nu numai că orientează și structurează narațiunea, dar și realizează un impact considerabil asupra conținutului comunicat, de regulă, augmentând acțiunea lui emoțional-expresivă asupra receptorului aflat în orizontul de așteptare. Practic, aproape toate constituentele nominalizate (corespunzând în parte „planurilor punctului de vedere” distinse de Wolf Schmid [12, p. 122-127], care, în coeziunea lor, determină caracterul compozit al perspectivei, poate fi exploatat retoric, cu ajutorul unor procedee speciale, numite strategii, folosite din cele mai vechi timpuri (multiplicarea, opunerea contrastivă sau antitetivă, ambiguitatea ș. a.). Cu deosebire frecvent sunt valorizate strategic coordonatele spațio-temporale ale viziunii perspectiviste cu scopul de a imprima relief, acuitate și tensiune focalizatului. De exemplu, în *Viața și moartea nefericitului Filimon* de Vladimir Beșleagă perspectiva largă, uneori panoramică, a protagonistului asupra evenimentelor rememorate alternează contrastiv cu o viziune restrânsă, concentrată asupra propriei interiorități.

Strategiile perspectivei/punctului de vedere – încă puțin studiate – sunt disociate după criterii diferite. Să parcurgem succint câteva categorisiri. Semioticienii, fără a trece cu vederea versantul epistemologic al perspectivei (asimilate punctului de vedere), se axează în discursul literar pe cel retoric, preocupându-se de strategiile ei aservite scopurilor de exprimare și potențare a semnificației, gândului, ideii. Cunoscutul semiotician-lingvist francez Jacques Fontanille, pornind de la premisa că în discursul *in actu* „punctul de vedere se manifestă ca modalitate de construire a sensului” [13, p. 134], distinge, în funcție de corelația dintre factorii generatori ai câmpului lui de existență, anume, de corelația dintre intensitatea (puternică sau slabă) a ceea ce e „vizat” (focalizat) și întinderea a ceea ce e „sesizat” (perceput), patru tipuri de strategii: „elective”, „cumulative”, „de înglobare” și „particularizante”, care „permit de a optimiza redescoperirea vizatului” de către receptor [13, p. 135]. Cu alte cuvinte, strategiile în înțelegerea dată, supranumite de Fontanille și „tratamente”, sunt niște operații retorice ce-i dau posibilitate focalizatorului să proiecteze o lumină puternică asupra semnificațiilor și ideilor, astfel încât acestea să fie receptate cât mai exact

și, în esență, plenar de către destinatar. Cu regret însă, exegetul reduce funcția acestor strategii la recuperarea „imperfecțiunii sesizatului” și, în consecință, el trece sub tăcere posibilitatea dobândirii prin mijlocirea lor a unor valori perlocutorii literar-artistice. Dovadă sunt definițiile pe care le propune. În formula lui, strategia punctului de vedere electiv, zis și exclusiv, presupune că „vizatul renunță la redarea totală a obiectului, se concentrează asupra unui aspect considerat reprezentativ pentru ansamblu și poate regăsi de asemenea toată intensitatea sa” [13, p. 135]. Strategia punctului de vedere cumulativ (exhaustiv) constă în aceea că, „în imposibilitatea de a face să coincidă vizatul cu sesizatul, subiectul renunță la o vizare intensă și unică, acceptând s-o divizeze în vizări succesive și aditive: obiectul în acest caz apare ca o colecție de părți sau aspecte” [13, p. 135-136]. Celelalte două strategii, de înglobare și particularizantă, sunt descrise la un mod foarte general. Strategia de înglobare s-ar caracteriza prin conservarea „unei pretenții globalizante, ceea ce va face punctul de vedere *dominant* sau înglobator” [13, p. 136], iar cea particularizantă s-ar defini prin acceptarea „limitelor impuse de obstacol (obstacolul sesizării – *E. T.*) ceea ce va face deci punctul de vedere particular sau specific” [13, p. 136]. Pe de altă parte, cercetătorul admite absolut întemeiat că strategiile disociate se pot îmbina și chiar se pot reconfigura în dependență de modificarea contextului în care apar. Astfel, strategia particularizantă, în viziunea lui, e posibil să se transforme în strategie electivă. Trebuie de spus că teoria în cauză a lui Jacques Fontanille, deși se remarcă prin anumite laturi atractive în plan metodologic, totuși descurajează prin dificultatea de a fi aplicată la analiza textului literar.

Cu o concepție de strategie mai lesne de utilizat ca instrument operațional de studiu literar vine lingvista Rodica Zafiu. În monografia sa *Narațiune și poezie* cercetătoarea distinge strategii discursive în sens larg al cuvântului, care, recunoaște ea însăși, se confundă cu niște criterii ale poeticității: *defamiliarizarea* (în termenii formaliştilor ruși, *insolitarea*), *ambiguitatea orientată* și *concentrarea*, bazată în principal pe elipsă. „Aceste strategii, explică autoarea, se realizează în planul organizării formale, dar efectele lor semantice sunt perfect compatibile atât cu ipoteza lirismului, cât și cu aceea a producerii de semnificații noi în interiorul unei lumi imaginare” [11, p. 14]. Totodată, Rodica Zafiu distinge și strategii ale perspectivei într-un sens restrâns, ca mo-

dalități retorice speciale, altfel spus ca mijloace de realizare literar-artistică a mesajului. Ea analizează numeroase strategii ale perspectivei/viziunii (multiplicarea, ambiguitatea, emfaticizarea, scindarea, reflectarea „în oglindă”, impersonalizarea, contaminarea, transpunerea imperfectă, „punerea în abis” etc.), suprasolicitare în poezia narativă [11, p. 262-292], fără însă a pretinde să realizeze o taxonomie completă a lor. Meritul incontestabil al exegetei constă în aceea că, acordând o mare atenție resorturilor lingvistice ale strategiilor cercetate, ea în același timp nu pierde din vedere rolul, „extrem de important” „pe care acestea îl au în constituirea semnificației poetice” [11, p. 292]. În concluzii, cercetătoarea, subliniind plurifuncționalitatea strategiilor, în speță, a ambiguității, apreciază mecanismul lor poetic „fundamental” ca fiind „similar celui metaforic”: „...Narativul poetic ambiguizează povestea însăși, în măsura în care deplasează accentul de pe succesiunea de evenimente pe fundalul lor, în măsura în care atenuază contrastele de relief sau creează altele, ridicând la rangul de surpriză narativă detalii inedite. Strategiile reliefării, pe care le considerăm fundamentale în orice tip de discurs, constituie un domeniu predilect al acțiunii narativului ca mijloc de poetizare: elementele reliefate acced adesea la statutul de simboluri poetice, iar elementele lăsate în fundal transmit mesaje difuze, amplificând efectul poetic al semnificației ascunse, secrete și esențiale. Cel puțin la fel de importantă e ambiguitatea perspectivei: narativul permite, prin desfășurarea în timp și prin acceptarea alterității – în forma personajului – multiplicarea punctelor de vedere și creează astfel premisele interferenței între mai multe viziuni. Existența unor perspective incerte, difuze, scindate, contaminate sau chiar suprapuse asigură, *printr-un mecanism similar celui metaforic (subl. n. – E. Ț.)*, condensarea semnificațiilor în textul poetic” [11, p. 300].

O tentativă de a aborda strategiile literare din alt unghi, cel al teoriei receptării, face esteticianul Wolfgang Iser. În studiul său *Actul lecturii* (1976), în partea a 2-a, preocupându-se de modelul istorico-funcțional al textului literar ce se produce ca ficțiune „sub semnul comunicării” [14, p. 142], el argumentează implicarea profundă a strategiilor textuale în realizarea interacțiunii comunicaționale dintre autor, text și cititor (cf. capitolul *Strategiile textului*). Ce înțelege însă Iser prin strategii? Împrumutând de la Austin trei postulate, potrivit cărora actele de vorbire performative se caracterizează prin „convenții comune în-

tre emițător și receptor, proceduri acceptate reciproc și disponibilitatea celor implicați de a participa la actul de comunicare” [14, p.173], exegetul le redefiniște, adaptându-le la descrierea modelului său. „În cele ce urmează, notează el, «convențiile» necesare constituirii unei situații vor fi numite repertoriu al textului, «procedurile acceptate» se vor chema strategii (*subl. n.– E. T.*), iar «participarea» cititorului va fi interpretată ca realizare” [14, p. 174]. Strategiile, astfel concepute (anume, ca «proceduri acceptate»), participă, precizează el, la organizarea „repertoriului”, adică a materialului literar valorificat de scriitor, la corelarea sistemului de referințe cu orizontul cititorului, conducând, într-un final, la optimizarea înțelegerii, a decodării și interpretării textului. În concluzia lui, strategiile „organizează asamblarea *sujet*-ului, precum și condițiile de comunicare a acestuia” [14, p. 206]. Or, evident, în cazul dat strategiile sunt confundate cu tehnicile, conceptul inițial opacizându-se. Clarificările de rigoare în problema conceptualizării noțiunii discutate rămân să fie așteptate, căci în secvențele următoare autorul continuă să vorbească la general de strategii textuale (din care, se presupune, fac parte și cele ale perspectivei), fără a concretiza însă care sunt acestea și în ce raport se află cu tehnicile.

Așadar, noțiunile de tehnică și strategie, perfect corelative, desemnează în opera literară modalități și procedee, care, funcționând tehnic și/sau retoric, vizează laturi diferite ale acesteia. De aceea se poate admite că perspectiva narativă, în dependență de funcțiile exercitate, nu o dată cumulative, poate fi atât tehnică, precum și strategie. Dominanta retorică este definitorie pentru toate tipurile de strategii ale perspectivei, indiferent de criteriul după care au fost diferențiate.

Referințe bibliografice

1. Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxândoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 2005.
2. Umberto Eco, *Șase plimbări prin pădurea narativă*. Traducere de Ștefania Mincu, Editura Pontica, Constanța, 1997.
3. Adrian Marino, *Dicționar de idei literare (I)*, Editura Eminescu, București, 1973.
4. Camil Petrescu, *Teze și antiteze. Eseuri alese*, Editura Minerva, București, 1971.

5. Wayne C. Booth, *Retorica romanului*. În românește de Alina Clej și Ștefan Stoenescu, Editura Univers, București, 1976.
6. Franz K. Stanzel, *Teoria narațiunii*. Traducere de Valeriu P. Stancu și Silvia Chirilă, Editura Institutul European, Iași, 2011.
7. Dorrit Cohn, *La transparence intérieure. Modes de représentation de la vie psychique dans le roman*. Traduit de l'anglais par Alain Bony, Seuil, Paris, 1981.
8. Mieke Bal, *Naratologia. Introducere în teoria narațiunii*. Traducere de Sorin Pârvu. Ediția a II-a, Editura Institutul European, Iași, 2008.
9. Tatiana Potâng, *Romanul românesc interbelic: modernizarea strategiilor narative*. În: „Metaliteratură”, 2006, nr. 1, p. 87-91.
10. Tatiana Potâng, *Variațiile perspectivei narative în romanele lui Camil Petrescu*. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european. In memoriam acad. Silviu Berejan*, Firma editorial-poligrafică „Tipografia centrală”, Chișinău, 2008, p. 273-279.
11. Rodica Zafiu, *Narațiune și poezie*, Editura BIC ALL, București, 2000.
12. Вольф Шмид, *Нарратология, Языки славянской культуры*, Москва, 2003.
13. Jacques Fontanille, *Sémiotique du discours*. Édition remaniée, augmentée et actualisée, PULIM, Limoges, 2003.
14. Wolfgang Iser, *Actul lecturii. O teorie a efectului estetic*. Traducere din limba germană de Romanița Constantinescu, Editura Paralela 45, Pitești, 2006.

Adrian DINU RACHIERU

Un cărturar hușean (I)

A.D.R. – prof. univ. dr., din 2012 prorector al Universității „Tibiscus” din Timișoara. Dintre volumele publicate (peste 30): *Elitism și Postmodernism*, Iași, 1999; *Bătălia pentru Basarabia*, Timișoara, 2000; *Alternativa Marino*, Iași, 2002; *Legea conservării scaunului* (roman, vol. I, II), Timișoara, 2002, 2004; *Globalizare și cultură media*, Iași, 2003; *Nichita Stănescu – un idol fals?*, Iași, 2006; *Eminescu după Eminescu*, Timișoara, 2009; *Poeți din Basarabia* (antologie critică), Chișinău, 2010; *Ion Creangă. Spectacolul disimulării*, Timișoara, 2012; *Conviețuirea cu Eminescu*, Iași, 2013; *Romanul politic și pactul ficțional* (I), Iași, 2015; *Polemici de tranziție*, Uzdin, R. Serbia, 2016.

Până vom putea străbate „Decameronul” lui Theodor Codreanu, adică volumul *Lumea românească în zece prozatori* (aflat sub tipar), să notăm că un alt titlu proaspăt precum *Anamorfoze* (Editura Scara Print, 2017) definește fericit, credem, efortul său hermeneutic, așezat sub cupola bătăliilor cu „prizonierii anamorfozelor”. Volumul din urmă adună, sub un triptic tematic, o colecție de studii găzduite în varii publicații, având ca punct de întâlnire *nivelul transdisciplinar*. Iar titlul indică, fără tăgadă, un demers critic recuperator, o reconstrucție cu apetit decriptabil, descălcind – ne asigură criticul – șirul unor anamorfoze, confuzii, „mistificări arahnidice”, tinzând spre a propune imaginea lor corectă, reală; adică „oglindea cea dreaptă, totalizantă”, denunțând, cu aplomb polemic, reprezentările desfigurate. Și perpetuate inerțial, constatăm.

Theodor Codreanu vine din tihna Hușilor, bucurându-se de „zăbava cetitului”, făcând, aparent, figură de marginal. Un critic doctrinar, erudit și polemic, durând în timp o operă de o mare varietate problematică, sigilată, definitiv, de eminescianism. Privind îndărăt, putem spune că *Eminescu – Dialectica stilului* (1984) a constituit temelia viitoarelor exegeze, impunând o critică ontologică, nutrită de arheitatea eminesciană, absorbind – ca metodologie

totalizantă – desfășurările sale scriptice, numeroase și voluminoase, de impresionantă densitate ideatico-referențială. Cum „gândirea în antiteze este veche de când lumea”, constată criticul, invocând *legitimitatea ontologică*, cărțile sale dezvoltă o viziune organicistă, pornind de la un precept eminescian: „antitezele sunt viață”. Evident, Eminescu, ca „semănător de arhei”, a fost gratificat de adversari cu numeroase etichete „prăpăstioase”, discreditante, poetul însuși denunțând realitatea unor *antiteze monstruoase* și pledând, pe urmele lui Ion Heliade Rădulescu, pentru împăcarea lor. Or, dacă un Cioran, în dezacord cu sine, a căutat „primejdia extremelor” (autenticitatea sa fiind contradicție), ethosul transmodern cultivă o gândire paradoxală. Transmodernismul, pentru care, de ani buni, pledează criticul, se fundează pe *antitetica*. Astfel, Theodor Codreanu se luptă cu logica maniheistă, blamând *corectitudinea politică*, în vogă și la noi, fluturată ca „nouă sperietoare ideologică”. Face, totuși, o *concesie* „corecțiilor politici” și, în *Eminescu incorect politic* (Editura Scara Print, 2014), adunând „texte risipite”, demonstrează riguros de ce „fostul poet național” (cf. Horia-Roman Patapievic) ar fi *incorect politic*, „inactual”, „primejdios”, cum susțin demitizatorii și „dilematicii”, lansând „atacuri mirobolante” în aversiunea lor declarată pentru național. Dilematicii, observă sec Theodor Codreanu, refuză tocmai „a gândi dilematic”; îmbrățișând ghilotina ideologică, împinsă în epopeea dosariadei, impun noi polarizări și liste, căzând în revizionism. Cultivând, adică, „degringolada antitezelor monstruoase”.

Nici V. Nemoianu, cu a sa *Teorie a secundarului*, constată întristat Theodor Codreanu, deși respingea progresul linear, văzând, pe linie eminesciană, gesturile creatoare ca „factori de reacțiune”, nu descurcă „ițele”; adică *taina antitezelor*. „Pariind” pe secundar, devenit „armă de luptă împotriva naționalului”, renumitul hermeneut cade în ideologic, recunoscând ca iluzorie tentativa de a descifra un „angrenaj relațional inextricabil”, înămolit într-un speculativism erudit.

Ca insașiabil cititor, profesorul hușean, mereu atent la „provocarea valorilor”, a stăruit asupra proiectului transmodernist, oferindu-ne o carte „din viitor” (*Transmodernismul*, Editura Junimea, 2005). Altminteri, n-am putea explica dezinteresul pentru acest, cu adevărat provocator, titlu. Știm că Theodor Codreanu nu e pe placul elitiștilor dâmbovițeni. Cărțile sale, masive, riguros articulate, merg în altă direcție exegetică.

Dar criticul (care e și prozator; să amintim, în treacăt, că debuta, în 1981, la *Junimea*, cu romanul *Marele zid*, deși *Varvarienii*, publicat în 1998, fusese scris anterior) își vede de treabă. Cuprins de frenezie editorială, acest maratonist al lecturilor, trăitor la o margine de țară, se află într-o *bună relație cu timpul*. El transformă dezavantajul de a fi „provincial”, departe de culisele și jocurile gășcarilor literari, într-o mare șansă, pe care a și fructificat-o. Iată, redutabilul eminescolog, tipărește într-un ritm impresionant, colaborează la numeroase reviste (de la noi și din Basarabia), plin de bunăvoință nu respinge nici asaltul unor condeieri (mai mult sau mai puțin agresivi), doritori de a-i smulge „binecuvântarea”. Textele sale, de certă subtilitate interpretativă, propun conexiuni spectaculoase și ingenioase.

Să ne întoarcem însă la *proiectul transdisciplinar*, anunțând intrarea în evul transmodern. Ceea ce ar însemna, suntem preveniți, *un nou mod de a înțelege lumea*. Solomon Marcus observa undeva că „prima expunere complet articulată a acestei mișcări” ar putea fi de aflat într-o carte a lui Basarab Nicolescu (Eds. du Rocher, Monaco, 1996), tradusă și la noi (*Polirom*, 1999), cu titlul *Transdisciplinaritatea (Manifest)*. Mentor al transdisciplinarității este Șt. Lupașcu, cu a sa filosofie neoraționalistă, ne previne Theodor Codreanu. Convins că realismul clasic este depășit și că modernitatea este *mortiferă*, Basarab Nicolescu atrăgea atenția asupra *nivelurilor diferite de realitate*. Revoluția cuantică ne-a așezat la o răscruce a Istoriei; ideologia scientistă, acaparând „obiectivitatea” și ignorând orice altă cunoaștere, zeificând tehnostiința, pare a uita că „totul e pus la punct pentru propria noastră autodistrugere”. Încât, o transformare urgentă a atitudinii noastre, respingând involuția și chiar pericolul dispariției speciei, devine posibilă prin *viziunea transdisciplinară*. Intrăm, astfel, într-un *nou eon*, urcând o altă treaptă gnoseologică, raportându-ne, deopotrivă, la scara cuantică și la cea cosmologică. Transdisciplinaritatea înseamnă o cunoaștere a terțului și este o cale de *reîncântare a lumii*; Iar *cunoașterea terțului* îngăduie – pe fundalul unității cunoașterii – o revoluție a inteligenței, asigurând „învierea” subiectului și „trezirea colectivă”.

Am propus acest ocol pentru a descifra tâlcurile proiectului transdisciplinar. Fiindcă, e limpede, pe acest suport „crește” și ofensiva transmodernismului. Noul curent (ca nou mod de a privi Universul) pledează

pentru o inteligență „lărgită”, deschisă complexității lumii și plinătății ființei. Transdisciplinaritatea se vrea o *metodologie a dialogului*, nu o ideologie; în consecință, conștientizând „fărâmițarea ființei”, propune *legături* (fapte, oameni, culturi, religii, discipline), corectând percepția fragmentaristă prin vizitarea formelor de intersecție, activând transculturalul „între”. *Imaginarul*, ne reamintează Basarab Nicolescu, ar fi „motorul ascuns al marilor descoperiri”. Penetrând nivelurile de realitate, ajungând la „un dincolo”, *transdisciplinaritatea* vrea să traducă inexplicabilul, actul misterios al scrisului, să locuiască „tăcerea plină”, spațiul între cuvinte (cazul *transpoeziei* lui M. Camus). Evident că materia primă rămâne *limbajul*. Dar încă W. Heisenberg, în 1942, vorbea de cele trei regiuni ale realității (fizica clasică, fizica cuantică și fenomenele biopsihice, respectiv experiențele religioase, filosofice și artistice). Iar Paul H. Ray invoca, în istoria culturală, trei tipuri de percepție a lumii (tradițional, modern și transmodern, coexistând acum). În noul principiu al relativității, Basarab Nicolescu postula că niciun nivel de realitate nu are un loc privilegiat pentru a înțelege toate celelalte niveluri. Dacă *transdisciplinaritatea* își leagă începuturile (în orizontul anilor '70) de numele lui Jean Piaget, Edgar Morin și Erich Jantsch, cam tot pe atunci descoperă Theodor Codreanu „germenii transmodernismului”. S-ar părea că asistăm la „înfiriparea noii paradigme”, exegetul fiind convins că transmodernismul va fi „marca secolului XXI”, chiar dacă acest concept are o paternitate incertă, e privit cu suspiciune și își face loc cu dificultate pe scenă. Noul ethos al transdisciplinarității, așa cum a fost prefigurat în *Carta* din 1994, este terenul propice de decolare, invitând la un *dialog generalizat*. Marea rivalitate privește „sofistica în jurul postmodernității” și, desigur, fulminanta carieră a conceptului. Theodor Codreanu se războiește, cheltuind muniție (argumente) din belșug, cu suporterii acestui „termen sofistic”, refuzând net „dieta compusă din postmodernismul cinic” (cf. Camille Paglia). Dar „trece” doct prin Deleuze, Rorty, Foucault, prin ceea ce numește „postmodernismul înalt” (în frunte cu Vattimo, Lyotard, cel care cerea „rescrierea modernității”), pentru a nota că *problema-cheie* este transcendența. Nu ignoră nici semnalele autohtone, fișând conștiincios revoluția poetică optzecistă, noul antropocentrism, paradoxurile postmodernității românești. Conceptul cu pricina, atingând clasicizarea (epuizarea, de fapt), suportând presiunea altor modernisme (hiper-, para- etc.),

a deschis *calea transmodernității*, declara ferm criticul. Și observa că, în 1988, Radu Enescu contrapunea (e drept, fără consecințe) cei doi termeni.

În hățișul noului ev cultural, în plin haosmos, într-o lume *opacă*, cuce-rită de spiritul schizoid, Theodor Codreanu invocă salvator antropologia creștină. Teoria post-istoriei i se pare „un gând luciferic”; civilizația minorităților, stilul de viață gay, hedonismul consumist, cultura *feelings* (Finkielkraut), în fine, utopia *Jeunesse* (modelul „poporului jeune”) ne aruncă într-o lume care și-a pierdut transparența. Conspicându-l pe părintele Stăniloiaie, el vrea o lume ca „mediu transparent” (*lumen*) și deplânge decreștinarea Europei. Își leagă, așadar, toate speranțele de noua paradigmă culturală.

Cercetând un copleșitor evantai problematic, cartea lui Theodor Codreanu propunea ipoteze îndrăznețe și conexiuni îmbietoare. Suspectat (de voci cărcotașe) că patinează, enunțiativ, la suprafața problemelor, că dezvoltă luxuriant un enciclopedism vagant, criticul este, înainte de orice, un om foarte informat. O carte grea, așadar, fără ecou, ocolită de zarva mediatică și care, suntem convinși, va fi redescoperită cândva. Fiindcă *trend*-ul epocii repudiază modelul unui singur nivel de realitate și anunță ieșirea din disciplinaritatea îngustă (cu reacțiile știute ale modernității: multi- și interdisciplinaritate). Or, finalitatea *transdisciplinarității* constă în înțelegerea lumii actuale, ne asigură Basarab Nicolescu. Iar pasul decisiv spre transmodernism (dar fără a-l numi ca atare) l-a făcut Primul Congres Mondial al Transdisciplinarității (Convento de Arrábida, Portugalia, 1994), prilej cu care a fost elaborată *Carta Transdisciplinarității* (redactată de Lima de Freitas, Edgar Morin și, firește, de Basarab Nicolescu). Mulți oameni de știință pledează azi pentru transgresarea frontierelor și dialogism, încercând o conciliere a literaturii cu știința (vezi, de pildă, Solomon Marcus, *Întâlnirea extremelor*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005). Implicit, pentru largirea conceptului de cultură, restrâns – nejustificat – la oferta umanioarelor, prin ruptura, încă suverană, dintre estetic și cognitiv. Dar orice mare scriitor, reamintim, desfășoară o *viziune totală asupra lumii*, îmbrățișând, pe deasupra severelor decupaje disciplinare, câmpul epistemologic în expansiune. Și dorind a pune umărul, chiar și fără suportul unei formații științifice riguroase, prin intuiție și metaforizare, la o mai bună

înțelegere a lumii. Fiindcă orice operă (majoră, bineînțeles) rămâne o „metaforă epistemologică” (cf. Umberto Eco).

Dacă admitem că modernismul a adus supremația majorităților, afirmă recapitulativ Theodor Codreanu, iar postmodernismul pe cea a minorităților, „depășirea ambelor forme de oprimare nu poate fi decât transmodernistă”. Criticul de la Huși (n. 1 aprilie 1945, Sârbi, jud. Vaslui), un strălucit cărturar, „bolnav”, însă, de modestie, construindu-și opera pe teza arhaității/metoda arhetipală, conectat și receptiv la mișcarea ideilor (metabolizate ori, dimpotrivă, respinse net), întrevede în transmodernism „filosofia viitorului”. Deși Theodor Codreanu părea convins că „toate merg încet când e vorba de mine”, cel care, în 1969, debuta în *România literară*, se bucură acum de o largă recunoaștere (înceată, e drept), dovedind, în pofida adversităților (silențioase, îndeosebi), o *dârzenie răzeșească* (cf. Gheorghe Andrei Neagu).

Nume prestigios, așadar, polemist de temut, Theodor Codreanu impresionează prin varietatea desfășurărilor exegetice, de portanță ideatică, angajând dezbateri de ecou. De altminteri, ajuns la al patrulea volum, serialul *Numere în labirint*, oferind însemnări din „anii de cumpănă” (1985-1991), vădea izbitor, probatoriu, că avem de-a face, chiar de la începuturi, cu o voce matură, ținând condeii ferm și drept (cf. Constantin Călin). E, însă, de observat că, deseori, criticul hușean (un ideocritic, de fapt, repudiind azilul estetic) părăsește compania livrescă, stăruind asupra realităților socio-politice, în fierbere. Consemnează sagace „bolboroseala politică” și denunță tăios slugărnicia elitelor ori pericolul unei României „în bucăți”, notând că „acolo unde intelectualii prosperă, adevărul suferă” (v. nota 8703). Subliniem și această motivare numerologică fiindcă, preciza Theodor Codreanu, dând un număr unui gând, îi asigurăm „demnitatea unicității”. Pomenita *dârzenie răzeșească* îi vertebrează scrisul rodnic, vertical, conectat la problemele fierbinți ale epocii, dincolo de refugiul în Bibliopolis. Era, așadar, inevitabil ca Theodor Codreanu să „atace” și subiectul, atât de „bătătorit”, al „schimbării la față” a României.

Or, vechea constatare că studiul Istoriei noastre oferă, la tot pasul, prilejuri de întristare a suportat, în turburele context postdecembrist, o binefăcătoare îndreptare, venind, aproape nesperat, din partea unui neam care părea condamnat la resemnare. Care, așezat în efemer, într-o

așteptare sceptică, pânditoare, se consolase cu emblema nenorocului, veghind o țară fără destin. Un popor „moale” (după vorba lui D. Drăghicescu), ținându-se *locului*, împăcat cu o Istorie mică, amestecând atâtea influențe și afișându-și voluptuos orientalismul congenital; râvnind, totuși, la o altă soartă, invocând rolul său mediator, de popor „de graniță” (ca *spațiu – punte*, ca loc de întâlnire al undelor culturale), oferind, sub îmbrățișarea eternității ciclice, o *spiritualitate bipolară*: aspirând, irepresibil, spre Occident și ținând, implacabil, de fenomenul gravitațional al Orientului, atinsă de „blestemul mioritic” și chemând un „ethos agresiv”, o infuzie de forță care să asigure *transfigurarea României* (cum ar fi vrut tânărul Cioran). Fiindcă *Schimbarea la față a României* (1936) a fost, indiscutabil, „marea obsesie” a lui Cioran, remarca Theodor Codreanu, într-o carte-replică, ajunsă la a doua ediție (*A doua schimbare la față*, Editura Scara, București, 2013). Visând, adică, la o Românie dilatăată, fanatizată, țâșnind din „periferia ratării” și lepădându-și destinul germinal pentru a accede la o răzbunare creatoare, cum îndemna Cioran. Poate un popor „cuminte” să scape de osânda unui destin mediocru, îmbolnăvind-se de orgoliu? Uitându-și cumsecădenia pentru a deveni agresiv? Abandonându-și contemplativismul pentru a cultiva expansionismul? Ieșind din eterna defensivitate pentru a flutura ideea imperială, voința de putere, purtând în lume o altă genă etnică? Poate spiritul românesc, prins în cleștele antinomiilor, să iasă în *largul Istoriei* (cum spera Noica), să-și tempereze dilemele și să-și domolească năravul de a gândi dihotomic, în tipar maniheic? Pot conviețui cele două Românii? Putem împăca retorica internaționalistă (grăbită a se lepăda de românitate) cu „păcatul” naționalismului? Poate acest încercat neam să stingă permanenta dedublare la care a fost obligat prin vitregia conjuncturilor, ieșind deci din condiția *dublului destin* (M. Ralea)? Părăsind umiliința, neîntâmplarea, somnul istoric pentru a locui în „conștiința de stăpân”; pendulând între deschidere și închidere, între democrație și dictatură, între sentimentele demofile, europeniste și curentul autohtonist. Sau acceptând jocul duplicitar, simularea obedienței, saltul – incredibil – de la cioraniana constatare *n-a fost să fie* la izbăvitoarea replică noiciană: *ca și cum ar fi fost*.

Cartea lui Cioran, scrisă de o conștiință febricitantă, condamna, în fond, în numele unei realități viitoare, o indiferență spectaculară și molipsitoare. Eseistul dorea pentru acest neam umilit și oropsit, datat

cu voluptate bășcăliei suverane, exercițiilor de dispreț și negativitate superficială, de autodenigrare – o explozie; un miracol istoric, altfel spus, care să ne elibereze de complexe, anulând inegalitățile de nivel istoric; care să ne salveze de blestemul mioritic, schimbându-ne ereditatea, acele „dispoziții esențiale” care ne aruncă în brațele abandonului, odihnind într-un creștinism pastoral.

Cioran era tranșant: doar atinsă de „grație istorică” o idee, precedând și hrănind voința unui salt istoric, ne preface în altceva. Dar cu o condiție: *cultul forței!* Nimic mai străin de ethosul românesc, vom constata. Totuși, a împinge doar spre trecut orgoliul național nu înseamnă o „risipă de eroism”, câtă vreme ne scaldăm în mizerabilitatea prezentului. Doar profetismul ne poate hărăzi o altă soartă. Dar cum nu există mesianism fără implicații politice, orice idee mesianică ascunde, evident, o „pornire spre putere”. Elanurile mesianice se sprijină pe viitor ca pe singura noastră realitate. Plăsmuirea României, nota Cioran, presupune a ne îmbolnăvi de orgoliu, *înfrângându-ne legea*: adică, despărțindu-se de un trecut neflatant, pregătind *saltul istoric* printr-o ruptură fecundă.

Contemplând, mistuit de remușcări, „zațul fostelor nebunii” și angajarea juvenilă, glorificând, cu „ura iubitoare” a acelor ani (considerați „anii altcuiva”), o viziune mesianic-totalitară, bătrânul Cioran se dezi-cea, părelnic, de „imperialismul vieții”, de febra trăitului, colorând subiectiv paginile sale animate de „extazul îndoielii”. Chiar dacă râvnește abstragerea în *intemporalitate*, neliniștea impersonală se vrea, prin scrisul său, „dincolo de istorie și de devenire”. Știa însă, prea bine, că „o carte trebuie să fie o primejdie”. Iar *Schimbarea la față a României* poartă, prin ani, acest pasional mesaj, bransat la febra devenirii și voința de transformare. Condamnând vehement o Românie „mediocră, domoală, resemnată”, o țară-ecou, golită de dramatism, cultivând, sub pavăza defetismului, o spectaculoasă indiferență. Tânărul Cioran pledează, așadar, într-un eseu patetic, devenit inclement rechizitoriu, pentru „schimbarea la față”; el cere o voință încordată pentru ca acest neam, atins de resemnarea fatalistă, să nu se mulțumească cu „mângâierile destinului”, ci să-și trăiască propria-i putere, placată pe o înaltă misiune politică și spirituală.

Dacă Emil Cioran, biciuind, în anii tineri, orgoliul național (mereu în suferință) și denunțând slăbiciunile naționalismului românesc, explica

„amânarea” României prin răul interior (anemica forță lăuntrică, ne-convergența acțională a Provinciilor), nicidecum prin „piedicile din afară”, Theodor Codreanu, și el îngrijorat pentru soarta neamului (confruntat acum cu *deromânizarea*), vorbește despre o „mutilare” a destinului prin bolșevizare. O altă schimbare la față, așadar, visatul „salt” cioranian în plămădirea României (în sensul progresului organicist, pe filon eminescian) fiind înlocuit cu o brutală sovietizare, impusă din exterior. M. Eliade avertiza asupra pericolului „hibridismului cultural” în cazul popoarelor „confiscate”, a țărilor subjugate de Soviete, condamnate la sterilizare spirituală; și invitând, astfel, la *rezistența prin cultură*, sintagmă care a făcut carieră. Evident, cartea lui Theodor Codreanu (*A doua schimbare la față*) poate fi citită și ca o replică la volumul din 1936; dar criticul împinge analiza până în zilele noastre, dincolo de „fața comunistă”, cu știuta exacerbare naționalistă, cercetând transdisciplinar destinul culturii și civilizației românești în „post-naționalism”. Criticând vehement – pe suport eminescian – invazia „prădătorilor”, regimul cleptocratic, fără a se iluziona că „botezul magic” (prin aderarea la UE) schimbă radical, peste noapte, datele problemei. În fond, ca țară a formelor fără fond (cum sună un vechi diagnostic), România probează, paradoxal, că sarabanda formelor (preluate mimetic) se însoțește cu rezistența fondului. „Schimbările la față”, câte au fost, dovedesc, de fapt, *neschimbarea* noastră.

Iubindu-și țara cu „o ură grea”, Cioran, ca *apologet al ratării*, avertiza că există și o ratare a țărilor, nu doar a indivizilor. Deplorând „orizontalitatea târâtoare”, el spera, utopic, la un destin imperial; azi însă supraviețuirea României este, în ochii lui Theodor Codreanu, convocând argumente de neevitat, doar un alt „pariu existențial”.

Petru HAMAT

„Baladă studentească”: de la alchimia sensurilor la iluzia fantasmelor

P. H. – licențiat al Universității de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie. A urmat și absolvit cursurile unui Master Humanités, à finalité Recherche, Mention Lettres, Langues et Arts, spécialité Littératures et Cultures (Université d'Artois, Arras, Franța). Doctor în Filologie. A publicat volumul *Radu Stanca. Teatralitate și modernitate* (Timișoara, 2013, 344 p.). A colaborat la revistele: „Studii de literatură română și comparată”, „Cronica”, „Orizont”, „Cafenea literară”, „Revista Nouă”, „Gând românesc”, „Banat”, „Reflex”, „Oglinda literară”, „Destine literare”, „Arcadia”, „Journal des Poètes”, „Poésie / Première”, „Florilege” ș. a. Laureat a unor premii naționale de literatură.

Poezia lui Radu Stanca urmează un traiect-matrice bine stabilit, construind iluzia unor fantasme, ce se proiectează în afara lumii-sens, demers discursiv pe care Roman Jakobson îl numește „limbajul în funcția sa estetică” [9, p. 16]. Dincolo de act și scenă, de actor și înscenare, eul-corydon participă la realizarea unui „enunț al expresiei” [9, p. 15]. Expresia poetică devine alchimie în toposul-iluzie, o particularitate a identității, necunoscute și neprefăcute. Subiectul-obiect al baladei se fuzionează prin intermediul „practicilor poetice atât de diverse, o anumită modalitate de a se apropia de limbă și de lume și de a le face să joace împreună” [2, p. 6]. Apropierea formei poetice de limbă și de lume se materializează în evoluția discursului, astfel încât eul-poet își proiectează experiența și dinamismul la o trăire împlinită, într-un timp

This article aims to present an analysis, concerning alchemy meanings and fantasy illusion in the poetic discourse of Radu Stanca, from the poem “Baladă studentească”, about perspective and lyrical experience presented through play. We will analyze the baroque poetical space of the burg, with its streets and mysteries, space-matrix, in which are define and identify fantasies, illusions, and artistic creative act. The told story, the obsession search and discovery of the feminine ideal match, the lost identity, the chimera, the image, the feeling of living in suspended space and time, we will discover in the aesthetic structures of mimesis.

și spațiu, în afara spectacolului. Ceea ce se devine în lumea-fantasmă nu este numai iluzie, ci se concepe un anume sens-simbol, acela al studentului-alchimist, al celui care caută, în spatele umbrelor și stradelor baroce, mutațiile burgului-imagi. Eul-identitate, element criptic, se susține procesului alchimic. Actul creator înseamnă proiectare în spațiul ermetic a eului-poet-student, prin faptul că „retragerea poetului din opera sa reflectă o strategie de legitimitate” [7, p. 5], așadar, act sublim de reconstrucție a personajului-erou.

Discursul poeziei lui Radu Stanca evoluează pe o dimensiune tensiională, pentru că a modifica sentimentul și trăirea poetice nu subsumează actului artistic. Intenția prefăcută a proiecției eului-identitate în eul-poet-student este, în fapt, un câmp semantic de fantasmă, ce se rotesc în același moment-estetic, în același ansamblu de realizări identitare. Alchimia sensurilor poetului cerchist coordonează și evidențiază, în *Baladă studentească*, un spațiu care pune în scenă modelul arhetipal al demascării improbabile. Este un joc cu cercuri concentrice, în care se intră ca-n jocul horirii, o horă imaginară, din care se iese numai atingând absolutul relativ, impropriu și nedefinit. Dublul-imagi construiește, osmotic, lichidul-solid, fumul-himeră, pe care-l cercetează și-l creionează spiritual studentul, materia prin care se re trăiește experiența organică. Figura lirică a simbolului nașterii, prin reflecție și cercetare, o coagulare de sensuri prin alchimie, concepe paradoxul unor imagini-himere. Spectacolul poetic suspendă trăirea între materie și sensibilitate. Eul-poet nu reușește să distingă între act-actor și scenă-înscenare, să definească, spațial și temporal, conceptele de identitate-fantasmă și de iluzie-prefacere. Dinamica eului-poet-student construiește nu doar spiritual lumea-critică a sensului, divizat în crâmpeie-prefabricate, prin conversiunea imaginarului în imagi. Mai mult, se transformă logosul-ființă în ființa-logosul lume. Se realizează o prefacere a reflecției asupra modului de a trăi experiența alchimică, de a o înțelege și de a-i modela subiectul poetic, ce „se construiește în enunțul textului, creând în acest fel o identitate pe planul estetic” [10, p. 8].

Autenticitatea denunță viziunea despre artistic-durere și arhetip-bucurie, pentru că „poezia pare să fie rezultatul cel mai natural și cel mai evident la suferințe și bucurii” [12, p. 48], într-un limbaj profund, care „exprimă intimitatea și devine clipa în care se manifestă adevărul” [12,

p. 48]. Spațiul baroc al burgului sibian dezvoltă un imaginar al fantasmelor, fie prin eul-identitate, suspendat între logos și real, fie prin eul-poet-student, traversând etapele inițierii și contopirea cu fantasma-sinelui feminin. Lumea poeziei se definește, la Radu Stanca, nu numai prin elipsa prezenței tutelare a iubitei imaginate, nicicând apropiată, doar iluzie, transparentă a unor încercări eșuate, ci și prin intermediul unui actant-actor-personaj, posibilă reflecție în oglindă a sinelui, impersonal, inflexibil. Există, în *Baladă studentescă*, o anume încadrare în destinul liric al fiecărei himere, o predispoziție pentru stările de trăire, între vis și reverie, o infuzie de alchimie a sensurilor, ce se rostesc și se explică prin insistență. Procesul alchimic se materializează estetic prin căutare a „ceva”-feminin, o dublură concepută în prototipul idealului, al femeii-muză, care alină suferința și neliniștile artistului, eul-poet-student, cu nedumeririle și reflecțiile lui asupra continuității jocului fantast, cu sine și cu ceilalți.

Conjuncția estetică a limbajului transformă dinamismul poetului, pregătind spectacolul înscenării prin însăși starea de trăire maximală, a apropierii și a devenirii într-o formă singulară, inseparabilă, nedefinită. Eul-poet-student, identitate a reveriei și iluziei fantastice, devine alchimistul care efectuează întregul joc al descoperirii altei forme de a manipula organicul, natura tragică a eroticului ipotetic, a tanaticului reflexiv. Maska estetică a alchimistului nu cade, nu se descoperă în spațele cortinei, mai curând continuă să prefacă și să construiască nuanța de extincție de mai târziu. În final, când timpul, ale cărui coordonate sunt imprecise, când rolul actorilor-imagini închipuite escaladează zidul dintre idee și cuvânt, dintre stare și inițiere, eul-impersonal, „persona”-intuitivă acceptă sacrificiul, întâlnirea cu muza în statutul ei utopic. Veridicitatea actului artistic, din poezia lui Radu Stanca, transmite discursivității lirice problematizarea unui decupaj, în interiorul dramei, al eroticului și al tanaticului, efect al valențelor alchimice, prin neputința așteptării, regăsirii.

Poemul se identifică în eul-matrice, prin simulare și reconstrucția universului existențial. Acest fapt implică o construcție a personajului-erou cu ajutorul cuvintelor-limbaje, al idealului alchimic ce produce confuzie. Structura artistică a poemului *Baladă studentescă* se construiește pe intuiția eului-identitate, poetul ce marșează pe utopia-logos. Izolarea, ca

semn al recunoașterii și inițierii în fantast, activitatea, care materializează demersul stancian al adaptării la starea artistică, și teatralitatea se fac datorită iluziei de a trăi în imaginarul lui „mise en abîme”. Masca, spectacolul, emoția și stratagemele reale devin transcenderi inverse, matrice-„à rebours” ale matricei-unitate, prin care se produce corelarea cu idealul propriu-zis. Limbajul și efectul estetic, cu imanența ficțiunii-teatrale, în care se manifestă, cu predilecție, întâmplările-subiect ale burgului, ale barocului cu fantasmеle lui. Ceea ce se întâmplă nu corespunde lumii-cadru. Este o trecere spre materialitatea existențială, un exercițiu de laborator, în care se dejoacă strategiile absconse ale devenirii. Devenirea se ascunde spiritului și ochiului atent al misteriosului. Dincolo de starea profundă de căutare, de concepere a unei himere, se situează hermeneutica unei acțiuni, aflate sub incidența unei destinații-obiect, necunoscute temporal și spațial.

Subconștientul provoacă stări și iluzii, care se sustrag intenției și intuiției, se deoaiează în actul creator, în tipare ieșite din joc și transparență. Modelul stancian, din *Baladă studențească*, este poezia-cerc, poezia care se reconsideră prin apartenența la inelul misterios al reflexivității. Poezia-cerc se regăsește în acel „ceva”, mereu impropriu, impersonal, mereu aflat în spațiul nedeterminat, în timpi necalculați, într-un „cândva” al improbabilității, al nerepetării: „Într-un amurg cu vânt și febră mare...”. Fantasmеle, din poezia lui Radu Stanca, se definesc în burgul baroc, prin joc și identitate, pentru că în afara spectacolului rămâne iluzia, acea tensiune primară, ce frământă lumea-topos a personajului dedublat. Timpul nedefinit, nedeterminat se propune într-un răspuns ce suplinește funcția mobilă, dinamică a eroului-eu. Imaginea eului-student-fantasmă și a dublului său confirmă existența unui al treilea eu, femininul raportat la umbra stanciană a neîmplinirii, umbra-erotic concepută în neant, iluzie a trecerii în și prin unde. Dorința eului și cântul dau un son vibrant stării ce se acordă expresiv cu figura și poezia singularității, a acelei intuiții ce denunță o apropiere de limbajul fiecărui gest, al fiecărei proiecții în fantasmă. Teama de real, de lumea cognitivă devine pentru eul-poet „un paliativ care face omul manipulabil prin imagini” [6, p. 15], se realizează, astfel, imaginarul unor simboluri ascunse, o codificare a sensurilor datorită actului creator, prin muza-feminin spirituală.

Baladă studentească construiește un spațiu, în care fantasmalele se identifică, prin jocul cu iluziile, cu subiectul eu-poet-student, primind valențele materialității estetice, himerele personaje-erou decupate din realitatea imediată. Perspectiva și experiența lirice sunt prezentate prin ludic, prin transcendența unui spectacol al aceluiași măști corydonești, eu-himere ale misterelor dezvăluite treptat, vers cu vers, asemenea unei teatralizări suspendate. Interiorul misterios, secretele, ce domină, plastic, incertitudinea, vin din abscons, din acel centru al lumii-poezie, pe care eul invocațiilor și al repetițiilor, al experimentului și exercitiului artistic, îl posedă prin apropierea de materia sensibilă a eurilor-proiecție. În spatele măștilor, poezia numită „studentească”, formă expresivă a baladei, a ciclurilor-cerc, anunță eroi și nuanțe, atitudini și arderi în sufletul descompus de încercări și nereușite. Arderea stanciană compune acțiunea prin care se modelează eul, fie prin duplicitate, proiecție în himera-subiect, fie prin identități ermetice, specifice spațiului sibian-obiect, burgul tainic cu stradelele lui, cu subtilitățile artisticului și decorului. Radu Stanca elucidează misterul, prin adâncirea strategiei de dezvoltare a tipurilor de eu, ce stăpânesc frumosul nocturn al spațiului baroc.

Experiența artisticului nu produce numai iluzie, ci încorporează un act sublim, specific, calculat al ideii de a descoperi, în taină, perfecțiunea, de a-i da o judecată, o prefacere, o soluție complementară. Eul reflexiv se interpretează prin cunoașterea altui eu, genericul himeră-fantasmă: „Un poet este slujitorul forțelor interioare misterioase și secrete. Ele nu vin din exterior, ci din interior, dar acest interior este ca un exterior căci poetul nu-l cunoaște. Posedăm în noi cantități de «eu» necunoscute, și un eu superficial – care, iată, în mare parte din timp ceilalți ne judecă prin prisma acestuia –, este însărcinat să fie interpretat de aceste «euri»” [4, p. 17]. Limbajul completează existența poeticului cu sensuri-forme accentuate, actualitatea teatralizează realul, burgul sibian al prefacerilor, prin faptul că „poezia se inserează pe bună dreptate ca *experiență poetică*” [8, p. 29]. Actul estetic compune un discurs din exterior, din perspectiva eului-alchimist, al eului-poet-student al cărui joc-exercițiu alchimic sugerează, pe de-o parte, deghizarea artificială, corydonescul, pe de altă parte, masca, iluzia, himera. Sensul imprimă poemului lui Radu Stanca o structură de imagini, de atitudini și de stări revelatoare pentru reprezentarea eului, un eu care coboară în

spațiul de acțiune al realului, al misterului, acolo unde balada lasă locul neobișnuitului, iar cântul celui al reflexivității. Vocile eului, interioare și exterioare, sunt unde ce modifică, atât extazul, realizarea, împlinirea unui deziderat, cât și agonia, pierderea nu doar a iubitei-muză, himera născătoare de nedefinit, de nefiresc, de improbabil, ci și a identității, a dublului. Dintr-o identitate diferită de cea a personajului-erou-corydonesc, eul-matrice observă o coagulare de sensuri imprecise, un mister care „de două nopți” devine recognoscibil „prin vâl de fum”, amplificând așteptarea, ce nu se sfârșește în spațiul stradelor, ci în cel al tânărului „ciudat de peste drum”.

Povestea nu descoperă tipul-himeric al neajungerii la soluția comprehensiunii. Presimțirea stranie, care apasă pe eul-identitate-matrice, nu dezvăluie o justificare a alegerii, ci, mai mult, propune alchimia-poveste a conflictului imaginar dintre eul-poet-student și reflecția exercițiului de laborator, figura himerică a morții. Tanaticul se manifestă în motivul dublului. Astfel, imaginarul eului-identitate nu e numai sens, e și himeră, spectacol al măștilor, prin care se reprezintă ipotetica întâmplare. Dispariția poate fi percepută ca devenire a unui construct-uman, fantasmă-singulară. Dinamismul poeziei stanciene este actualizat vizual, „nu-l mai zăresc”, așadar, intervine o criză care ocupă spațiul ermetic al poeziei, încifrate în mister. Obsesia tainei nerecuperării rămâne să evalueze și să elucideze, să descifreze mesajul ascuns pe străzi, „pe sub crenele”. Negația valorifică imaginea-himeră atât prin tânărul eu-poet-student, pierdut în „ceva” ce nu se distinge, cât și prin dorința interogativă de a afla ce s-a întâmplat, de ce existența acestuia este inflexibilă, impersonală, organic recuperată în singurătate, în presimțirea care apasă.

Reflecția asupra rolului jucat de actorii-personaje ai textului liric diversifică materia din care se concepe iluzia, fapt pentru care „poezia se afirmă drept căutarea identității profunde a subiectului” [1, p. 27], recuperare a sinelui-subiect prin reflecția în sinele-dublurii. Tânărul ciudat de peste drum întruchipează imaginea-himeră a subiectului, complex și complet, prin care se justifică urmărirea sinelui-dublu „furat de gânduri”, „singur, singurel”. Actul acesta transpune în scenă enigmaticul, stranietatea căutării sfârșite în afara spectacolului, dincolo de formă, gest și mimică. Absența personajului-erou-corydonesc semnifică un gest neînțeles,

nejustificabil. Eul-narator al experienței poetice nu se substituie actului artistic, misterul este presimțire stranie, o singularitate a evenimentelor care compun spațiul și timpul, natura estetică a iluziei. Alchimia sensurilor stanciene descompune straniul întâmplării. Subiectul-obiect al provocării incipiente rezumă acțiunea din afară, cu referire la interogația sublimă despre acel „a fi” al probabilității, a ceea ce se atașează spectacolului baroc, frumusețea, spectacularul și orizontul închise în trăire și sentiment. A trăi sentimentul neînțelegerii articulează o stare iminentă de prăbușire, o imagine-teatralizată a obiectului. Eul-poet-student nu limitează aria de reflecție asupra unei dezvoltări estetice, mai mult, se manifestă un scenariu al fantasmelor-iluzii, al individului-eu nedistins, ale cărui gesturi și mimetisme, jocuri misterioase succed perspectivei neîmplinirii.

Neperceptibilă, silueta-fantasmă constituie actul artistic al reflecției asupra propriei condiții, în care se percep și se împlinesc acțiunile eului-poet-student, dar și ale personajului-erou-corydonec, în ceea ce se înțelege a exprima intuiția, dorința, interogația. Tânărul-eu-reflexiv, alchimistul-neadaptat situației reprezentării, împlinește condiția-stranie a așteptării și a focusării pe o anumită mimetizare a iluziilor. Obiectul-matrice și subiectul-eu propun tare ale poeticității, ce se sustrag sentimentului trăirii unor evenimente în singurătate, în acea solitudine a prezentului etern, continuat în „mereu” aceeași identitate-himerică a viitorului ermetic, absent, „furat de gânduri”. Acolo, spațiul este delimitat „pe sub crenele”, constituind barocul fantasmagoriilor stanciene, burgul în care umbrele se inițiază în cercuri pline, în horiri tainice, absconse, plurale:

„De două nopți, de când prin vâl de fum
Nu-l mai zăresc urcând încet spre casă
Pe tânărul ciudat de peste drum,
O presimțire stranie m-apasă.

Și mă întreb mereu: ce-o fi cu el?
De ce nu-l mai disting printre perdele
Furat de gânduri, singur-singurel,
Cotind tăcut pe străzi, pe sub crenele?”

Imaginarul poeticului-narare se reprezintă în forma poemului-cerc, în acel spectacol care deduce sensurile miticului-poveste, în care se

descoperă jocurile cu obiectele și subiectul-erou. Fantasma corydonescă se supune intenției de a proiecta umbra stanciană în nadirul-himeră, absent, neînțeles, inexplicabil, interogativ. Alchimia sensurilor se încadrează în perspectiva artisticului, ce manifestă interes pentru elementul ființării din spațiul baroc, ermetic, nedelimitat. Acolo se pândește sosirea la geam – oglinda proiectată a pluralității de scenarii și înscenări – a eului-poet-student. Ceea ce era departe devine aproape, atracție de gesturi tainice, de acte sublime, împlinite în obișnuit, în acel focar în care se despică ființa-erou în reflecții și reflexivități. Absența eroului dezvoltă morfologia verbului poetic, atât prin raportare la reprezentarea gesturilor tânărului-eu-poet-student, în grafia descrisă de proiecția himerică, cât și prin inserarea de tainic, misterios, sibilinic în activitatea de atracție a mișcării din „nu știu ce ochi străin”. Ce este straniu completează gradul de individualizare al stării și tensiunii din imaginarul cercului exterior al ispitei, un „demonic foarte”, prin care se suspendă dinamismul personajului-erou-corydonesc în unități morfologice ireale, receptive numai în matricea-burg.

Căutarea, din poezia lui Radu Stanca, evoluează spre reflexivitate asupra condiției umbrei-himeră. Miticul și taina se suprapun intuiției, unei posibile și nominale deconstrucții în spectaculosul proiect-simbol al alchimiei, în procesul ce intuieste conștiința. Ființa misterioasă este definită, pe de-o parte, de „chipul lui suav”, de materia care denunță transcendența, de coborârea în infernul propriu al eului-student, pe de altă parte, de ochiul-exterior al individului-subiect, ce privește și organizează jocul matricial, obișnuința celui care „sosea acasă pe-nnop-tat”. Eul este împins spre neadaptare, spre insuficiență a actului artistic și estetic. Alchimia jocului cu logosul determină imaginea păsării de pradă. Ipoteza comparativă a celor două perspective estetice, reflecția și reflexivitatea, denunță conștiința eroului absent, istoria probabilului alchimist, a eului-poet-student, ce construiește o strategie între cuvânt și imagine, între fugitivele himere ale sensurilor și gesturilor, trăirilor și sentimentelor. Imaginea fugară a celui care se „încuia-nă-untru” și „-și arunca pe el halatu-n grabă” denumește actul artistic și specific, complex și complet al unor semnificații-rupturi în interiorul unei poetici-teatru. Din această structură se desprinde metafora-mască a suferinței-melancolie, a dreptului de a creiona ficțiunea lirică și de a o modela. Căutarea nu suplinește, ci împlinește idealul-fantasmă,

bucuria și trăirea, incapacitatea și sentimentul adaptării și devenirii în singularitate a personajului-eu. Este apropierea de mitic, prin forțarea întâmplării-poveste.

A căuta, în formele descântate ale baladei, justifică descoperirea materiei-ludic, în mișcare și înscenare, prin teatru și ficțiune. Totul se derulează într-o alchimie de reguli împlinite în ermetic, în absent ori prin graba de a redefini proiecția în adjectivarea umbrei, pentru că: „Miticul, între timp, se manifestă în căutarea ființelor misterioase absente din cotidianul nostru” [5, p. 113]. Absența eului-poet impune intenția de a progresa în lumea-scenariu, în obiectul-burg, în care se derulează atitudini și încercări de a restitui imaginarului-narare o lume întâmplată. Povestirea încorporează, în substratul artistic, substanța unei organicități, în care se realizează poeticitatea. A sta la pândă, a urmări, din exterior, întâmplarea însumează posibilități de interpretare a jocului alchimic.

Derularea filmică fie intenționează să închidă, în ochiul străin și demonic, mutația unei fantasme, fie aduce, în planul prim, ființa nedisimulată, acționând ca o pasăre de pradă. Scenariul este focalizat pe arderea continuă în interior a procesului ce urmează a se produce. Curiozitatea este estompată, eul-poet-student se închide în lumea și spațiul lui, în spațiul în care se petrece „un nu știi” ce necuprins, nedefinit, în coordonate ale căror poli indică crearea a „ceva” ce nu poate fi comprehensibil, nici atins aievea. Ce se face, ce prinde contur, ființare, nu este ființa-tutelară, matricea-mamă, în care se confundă lucrurile și idealurile, ci este obișnuința de a reda iluziei transcendența. Sensul alchimic, poezia fantasmelor apar și dispar, în același timp, din și în starea narcotică, în care se pătrunde pentru a desluși absentul, prin contragere, prin iluzia devenită formă, contur al materiei sensibile:

„Obișnuit cu el, cu mersu-i grav,
Pândeam sosirea lui din geam, departe,
Căci m-atrăgea în chipul lui suav
Nu știi ce ochi străin, demonic foarte.

De cum sosea acasă pe-nnoptat,
Întocmai ca o pasăre de pradă,
Se încuia-năutru, agitat,
Și-și arunca pe el halatu-n grabă”

Realitatea jocului alchimic inserează starea iluziei, a fantasmelor ce denunță actul creator al artisticului. Imaginarul reflexiv, al dualității ființei corydonești, semnifică reprezentare a unui spectacol, în care umbra stanciană rămâne statică, aplecată „pe tomuri grele”, în spațiul nedeterminat al nuntirii cu necuprinderea, cu lipsa de comprehensiune a înscenării. Inițierea, în misterul mitologizant al iluziei, creează modelul-arhetip al personajului-cercetător, care caută soluția ieșirii, din materia sensibilă a poeticului, prin „fel de fel de alchimii”. Singulară este modalitatea de a reflecta asupra condiției celui care descoperă, în iluzie și fantasmă, pluralitatea sensurilor, conjuncția definită a esteticului, a cuvântului, ce proiectează simbolul-naștere în geografia materialității-ser „din care visul să ia viață”. Metafora conjuncțională a subiectului-erou se denumește în scopul unei himere imaginar-reflexive. Realitatea-obiect justifică dinamica spectacularului în ceea ce se determină „noapte după noapte, luni la rând” în textul stancian: poezia-cerc în care visul-transcendență asumă fluiditatea și himericul, în trepte-vieți, descrescătoare, artificiale. Cealaltă ființă a eului-poet-student „conduce călătorul către regiunile mortale ale Umbrei” [11, p. 65], spre starea inițiativă a traversării derizoriului.

Călătoria din poezia baladei-cerc caracterizează un Radu Stanca reflexiv și dinamic, modelând reprezentarea în lumea-vis. Visul este forma care dă sens și fluiditate poeticului, eroul este doar umbra-obiect, care se ascunde mereu și caută să redobândească un paradis pierdut, unul în care se întâmplă ceva, în care ordinea este inversată. Aceasta tocmai pentru a înțelege că, dincolo de alchimia sensurilor, există toposul-reverie, tensiunea unui lirism, ce nuanțează stările și intențiile. „Mereu cu visu-n ochi” este elementul care face trecerea de la unitatea sensibilă a materiei la materia logosului, este modelul ce divide imaginarul, coordonat de fantasmale „păianjen negru și flămând” și „sobol statornic, fără minte” – valențe ale iluziei, arderii și detașării de forma-logos. A căuta înainte notifică un lirism al încercărilor de a regăsi unitatea-centru a ficțiunii poetice, poezia stanciană a umbrelor, a șoaptelor și a căderii în infern sensibil.

Visul se încadrează în bucuria uniunii dintre artă și poveste, râvna cu care muncește eul-poet-student pentru creația sa, fie eu-feminin, fie eu-dublu și dual. Duplicitatea dintre eu și sine nu constituie numai uni-

cite, ci realizează și o împlinire complexă de atitudini și evenimente, fapte și imagini, limbaj și metaforă. Situația poetică transformă *Baladă studentească* într-o artă alchimică, o prefacere a iluziilor și sensurilor, un fel de apropiere de taina ascunsă înăuntrul, dar și în afara trăirilor. Este un vis care prelungește agonia, o prelucrează și îi redă caracterul statornic, alfabetul gesturilor neînțelese, profunde, nedelimitate. Capacitatea de a cerceta posibilitatea realității, proiectată în ficțiune, dorința de a sensibiliza materia, din care s-a creat ființa-himeră, dăinuie în spiritul personajului-erou. Sufletul său primește atât sensul alchimic al redefinirii, cât și iluzia fantasmiei, ce-și caută propria identitate în identitatea exterioară, în eul arzând aievea în alt eu, „flămând” și „fără minte”:

„Apoi, cu râvnă, pînă-n zori de zi,
Plecat pe tomuri grele, ud de ceață,
Căuta prin fel de fel de alchimii
Un ser din care visul să ia viață.

Și noapte după noapte, luni la rând,
Mereu cu visu-n ochi, căuta-nainte
Ca un păianjen negru și flămând,
Ca un sobol statornic, fără minte.”

Poezia, ca formă și sens, model și modalitate ale reprezentării se caracterizează prin așteptarea de către eul-poet-student a întâmplării povestite, a poveștii integrate în spațiul estetic, ale cărui coordonate se regăsesc în cunoașterea artisticului. Descoperirea și explorarea se întâlnesc în același centru-poematic, unde se prefac toate trăirile și tensiunile. Discursul liric primește valențe ce redefinesc ființa tutelară – eul cu simbolurile și reprezentările lui. Dincoace de scenă se întâlnește scenariul, în care misia eroului-personaj constituie dorința acestuia de împlinire estetică, de a reconstrui un spectacol ce se regăsește în conștiința artistului. Călătoria spre neajungere a fantasmelor încearcă să identifice, în superioritatea alchimiilor, materia căutată a idealului-creator, ceea ce nu se poate aplica funcției reflexive a exercițiului alchimic. Prin apropierea de arta repovestirii iluziilor, eul-poet-student redescoperă alchimia. Scenaristul-liric, cântătorul-sufleur, din structurile transcendenței în spațiul abstract al ideilor, conduce activitatea estetică către filonul liric.

Bucuria decriptării motivației estetice departe cuvântul de poezia modernă, înțeleasă ca element ce unește nu doar aventura cu trăirile, ci proiectează, în spațiul limitat de „axis” și „mundi”, realitatea ficțiunii. Ficțiunea „sui generis” a vocației de creator al matricei-personaj corydonec, din textul baladei din burgul sibian al neîmplinirilor, este un drum „incognito”, specific modernității creatoare și profunde. Deschiderea spre materialitate este încorporată în corpul-obiect al poeziei-cerc, deoarece: „Aventura poeziei moderne este deci aventură a explorării, a cunoașterii, a descoperirii” [3, p. 10]. Poanta nu dorește a se delimita de simbolica textului. Ea decriptează duplicitatea și dualitatea eroilor, absenți și prezenți. Întregul demers al poveștii baladești a lui Radu Stanca urmărește crearea unei iluzii majore, a unei întâmplări repovestite liric unui auditoriu, departe de efect și de afect. Textul stancian se încadrează în imaginea-matrice, în care fantasmemele se recuperează unele pe altele, se remodelează în vederea apropierii de intuiție, de aventura-călătorie, de subiectivitatea specifică poetului, în linia corespunzătoare a decelării și dezvoltării a „ceva” prescriș parcă. Plasarea artistică în spațiul nocturn, ermetic, din care nu se poate ieși, propune creionarea unei transcendențe, a cărei finalitate desemnează redefinirea ființei-eu-personaj. Se produce un efect alchimic, o reevaluare a situațiilor-strategii „prin zeci de eprubete”.

Actul creației ființează eul-sine prin „reflexe albăstirii”, prin arderea permanentă a subiectului-eu, din care se deduce modelul-formă al reflexiei feminine, ființa-eu „cu forma unei fete”. Noaptea creației aduce o punere în scenă a motivului visului-descriere, prezența tutelară, din structurile poemului stancian, valorifică motivația alchimică, căutarea eternă și regăsirea iluziei, a fantasmei ce unește spirit și dorință, act și trăire, sentiment și logos. Fumul, din care se iscă, se percepe și regândește proiecția artistică a eului-poet-student, tinde spre realizarea unei scenete-poante prin apariția himerei, prin traversarea timpului baroc, a spațiului care deconstruiește identitatea. Matricea-identitate configurează, prin lichidul din care se naște spectacolul estetic, povestea lirică a fetei cu „păr lung, de abur pur”, experiență a unei materialități înăuntrul mitului – mit „sui generis” al ființării, al bucuriei de a reda spiritului trăirea și singularitatea, entuziasmul și împlinirea. Negura „dansând jur împrejur” completează sinonimia lirică a frumosului estetic, a obiectului ce motivează siguranța înscenării corydonești, a jocului cu formele

de plastilină ale sensului, un joc de șah sfârșit într-o „profuzie stranie de voaluri” – sublim act al prefacerii, al ascunderii în spatele măștii.

Spațiul romantic nocturn este reflexiv și oglindește erotizarea mascată a dorului și dorinței. Numai în acel timp și loc se pot deduce iluziile fantasmelor, limbajul ce însuflețește trăirea. Întâmplarea creației, din ludicul dansant, conține un lirism al regândirilor unor scenarii, dar și sugerează expresivitatea contextuală a remodelărilor din exterior, din imaginarul ale cărei structuri impun rafinament, implicare, atitudine subiectivă și plurivalențe interpretative. Funcția limbajului devine morfologică prin duplicitate, prin dublul proiectat departe, într-un „undeva” care justifică situația propriu-zisă, stranie, neînțeleasă, „din ce în ce mai dens”, „din ce în ce mai mult”. Astfel, textualitatea discursivă nu asumă, ci aprofundează un cerc de imagini ce irump în spațiul camerei-matrice, unde tânărul eu-poet-student continuă joaca, în și prin poantă, în și pentru muza-himeră „cu sânii goi, săltând ca niște valuri”, ființa-eu-feminin, statică și ideal conceptual. Experiența, pe care „o făcu în fiecare noapte”, construiește, în interiorul structurii artistice, un arhetip al proiecției eului-personaj al jumătății feminine.

Modelul-cuplu plasează strania întâmplare în concept al repetării, la nesfârșit, a unui scenariu, care se întâmplă din dorință și reprezentare. Alchimia sensurilor, din poezia stanciană, transmite o realitate, transformată în mască, prin plasticitatea imaginilor, vitalitatea și asumarea actului alchimic al instituirii cuplului erotic în fantasmă. Amintita experiență a alchimiei „incognito”, a sensurilor și imaginarului himeric, din care transcend iluziile, coordonează întreaga horire corydonescă interioară dintre eul-poet-student, personajul-erou individual, reflexiv, tutelar în remodelarea propriei identități, și eul-feminin, masca imaginii-centru, în care se derulează sensul și iluzia. Ecuația și conjuncția oglinirii, în spațiul și timpul lipsite de coordonate, în noaptea baladescă intuiesc desfășurarea discursivă, materialitatea și nuntirea sinelui cu experimentul, a golului cu existența:

„Și iată că-ntr-o noapte izbuti!
Căci distilat prin zeci de eprubete
Lichidul cu reflexe albastrii
Iscă un fum cu forma unei fete,

O fată cu păr lung, de abur pur,
 Cu sânni goi, săltând ca niște valuri,
 O negură dansând jur împrejur
 Într-o profuzie stranie de voaluri.

De-atunci, apoi, din ce în ce mai dens,
 Din ce în ce mai mult, la ora șapte,
 Această experiență fără sens,
 El o făcu în fiecare noapte.”

Exercițiul poetic al lui Radu Stanca, din poezia *Baladă studențească*, deschide o călătorie spre centrul axei toposului umbrelor. Prăbușirea eroului-personaj-corydonesc inițiază un discurs, prin care se evocă stările, care marchează eul-narator-poetic în exterior, neimplicat decât vizual în ce ceea se petrece în camera-matrice a alchimistului. Apariția necunoscutului personaj, cu „trup înalt, albastru, sublunar”, semnifică un mister ce nu se elucidează. Se aprofundează intenția de a bulversa cadrul ermetic, în care se derulează acțiunea de configurare a idealului feminin. Camera-laborator este locul în care se desfășoară întâlnirea dintre himera-necunoscut și eul-poet-student, un moment ce reprezintă destrămarea a identității și a liniștii care guvernaseră până atunci. Logica și argumentul de a deconstrui paradisul-matrice sunt determinate de modul în care se îndepărtează organicitatea gestului și obsesiei. Domnul solemn în frac urmărește să revindică identitatea și condiția eului-poet-student prin balada povestită și înscenată. A pătrunde hoțește, pe lângă „geamul tocmai desfăcut”, singularizează întregul demers de a restabili o situație stabilită prin valențe proprii iluziilor și fantasmelor stanciene. Vocile interioare ale eului-poet-student îl provoacă pe acesta la o altă cădere în abisul ermetic al dorințelor, al sentimentelor din cuplul erotic, himera lirică nu controlează pe de-a-ntregul spiritul iscat din fum și negură.

Absența nu poate înlocui bucuria și necesitatea poantei din spatele cortinei. Pânda, la care se dedă personajul-himeră, „pândindu-l prin unghere”, altul decât creatorul alchimiei sensurilor și iluziilor, se contextualizează prin arderea metaforei. Subiectul-eu și obiectul-matrice deconstruiesc imaginea-feminin tocmai pentru a se putea percepe, dincolo de scenă și cortină, caracteristica verbului tăios, aspru, reflexiv. Calitatea adjectivală a poeticului este dată de dinamica și vitalismul care succed artificului

estetic. Neliniștea și așteptarea, orizontul de cunoaștere și abstractul, absconsul, ficțiunea povestită și poezia formelor-cerc anunță apropierea de comunicare, de dialog între protagoniști. A vorbi delimitează o ceartă între eu și sine, pentru că aspectul acesta al izolării eului-narator este pus în discuție pentru a nu lăsa nicio urmă de împlinire completă a eului-lector, „ce-or fi vorbit nu știu”. A nu ști despre ce s-a vorbit, a nu fi parte integrantă a matricei-baladă sugerează un anume tip de delimitare a limbajului de acțiune. Este o prefacere subiectivă a inițierii prin creație, este intuiția unui incipit nou, relativ ca formă și conținut, un neajuns al intrării în spațiul artistic, o tensiune între eu și sine.

Ceea ce se știe este numai evocarea unui eveniment la care, actor exterior, eul-narator este absent din matricea-cadru. Acesta este, involuntar, spectator din afara cortinei, din imensul auditoriu, nedeslușit, nedelimitat, însă, plural, prin atitudini și descriere a trăirilor celor implicați în jocul auctorial, „știu doar atât / Că timp de ore-ntregi, ca niște pete”. Umbrele „ciocnindu-se urât” sunt limita dintre „axis” și „mundi”, sunt cadrul organic în care se materializează discuția, precum și principalul motiv de a pătrunde într-o altă stare. Reveria se petrece dincoace de halucinație, este starea absentă, neliniștea, îngrijorarea, „ca niște pete”, proiecția în spațiul de acțiune al scenariului. Profunzimea și subtilitatea eului-narator se integrează în topusul ideatic al cercului fără ieșire. Procesul alchimic se dezvoltă poeticului, prin ficțiunea povestită ori întâmplarea lirică.

Corydonescul ia locul cercetătorului, alchimistului care caută piatra de temelie a ființării, a negurii din care se creează eul-feminin, posibilitatea de feminin, din și prin transcendență. Umbrele, care „creșteau imens la mine pe perete”, circularitate a sensurilor, ce se caută și se regăsesc în acel „continuum” al teatralității, în și prin mască, transpar din ficțiunea imaginată de eroi-eu, ale căror jocuri duplicitate își dezvoltă intențiile, scopurile, abia, la final. Atunci întregul-corp luminos al năzuințelor se transformă, prinde contur, devenind fantasmă, durere, suferință, neîmplinire. Târziu, într-un timp prezent, continuat în afara scenariului, dublat de intenție și de interpretare, activitatea străinului, malițios și cuprins „de-o furie fără-asemănare”, dezlănțuie o ultimă încleștare, un gest vindicativ, împotriva eului-poet-student, rostogolind „fiolele pe jos”. Este un gest prin care textul stancian rupe, definitiv și iremediabil, logica dintre eu, sine și erou-personaj. Prezența himerică a acestora nu este decât un tip liric arhitectural al

simbolului alchimic, al senzațiilor care cuprind, ca într-un act primordial al materiei organice, fantasma ca sens, poezia ca model.

Distrugerea percepției și reflecției asupra condiției și statutului rămâne sublimă, provocând suferință, durere. Idealul nu rămâne nici măcar suspendat, ci se deconstruiește până la eliminare, extincție a sensurilor și gesturilor, într-o alchimie de fum și negură. Întâmplarea povestită, a căutării și găsirii identității pierdute, imaginea jumătății-feminin este „zdrobită” „cu sete în picioare”. Rămâne, astfel, lipsită de prezența unui ideal, de acel eu-subiect care provoacă eul-protagonist la reevaluare a propriei condiții, a încercărilor de a desluși taina, mitul, spectaculosul scenariu al echilibrului dintre eu-sine „sui generis”. Identitatea, descoperită în imaginea cuplului-erotic, devine ipostază a realității petrecute în camera eului-poet-student, după lupta dintre limbaj și dinamism, dintre existență și condiție, „Albastrul fum cu vis pierea-n tăcere”. Visul, care piere în silențiozitate dezarmantă, imposibilitatea de a reda propriei trăiri identitatea, alta decât cea a himerei-feminin, eul-corydonec, cu scenele și scenariile sale, nu sunt decât urme adânci, lăsate în „anima” studentului „mut de durere”, unități textuale ale metaforei deconstrucției logosului, prin inițiere. Finalitatea luptei, dintre iluzie și fantasmă, dintre eu și sine inițiază o ruptură în matricea-poem. Pierderea identității, a jumătății feminine, transcendența în lumea umbrelor lui Radu Stanca, barocul sibian al întâmplărilor, povestite și repovestite, vin în întâmpinare ca un ideal al ființei tutelare. Ființarea este subiacentă, locul personajelor-eroi fiind să distrugă norma, prestabilită ori dobândită, prin jocul alchimic:

„Un trup înalt, albastru, sublunar,
Un sul de-argint, subțire ca un vaer. [...]

Un domn solemn, în frac, necunoscut,
Ivit – dar nu știi cum – în încăpere
Pe lângă geamul tocmai desfăcut
Îl aștepta pândindu-l prin unghere.

Ce-or fi vorbit nu știi, știi doar atât
Că timp de ore-ntregi, ca niște pete,
Umbrele lor ciocnindu-se urât
Creșteau imens la mine pe perete.

Într-un târziu străinul malițios,
Cuprins de-o furie fără-asemănare,
Rostogoli fiolele pe jos
Și le zdrobi cu sete în picioare.

Apoi ieși pe geam satisfăcut
Lăsându-l pe student mut de durere,
Pe când pe sub pervazul desfăcut
Albastrul fum cu vis pierea-n tăcere...”

Finalul poemului *Baladă studentească* articulează latura tragismului. Se înfăptuiește, așadar, taina care însuflețește fiecare gest al eului-poet-student. A înfăptui drama, în structurile lirice ale lui Radu Stanca, simbolizează sfârșitul jocului alchimic, un sfârșit ce urmează a deschide o altă taină. Spectaculosul scenariu al poeziei se închide în cercul din „noaptea-aceea neagră” – poezia fantasmelor, ce se caută pretutindeni și nicăieri. Eul-narator al lirismului, din balada studentului-alchimist, marșează pe coordonate reflexive și intuitive, nu are cunoștință de ceea ce s-a întâmplat cu eul-poet-student, „vecinul meu ca scrumul,” nici nu dezvoltă o dinamică a horirii, în care să se reformuleze plecarea în zori „de timpuriu”, nici dacă tanaticul a învăluit ființa, în căutarea ființării. A căuta zadarnic fumul devine, în poemul stancian, finalitatea unei acțiuni și a unei intenții, reflectate în materia organică a ficțiunii lirice. Starea de visare și reverie determină trăirea sau moartea în imaginarul necuprins, golul, vidul.

Existența eului este dată de iluzie, numai aceasta poate împlini dorința de a continua să reflecteze asupra condiției și naturii, a misterului care dezlănțuie fuga, depărtarea. Poezia modernă revendică, astfel, cadrul visului romantic al baladei din discursul liric al lui Radu Stanca. Obiectul-materie sensibil, individual, singular pare a se sustrage alchimiei sensurilor, pentru că improbabilitatea, incertitudinea, nesiguranța valorifică idealul feminin, eul-corydonesc ori vocile misterioase, auctoriale, neînțelese ale auditoriului. Acel „sau poate”, alături de negația „n-a fost decât”, concepe tainica funcție a cuvântului de a proiecta în vis lumea-matrice a iluziilor, himerelor, deoarece stările halucinante pun în abis un întreg univers, în care

totul înseamnă răspuns la posibilă întâmplare, povestită, repovestită liric, artistic, sublim. Încercarea, prin care trece eul-poet-student, dar și eroul-personaj-corydonesc, realizează utopia unei lumi-cadru, este sentimentul trăirii în și prin intermediul artisticului, este creația stării de redare a fiecărei posibilități de interpretare a gesturilor în toposul-mimesis al realității imediate. Creatorul de logos și limbaj, de intuiție și materie se transformă, se ascunde și preface. Încercarea de „lâng-un manuscris” nu unește, ci divide, împarte.

Sfârșitul, „Într-un amurg cu vânt și febră mare”, nu elucidează misterul, ci îl prelungește, îl reconsideră, îl pregătește pentru un alt început, nu alchimic, nu al bucuriei și al tainei din camera eului-poet-student, ci, mai curând, se produce o revenire la condiția clasică a artistului și artisticului, a verbului prezumtiv. Idealul eului-poet-student este inclus în construcția poetică a iluziei și a fantasmelor, în starea generată de halucinație sau de visare. Utopica reprezentare a fumului rămâne himeră a „ceva” ce nu s-a încadrat în arhetipul stancian al cuplului, integrat în fluiditatea erotică. Finalitatea discursivă, din forma estetică reflectată într-o „baladă studențească”, constituie un poem despre sensul unor iluzii, despre dorință și așteptare, despre alchimia ce regăsește aceeași absență în spatele universului burgului sibian. Întregul demers închide poezia stanciană în model și modalitate, în reflecție și autenticitate. Finalul nu reduce tensiunea, ci o amplifică prin rolul creator al artisticului. Visul ori halucinația, spectacolul ori materia devin un tot unitar, în care eul-protagoniști este colectiv, implicat și dăruit mimesisului, reprezentării ce își rescrie identitatea, în spațiul și timpul baroce, în orizontul fără nuanțe ori valențe, doar cu un echilibru prelungit în gol:

„Din noaptea-aceea neagră nu mai știu
Nimic despre vecinul meu ca scrumul
Poate-a plecat în zori, de timpuriu,
Poate-a murit căutând zadarnic fumul

Sau poate totul n-a fost decât vis
Ori vreo halucinație pe care
Am încercat-o lâng-un manuscris
Într-un amurg cu vânt și febră mare...”

Bibliografie

1. Christine Andreucci, *La poésie française contemporaine: enjeux et pratiques*, 2003. Disponibil pe Internet la adresa: <http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/4370.pdf>.
2. Laurence Bougault, Wulf, Judith, *Préface la Formes et normes en poésie moderne et contemporaine*, Rennes: Stylm de l' A.I.S., 2011. Disponibil pe Internet la adresa: http://www.styl-m.org/pdf/Bougault_WulfFORME-SETNORMES.pdf.
3. Daniel Briolet, *Lire la poésie française du XXe siècle*, Du-nod, Paris, 1997.
4. Jean Cocteau, *Sur la poésie*, Tournai: La Renaissance du Livre, 2001.
5. Djah Célestin Dadie, *Typologie de la délectation amoureuse dans le recueil Alcools du „Mal-Aimé” Guillaume Apollinaire Le*, Burkina Faso: Revue du „CAMES” – Nouvelle Série B, Vol. 007, Numéro 2-2006 (2ème Semestre). Disponibil pe Internet la adresa: <http://greenstone.lecames.org/collect/revu/index/assoc/HASH0132.dir/B-007-02-107-119.pdf>.
6. Alessandro de Francesco, *Pour une théorie non-dualiste de la poésie 1960-1989*, 2013. Disponibil pe Internet la adresa: http://www.paris-sorbonne.fr/IMG/pdf/position_these_defrancesco.pdf.
7. Alexander Robert Dickow, *Le Poète en personnes: mise en scène de soi et transformatiouns de l'écriture chez Blaise Cendrars, Guillaume Apollinaire et Max Jacob*, 2011. Disponibil pe Internet la adresa: <https://rucore.libraries.rutgers.edu>.
8. Daniele Gaio, *Le paysage comme fragmentation de l'esthétique de la nature à l'époque contemporaine*, 2014, Disponibil pe Internet la adresa: http://amsdottorato.unibo.it/6610/1/Gaio_Daniele_Tesi.pdf.
9. Roman Jakobson, *Huit questions de poétique*, Paris: Seuil, 1977.
10. Isabelle Marc Martinez, *De la poésie avant toute chose: pour une approche textuelle des musiques amplifiées*, Espagne: „Synergies”, Nr. 4, 2011.
11. Gisèle Vanhese, *Poésie et connaissance nocturne chez Lucian Blaga et Yves Bonnefoy*, Cluj-Napoca: „Studia Universitatis Babeş-Bolyai – Philologia”, LIV, 2, 2009.
12. Sandrine Zimbris, *La poésie et l'intimité ou l'identité et l'être au monde*, 2010. Disponibil pe Internet la adresa: <http://epublications.unilim.fr/theses/2010/zimbris-sandrine/zimbris-sandrine.pdf>.

Petru URSACHE

N. Iorga despre frumos în arta populară (I)

P. U. – etnolog, estetician și istoric literar (15.05.1931-07.08.2013). Professor Emeritus al Universității „Al. I. Cuza”. Autor al mai multor volume, între care: *Antropologia, o știință neocolonială* (2006), *Etnosofia* (2006), *Camera Sambô. Introducere în opera lui Mircea Eliade*, ediția a doua, revăzută și dezvoltată (2008), *Istorie, etnocid, genocid* (2010), *Eroshantos la Cezar Ivănescu* (2010), *Miorița. Dosarul mitologic al unei Capodopere* (2013, 2015), *Etnosofia* (2013), *Etnoestetica* (2014), *Etnofrumosul sau cazul Mărie* (2014), *Moartea formei* (2014), *Antropologia, o știință neocolonială* (2014), *Mic tratat de estetică teologică*, ediția a treia (2016), *Omul din Calidor*, ediția a doua (2016). Îngrijește peste douăzeci de antologii și ediții critice, unele în colaborare cu Magda Ursache.

Există scriitori importanți, chiar de primă mărime în istoria culturală a omenirii, de la Ovidiu la René Descartes, de la Dante la Im. Kant, de la Nietzsche la Arthur Rimbaud, a căror operă, în parte, a fost întrecută ca volum și întindere de cantitatea studiilor ce li s-au consacrat ulterior, indiferent dacă s-au făcut cu bună intenție ori cu viclenie. Când exercițiul receptării și cunoașterea au ajuns la un anume grad de sașietate, semnele venind din două direcții: a) nu se mai poate adăuga nimic în legătură cu Dante; totul este lămurit, drept urmare nu ne rămâne decât să scăpăm de obsesia lui, imortalizându-l în *opere complete*; b) „astăzi”, deci după o trecere de vreme, „nimeni” nu mai are gust pentru Dante. Creatorii în cauză, oameni de geniu, respectați și divinizați la „timpul lor”, devin bunuri comune. Ei nu mai ridică probleme în privința înțelegerii lor, aliniindu-se cuminte într-o anume ordine de gândire, didactică și vulgarizatoare: clasicism, romantism, modernism, postmodernism, în cele din urmă, *vechi / nou*. Posteritatea poate fi liniștită: și-a făcut datoria.

Nicolae Iorga nu se încadrează în niciuna dintre situațiile semnalate, pentru cine este dispus să înțeleagă logica și ordinea culturii. Nu se poate spune că s-a scris „mai mult” decât a reușit să aș-

tearnă pe hârtie marele istoric, deși opera sa i-a preocupat intens pe autori cu temeinică pregătire profesională și cu vocație; totodată, s-au înființat institute și catedre universitare care-i poartă numele, s-au deschis muzee și case memoriale de profil, au fost redactate numeroase studii monografice, teze de licență și de doctorat. Dar nici nu se poate spune că s-a ajuns la o receptare „supra saturată”, eventual mulțumitoare și corectă în ce-l privește pe unul dintre cei mai mari istorici ai lumii. A rămas, am zice, „nealinat”. Este o anomalie de care se face răspunzător eșalonul politic și politizant al istoricilor, fie români, fie străini. Din păcate, mai poate fi semnalată încă o anomalie: numele istoricului revine adesea în discuție, chiar și în ultima vreme, însă cu intenția *programată* de a i se găsi greșeli impardonabile de care, în fond, ori sunt alții de vină, ori țin de aspecte secundare privind viața omenească a profesorului și cărturarului Nicolae Iorga.

Situația de criză și de receptare cred că ar putea fi depășită dacă s-ar pune preț pe tipul de gândire profesat în totalitatea scrierilor sale, indiferent de calitatea și de sobrietatea lor științifică; fapt explicabil, deoarece nu toate se ridică la aceeași cotă valorică. Știe toată lumea: Nicolae Iorga nu a fost un istoric în sensul obișnuit al cuvântului, adică legat numai de arhiva de documente, numai de o anume epocă sau perioadă de timp. El nu s-a manifestat doar ca pur medievist, să spunem, nici ca autoritate indiscutabilă în problema lui Horia, cel tras pe roată, sau în problema domniilor fanariote, a sturzeștilor ori ghiculeștilor, deși era neîntrecut când se ivea prilejul să vorbească despre toate astea. De altfel, pentru fiecare domeniu în parte, s-au găsit istorici care să-l și întrecă. Dar numai el și numai el, cel puțin la noi, era atras de spectacolul totalității vieții omenești, putea să surprindă curgerea existenței în perspectivă universală, pe toate palierele de manifestare ale spiritului creator și într-un mare complex de „chipuri și icoane”. Să nu uităm că pe masa de lucru, când a venit clipa tragică și fatală, se afla în desfășurare imensa carte despre istoria universală a omenirii, rodul unei vieți zbuciumate de om „așa cum a fost”.

Într-un cuvânt, principiul unic și fundamental de gândire care-i străbate toate scrierile, indiferent de domeniu, lege domnească, religie, școală, bătălie armată etc., este aceea a *integralismului*. Toate se află sub semnul mai ascuns ori mai manifest al unei năzuințe paideumice, care nu se raportează strict la un anume loc și popor, la un Geist și Volksgeist, cum credeau reputații filosofi ai culturii germane (ca Leo Frobenius),

ci angajează, deopotrivă, ca în cosmogeneză, și timpul. Așadar: oameni și locuri în marea lor aventură lumească și istorică. Un zapis domnesc, o așezare sătească și „de obștie”, o troiță de piatră înfiptă la o răscruce de drumuri sunt *documente* de valoare egală. Ele trebuie culese și puse în ordine, certificând izvorul de viață vie care s-a scurs din secol în secol. Pentru el, ca istoric total, o broderie țărănească rătăcită într-un pod de casă veche este la fel de semnificativă (nu spun „importantă”) ca o catedrală gotică. Pentru că, în tezaurul de semne, în reprezentările stilizate, în linie și culoare, autorul identifică urme din îndepărtate timpuri cucuteniene, fapt confirmat și de specialiștii mai riguroși în paleoartă ori etnografie; în același timp, i se relevă rezistența spirituală a carpatincilor care au străbătut, în chip de păstori și de plugari, întunecatului mileniu al năvălirilor barbare și au ieșit la suprafața lumii europene. Iată cum materialul etnografic devine călăuză pentru istorie.

Același criteriu al *integralității* urmează, pe cât mi-a fost posibil, să călăuzească și paginile lucrării de față. Se cuvine să spun mai întâi că, de regulă, mulți dintre cercetătorii operelor lui Nicolae Iorga, folcloriști, etnografi, specialiști ai artei populare, au privit lucrurile sectorial și de pe poziții subiective. De pildă, tema eposului folcloric, cum o vedea patriarhul de la Vălenii de Munte, a dat multora bătaie de cap: folcloriștii au pretins să se aducă îndreptări absolutizând criteriul poeticului, ceea ce însemna o abatere regretabilă de la intențiile istoricului. Istoricii de artă au tratat studiul lui Iorga *Arta populară în România* separat de industriile tradiționale, de obiceiuri, de istorie. Toate acestea au dus la simplificări nedorite, la impresia că autorul s-a afirmat ca un diletant, că ar fi lipsit de originalitate. Adevărul trebuie căutat însă pe linia directoare a istorismului și a integralismului. De aceea, *sumarul* acestei lucrări a încercat să adune datele (mai bine zis „diversul”: baladă, ceramică, port, așezare rurală etc.) sub semnul bi-unității integratoare *cultură și civilizație*. În acord cu intenția marelui cărturar, am încercat să pun în evidență mai curând mișcarea liberă a formelor de viață, în curgerea și prefacerea lor multiseclară și mai puțin statismul etnografic și muzeistic obișnuit în scrierile academice.

Facultățile de gândire ale istoricului Nicolae Iorga sunt puternic ancorate în fapta umană, au o bază ontologică și comportamentistă. I-au displicut speculațiile sterile, jocurile sofisticate ale ideilor în abstrac-

țiunile lor ispititoare, dar care, prea adesea, eșuează în amăgire și în afara existenței, mai precis, dincolo de om ca umanitate, ca simbol al cosmosului, entuziast făuritor de valori utile pentru sine și pentru ai săi. El nu avea ceea ce se numește în modernitate un *hobby*. Credea că un asemenea cuvânt și, mai ales, angajarea în direcția tipului de discurs indicat de termenul în speță i-ar fi provocat, pur și simplu, oroare: să te izolezi în chip ostentativ într-un subiect limitat, pentru a semnala cu jubilație amănuntele cele mai ne semnificative și mortifiante nu poate fi decât o simplă acrobație, un exercițiu de asfixiere spre propria-ți pagubă. Nu încapе îndoială: Iorga era un mare inventator de teme, de toate dimensiunile și întinderile, pe care și le includea în agenda de lucru fără să-i pese de dificultatea abordărilor care, nici ele, nu se lăsau multă vreme așteptate. În gândirea lui mereu activă și creatoare, chiar lucrurile mici capătă dimensiune, valoare. Vorba lui Dionisie pseudo-Areopagitul, rostită când încerca să lămurească în termeni apologetici tainele creației divine: „micimea” nu are sens și suport, nici în accepție creaturată, nici relevantă. Dincolo de puterea noastră de receptare, limitată și catafatică, ea se încumetă să se asemene cu măreția și cu infinitatea: „Despre Dumnezeu se spune că este mic sau subtil, fiindcă e în afară de orice mărime și distanță și fiindcă străbate fără piedică prin toate (...) Această micime nu are cantitate nici calitate, nu e țintă, e infinită și nemărginită, cuprinde toate, dar nu e cuprinsă” (Dionisie pseudo-Areopagitul, *Despre numele divine. Teologia mistică*. Traducere de Cicerone Iordăchescu și Theofil Simenschy. Postfață de Ștefan Afloaroai. Institutul European, Iași, 1993, p. 125).

Și pe Nicolae Iorga îl vedem adesea relevând amănuntul din cele mai îndepărtate afunduri de istorie și de uitare, ca să-i redea viață, să-l ridice la lumină spre o nouă cunoaștere și înțelegere. Ca în mitul „eternei re-întoarceri”, lumea veche, de demult, din cine știe ce „începuturi”, prinde viață, reîntinereste, „se modernizează” în gândirea marelui istoric și vizionar, stăpânită de cosmologie, de antropogonie, de istoriologie, de culturologie. Am citat direcțiile principale între care s-a împărțit (și împlinit) personalitatea sa veșnic în mișcare creativă. E drept, i s-a dat să se manifeste în formă și în literă în spațiile ultimelor două, istoriologia și culturologia; de primele universuri și domenii, cosmologia și antropogonia, se bucura doar ca de o moștenire venită în linie directă din partea unui geniu mai mare care l-a precedat și pe care Iorga s-a hotărât

să-l urmeze după toate semnele pe care le putea înțelege, cu puterile și în limitele sale de ființă muritoare. De aceea s-a considerat totdeauna un „chemat” și un slujitor în folosul umanității și al neamului său. Este aici un dram de „scrânteală” în gândire, tipică apostolilor și geniilor. Avem motive să credem că opera lui încă rămâne un exemplu de gândire necuprinsă, adică e „nemărginită, cuprinde toate, dar nu e cuprinsă”.

Omului Iorga îi stă bine la catedră, în fața studenților, nu a parlamentarelor, nici chiar în fața colegilor din incinta Academiei, cu toate că acolo era socotit, în unanimitate, un supraom. În sala de curs era altceva. Era locul unde se simțea ca acasă, era într-adevăr profesorul cu conștiința deplină că avea o misiune înaltă, că trebuia să ia totul de la început și de la „nimic”, pe cont propriu, ca în geneză, pentru a forma o generație bravă de tineri care să dea vigoare vieții intelectuale și țării. Găsim, e drept, puțin retoricism în această deschidere avântată a lui N. Iorga, dar își avea motivare deplină pentru că pornea din idealitatea cea mai pură, după gustul său și după inima ascultătorilor tineri care îl urmăreau cu aprinderea și loialitatea propriei vârstei. Atunci, profesorul, care nu dorea să i se rețină numele cu majusculă, Profesorul, ci modest, simplu, își revărsa ca dintr-un corn al abundenței toată bogăția minții și sufletului. Avea de unde și multe, și de toate, obținute grijuliu și sârguincios din cărți de care puțini auziseră, din călătorii imaginare pe care numai el putea să le închipuie, din drumeții îndelungi și trudnice, la schituri și mănăstiri, pentru a găsi urme de veche scriere românească, spre ținuturi unde s-au înfruntat, în trecute vremi, mulțimi de armate, pentru a lua cunoștință, la fața locului, de fala ca și de jalea domnitorilor noștri; după cum a străbătut satele și târgurile, ținând conferințe, stând de vorbă cu oamenii vrednici, să se bucure și să participe la istoria și la viața de zi cu zi a semenilor săi.

Iorga vorbește, cu acest titlu G. Călinescu îl înfățișează pe Nicolae Iorga în capitolul consacrat marelui istoric din *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*. Vrea, parcă, să ne spună că se cuvine ca toată suflarea, toată ființa să asculte cu luare aminte verbul sonor al istoricului, plin de har și întemeietor de fapte bune, frumoase și, tocmai de aceea, temeinice. Era și vremea de asemenea natură: oamenii adevărați își găseau rostul în munca dezinteresată și generoasă, spre binele obștesc și al națiunii. Să ne imaginăm momentul 1900, doar după câteva

decenii de la prima Unire și după Războiul de Independență. România devenise stat constituțional, european, liber și cu dorința ardentă de a-și afirma potențialul de valori, de a-și dobândi un loc meritat printre națiunile civilizate. În aceste împrejurări de mare început de drum, când se ivea adesea riscul abaterilor de la calea cea dreaptă și glorioasă, cuvântul lui Iorga era într-adevăr auzit și ascultat de toate elitele intelectuale românești. Speranța în vremuri din ce în ce mai bune se făcea simțită în inimile tuturor.

Această experiență trăită și unică în existența noastră se repeta la cote și arderi ridicate după Primul Război Mondial și, mai ales, după Marea Unire. Iorga se menținea în prima linie, ctitor de idei și de ființă a neamului, pe care nu-l limita, în existența și în istoria lui, doar la „urmașii lui Traian și ai lui Decebal”; avea o înțelegere deschisă spre întreaga umanitate românească, spre acel component, doar în aparență pluri-etnic, însă, în esență, unit în chip ideal, și, de ce nu, exemplar, prin experiențe și năzuințe comune. Nu numai marea intelectualitate, cu toată diversitatea profesională și de idei, fapt explicabil în condițiile postbelice, îl urma în direcțiile principale, dar și alte categorii de populație, reprezentând totalitatea etnicului, de la munte la mare, de la sate la orașe. Iorga intra pe drept cuvânt în legendă, după spusa amintită: *Iorga vorbește*.

Și autorul acestor rânduri a găsit un stimulent în propoziția inspirată, crede el, din pomenita scriere a lui G. Călinescu. Firește, e greu de ținut cumpăna dreaptă după atâta scurgere de vreme de la dispariția marelui istoric, mai ales că s-au adus, cu precădere recent, vreau să spun de la comuniști încoace, numeroase acuze nedrepte. Politica denigrărilor este o meteahnă a vânătorilor de capete și de valori, a simbriașilor în slujba unor puteri oculte. Altă explicație nu găsesc. Dar să rămânem pe poziția adevărului, adică să spunem corect ce a fost și încă *este*.

Nu cred că există dificultate mai mare pentru un începător în cunoașterea zestrei științifice grandioase moștenite de la N. Iorga, decât fixarea în subiect, adică alegerea unui compartiment anume, delimitat după presupusa lui natură, ca să poată fi stăpânit singur, matematic și în totalitate. Căci opera marelui istoric este o curgere continuă, ca o magmă cosmică: fără margini, fără hotare. Vrei să-l urmezi în problema genealogiilor domnitorilor moldoveni din secolul al XVII-lea, de pildă, și te

trezești purtat prin poveștile călătorilor și diplomaților străini în Principate, la data respectivă, receptată de N. Iorga, în mod surprinzător, din perspectiva „noii istorii” și a mentaliștilor din școala post- „Anale”, Braudel-Febvre-Duby; te interesează raporturile domnitorilor români cu Bizanțul și te vei trezi inițiat în istoria Bourbonilor; încerci un excurs prin istoria artei occidentale, pentru a urmări acele elemente care s-au revărsat binefăcător asupra culturii carpatice și Iorga te îndeamnă să admiri, deopotrivă, atât spiritul de inițiativă, de construcție masivă și orgolioasă al apusenilor, cât și ingeniozitatea autohtonilor de a da expresie și subtilitate formelor frumoase re-născute pe teren propriu, pierzându-și contururile originare și căpătând chipuri noi. Și tot așa: ai în gând cromatismul artei populare? Istoricul te trimite de zor la industriile tradiționale, la meșteșuguri fără pereche în lume, la tâmplărie, la mori de apă și de vânt, la oloinițe, la porți brodate, toate făcând parte din aceeași zonă a spiritului și anume a sensibilității artistice în variantă folclorică.

Deosebirea ar fi că apusenii au luat lucrurile vieții mai „în serios”, sub semnul pragmaticului, găsinde peste tot rosturi economice și prilejuri de prosperitate; pe când românii, mai lenți și mai contemplativi, s-au mulțumit cu priveliștea și cu existența modestă în neprielnicul anonim. Și iarăși, întinsul și puternicul segment de gândire sămănătoristă din tumultuoasa activitate a lui N. Iorga poate conduce direct, mai ales în ochii cercetătorului din zilele noastre postmoderne, la ideea că redactorul de la „Drum drept” dădea dovadă de un conservatorism deconcertant și păgubos, văzându-i pe bieții săteni, bătuți de soartă și de sărăcie, doar în pași de horă și în haine sărbătorești. Numai că, în replică, se află multe scrieri memorialistice și de călătorie prin țări străine (a fost cel mai harnic drumeț al generației sale). Conferințele despre Olanda, Spania, Anglia, Grecia, Italia sunt dovezi demne de reținut în această privință, destinate să contrabalanseze părerile privind izolacionismul patriarhal și zonal, pus pe seama autorului cu vădită intenție și exagerare.

Toate acestea, și am citat doar câteva exemple la îndemâna oricui, îl pun în încurcătură nu numai pe începătorul în probleme de istorie, culturologie, etnologie etc., ci și pe specialistul de cea mai cunoscută autoritate. Cum spuneam, cine cutează să abordeze un aspect, ales

convențional, să spunem: artă populară, cântec epic, meșteșuguri, toate aparținând domeniului mai întins al culturii și civilizației tradiționale, se mărginește doar să pună în discuție termeni și teme cărora marele istoric le-a dat o accepție deschisă, nedogmatică, definitorie nu numai pentru știință, pe care a slujit-o din răsputeri, dar și pentru (*O viață de om așa cum a fost*, București, 1934). În acea lucrare, autorul se are pe sine în vedere, ca om asemenea altora, cu bune și cu rele. Dacă am lua în considerare și opera științifică, pe lângă viața lui „de om” (după principiul unitiv și cărturăresc „omul – opera”), am constata că titlul ales de N. Iorga pentru a-și nara existența nu se suprapune întru totul realității concrete. În mentalul folcloric se obișnuiește să se spună despre cineva că a trăit ca un om și a murit ca un câine (adică a trăit în necumpătare, în risipă și în petrecere și nu s-a îngrijit din vreme de propriul sfârșit, murind părăsit de toată lumea); sau despre altul, că a trăit ca un câine și a murit ca un om (în sensul că și-a ales drept parte pentru viața trăită munca cinstită și fapta morală, așa că și-a atras, pe merit, laude și onoruri). Varianta din urmă se apropie de înțelesul pe care Socrate dorea să-l dea „omului deplin” din cetatea grecească. Istoricul român a evoluat și ca om, în accepțiunea comună a termenului, și ca Om cu majusculă; a murit ca un martir, o știe toată lumea, ca o împlinire supra („normală”) a personalității, în folos propriu și, mai ales, în folosul nostru, al multora.

1. Frumosul în arta populară

În tinerețea lui N. Iorga, aproximativ la hotarul lui 1900, categoria estetică a **frumosului** își pierduse din autoritatea de care se bucura în vremurile clasicismului glorios. Celebrul triptic axiologic, **adevăr – bine – frumos**, atât de îndrăgit în antichitatea greco-latină, se destruc-turase și devenise de nerecunoscut. Era pomenită ca simplă curiozitate și semn de erudiție propoziția carteziană „Nimic nu e mai frumos decât adevărul”, făcându-se uitată categoria binelui, rămasă fără suportul credibilității general acceptate. În zorii modernității, gustul estetic se avânta spre alte zone ale spiritului, mai puțin favorabile elaborării formelor „clare și distincte”. Totul pornise de la Kant, cel din *Critica puterii de judecată*, care pledase pentru caracterul subiectiv și în relativă independență, față de logica formală, a oricărei experiențe sensibile ori atitudini morale.

Teza atomizării tipurilor de gândire, de percepție și de experiențe sensibile avea să fie preluată, în diferite variante, tot pe linia actului individualizant, de pildă, în marele tratat de estetică al lui Benedetto Croce (*Estetica*, 1900) și apoi, cu amplificări îndrăznețe, în volumul *Poezia*, de același autor. Este vorba de ceea ce s-a numit *Intuiția pură*, adică de capacitatea eu-lui poetic, obiectiv la origine și întemeiat pe logica naturală, de a se implica și, totodată, de a lua în stăpânire mediul socio-cosmic, de a-l decupa în tipuri de experiențe sensibile (forme ale artei, mai precis, aspecte mascate ale genurilor și speciilor), imprimându-le tonalități specifice de liricitate. Nu tensiunea lirică dezlănțuită, ci posibilă temperare a emoției primare, grație intervenției eu-lui poetic înzestrat cu har, asigură șansa formei sensibile „izbutite” (Tudor Vianu). Altfel spus, opera de artă se dovedește a fi demnă de contemplație numai ca intenție pură și se ramifică în perspectivă sistemică, nu după genuri și specii, cum ne-au învățat tratatele clasiciste de retorică, ci în funcție de prestația eu-lui; toată arta demnă de luat în seamă este lirică și „frumoasă”; elementele epice și dramatice, implicate într-o măsură ori alta, o coboară către proză și către viața de zi cu zi. Ea „nu spune nimic”, adică nu angajează adevărul și binele, și tocmai de aceea merită a fi contemplată pentru sine, fără interes imediat. În acest caz, contemplarea trece drept o jucărie, o experiență cu caracter accidental; cu alte cuvinte, nu dă impresia de împlinire a ființei, de stabilitate, ca în epoca îndepărtată a tripticului axiologic: adevăr – bine – frumos.

Așa se face că tripticul axiologic a început să intre serios în disoluție și să iasă din gândirea teoretică, printre altele, și după apariția cărții hegelianului Karl Rosenkranz, *Estetica urâtului* (*Aesthetik des Hässlichen*, 1853), teză de doctorat la origine. Autorul lucrării, cu referire precumpănitoare la practica artistică de la Renaștere încoace, ducea mai departe diseminarea categorială amintită, mutând-o din sfera mai cuprinzătoare a tripticului în cea mai restrânsă, a esteticului (și a „frumosului”). Cum am spus, toate elementele tripticului intraseră în derivă, se relativizaseră, cunoșteau îngrijorătoare mutații de sens. Drept urmare, **frumosul**, categorie regentă în clasicismul artei, începea să fie în mod serios concurat de contrariul, cel mult corelatul lui, **urâtul**. Într-adevăr, acesta, ca și **răul** în raport cu **binele**, devenise deosebit de agresiv, încerca să se așeze în prim-planul vieții estetice, fie în forma lui „nudă” (semne ale infernului, ale apocalipsei, ale contrastelor romantice), fie

sub diferite măști înșelătoare, ca să se instaureze ideea modernă, cum că nu ar fi granițe reale între **frumos** și **urât**. Drumul artei moderne, prin categoriile estetice predilecte, **grotescul** și **absurdul**, nu mai cunoaște nicio opreliște.

N. Iorga nu s-a lăsat atras nici de comentariul academic și abstract care urmărea frumosul în idealitatea lui absolută (în maniera preconizată încă de Socrate din *Hippias Mayor*, unde se dorea să se facă distincție netă între **frumos** și **frumusețe**), nici în direcția „intuiției pure”, greu de sesizat și aceasta, în lirismul artei; după cum diversificarea imaginărilor artistice în epoca modernă, în forme de reprezentare tensionate și halucinante, nu era pe gustul marelui istoric. De altfel, autorul nu s-a afirmat deschis și polemic pe tema experiențelor novatoare savante, întrucât, de regulă, purta gânduri favorabile oricărei acțiuni cu adevărat creatoare și avea prea mare încredere în ființa umană ca să pună la îndoială bunele-i intenții. De aceea a păstrat tăcere, nu fără oarecare amărăciune în suflet. Nutrea convingerea că spiritul de aventură (și de zgomotoasă competiție din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și începutul celui următor) nu era suficient de înzestrat și generos pentru a duce la bun sfârșit opere durabile, destinate să înfrunte timpul, asemenea creațiilor veritabile din epoca de aur a clasicismului.

Dar nici nu se putea spune că se izola în dogmă, în canon. N. Iorga avea deplină încredere în libertatea de mișcare a spiritului creator, instalat în ființa umană aleasă, după reguli care scapă observației directe și comune. În 1937, ținea un ciclu de conferințe cu titlul general *Arta populară în România*. Era, în realitate, o expunere mai liberă și reactualizată a unui text mai vechi, publicat și în franceză, *L'art populaire en Roumanie*, sinteză a unei preocupări și mai vechi. Interesul îndelung și constant acordat artei populare arată că istoricul de meserie se afirma și aici ca specialist de primă autoritate, iar faptul nu mai miră pe nimeni. Se dovedește, într-adevăr, că aspectele de bază îi erau familiare și în consens cu cercetarea de cel mai înalt nivel, de teren, muzeistică, de bibliotecă, în latura lor descriptivă, dar și teoretică. Mai mult, Iorga era în măsură să abordeze arta populară din perspectivă eseistică, nu numai meșteșugărească, în stilul savant impus de Al. Tzigara-Samurcaș, G. Oprescu, I. D. Ștefănescu ori de autori străini, printre care Ch. Diehl, L. Bréhier, H. Focillon, reputați prieteni ai savantului român. În

mai 1937, apărea în „Neamul românesc” articolul „*Frumosul*” în concepția poporului român, care avea să fie repetat și la Radio-București, în aceeași vreme. La întocmirea antologiei *Scrieri alese despre artă* (Editura Minerva, București, 1968), articolul-conferință figurează ca introducere la cunoscutul, deja, grupaj de teme, *Arta populară în România*.

Să se observe că titlul „*Frumosul*” în concepția poporului român nu răspunde decât parțial intenției propuse. Dar, cum vom vedea, nu trebuie să fie motiv de îngrijorare, chiar dacă, deocamdată, discuția în sine este transferată pe terenul gândirii savante. Într-adevăr, din prima frază încep să apară semne de nedumerire: „În timpul din urmă s-a făcut o discuție pasionată, ceea ce scade puțința de a se înțelege cineva, mai ales când fiecare lucrează cu cuvinte, în loc să se verifice asupra realităților, cu privire la ceea ce este frumos și la ceea ce este moral în materie de literatură”. Disjunția dintre **frumos** și **bine** era o temă încă în dezbatere pe terenul artei romantice, ca și în deceniile care s-au succedat. Ea fusese lansată cu mare freamăt discursiv de către Fr. Schiller, prin celebrul studiu *Poezia naivă și sentimentală* și a continuat să rețină atenția inteligenței europene, în special germane și filogermane, pe toată întinderea secolului al XIX-lea. O discuție pe tema moralei în artă, destul de aprinsă, s-a purtat și în spațiul românesc, la sfârșit de secol, chiar sub ochii istoricului în formare, el însuși participant, nu numai spectator, la polemică. Situată în context savant, separat, să spunem, de „concepția poporului”, cum apare contrariant în titlu, se constată și în alte privințe. De pildă, în ce privește stabilirea etimologiilor. Autorul relevă cu competența lingvistului de profesie cele trei căi genezice ale cuvântului și funcția lui de vehicul semantic pe terenul romanității: *pulcher* (-a, -um), *bellus* (-a, -um) și *formosus* (-a, -um), cu evidență la franco-italieni pe de o parte, carpato-iberieni pe de alta. Dar acest aspect al discuției se justifică într-un tratat de estetică savantă. Singura reținere ar veni din direcția și, mai ales, din înțelesul pe care vrem să-l dăm sintagmei „concepția poporului”. Și chiar așa stau lucrurile.

N. Iorga nu separă realitatea frumosului din creația scrisă și „cultă” de aceea pe care o întâlnim în circuitul oralității și al anonimatului. În gândirea sa generoasă și universalistă, **frumosul** nu poate fi înțeles pe deplin decât în **integralitatea** sa. Se alătură, sub imperativul aceluiași scop umanitar, „cărțile de întrebuințare curentă” cu cele care „par mai greu

de înțeles și în mai puțină legătură cu viața”. Ele sunt străbătute însă de o scânteie divină, asemenea unei picături binefăcătoare de apă care cade de la înălțime neștiută, să învigureze vârful muntelui, dar și adâncimile pământului, „trezind acolo cea viață nouă prin ceea ce a revărsat ploaia. Pe multe scări, care nu se pot urmări, cele mai sublimе adevăruri ajung să pătrundă la ceea ce numim noi prostește, cu dispreț: poporul, mulțimea, masele, vulgul. Acolo se petrece același lucru ca și cu picăturile de ploaie în tainițele roditoare ale țărânei. Aceste adevăruri se amestecă îndată cu atâtea lucruri pe care le prefac, prefăcându-se ele înseși și dând în felul acesta o formă nouă care se va isprăvi prin roadele triumfătoare mult deasupra pământului. Ideile filosofice, morale, estetice le primește acel popor, le pune împreună cu ceea ce simțea și știa înainte de aceasta, le pune fără să voiască la transformări care vin din toate aceste înrăuriri misterioase și de aici iese ceva care, în ce privește forma, se poate întâmpla să nu aibă curățarea picăturii aceleia de apă venită din nori și poate să semene numai cu o migmă de noroi, dar produce lucruri pe care în puritatea ei picătura de ploaie nu le-ar fi produs niciodată”. (Nicolae Iorga, *Scrieri despre artă*, Antologie și prefață de Barbu Theodorescu, Editura Meridiane, București, 1968, p. 23). Alegoria dă culoare expunerii; frazele etajate lasă impresia că autorul intenționează să nu-l țină pe cititor sub tensiunea discursului riguros, dar se întrevede ideea că *frumosul* este un dar; el se primește, vine de undeva, nu se face aici și pe loc. Dacă așa stau lucrurile, N. Iorga se lasă sensibilizat de gândirea teologică, mai curând decât de cea teoretică și pozitivistă; pentru că simțirea inspirată și suprafirească, liberă de orice interes trecător, angajează toate straturile de beneficiari ai formei frumoase, căreia i s-a zis și „populară”. Desigur, ideea astfel exprimată nu se limitează la oralitatea folclorică.

Cu alegoria de exercițiu de stil și cu elogierea spiritului înzestrat și liber în mișcare, la toate nivelele sociocosmice ale ființei, s-a pregătit doar terenul pentru indicarea elementelor necesare înțelegerii unei posibile definiții a frumosului și nimic mai mult. Astfel, ca elemente constitutive ale *frumosului*, N. Iorga recunoaște ca fiind de prim interes doar armonia și *gustul*. Primul își are suportul în ideea de totalitate, probabil cosmică, de corp întreg și bine constituit din elemente componente și concordante. Autorul, se pare, deduce principiul totalității și al integralității din cosmogonie, dar și din etimologie, din latinul *formosus*, de unde s-a născut pe terenul limbii române cuvântul *frumos*, cu accepțiunea de formă, în

general, dar și de *formă sensibilă* în special. Termenul face referință la totalitate, la întreg ca formă ce se cuvine a fi admirată. Creatorul divin sau omul înzestrat cu har nu lucrează la întâmplare, ci „cu grija ca fiecare element care iese la iveală să-și găsească locul și ordinea într-un complex, de o legătură, de o potrivire, de o armonie în care pot să intre și elemente care, ele în sine, nu sunt numai decît frumoase, dar care sunt frumoase împreună”. În felul acesta își găsesc loc în sfera esteticului și *frumosul artistic*, și *frumosul natural*. Totul este ca, în ansamblu, să se întrevadă regulile unității. „Este frumos, spune autorul în termenii lui Socrate, un cer albastru, este frumoasă o pajiște înflorită, este frumoasă o figură omenească, este frumos un gest care șade bine omului și pe care îl face de multe ori, de cele mai multe ori, fără să se gândească, pe când atunci când se gândește, gestul este stângaci, fals și urât”. Formele căutate, „gândite”, programate sunt lipsite de șansa armoniei și a frumuseții. Ele se dovedesc a fi sterile, simple experiențe și, de aceea, sortite uitării. În această direcție, crede N. Iorga, trebuie judecată și arta modernă. Școlile artistice moderne sunt trecătoare, fără viață, pentru că se opresc asupra fragmentului, accidentului. În schimb: „Scriitorii și artiștii trebuie să aibă în vedere înainte de toate totalul și să întrebe neconținut dacă aceea ce introduce cineva pentru a trezi și a reține și a crește atenția, pentru a uimi prin noutate, arătând că este altfel decât ceilalți, nu strică numai izvorul oricărei frumuseți; dar dacă acel element adaos nu este în desăvârșită și dureroasă nepotrivire cu alte lucruri care se găsesc în poezia, în povestirea lui și care, acestea, venind din fondul cel adânc și adevărat, nu pot fi împiedicate de a ieși la suprafață.”

Privită din perspectiva totalității, creația are o finalitate, adică ține cu necesitate cumpăna între *frumos* și *urât*, între *bine* și *rău*, între *adevăr* și *minciună*. Tripticul axiologic este refăcut, dar în manieră universală, general-umană, unde valorile savante devin populare prin răspândirea lor generală și spre folosul tuturor, unde duhul divinității coboară în mitologie și în folclor. Fiecare își însușește valoarea după gustul și puterile sale. Dacă îl țin puterile, adaugă și el câte ceva din mult- puținul său sufletesc și imaginativ. Toate acestea se fac fără o pedagogie înaltă. Ele decurg de la sine, ca mișcarea astrelor, ca prefacerea vremii, dat fiind că obiceiurile bune dăinuie de când lumea. Nici binele, nici răul nu sunt îngrădite, dar tradiția nu are motive să se îngrijoreze, întrucât experiența arată că omul știe să treacă, de regulă, de partea binelui și a

frumosului, ocolind cu înțelepciune opusele lor, adică răul și urâtul. „În educația pe care orice mamă de la țară, orice femeie de om muncitor o face copilului ei, nu o dată se amestecă această expresie de: *este frumos* sau *nu este frumos*. În privința aceasta o femeie simplă pricepe mai mult decât acei autori de cărți pentru școlile primare în care se caută a se dovedi că o faptă morală atrage după dânsa totdeauna o răsplată, și aceasta nu face altceva decât să transforme un frumos suflet de copil, vedeți, nu mă pot împiedica de a lega de cuvântul suflet acest adjectiv frumos, într-un mic negustor de fapte bune, care întinde neconținut mâna ca să primească o răsplată, foarte bucuros când ea întrece ce a dat, ceea ce este regula oricărui comerț”.

Cum mai poate avea credibilitate distincția artificială savant/ins din popor, în comportamentul de zi cu zi al omului, indiferent de gradul de cultură? Există o linie de conduită care îi unește pe toți și care rezultă din formula dipticului bine – rău (rescrisă în alte planuri, corespondente, ale existenței: frumos – urât, adevăr – minciună). Fiecare încearcă să-și răspundă, pentru sine, la toate acestea. În estetica generală se numește *Judecată de gust*, de la Kant cetire. Ea este, de altfel, cum am mai spus-o (*Etnoestetica*, Institutul European, Iași, 1998, p. 110-115), în același ton și pe aceeași linie de înțeles cu sentința populară: „Nu-i frumos ce-i frumos. E frumos ce-mi place mie”. Iată cum se dovedește că arta savantă și arta populară își găsesc locul sub aceeași cupolă a frumosului universal. „Căci în tot ce face omul din popor la noi este totdeauna grija aceasta de a vedea dacă este frumos ori nu este frumos. Sunt lucruri pe care nu le împiedică nicio lege, pe care nu le interzice niciun regulament, care nu pot atrage nicio pedeapsă, pentru care conștiința publică n-ar găsi nicio condamnare și, cu toate acestea, lucrurile care sunt astfel îngăduite nu se fac. Nu se fac pentru ce? Pentru că nu sunt frumoase”. Dipticul bine – rău (și mai departe: frumos – urât, adevăr – minciună) stă la temelia moralei în artă, dar și a oricărei acțiuni umane. Faptele domnitorilor (nu întâmplător vede N. Iorga istoria românilor în „chipuri și icoane” „bune” – „rele”, luminoase – întunecate, înțelepte – rebele etc.), meșteșugurile, obiceiurile, scrierile vechi etc. sunt urmărite pretutindeni și sistematic din perspectiva dipticului bine – rău, spre folosul conviețuirii oamenilor în înțelegere, armonie și frumusețe. Își găsește loc aici încă o judecată populară, înrudită cu sentința de mai sus: „Ceea ce începe bine, sfârșește frumos”.

Gheorghe GLODEANU

Romanul unui om din Est

G. G. – s-a născut în data de 9.12.1957 în localitatea Carei, județul Satu Mare. În 1981, a absolvit cursurile Facultății de Litere din Cluj-Napoca. Doctor în filologie din 1996. În prezent, este profesor la Centrul Universitar Nord din Baia Mare și director al revistei „Nord Literar” din aceeași localitate. A elaborat monografii dedicate unor autori precum: Mircea Eliade, Liviu Rebreanu, Mihai Eminescu, Anton Holban, M. Blecher. Studiile sale de sinteză au abordat probleme cum ar fi literatura diasporei și a disidenței, poetica romanului interbelic și contemporan, jurnalul intim, proza fantastică, corespondența de dragoste din literatura română.

Reputat prozator, eseist și dramaturg, Ioan Groșan s-a născut în data de 3 octombrie 1954, în localitatea Satulung din Maramureș. În 1973 a absolvit cursurile Liceului „Gheorghe Șincai” din Baia Mare, iar în 1978 a absolvit Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj. Intitulată *Filmul și literatura română*, lucrarea sa de licență anticipează câteva din temele esențiale ale viitorului prozator. Scriitorul s-a format în atmosfera de efervescentă culturală a revistei „Echinox”, al cărei secretar de redacție a fost între 1974 și 1978. După absolvirea studiilor, prozatorul s-a stabilit la București. Aici participă la ședințele Cenaclului de luni și semnează constant în paginile revistei „Amfiteatru”. Vorbind despre Ioan Groșan, trebuie să menționăm neapărat și activitatea de excepție pe care a desfășurat-o în cadrul grupului literar-experimental Ars Amatoria. Scriitorul a debutat în 1974 în revista „Echinox”, dar a devenit cunoscut prin publicarea a două volume de povestiri de excepție, *Caravana cinematografică* (1985) și *Trenul de noapte* (1989). Sunt cărți de referință care au marcat o epocă și care au făcut din autorul lor unul dintre cei mai importanți prozatori ai generației sale. După 1989, asupra lui Ioan Groșan a planat prejudecata că este un autor puțin prolific, ce se risipește în eseuri,

publicistică și teatru. Ea este însă contrazisă de numărul volumelor publicate, chiar dacă ele nu s-au ridicat la valoarea primelor două culegeri de povestiri. *Școala ludică* (1990), *Planeta mediocrilor* (1991), *O sută de ani de zile la porțile Orientului* (1992), *Jurnal de bordel* (1995), *Nuți, spaima constituției* (*Jurnal de Cotroceni*) (1998), *Povestiri alese* (1999), *Planeta mediocrilor precedată de Epopeea spațială 2084* (2002), *Județul Vaslui în NATO* (2002) sunt cărțile tipărite după 1989, cărți ce țin de aceeași „școală ludică” a prozei românești, născută sub zodia inconfundabilă a lui I. L. Caragiale.

Ioan Groșan reușește să impună un stil propriu, o manieră personală de a aborda literatura. Prozatorul a fost ucenicul marilor scriitori ardeleni (Ioan Slavici, Ion Agârbiceanu și Liviu Rebreanu), dar experiența acestora este asimilată din perspectiva ironică a unui creator postmodern, ce a trecut pe la școala lui Caragiale. Dintre modelele externe trebuie să ne oprim la William Faulkner, dar ecourile de factură intertextuală se dovedesc extrem de numeroase. Talentul de povestitor, recursul la intertextualitate, tehnica cinematografică, prezența insolitului, arta regiei și a montajului, ironia, tehnica prim-planului sunt printre trăsăturile esențiale ale narațiunilor purtând semnătura lui Ioan Groșan. Autorul *Trenului de noapte* continuă bogata tradiție a prozei maramureșene, întruchipată de triada Nicolae Breban, Augustin Buzura și Alexandru Ivasiuc. Pe de altă parte, povestitorul anticipează creațiile altor prozatori legați de Maramureș, precum Horia Ursu, Adrian Oțoiu sau Marian Ilea.

Povestitorul de excepție a trăit mult timp cu nostalgia romanului, nostalgie transformată în creație prin volumul intitulat *Un om din Est* (Editura Noul Scris Românesc & Tracus Arte, 2010). În ciuda faptului că narațiunea derulată pe mai multe planuri epice dobândește complexitatea unui roman, Ioan Groșan rămâne, în esență, același talentat povestitor. Nu altfel au stat lucrurile nici cu Mihail Sadoveanu, care a fost, în toate cărțile sale, un remarcabil povestitor. Romanul conține două părți simetrice. Evenimentele demarează în octombrie 1989 și se încheie în primele zile ale Revoluției. Prin stilul său inconfundabil, Ioan Groșan are marele merit de a reda cititorului gustul pentru plăcerea lecturii. Spre deosebire de numeroși reprezentanți ai generației '80 care, teoretizând în mod excesiv, își îndepărtează cititorii, lectorul

cărților lui Ioan Groșan redescoperă lectura ca delectare. În fruntea romanului se găsește un *motto* din *Mușat și ursitorile* de Mihai Eminescu, citat ce ridică problema raportului dintre realitate și ficțiune, problema esențială în proza lui Ioan Groșan: „*El n-a fost când era, el e când nu e*”. *Un om din Est* se deschide cu meditațiile unuia dintre protagoniștii cărții, profesorul Ion Cucerzan, care este și scriitor. În ziua în care împlinește treizeci de ani, acesta face bilanțul existenței sale de până atunci. În plus, el se gândește să redacteze – asemenea lui Groșan – un mare roman. Întâmplările cărții sunt plasate într-un orașel de provincie din Transilvania, cu o populație în care se resimte din plin multiculturalitatea. Meditațiile tânărului aflat în căutarea „sensului vieții” se transformă curând într-o parodie a marilor mituri ale literaturii: scrisul, erosul, istoria, viața literară, vocația. Pornind de la o bogată și interesantă experiență personală, Ioan Groșan demitizează profesia de dascăl. În felul acesta, el se situează în descendența unui prozator de talia lui Anton Holban, extrem de acid cu lumea școlii de provincie în romanul *Parada dascălilor*. O altă asemănare cu autorul *Jocurilor Daniei* se referă la faptul că, dintre marii autori interbelici, acesta este singurul care crede că nuvela este superioară romanului, deoarece presupune o conciziune extremă, o perfecțiune formală ce nu este specifică romanului. Ion Cucerzan este un dascăl atipic, pe care îl țin în învățământ doar vacanțele. La literatură ajunge grație lipsei sale de apetență pentru matematică și fizică. Romancierul reconstituie atmosfera Clujului cultural de odinioară, o urbe în care personajul-narator se împrietenește cu Iuliu Borna (onomastica utilizată are o puternică încărcătură simbolică), cel de-al doilea protagonist al întâmplărilor. Acesta din urmă este și el scriitor, personajele complementare alcătuind niște dedublări ale autorului însuși. Scriitorul recurge la procedeul colajului, redând câteva din fișele din studenție ale eroului său. William Empson, Herbert Read, Seneca, Mircea Eliade devin pretextul unor interesante comentarii intertextuale. La tot pasul ne întâmpină parodia convențiilor, tragicul amestecându-se cu comicul. Ioan Groșan scrie o carte de factură narcisiacă, autorul fiind ușor de identificat în spatele celor două personaje ale sale. Ca urmare, autenticitatea, relatarea unor experiențe majore trăite de către autor în diferite medii sociale și culturale joacă un rol esențial în economia întregului. Nelu Cucerzan este un boem, la care alcoolul se transformă într-un refugiu din fața cenușiului cotidian al provinciei.

La un moment dat, avem și o trimitere clară la istorie, prin intermediul profesorului de biologie Grigore Samsaru, care, în data de 5 octombrie 1989 (adică la foarte scurt timp înainte de căderea regimului totalitar), simte o nevoie irezistibilă de a se înscrie în partidul comunist. În acest sens, el nu ezită să supraliciteze farmecele tovarășei Szekely, secretara organizației de bază din școală. De fapt, Ioan Groșan schimbă perspectiva asupra istoriei noastre recente. Dezastrul trăit în perioada totalitară nu este înfățișat într-o manieră gravă, apocaliptică, tonalității tragice luându-i locul comicul, parodia subtilă. *Un om din Est* reprezintă o frescă ironică a epocii totalitare. Ioan Groșan se dovedește un foarte bun povestitor și un remarcabil portretist. Pentru a se reda cât mai fidel atmosfera epocii, se recurge la tehnica colajului, reproducându-se fragmente din discursurile din „Scânteia”, organul partidului comunist. Pagini spumoase vizează maniera în care erau realizate telegramele de adeziune de odinioară, care se reduceau la o succesiune de colaje. Refuzând în mod constant clișeele, Ioan Groșan ironizează limba de lemn din perioada totalitară. Romanul conține numeroase scene savuroase, iar dialogul este plin de umor. Sub acest aspect, experiența trăită de către studentul în silvicultură Willy Schuster se dovedește emblematică. O altă scenă memorabilă, un fel de replică parodică la *Duios Anastasia trecea* de D. R. Popescu, este scena prăbușirii directoarei Oproiu în WC-ul de scânduri din curtea școlii.

Ioan Groșan prelucrează într-o manieră personală și mitul lui Don Juan. De fapt, romancierul propune o perspectivă inedită asupra erosului. Ion Cucerzan, cel poreclit Nelu Sanepidu, are o serie de escapade amoroase, ce se transformă în tot atâtea povestiri independente în cadrul întregului. Înzestrat cu un accentuat spirit de aventurier, acesta face elogiul sexului. Iubirea nu mai are nimic din idilismul romantic de odinioară. Don Juanul de provincie devine profitorul plictisit al micilor dezastre feminine, martorul apatic al bovarismelor de duzină. Sentimentele lipsesc cu desăvârșire, toate femeile sunt identice, seducătorul abandonându-și imediat victima. Escapadele amoroase ale personajului ne poartă prin medii sociale extrem de diferite, astfel încât scriitorul reconstituie cu talent o lume revolută. În mod indirect, cititorului i se propune și o interesantă tipologie feminină. Pentru a diversifica registrul narativ, prozatorul recurge la genul epistolar. Este vorba de însemnările adresate lui Iuliu Borna de către prietenul aces-

tuia, Nelu Sanepidu. Aflat pe punctul de a părăsi țara, Nelu Cucerzan (variantă autohtonă a lui Don Juan) își lasă caietul de însemnări singurului său prieten. Personajul transcrie într-un caiet roșu cele mai importante experiențe ale existenței sale. Preambulul notațiilor poartă data de 19 iunie 1990, dar evenimentele zugrăvite se referă la perioada de dinainte de Revoluție. Epistolierul își face portretul spiritual, își explică porecla, vorbește de continua frenezie erotică în care trăiește și meditează asupra conceptului de vocație. Întâmplările romanului se derulează pe mai multe planuri, dar, periodic, firul epic este întrerupt pentru a se povesti o nouă istorie *Din însemnările erotice ale lui Nelu Sanepidu*. Autoanalizându-se, seducătorul își pune problema vocației și constată că are una singură, cea a amorului fizic. Pe parcursul periplului său erotic, el caută femeia ce exprimă spiritul locului și care se transformă pentru scriitor în tot atâtea muze. Parafrazând celebrele deziderate ale Revoluției Franceze, deviza cuceritorului sună în felul următor: „Liberté, égalité, sexualité”. Povestea Annelisei M. din Sighișoara devine o incursiune în viața de cenaclu, cenaclul facilitând noile cuceriri amoroase. Înzestrat cu niște strategii de seducție bine verificate, Don Juanul de provincie face apologia aventurii și nu își exprimă regretul că nu își mai reîntâlnește victimele. Nu întâmplător, refuzul revederii devine „condiția oricărei capodopere amoroase”. Personajul-narator elogiază sexul fără obligații sociale. De aici prezența unor fraze emblematice precum: „Totul ne conduce, ne îndrumă, ne călăuzește spre sex”. Sau: „Totul, într-un cuvânt, ne invită, deșanțat și deșuchiat, sub plapumă”. De fiecare dată asistăm la o demitizare a iubirii, seducătorul părăsindu-și victimele fără remușcări sau prejudecăți. Femeia este mereu sedusă și abandonată pe parcursul escapadelor ce se desfășoară în diferite puncte cardinale ale țării. Niciodată nu există un „va urma” după actul seducției. „Viața nu se măsoară numai cu stomacul”, sună concluzia naratorului, citându-l pe celebrul istoric literar de odinioară Ion Dodu Bălan. De altfel, livrescul este prezent din plin în paginile romanului. În plus, o serie de personaje din realitate se transformă în personaje de roman. În acest sens, este sugestiv rolul jucat de către poetul Viorel Mureșan, văzut ca mediator erotic în Sălaj. Tot ca personaj este prezent și istoricul literar Zigu Ornea. Nu sunt ignorați nici foștii dascăli de la Filologia din Cluj, dintre care unii sunt prezentați parodic, deoarece nu se ridicau la nivelul pretențiilor studenților.

Partea a doua a romanului continuă povestea cuceririlor amoroase ale profesorului de provincie. Un alt fir epic reprezintă însă o parodie a vânătorii mitice a unui cerb fantomatic. În esență, prozatorul pune problema raportului dintre realitate și ficțiune. Vânătoarea fabuloasă organizată în cinstea primului-secretar al P.C.R. se transformă în vânătoarea degradată a unui cerb olog și domesticit, supranumit de către localnici Gică Șchiopu. Descrierea pare o replică peste timp a celebrei *Vânători regale* a lui D. R. Popescu. Dar nu putem ignora nici ecurile din *Moartea căprioarei* de Nicolae Labiș. Romanul abundă în trimiteri livrești, în replici celebre preluate din marile opere ale literaturii române și universale. Totul se găsește sub semnul ludicului, iar povestirea seduce și se naște din seducție. Printre multe altele, nota de originalitate este conferită și de fresca ironică a societății totalitare. De raportul dintre realitate și ficțiune ține și povestea lui Iuliu Borna. Tot ce notează acesta pe hârtie se transformă în realitate, la fel ca în romanul *Lumea în două zile* de George Bălăiță. Alteori, ca și la Camil Petrescu, îndrăgostiții fac filozofie în pat. Motivul privirii din debutul romanului amintește de *Sărmanul Dionis* de Mihai Eminescu, iar relevarea automatismelor zilnice ce ne ghidează destinul are ceva din existențialismul lui Camus. Și seria trimiterilor livrești ar putea continua.

Merită să mai reținem meditațiile despre artă ale scriitorului, în care acesta se prezintă, în opoziție cu romancierul de factură balzaciană, asemenea unui demiurg ironic, tainic și binevoitor. Coerența și echilibrul sunt considerate trăsăturile esențiale ale unui text, chiar dacă ele sunt abordate sub forma unor pastișe. Marile tablouri epice, incontrollable, sunt refuzate de dragul crochiurilor în tușe clare, cu desene narrative rapide. Mica demiurgie a scriitorului nu permite decât aducerea pe lume a unor întâmplări și a unor ființe nedesăvârșite, a unor ciorne de viață.

Romanul lui Ioan Groșan reprezintă un veritabil eveniment literar, situându-se în prelungirea firească a celor mai importante scrieri ale prozatorului. Odată primul volum publicat, nu putem decât să așteptăm, cu real interes, apariția volumului următor. După toate aparențele, acesta promite o frescă acidă a societății românești postdecembriste.

Ana BANTOȘ

Discursul narativ postmodern. Mihaela Perciun, *Cenușă rece*

A. B. – conf. univ., doctor habilitat în filologie.
Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, estetică și teorie literară.
Publicații: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010, ediția a II-a, revăzută, Editura Tipomoldova, Iași, 2014; *Literatura basarabească și modelele literare europene*, București, 2013.

Într-o discuție pe marginea romanului *Cenușă rece* (Editura Polirom, Iași, 2017), în cadrul revistei literare radiofonice „Un pământ și două ceruri”, pe care o realizez la postul de Radio-Chișinău, Mihaela Perciun afirma că metafora din titlul cărții o păstrează în minte din copilărie, când, intrând, împreună cu alți copii, în casele părăsite ale celor deportați, a simțit acel miros de cenușă rece, pe care l-a păstrat ani de-a rândul, dezvoltându-l abia acum. Metaforă Mihaelei Perciun mi-a amintit de un roman al lui Jonas Avigius, în traducerea Argentinei Cupcea-Josu, *Ora vetrelor pustiite*, în care e reflectată istoria dramatică a poporului leton, trecut prin furcile caudine ale războiului și ale deportărilor. Această conjugare a percepției artistice denotă că literatura contemporană este lesne de înțeles din perspectiva înscrierii sale în contextul unor fenomene de anvergură. Astfel, pentru a intra în miezul lucrurilor, e necesar să ținem cont de toate câte s-au întâmplat în istorie, dar și de faptul că modernismul a fost fondat, precum menționează și Marc Gontard, pe o „ordine binară de tip dialectic care permite conceperea noțiunii de unitate-totalitate, fiind vorba de opera literară ca structură, de societatea ca sistem, sau de identitatea subiectului, el însuși fiind perceput ca opoziția dintre sine

și celălalt...”. La rândul său, postmodernismul, născut din conștiința complexității și a dezordinii, își are premisele, la începutul secolului al XX-lea, în dezvoltarea fizicii particulelor și a mecanicii cuantice, care, contrar determinismului, pun în evidență noțiunea de instabilitate și impredictibilitate. Însă, după cum arată autorul francez, explorarea dezordinii nu a devenit sistematică decât în anii '70, odată cu apariția științelor despre haos, cu teoria catastrofelor, odată cu apariția unor noi câmpuri de analiză, toate acestea oferind o nouă configurație a realului. Căderea zidului Berlinului și distrugerea blocului comunist în Estul Europei marchează sfârșitul ordinii binare stabilite la Yalta și apariția în inima bătrânului continent a unor zone de turbulențe, notează același autor, descentrarea și activarea diferențelor fiind puse pe primul plan [1, p. 283-284]. Acest lucru favorizează recursul la dispositive eterogene, precum colajul, fragmentarea, melanjul sau metisajul textului de factură postmodernă, chemat să dea expresie unor anumite realități, în care întrebările ce își caută răspuns abundă. În ce moment al istoriei ne aflăm, de fapt, la ora actuală? Cum definim istoricitatea noastră? În ce constă sau cum definim site-ul nostru istoric? Cum ne raportăm la toate câte se întâmplă în jur? În ce constă realul, realitatea la care ne raportăm? Iată întrebări pe care e firesc să ni le punem din când în când. Și este cu atât mai salutar gestul scriitorului de a se implica și de a afla răspunsuri plauzibile la astfel de întrebări. Aceste gânduri mi le-a generat romanul Mihaelei Perciun *Cenușă rece*, în care nu este evitată problema locului, a istoricității, pe care le caută protagoniștii în realitatea de azi. Dar mai întâi ar trebui să înțelegem în ce constă realul de azi. Realitățile sunt continue și de ele nu poți scăpa, căci nu e vorba de un real descoperit de noi, ci de unul care ni se impune. Raportul cu un astfel de real e complicat. Autoarea construiește situații pentru a defini realitatea la care se raportează personajele sale. Sau, mai exact spus, intuiește drumul către aceasta, făcând tentative de a dezvolta puterea, ideologia totalitară care intimidează individul. Alte aspecte ce țin de realități care necesită a fi validate sunt familia, migrația, tradițiile. În mod special, acestora din urmă autoarea le dedică aproximativ o treime din conținutul romanului compartimentat în trei părți: „Cenușă rece”, „Degetele”, „Străinii”.

Vorbind din punct de vedere al istoriei, la scară mondială, suntem în perioada pe care scriitorul și filozoful Alain Badiou a definit-o drept „a intervalelor”. S-au încheiat marile experiențe istorice, care au do-

minat secolul al XX-lea și, bineînțeles, în această situație de interval este de așteptat venirea în istorie a unei noi generații de tineri. Elementul de noutate al acesteia ar trebui să înceapă de la raportarea ei la chestiuni din domeniul politicii, economiei, chestiuni ale vieții colective, ale vieții sociale, ale familiei. În acest moment complicat prezintă mare interes ideile directe. Aflată în incertitudine, într-o perioadă de mari căutări, lumea de azi se caracterizează printr-o doză de dezorientare, iar Republica Moldova nu este o excepție în acest sens. Pregătirea pentru ceea ce va urma ține de o preparare subiectivă, personală. Discuțiile publice ar putea avea un mare rol în acest sens și în măsură să dea roade, căci suntem într-un interval în care se impune analiza experienței acumulate, însă acestea, din păcate, lipsesc. Romanul *Cenușă rece* apare anume într-un astfel de context, autoarea asumându-și sarcina de a identifica discursurile de legitimare a omului, care astăzi se confruntă cu problemele acumulate într-un trecut mai îndepărtat, în unul recent, precum și cu cele din ziua de azi. Modalitățile de confesare a protagoniștilor, a nepoatei Antonitei, a lui Tudor sau a Olgăi, sunt construite după principiul definit de către Francois Lyotard drept „flexibilitatea rostirii”, pe care cercetătorul francez o pune pe seama atomizării socialului, aceasta însemnând că fiecare dintre noi putem apela la un set foarte diferit de coduri în funcție de situația în care ne găsim (acasă, la serviciu, la biserică, pe stradă sau într-un bar, la o o slujbă de pomenire etc.) [apud: 2, p. 55]. Anume prin prisma diversității codurilor trebuie privit felul de a gândi și de a acționa al personajelor, inclusiv al celor care constituie comunitatea satului de baștină al Antonitei, în care aceasta se va stabili în cele din urmă, împreună cu nepoata de doar câteva luni, după ce aflarea sa în centrul raional, grație lui Tudor pentru a o ști mai aproape de el, nu i se mai pare motivată. Imaginea satului este una în deplină degradare. Însă, cu toată absența reperelor morale de altădată, acesta este, în definitiv, locul în care adastă și Olga după periplul ei occidental, marcat de evenimente și încercări grele: a dat viață unui copil, pe care îl lasă în îngrijirea bunicii, a cunoscut cerșetoria, închisoarea, pentru că deținea un pașaport fals pus la dispoziție de Tudor, la rugămintea Antonitei, pentru a-i facilita fiicei lor plecarea în Occident. Menționăm priceperea cu care autoarea dezvoltă universul personajelor situate într-o zonă marginală a societății.

Luat în ansamblu, romanul Mihalei Perciun e structurat pe relația dintre Antonia și Tudor, toate narațiunile înnodându-se în acest punct nevralgic, astfel încât am putea citi *Cenușă rece* ca pe un roman de dragoste, care a fost conceput în strânsă legătură cu timpul din care provin protagoniștii. Dragostea începe întotdeauna din întâmplare, mai exact, dintr-o întâmplare care se înscrie, în acest caz, în realitățile din Basarabia postbelică: îndrăgostit de Antonia, Tudor ar fi vrut să o ia de nevastă, însă este respins de tatăl acesteia, care se consideră gospodar dintr-o categorie privilegiată a satului. Drumurile celor doi tineri se despart, până când într-o noapte ploioasă Tudor o întâlnește pe Antonia, acum cadru medical într-un sat înfundat, unde e stabilită cu Nicanor, soțul său, medic și el. De aici lucrurile iau o cu totul altă întorsătură, structura romanului, sudată prin relația dintre cei doi, ramificându-se spre alte linii de subiect, cele vizând destinul soțului Antoniei și al nepotei sale, al Olgăi, care e, de fapt, fiica lui Tudor.

Amintim în paranteză că o bună parte din romanele, piesele, dramele din literatura universală reflectă contradicția dintre aranjamentele căsătoriilor de către părinți și voința tinerilor de a-și edifica un viitor, dragostea fiind o singularitate creatoare ce nu poate fi aranjată, ea constituind prelungirea experienței unei construcții în doi. Nucleul romanului Mihalei Perciun vizează respingerea lui Tudor. Interiorizată, respingerea se transformă într-o frustrare, care e de o subiectivitate periculoasă. Nedorit de tatăl Antoniei, Tudor devine un obsedat de cariera pe care și-o construiește prin metode caracteristice regimului, lăsându-se dus de valul succesului în societatea sovietică în care trăia. Din narațiunile sale putem deduce anumite momente decisive pentru poziția sa orgolioasă de bărbat care a ajuns pe scară ierarhică sus, acolo unde tatăl Antoniei nu-l vedea. Protagonistului însă nu-i scapă faptul că este intimidat de realitatea în care s-a pomenit: „Uite cum te modelează funcția! Nu-ți prea poți permite să fi tu însuși! Să-ți satisfaci un simplu orgoliu!”. Supradimensionat, orgoliul este pe potriva dorinței sale de parvenire. Însă, văzând cum se destramă regimul comunist și simțind că îi fuge pământul de sub picioare, el se întreabă: „Eram... fusesem un comunist înveterat? Nu știu. Mai degrabă un carierist, pentru că îmi doream o detașare de mediul general al maselor. Voiam să ajung mai altfel, să mă deosebesc. Să fiu de succes!”. Protagonistul se dovedește a fi incapabil de a ieși din realitățile intimidante. El va căuta

să supraviețuiască în perioada de după '89, folosindu-se de abilitățile de fost secretar de partid, însă eșuează în toate încercările sale. Autoarea trece în revistă într-un ritm vertiginos evenimentele bulversante, acaparante pentru protagonistul nostru care uită definitiv de ființele pe care, în mod normal, ar fi trebuit să le considere cele mai apropiate: Antonia și Olga. Când va încerca să reia drumul către ele, va fi prea târziu: Antonia nu mai e în viață, iar Olga, la capătul puterilor, refuză orice dialog cu tatăl ei biologic. Din roman se desprinde o anumită imagine a feminității, așa cum aceasta se conturează în condițiile așa-numitei emancipări a femeii. Iată cum conturează Tudor, la un moment dat, imaginea femeii: „O femeie fericită arată cu totul altfel, gândește el în timp ce privește fața chinuită a Olgăi. Cum? Nu știu cum, n-am prea văzut femei fericite la viața mea, dar îmi imaginez că ar trebui să arate altfel”.

Constatăm că este vizat în roman, cel puțin tangențial, locul feminității. În general, trebuie spus că singularitatea femeii în crearea universului uman e percepută, la ora actuală, din perspectiva cvasilibertății feminine. Femeia e liberă să ocupe posturi, dar ea nu-și poate dezvolta capacitatea creatoare, inventivă. În consecință, ea procedează aidoma bărbatului. Așa se explică și comportamentul șefei care nu vede nimic rău în faptul că îl violează pe Tudor, tânărul ei subaltern. Acesta din urmă își va însuși un stil libertin de viață, încercând să se justifice prin obligațiile față de partid, chiar și atunci când, după moartea lui Nicanor, nu divorțează pentru a-și uni destinul cu cel al Antoniei, motivând că partidul nu-i permite. Este evident că are loc o deplasare de accente în felul cum e percepută realitatea. Raportarea la realitatea sentimentelor sale față de Antonia este dezvăluită abia la sfârșit, când cu voce stinsă va recunoaște că n-a meritat-o pe Antonia. Acest lucru îl înțelege și Olga, care îl va respinge, reproșându-i că toate gesturile lui de binefacere au provocat doar necazuri în familie.

Cele trei ipostaze ale feminității întruchipate în roman prin Antonia, Olga și fiica acesteia au menirea de a conduce cititorul spre clarificarea universului în care trăim, în baza adevărului pe care fiecare îl descoperă pe cont propriu. Se impune modul în care cunoaște adevărul nepoata Antoniei, adolescenta rămasă doar cu bunica, după a cărei moarte subită va trebui să-și asume sarcina deloc ușoară a înmormântării.

Viziunea asupra ritualurilor de înmormântare din satele noastre, din punctul de vedere al unei adolescente pusă în situația de a se confrunta cu duritatea vieții, este de o ironie usturătoare. Este, de fapt, aici vorba de capacitatea autoarei de a transmite felul omului contemporan de a se ascunde în penumbra realului, acolo unde mai speră că se păstrează ceva viu din valorile umane. Aflată în intervalul dintre copilărie și maturitate, nepoata Antonitei vede și înțelege clar situația halucinantă din timpul pregătirilor pentru înmormântarea bunicii: putem afirma că realul, de facto, e substituit printr-unul imaginar, al tradiției, al ritualului, care însă e profanat prin atitudinea comercială a celor care îl practică. În penumbra realului, unde mai caută un loc viabil, este plasat și Tudor, încercând să se instaleze în condiția paternală pe care, de fapt, a pierdut-o. Lucrul acesta i-l spune verde în ochi chiar fiica sa dreaptă Olga. La rândul lor, sătenii sunt plasați în penumbra realității ritualurilor strămoșești, lipsa de încărcătură a credinței de odinioară transformând totul într-un spectacol iradiat de ironie și sarcasm.

Prin acest roman Mihaela Perciun reușește să se detașeze, să ia o anumită distanță față de ceea ce se întâmplă în peisajul actual al prozei basarabene, întorcându-se la subiect, la real, la un anumit fel de intrigă, într-o manieră parodică, ludică sau ironică.

Note bibliografice

1. Marc Gontard, *Le postmodernisme en France: DÉFINITION, CRITÈRES, PÉRIODISATION*. Apărut în: „Le Temps des Lettres”, *Quelles périodisations pour l'histoire de la littérature française du 20ème siècle ?* (Sous la direction de Michèle Touret et Francine Dugast-Portes), Rennes, Presses Universitaires de Rennes, coll. *Interférences*, 2001. <http://www.limag.refer.org/Cours/Documents/GontardPostmod.htm>.
2. David Harvey, *Condiția postmodernității*, Editura Amarcord, Timișoara, 2002.

Nicolae RUSU

Un prozator impetuos și sigur

N. R. – prozator și publicist, absolvent al Facultății de Economie a Politehnicii din Chișinău (1970) și al Institutului de Literatură „M. Gorki” din Moscova (1985). Semnează 33 de cărți, între care: volumele de proză: *Șobolaniada* (1998), *Al șaptelea simț* (2013), *Pușlamielul* (2017); de piese și scenete: *Facă-se voia noastră* (2008); de cronici și eseuri: *Ieșirea din clișeu* (2012); de publicistică: *Tărâmul ambiguităților* (2014). În 2011 romanul *Șobolaniada* (în două volume) apare la Praga în limba cehă. Alte povestiri au mai fost publicate în limbile rusă, letonă, germană, mongolă, ucraineană, franceză, tătară, georgiană, engleză și altele. Este distins cu premii literare ale Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, cu premiul „N. Ostrovski” din fosta URSS, „Liviu Rebreanu” din România și „Iuri Dolgorukii” din Rusia.

Trilogia lui Ion Iachim *Decameron basarabean* sau *Dumnezeu i-a dat omului pușcă* (Editurile Pontos, Chișinău, 2005, și Augusta, Timișoara, 2005), *Cireșe pentru Mareșal* (Editurile Vicovia și Babel, Bacău, 2012) și *Ninge aspru la Cotul Donului* (Editura Serebia, Chișinău, 2017) este o pânză epică despre trei generații ale neamului Vărzărescu – a bunicului, a tatei și a fiului, – accentul punându-se pe cea a generației de mijloc. Chiar din primul volum autorul își motivează scriitura prin faptul că: „Trebuia să scriu un roman despre tata...”. Această expresie imperativă este pusă în capul a câtorva argumente și, pentru a convinge cititorul, Ion Iachim insistă în ideea că odiseea tatălui său este și cea a miilor de basarabeni supuși caznelor și nimicirii în masă... Implacabila necesitate de a spune niște adevăruri, noțiuni de care câteva generații de basarabeni au fost văduviți, îl face pe autor să precizeze că narațiunea sa e pentru ca: „Să știe adevărul copiii și nepoții mei, dar, de rând cu dâșșii, copiii și nepoții sutelor de mii de basarabeni, cărora și astăzi li se mai spun povești despre „eliberatorii” de la răsărit (...): au vrut – cu orice preț! – să mă „elibereze” de „ocupantul român”, care nu era altcineva decât tatăl meu!”.

În continuare autorul recunoaște: „Am scris un roman-puzzle, a cărui construcție mozaicală mi-a permis să zic și despre Evdochim

Vărzărescu, și despre Basarabia mea, și despre mine”. Iar prozatorul și criticul literar Theodor Codreanu menționează în prefața la primul volum că lirismul discret și ușor ironic își dă mâna cu simplitatea expresiei, într-o complicată țesătură de voci povestașe, care etalează un „postmodernism” sui-generis, capabil să înglobeze intertextul, anecdoticul, evocarea, ruptura cronologică, laitmotivul, jurnalul, monologul interior, stilul liber sau tehnica epistolară. E de menționat faptul că edificiul trilogiei se ține nu atât pe numeroase forme de expresie, menționate de prefațator, ci pe memorabile personaje, unele populând întreaga pânză epică a narațiunii, pe altele însă cititorul întâlnindu-le doar în volume și capitole separate. Evident că cel mai des persistă pe pânza acestor trei narațiuni tatăl Evdochim Vărzărescu, venit pe lume la 1 martie 1914, când își scutura cojoacele Baba Odochia, de unde îi și vine numele, el mai dovedindu-se a fi și un cerb hăituit de regimuri, mânat la război, cerb căruia i-au fost hărăzite scurte clipe de tihnă și amăgitoare fericire... Respectând tradițiile mitologice ale românilor, autorul își alege acest animal ca totem pentru destinul personajului său, ideea fiindu-i sugerată de un falnic cerb văzut pe un covor vechi din casa bunicului său, Ion Vărzărescu. Grație acestei vietăți totemice, cititorul face cunoștință cu Evdochim Vărzărescu chiar din primele pagini ale trilogiei, după care ajunge, lapidar, și la copilăria lui, la anii de școală, printre acestea, într-o formă tipic intertextuală, utilizându-se procedeul rupturii cronologice, fiind inserate și alte linii de subiect.

Este deosebit de importantă poziția autorului în tratarea unei controversate probleme ce ține de evenimentele din vara anului 1940. Despre așa-zisa „eliberare a Basarabiei de sub jugul ocupanților români” s-au scris milioane de pagini, unii „cercetători și istorici” din cel de-al doilea stat românesc mai asudând și astăzi asupra lor. Doar de vreo câțiva ani au apărut în presa din Basarabia și voci care vin cu alte argumente și dovezi pentru a răzălui jegul ideologic și politic sovietic conform căruia la 28 iunie 1940 armata roșie a eliberat „oropsitul popor moldovenesc”, iar la 22 iunie 1941 armata română, condusă de Mareșalul Ion Antonescu, a comis un act de agresiune față de Moldova „sovietică”. Relevantă este, în acest context, poziția istoricului Ion Negrei care se/ ne întreabă (vezi LA din 5 mai 2005): Dacă 1 septembrie 1939 este considerat începutul celui de al Doilea Război Mondial și data intrării Poloniei în acest Război, de ce ziua de 28 iunie 1940 nu poate fi

considerată ca începutul participării României la al Doilea Război Mondial, [...] când România a devenit jertfă, fiind agresată de URSS ca rezultat al punerii în practică a Pactului Ribbentrop–Molotov? Într-adevăr, prin notele ultimative sovietice din 26-28 iunie 1940, care nu erau altceva decât elemente ale unei agresiuni diplomatice, România a fost supusă unei cotropiri militare, alegându-se cu importante pierderi teritoriale și umane. Este clar că în acest moment a început războiul dintre România și URSS. Astfel sunt justificate și acțiunile militare ale României din 22 iunie 1941, iar faptul că România a cedat cu un an mai înainte fără rezistență militară a dat prilej, în special istoriografiei sovietice, să fie tratat în mod speculativ și tendențios momentul intrării României în război. Se mai aud și astăzi voci care consideră că România trebuia să se oprească la Nistru în vara lui 1941 și să nu ajungă până la catastrofa lupte de pe Don, dar aceștia uită că Hitler începuse în iunie 1941 o campanie anticomunistă la care aderaseră mai multe țări din Europa. Din acest motiv, alături de formațiunile militare ale italienilor, ungarilor și ale altor țări, a pătruns în adâncul Rusiei comuniste și armata română, iar în timp de război ordinele nu se discută, ci se execută. Figura tragică și controversată a Mareșalului este văzută cu ochii și sufletul ostașului basarabean Evdochim Vărzărescu, arătându-ni-l pe acest excepțional militar român într-o alură ce nu corespunde în niciun fel cu „legendele” care au fost până-n prezent puse în circulație oficială. Mai ales în volumul doi, autorul îl prezintă pe acest personaj care meditează asupra convulsionatei istorii de consolidare a statului român, evidențiază iminentul pericol de la răsărit, care adia de câteva secole ca o boare de gheață peste principatele române, apoi și peste tânărul stat românesc de după 1859. Fiind întemnițat și știind că a doua zi va fi adus în fața plutonului de execuție, Mareșalul încearcă să limpezească niște lucruri și situații: „Sunt învinuit acum de alianță cu Hitler... În contextul politic de atunci cu cine era s-o fac? Într-adevăr, Franța și Anglia își aveau în 1940 problemele lor de supraviețuire în fața pericolului nazist, iar cu Rusia, care din 1711 până-n 1940 a comis douăsprezece invazii în Principatele Române, orice alianță ar fi fost sinucigașă. Doar Hitler, unicul, i-a dat garanție împotriva oricui va ataca România, iar retragerea din Basarabia la 28 iunie 1940 tot la sugestia Germaniei a fost făcută. Știa Hitler ce avea să urmeze peste un an. Nu eu am atacat Rusia, ea ne-a agresat prima, în 1940, nu românii

au dezlănțuit războiul contra rușilor, ci invers...” meditează Mareșalul în contrasens cu ideile ideologizate și politizate ale învingătorilor de atunci. El însă mai avea o minusculă speranță: „Se prea poate că istoria mă va justifica... deși [...] cu cât o personalitate politică e mai cinstită și mai înaripată de ideal, cu cât își slujește mai plin de abnegație Patria, cu atât mai mârșav și mai cinic procedează compatrioții. [...] Or, scopul major urmărit de mine a fost să-mi înalț poporul și Țara pe umerii mei, dar nu să mă cațăr eu pe umerii Țării”.

E necesar ca cititorii să citească și să recitească paginile în care autorul, într-o cheie ingenioasă, îl prezintă pe Mareșal în fața propriei conștiințe – în vis el se vede înaintea lui Irod cărmuitorul roman al Galileei – răs-punzând la acușările pentru care a plătit cu viața: uzurparea puterii, în cărdășie cu Codreanu, aservirea Țării intereselor Germaniei naziste, întemnițarea comuniștilor, trădarea regelui. Ajuns la ultimul cuvânt al său, Ion Antonescu explică franc, sobru, dar și cu o subtilă ironie: „Am fost soldat. Și am pierdut războiul. Am rămas singur și este drept să mor. Dacă ieșeam învingător... prea mare înghesuială ar fi fost pe drumul Damascului!”. În una din viziunile sale, înainte de execuție, Ion Antonescu se reîntâlnește și discută cu basarabeanul Evdochim Vărzărescu, cel care, făcând parte din garda regală de la Sinaia, îl vede prima dată pe Mareșal, apoi, „logodit cu Armata română”, ostașul rămâne sub drapel, de aici trăgându-i-se experiența crudă a războiului, apoi doi ani în lagărul de prizonieri nemți și români de lângă Alapaevsk, versantul de est al munților Ural, și mulți ani după revenirea acasă fiind în așteptarea redobândirii dreptului social de a-și profesa meseria de felcer.

Cu deosebită scrupulozitate Ion Iachim descrie în volumul doi acțiunile Mareșalului întreprinse nu pentru salvarea sa, ci a Țării și a demnității poporului român. Militarul își amintește deseori de spusele prietenului său, marele diplomat Nicolae Titulescu, cel care i-a lipsit în perioada războiului, acesta decedând în martie 1941. Ilustrul om de stat român îi spusese că de câte ori românii au sfidat istoria, de atâtea ori au ieșit învingători. La fel ca în celelalte două volume, și în *Cireșe pentru Mareșal* autorul utilizează același procedeu strict literar prin care personajul central se întreține cu Alistar, „băiatul din viitor”, adică reprezentantul celei de a treia generație și rod al ficțiunii artistice.

ce auctoriale, precum e și Izbașul din volumul trei. Impresionante și captivante sunt paginile în care este descris interogatoriul Mareșalului de către Vâșinski, „întemeietorul procuraturii sovietice”. Acțiunea are loc între pereții celebrului local de la Lubeanka, deși Vâșinski planificase deja ca procesul și condamnarea neordinarului inculpat să aibă loc la București, fiind convins că „poporul său român, accentuează Ion Iachim, îl va condamna la moarte și savura această idee, „mai ales în orele când îl interoga pe încăpățânatul Antonescu”.

A remarcat și prefațatorul primului volum abila capacitate a autorului de a împleti caleidoscopic diverse forme de scriitură, de a trece de la expunerea documentară a unui subiect de istorie literară la descrierea picantă și savuroasă a unor întâmplări din viața de ostaș în garda regală a lui Evdochim Vărzărescu.

E de menționat și o altă calitate a prozei lui Ion Iachim, cea de valorificare iscusită a stilului crengian al narațiunii, mai ales când se face referință la aspectul umoristic al subiectelor relatate. Personajele lui Ion Iachim, în pofida vicisitudinilor crude ale vremii, când, se pare, unica salvare a lor rămâne a fi o posibilă sinucidere, ei supraviețuiesc, ducându-și mai departe anevoioasa cruce a destinului, râzând. Impresionează realismul dur, fără niciun machiaj, cu care sunt descrise în primul volum scenele de lagăr, în care prizonierii, printre ei fiind și mulți, foarte mulți basarabeni rămași devotați jurământului militar și demnității de ostaș român. La fel sunt și descrierile luptelor de la Cotul Donului, în care ostașii români în situații apocaliptice își păstrează demnitatea de om, de ființă superioară oricăror condiții inumane de existență, trezind în sufletul cititorului doar admirație și respect. Iar tragedia română de la Cotul Donului e descrisă în volumul trei, în special, prin destinele a cinci servanți ai unui tun, în frunte cu locotenentul Tudor Damaschin. Pitorescul prin volubilitatea sa Marco Moțmășcat, prezentul în toate trei volume, ingeniosul Ioan Blaj, bun prieten și camarad de luptă cu Evdochim Vărzărescu, acest personaj fiind croit după identitatea tatălui autorului, Vasile Cercel, cu ochi blânzi și frumoși ca ai Maicii Domnului, Lazăr Bujor, un tip năsos, costeliv și deșirat, dar, oricum, un frumos mirean mereu cu Biblia în mână. În acest volum, autorul apelează din nou la un original procedeu din tehnicile postmoderne, când recunoaște în

ultimul capitol: „Îmi sunt scumpe aceste creații ale fanteziei mele și n-aș vrea să mă despart de ele (...). De-aceea (...) îmi permit să mai dau o dată semnalul: *Adunarea!*, ca să-i adun pe protagoniști într-o formație ordonată”. Primul vine la apel locotenentul Damaschin... În acest neobișnuit mod pentru o ficțiune artistică, autorul se desparte de toate personajele sale, începând cu servanții tunului și continuând cu doctorul Ilarie Oncilă, ostașul-fierar Solomon Boubătrân, dar și cu acel neobișnuit Izbaș, personaj inventat de autor pentru o mai lesnicioasă legare a evenimentelor în timpuri diferite, de la Antichitate până-n actualitate. Evident, nu ar fi fost corect din partea autorului să nu-și ia rămas bun și de la Mareșal, de unde vine și titlul ultimului capitol al trilogiei, *Am dat mâna cu Mareșalul*.

Pânza epică a acestor trei cărți e presărată cu nenumărate mostre de exerciții poetice, expresiile metaforice îndulcind lectura și conturând cu mai multă forță de sugestie chipurile personajelor. Zenovia, sora vitregă a lui Evdochim Vărzărescu, este subțirică și nălțuță, ca un strigăt de copil, izbucnit în dimineața Duminicii Mari... Unul dintre cumetrii bunicului Ion Vărzărescu știa să mulgă oaia din zbor, el mai având și alte rude cu seu la rărunchi. Autorul se dovedește a fi un subtil observator atunci când comentează anumite aspecte ale istoriei sovietice și se referă la unii lideri politici: „Dar lui Stalin nu-i plăcea concurența. Și i-a împușcat puțin...”. În timpul operațiunilor militare, trei ostași români, printre ei fiind și Evdochim Vărzărescu, stau în cantonamente în satul Valea Hoțului, din Transnistria și, într-o noapte, fiind ospătați de niște femei din partea locului, unul dintre ei constată, sătul: „Acu poți omori păduchele pe burta mea”. Iar madam Soare, medicul batalionului, cea care se sfârșește în stepele Donului într-un mod zguduitor, fiind făcută bucăți de explozia unui obuz (în timp ce bandaja un rănit), avea momente când o podideau amintirile din 28 iunie 1940, devenind aspră și dură ca de piatră, încât puteai să-ți ascuți baioneta de obraji ei. Atunci când în preajma operațiunii Iași-Chișinău Mareșalul o întâlnește pe mama lui Evdochim Vărzărescu, venită la feciorul ei cu merinde, și-i spune că a crescut un băiat bun, viteaz, ea îi răspunde genial de simplu: „E-e-e, mititelul. Viteaz l-o făcut războiul, nu eu...”. Într-o digresiune a naratorului impresionează aprecierea pe care o face autorul răvașelor primite de la mamă-sa – lungi ca ploile toamnei, tânguioase ca un cântec bătrânesc..., ea însă

considerând că vorba scrisă nu trebuie să zburde și să se hlizească pe hârtie, ci să fie cuminte și sfătoasă.

Această povață maternă este ca un testament auctorial al lui Ion Iachim, respectat și în celelalte creații ale sale. În pofida formei mozaicale de expunere, cu probabila intenție de a fi pe aceeași undă cu procedeele literare la modă, trilogia lui Ion Iachim populată de o întreagă cohortă de personaje din diverse medii sociale, oameni cu destine impresionante, vii și convingătoare în tragica și zbuciumata lor viață, precum este și istoria înstrăinatelor pământuri românești, anunță un autor care-și face loc, impetuos și sigur, în detașamentul de avangardă al literaturii române.

Ion IACHIM

Viziuni înaintea execuției

I. I. – prozator, dramaturg, poet și publicist. Absolvent al Facultății de Filologie a Universității „Ion Creangă” din Chișinău. Redactor la săptămânalul „Făclia” (1997-2004), redactor-șef al săptămânalului „Univers Pedagogic Pro” (2004-2014).

Cărți publicate recent: *Doamna lasomie* (2001), *Ca floarea de măr, fericirea* (2002), *Mereu sub steag* (2004) ș. a. Cu volumele *Decameron basarabean* (2005), *Cireșe pentru Mareșal* (2012) și *Ninge aspru la Cotul Donului* (2017) a realizat o trilogie despre ostașul român pe frontul de Est în cel de al Doilea Război Mondial. Tot aici a evocat și imaginea eroică, dar tragică a Mareșalului Ion Antonescu.

Membru al Uniunilor Scriitorilor din Moldova și din România.

Eu spun doar că Mareșalul Antonescu a fost o personalitate și că nu poate fi contestat acest lucru. Trebuie să ținem seama și de faptul că fiecare epocă istorică își creează oamenii de care are nevoie. Și Antonescu este omul de care avea nevoie România în acel moment istoric.

Academician Dumitru Vatamaniuc

I s-a perindat prin fața ochilor un miting, unde erau prezenți circa o sută de ofițeri de marină. Amiralul Bărbuneanu, devenit recent comandantul flotei, îi îndemnă pe ofițeri să voteze pentru condamnarea la moarte a fostului Mareșal. Ofițerii tăceau, posomorâți.

– Aveți ceva de spus?! s-a cam răstit Bărbuneanu, care dorea ca procedura condamnării să se termine mai iute și el să prezinte la Palat, de fapt, lui Petru Groza, rezoluția mitingului. Amiralul aștepta decizia pozitivă a „poporului”.

Mai întâi, au avut ceva de spus ofițerii Victor Bădescu, Ion Bujoreanu și Nicolae Bercea.

Secvență din romanul *Cireșe pentru Mareșal*, partea a II-a a trilogiei, fragment în care Mareșalul se află în fața plutonului de execuție. Are niște vedenii realiste-fantastice cu ofițeri de marină, cu doi foști ostași din Armata Română, acum într-un lagăr de prizonieri la ruși, cu Alistar Vărzărescu, băiatul venit din viitor...

Aceștia au accentuat aceeași idee: ofițerii combatanți nu au nici pregătirea, nici calitatea de a judeca și a condamna la moarte un Mareșal. „Nu vom vota pentru condamnarea la moarte a Mareșalului Ion Antonescu!” Nu admitem ca un Mareșal să fie trimis la moarte pentru că a luptat pentru țara sa! a pus punctul Nicolae Bercea.

Atunci amiralul Bărbuneanu a încercat o altă stratagemă: i-a invitat pe cei care sunt „contra” să treacă de cealaltă parte a sălii, iar pe cei care sunt „pentru” să rămână pe loc. Considera că nu se vor găsi prea mulți doritori să facă șapte-opt pași, care, de fapt, însemnau destituiri din funcție, arestări, interogatorii, sărăcie materială... Amiralul a greșit: în câteva secunde masa ofițerilor s-a pus în marș automat pentru a parcurge cei șapte-opt metri până la latura opusă a sălii. Aici s-au oprit, au făcut stânga-mprejur și s-au întors cu fața spre cei rămași pe loc: erau doar șase ofițeri, dintre cei veniți de curând din Rusia Sovietică, înrolați în diviziile Anei Pauker...

Apoi, dintr-o celulă de temniță, străbătând vacarmul provocat de bătăi și înjurături, a ajuns până la Mareșal o frază ca o izbăvire, spusă de Nicolae Bercea: „Bădescule, să știi că noi am salvat onoarea Marinei Românești!”

Ofițerii de marină s-au îndepărtat ca pe un carusel nevăzut, înlocuiți fiind cu imaginea vastă a unei păduri de conifere. Degrabă s-au auzit voci de oameni și lătrat de câini. Când panorama s-a limpezit cu totul, Mareșalul a văzut mai mulți bărbați care tăiau zăde. Copaci de formă piramidală, foarte înalți, de circa 25-30 metri lungime cu frunze aciculare de un verde-deschis, precum sunt ierburile în primăvară, aveau trunchiurile de un roșu-maroniu cu lemnul tare și greu, de aceea tăietorii de pădure lucrau cu niște topoare puse pe cozi mai lungi decât cele obișnuite – să mărească forța de pătrundere a metalului în lemnul dur. Așchiile smulse din trunchiuri cădeau la pământ ca niște calupuri de brânză. După îmbrăcăminte și după vorbe, Mareșalul a înțeles că tăietorii de zăde sunt foști ostași români, acum – prizonieri într-un lagăr rusesc. Oamenii doborau copacii, lucrând în doi: unul de-o parte a tulpinii, altul – de cealaltă. Se mai odihneau din când în când și atunci schimbau vorbe.

Mareșalul l-a recunoscut pe unul dintre foștii săi ostași, care se manifesta vitejește pe frontul de la Tabăra, în Basarabia. Acesta, zis Evdochim Vărzărescu, îi spunea, la o mică pauză, camaradului de lucru:

– Bre Vasile, numai cu turneps fiert nu prea avem șansa să facem norma...

– Cam așa-i... Mănânci de trei ori pe zi, te dihoci, Doamne, iartă-mă, de douăsprezece ori și tot flămând ești...

Vasile Batâr, un lungan încă destul de voinic, adaugă cu un pic de speranță:

– Se zvonește că deseară măgarii aceștia au să ne dea terci, cașă de a lor. Sunt strânși și ei de gât să facem norma...

„Măgarii aceștia”, într-o formulă, erau toți cei care administrau lagărul de prizonieri, de la cel din urmă ostaș de escortă până la șeful lagărului, maiorul Kveatkovski.

– N-ar fi rău să hălim și ceva bulgur rusesc... Uite cum se îndoapă paznicii noștri.

Ceva mai de-o parte, în jurul unui rug, chefuiau vreo opt soldați de escortă. Împușcaseră un elan, frigeau carne la foc, beau votcă și glumeau. Prizonierii înghițeau noduri.

Soldații ruși, observând că Evdochim și Vasile se uită la ei, i-au chemat să se apropie. Lângă rug era plăcut: mirosea a carne coaptă-arsă, flăcările și fumul nu lăsau să se apropie de oameni roiurile de țânțari și muște de tot felul.

– Voi, românii, sunteți vestiți că știți a cânta frumos. Hai, spuneți o cântare, îi îndemnă un locotenent tinerel, mai marele pe ostașii din escortă.

– S-au chefăluit și vor *konțert*, balmăji Vasile.

– Da, au linchit votcă și vor să ne facă clovni...

– Dă-i în p... mă-sii! Înjură Batâr.

Cuvântul necenzurat, fiind de origine slavă, nu avea nevoie de traducere – el îi înveseli pe soldații aghesmuiți...

– Hai, cântați, că vă dăm carne! râdeau aceștia.

– Ce facem, Evdochime?

– Eu zic: să mai râdem și noi de dânșii.

– Cum?

– Ai să auzi cum. Pregătește-te.

Peste câteva secunde Vărzărescu „interpreta” o strofă auzită în copilărie pe imășurile satului natal:

– *Caraul, caraul*

Mi-a intrat o muscă-n c...

Te-aș ruga pe dumneata (arată cu mâna spre locotenent)

Să vâri limba după ea!

Tăietorii de pădure, care au auzit „cântecul” lui Evdochim, s-au reze-mat în mânerile topoarelor și au prins să râdă. Râdeau și soldații ruși, neștiind despre ce-i vorba. Bănuiau că au fost spuse vulgarități, dar acest fapt îi ațâța și mai mult. I-au întins lui Evdochim, pe vârful unei țâpușe, o bucată de carne coaptă. În timp ce Evdochim mânca, și-a cântat partitura și Vasile Batâr. N-a vrut să fie mai prejos decât camaradul său și i-a tras o strofă cu cea mai deasă holbură:

– *Una, două, trei agute*

Zice rusca că i-a f...

Dar și rusu zice: nima,

Când s-a coace cânepa.

Și ne-om duce la cules

Și ne-om f... noi mai des!

Vasile își primi și el bucată de carne, prizonierii râdeau, ostașii aplau-dau.

– Bre fraților, cântați vreo doină de-acasă, strigă cineva dintre prizoni-erii care ascultau cu mult interes.

Evdochim și Vasile s-au privit întrebător. N-aveau calități de cântăreț nici unul, nici celălalt. Una e să „cânți” înjurături rimate, de tipul *ceas-tușkăi* rusești și alta e să interpretezi o doină...

Atât ostașii, cât și prizonierii așteptau următorul număr al programului artistic.

– *De ce m-ați dus de lângă voi, începu Vasile și Evdochim continuă:*

– *De ce m-ați dus de-acasă...*

Când s-au topit ultimele cuvinte, pe fețele mai multor tăietori de pădure curgeau lacrimi. Ostașilor de escortă nu le-a plăcut cântecul: era prea trist, nu se potrivea cu rachiul băut de ei și au cerut un alt cântec, mai săltăreț, mai vioi.

– Davai pesniu katoraia bî voodușevleala!¹, a poruncit tânărul locotent.

Vărzărescu și Batâr s-au privit cu subînțelesuri unul pe altul. N-au schimbat nicio vorbă, ci au început cântecul:

*Un cântec istoric ne-aduce aminte
Că frații în veci vor fi frați,
Un cântec de luptă, bătrân ca Unirea,
Voi compatrioți ascultați.*

Câțiva compatrioți au prins melodia și au lăsat topoarele să se odihnească:

*Treceți batalioane române Carpații,
La arme cu frunze și flori,
V-așteaptă izbânda, v-așteaptă și frații
Cu inima la trecători.*

Cântecul, din ce în ce mai *vigorouso*, se adâncea în taiga, ca un incendiu:

*Cu toții suntem regimente române:
Moldova, Muntenia, Ardeal,
Fireasca unire cu patria-mamă
Ne-a fost cel mai sfânt ideal.*

Cântecul fu prins, în *crescendo*, de toți prizonierii români. Pădurea boreală devenise scena unui cor al dârzeniei și al credinței în biruință; tăietorii de pădure, electrizați, apucară, toți, în mâna dreaptă muchiile topoarelor, astfel încât mânerule lungi ale instrumentelor de tăiat s-au ridicat sus, deasupra umerilor, amintind o oștire în marș, cu carabinele pe umăr...

Mareșalul Ion Antonescu lăcrima emoționat, îi mulțumi bunului Dumnezeu pentru că i-a dat posibilitatea să-și revadă ostașii, fie și prizonieri, dar neînfrânți, de aceea vru să moară exact în această clipă. Le ordonă, deci, militarilor din plutonul de execuție:

– Ostași! În Mareșalul României – foc!

În aceeași secundă între arme și Mareșal ieși băiețelul cu capra, care spuse calm, dar categoric:

– La loc comanda!

Ion Antonescu nu-și putu stăpâni mirarea:

– Și... cum ai ajuns tocmai aici... în Valea Piersicilor?! Te joci și acum de-a prinselea prin copaci și ai sărit din dudul lui Holban tocmai aici?!

– *Aici se cheamă Valea Piersicilor? Frumos nume. Băiețelul îi întinse Mareșalului buchețelul cu flori de câmp.*

– Frumos...

Alistar privi la bărbatul ce ținea florile în dreptul pieptului și își spusese în sine sa, mirat, că acum acesta seamănă foarte mult cu unul din sfinții ceia pe care i-a văzut pictați în biserică, înaintea altarului, și care sfânt (*ctitor*, îi zicea bunica) ține pe palmă o bisericuță mică.

– Avem și noi pe lângă sat câteva văi: Valea Rohului, Valea Ichelului...

– Bine, bine. Acum cu ce ai venit, cum ai ajuns în Valea Piersicilor?

– *Amu*, eu și capra, am venit cu Luceafărul.

Mareșalul zâmbi – copilul acesta amintea de Micul Prinț, un personaj dintr-o nuvelă a unui pilot francez, pe care scriere a citit-o într-un ziar sau revistă la sfârșitul războiului. O naivitate curată și abundentă ca ploile de primăvară: „*Amu*, eu și capra, am venit cu Luceafărul”. Ca și cum ai zice: am luat trăsura și m-am dus la bunica.

Mareșalul încă nu știa că și bunica va fi pe rol.

– Explică-mi.

– Ce să explic?

– Păi, cum ai ajuns în Valea Piersicilor.

– Foarte simplu. Mi-a spus bunica: odată într-o sută sau într-o mie de ani Luceafărul de Seară se apropie foarte mult de pământ, se lipește de pământ. Dacă ești copil cuminte, dacă ai mers la biserică sau, cel puțin,

ai spus rugăciuni, Luceafărul de Seară te poate lua cu el și ajungi, de-acum cu Luceafărul de Dimineață, unde dorești... Mergi cu Luceafărul ca într-un faeton. Apoi tot el, Luceafărul, te duce până acasă. Doar că te pornești înapoi cu Luceafărul de Dimineață și ajungi cu Luceafărul de Seară. Asta-i tot.

– Și capra?

– Ce: capra?

– Capra... a spus și ea rugăciuni sau a mers la biserică?

Băiețelul a zâmbit îngăduitor. Nici nu știa cum să i se adreseze, *acum*, acestui om: nu mai avea haine militare pe el, ci un costum de civil. Albastru.

– *Matale* trebuie să înțelegi un lucru: eu am luat capra cu mine, ca să nu-mi fie urât de unul singur. Mai grăiesc cu ea. Și... să nu-mi fie frică... Poți veni cu Luceafărul doar o dată la o sută sau la o mie de ani, nu în fiecare zi...

– Bine. Și cum e acum pe la voi, în Basarabia?

– Nu știu cum e în toată Basarabia, da' la noi, în Codreanca, oamenii așteaptă din zi în zi să se înceapă cositul grâului. Chiar și în orele dimineții vântul e cald și uscat. Bunelul l-a numit: vântișorul pâinii, fiindcă miroase a pâine. Chiar dacă grâul e dus în hambarele colhozului, lumea se bucură, fiindcă mai fiecare reușește să... aducă acasă ceva din pâinea nouă. Atunci bunica face vărzare... din cireșe amare, care, de fapt, sunt dulci și gustoase...

Eu, iaca, ți-am adus niște cireșe, nu din cele amare, acelea se coc mai târziu, ți-am adus cireșe fârlădane, care se coc pe la Duminica Mare...

Băiețelul și-a scos trăistuța de pe umăr, a vârât mâna în ea și i-a pus Mareșalului în palmă un pumn de cireșe.

Cireșe din Basarabia...

Mareșalul se cufundă în gândurile sale.

„Am vrut s-o eliberez, s-o aduc la sânul Țării... Cine știe cât va mai suferi această Basarabie și acest Mic Prinț al ei, care mi-a adus acum,

înaintea execuției, cireșe fârlădane... Unii filozofi afirmă cum că Isus Hristos, în fața morții, ar fi regretat că este Fiul lui Dumnezeu și că ar fi primit moartea doar ca să triumfe ideile Sale. Nu-i adevărat! Isus s-a bucurat că este Fiul lui Dumnezeu și a murit împăcat știind că salvează lumea, că ideile și credința Sa vor triumfa.

Mor și eu împăcat: am luptat pentru dreptatea poporului meu, pentru revigorarea lui morală, l-am trezit din starea de umilință, când i se răpeau pământurile și drepturile naționale și el tăcea supus, l-am întors cu fața spre Demnitate și spre Dumnezeu.

În genere filozofii, dar și mulți lideri politici pot hamletiza la nesfârșit, lucru pe care nu-l poate face, nu are dreptul să-l facă un conducător de stat: timpul său e scurt și implacabil, timpul îl obligă să ia o decizie, *hic et nunc*, cum spuneau romanii, iar răspunderea cea mare conducătorului o poartă în fața lui Dumnezeu. La judecata de apoi, arguțiile filologice și politice n-au nicio valoare.

Mi s-au făcut reproșuri, când mai voalate, când mai directe, că am suferit de boala Hybris, boala puterii și a lipsei de măsură. Fals. N-am suferit de prea-plinul propriei mele persoane, nu m-a urmărit ideea cum că toți ceilalți au nevoie, stringent, de mine... Mi-am asumat Răspunderea pentru destinul Țării, când toți fugeau de Răspundere. Răspunderea pentru Basarabia și viitorul acestui copil, Alistar Vărzărescu.

– Mulțumesc pentru cireșe... fârlădane.

– Pentru puțin.

– Și, va să zică, având alături de tine capra, nu-ți mai era așa de frică?

– Da. Ea e suflet viu. Și blând.

– Dar nu te-ai speriat că ai putea să cazi de pe Luceafăr?

– Cum să-ți spun? Mă temeam oleacă, dar nu tare... Am încercat odată să prind o prigorie. Păsările acestea își fac cuiburile în maluri lutoase și înalte. În ziua aceea țârțâra, eu aveam un *ciuh* pe cap, să nu mă răzbată ploaia. Am lepădat ciuhul și am început să mă cobor spre cuiburile prigoriilor, ținându-mă de niște rădăcini de salcâm care ieșiseră din mal. Prigoriile sunt păsări foarte frumoase, au penele verzui cu roz. Mănâncă albine, viespi, calul-popii. Și capătorsurile sunt inte-

resante, da' prigiurile mai sunt și frumoase. Eu vroiam să mă joc puțin cu una ș-apoi să-i dau drumul. Ținându-mă de rădăcinile salcâmului, am coborât până la tunelurile săpate de păsări în malul de lut. Chiar am vârât mâna într-o gaură, dar n-am ajuns la prigorii, era prea lungă borta. Fiindcă țârțâra, rădăcinile salcâmului erau ude și mi-au alunecat palmele – am căzut în râpa din Fundul Codrencii. M-am pălit oleacă, dar mi-a trecut. Mai rău e că am pierdut doi bumbușori de la cămașă... Bunelul mă învață să nu fiu fricos. Strigă mereu: Alistare, să nu fii un căcăcios!...

Băiețelul s-a poticnit, încurcat. Și-a dat seama că l-a luat gura pe dinainte.

Mareșalul n-a vrut să observe stângăcia copilului. I-a zis liniștit:

– Ar trebui să te întorci acasă... În Valea Piersicilor nu-i bine să zăbovești mult...

– Amuși. Mai am în acest zolnic ceva. Bunica a zis să-ți dau o sticluță cu agheasmă, iar bunelul ți-a dat matale un șip cu țuică de prune. El se lecuiește cu țuică atunci când îl apucă vătămătura... Așa i-i feleșagul...

Sticlele, ca și cireșele, ca și băiatul cu capra, erau atât de reale, încât Mareșalul își aminti de realismul scânteietor al tablourilor lui Van Eyck: „realism topit în enigmă”.

Auzi aievea o voce dintr-o ședință cu miniștrii săi:

„– Domnule Mareșal, importanța personalității dumneavoastră pentru România poate fi asemuită cu o ploaie care înprospătează binefăcător pământul!”

Nu-i plăcea să fie adulat. I-a răspuns ministrului:

„– Orișice ploaie binefăcătoare, oricât de mare ar fi importanța ei, nu uitați, este formată din vaporii ridicați din acest pământ”.

– Mulțumesc, Alistar Vărzărescu, și pentru sticle...

Lângă băiețelul cu capra apăru moșul cu răbojul. Îi făcu un semn scurt celui condamnat la moarte.

Mareșalul se apropie de copil și-l mângâie, cald, pe obraz:

– Întoarce-te în viitorul tău... Și... nu mă uita...

– N-am să uit că m-a *drăgănit* pe obraz Mareșalul României...

Era pe la chindii. Plutonul de execuție își isprăvi misiunea. Un ofițer, comandantul plutonului, a mai tras o dată cu revolverul în inima Mareșalului căzut pe spate. Pentru siguranță.

Noi, dacă pe aici ne mai târâm,
Fă-i monument, că nici mormânt nu are,
Lui Ion, întregitorul de hotare,
Trimis acum pe celălalt târâm.

(Adrian Păunescu. *Cerere de recurs*)

Notă ■ ¹ Cântați ceva însuflețitor! (rus.).

Mircea COLOȘENCO

Diplomatul cărturar Sicu V. Macovei – poet în vremuri de restriște

M. C. – istoric literar și editor (s-a născut la 3 iunie 1938, Căinari, jud. Tighina). Între 1960 și 1965 urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. În 1969 a absolvit și cursurile de biblioteconomie ale Bibliotecii Centrale de Stat din București. A lucrat muncitor, profesor, bibliograf, redactor de ziar.

A colaborat la revistele „Manuscriptum”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Lucefărul”, „Ateneu”, „Steaua”, „Convorbiri literare”, „Academica”, „Dacia literară”, „Jurnal literar”, „Literatorul” ș. a. Editează (inclusiv în colaborare) operele scriitorilor I. Creangă, I. Barbu,

L. Rebreanu, N. Stănescu, G. Bacova, N. Labiș, Al. Macedonski, G. Topârceanu ș. a.

Fără a intra prea mult în detalii biografice, trebuie să menționăm faptul că personalitatea pe care o prezentăm este știutoare de câteva limbi de circulație internațională romanice (franceză, portugheză, spaniolă) și anglo-saxone (engleză, germană), iar câțiva ani buni a fost asistent universitar (licențiat în istorie, 1962) la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, activitate didactică dublată de participări la sesiuni științifice cu contribuții originale (1962-1964). Este absolvent al unui curs special de relații internaționale (București, 1966-1968), funcționar superior, atașat, apoi secretar în Direcția Culturală a Ministerului Afacerilor Externe (1968-1983). Transferat ulterior la ONT Carpați-București, referent principal Referentura Austria (1983-1989), reangajat în MAE în diferite posturi până la cel de Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României (Berlin, Santiago de Chile, Madrid, Rio de Janeiro, Montevideo, 1990-2005), ieșind la pensie diplomat de carieră. (Prin decret parlamentar brazilian, i s-a decernat titlul de Cetățean de Onoare al Statului Rio de Janeiro, 1995).

Principala sa preocupare, în afara atribuțiilor stricte de serviciu (nu puține, nu lipsite de importanță), a fost cea de moderator în par-

ticular între cultura română cu celelalte culturi naționale în care state și-a desfășurat activitatea.

Vocația de cărturar a continuat-o prin lucrări specifice preocupărilor de istorie, dar și de poet/prozator/dramaturg, cu opere realizate, multe dintre ele în paralel cu slujba oficială. Le-a dat publicității după trecerea la pensie.

Așa se explică volumele de poezii editate la Junimea-Iași (*Anotimpuri aiurea*, 2005; *Vânătorii de vise*, 2006; *Hoț în Grădina Raiului*, 2007; *Abecedar de istorie și... istorioare*, 2009), asupra cărora facem noi trimiteri în cele ce urmează.

Având conștiința scriiturii în mod instinctiv, dar fiind în arealul principiilor serviciilor deținute, creația sa desemnează un autor cu calități innăscute, în a cărui exprimare întâlnim emoții / sentimente cu apartenență, mai întâi, la tradiția poetică națională.

Volumul de debut *Anotimpuri aiurea*, cu precizarea *Variațiuni pe o temă de Antonio Vivaldi*, are un titlu frecvent în literatura română (Emil Giurgiuca, Arnold Leinweber, Florea Iordache, Geta Mocanu și mulți alții), dar nu plecând de la Antonio Lucio Vivaldi (n. Veneția, 4.03.1678 – d. 28.07.1741, Viena), compozitorul a 770 de lucrări (46 opere, 477 concerte), printre care Concertul pentru vioară „Anotimpurile”, compuse într-o epocă dominată de stilul baroc (barroco, din portugheză, „perlă deformată”) în arhitectură, artele plastice și ale cuvântului, puncte între Renaștere și Clasicism, opus manierismului, Un Arc-de-Triumf al discursului monumental, în decorații excesive și scene dramatice provocate de personaje multiple, în fantezii utopice, lipsite de ambiguități.

Poeziile din carte nu sunt împărțite în cele patru cicluri ale anului, cum a procedat Vivaldi, ci sunt amestecate/aiurea, într-o diversitate care urmează o linie „melodică” proprie trăirilor unei iubiri cu emoții de clar-obscur ca în toate dragostele profunde cu un început de cândva: „De câte ori/ îl ascult pe Vivaldi,/ îmi amintesc/ de anotimpurile noastre./.../ De atunci/ de fiecare dată/ când aud primele note/ ale lui Signore Antonio,/ tresar/ de parcă mi-ar bate cineva/ la ușă!” (*Partitura*), după care următoarele poezii dezvoltă subiectul propriu-zis. Nu este vorba de anotimpurile proprii unui an calendaristic, ci „ano-

timpurile” unei dragoste de poet. Versurile de final de carte (a 80-a poezie), pe care le redăm integral, ne pun în fața faptului împlinit în sensul acesta: „Cu tine am trăit/ integrala anotimpurilor/ domnului Antonio Vivaldi:/ primăvara, vara, toamna, iarna.../ și acum,/ la sfârșit de partitură,/ când urmează aplauzele/ pentru interpretarea noastră/ magistrală,/ ne privim cu teamă/ neștiind ce vom face/ când o să rămânem singuri!” (*Allegro ma non troppo*). (De reținut, pe iubita eternă a poetului o cheamă Antonia... Soția sa!).

În volumul *Vânătorii de vise* (2006), poeziile sunt la fel de rânduite abracadabrant, fără anume cicluri tematice sau de altă natură, întâlnindu-ne cu inspirațiile triste răsturnate într-un abis infinit inimaginat în literatura mitologică: „Câteodată/ pasărea Phoenix/ ostenită de a se naște/ iar și iar/ din propria cenușă,/ adoarme/ cu capul sub aripă,/ e cuprinsă de-o flacăra/ nemaitrăită nicicând,/ albastră, vie și pură,/ ce-o mistuie blând/ și-ntru totul,/ nelăsând/ în urmă-i nimic/ din care/ ar mai putea reînvia/ vreodată!” (*Metamorfoze*). Într-o altă visare, Poetul se vede alchimist: „Un corp/ cufundat într-un lichid,/ pierde din greutatea sa.../ Domnule Arhimede,/ ai putea să-mi spui/ ce mai rămâne/ dintr-un corp/ cufundat într-un vis,/ sau dintr-un corp/ cufundat în alt corp?/ Că/ în ceea ce mă privește,/ în ambele situații/ din mine/ nu mai rămâne nimic!” (*Paradoxuri*), se vede pulverizat în Eter fără vreo urmă pe Terra. Căci trăirea aieva are putere poetică: „Steaua mea/ mereu albastră,/ visul meu/mereu aproape, / zbor de pasăre/ măiastră/ mi te-apucă/ sub pleoape!” (*Steaua*). Ceea ce trebuie menționat referitor la aceste visări de poezie e faptul că, nu de puține ori, au ca punct de plecare un nume din acele universuri întâlnite în lecturile personale: *Pygmalion* (probabil, piesa de teatru a lui G. B. Shaw sau filmul *My Fair Lady*), *Fleur de Lys* (simbolul heraldic al regalității franceze – crinul), *Adam și Eva*, *Meșterul Manole* etc. –, într-un imaginar plin de sofisme și arbitrării de labirint al iubirii pătimașe, căci „Manole, Manole,/ meștere Manole,/ vezi a nu gândi/ și a chibzui/ să-mi zidești frumoasa/ de se surpă casa!/ că m-oi mânia/ și te-oi blestema!” (*Clauze de contract*). Este o poetizare personală, dar atemporală și spațială.

Asemenea manieră a Poetului, de a se adresa unor personaje consacrate în istorii /mitologii / alegorii, o întâlnim și în volumul *Hoț în Grădi-*

na Raiului (2007), titlu preluat de la poezia cu care se încheie acesta, ca postfață, într-o anatemă severă atipică: „Izbăvește-mi, Doamne,/ năzuința/ și nechibzuința!/ M-am întors/ fur/ în Grădina Raiului/ eu,/ Sămânța omului,/ cel zămislit de Tine/ din lut/ La-nceput/ de început!/ Iată-mă!/ Îs gol,/ de viață întristat,/ de rău întinat./ Ia-ți înapoi/ mărul/ cu neadevărul/ și femeia ce mi-ai dat/ întru desfătare/ și păcat./ Fă-mă iarăși,/ Doamne,/ lut,/ neștiut,/ nenăscut./ Și miluiește-mă/ de vis/ și de chin/ acum și pururi/ și în vecii vecilor/ Amin!” (*Hoț în Grădina Raiului*). Este un strigăt patetic fără egal.

Volumul din urmă – *Abecedar de istorii și... istorioare* (2009) – este segmentat în două cicluri (menționate în titlu), care se departajează total de cele anterioare prin temele abordate (și nu numai), având caracter socio-politic-istoric, cu o dedicație plină de semnificații: „Profesorilor mei și colegilor de la Facultatea de Istorie a Universității «Al. I. Cuza» Iași, promoția 1962. Nasc și la Moldova oameni!”, pe coperta cărții figurând imaginea celebrului vestigiu neolitic Gânditorul de la Hamangia/ Dobrogea (mileniul IV-II, î. Hr.).

Dacă în primele volume discursul auctorial nu de puține ori este de factură conversativă, în care persoana a doua este și călăuză, și martor, un alter-ego resfirat în experiențe existențiale, în acest ultim „abecedar” dedicatoriu întâlnim teme „pure” de istorii și istorioare trăite într-un trecut prezent. Surprinzând instantanee poematice: „La Roma/ în noapți cu lună plină,/ ies daci din ascunzișuri/ la lumină./ Se-adună în cohorte/ în Forumul Traian/ și tremură cenușa/ viteazului roman!” (*Când se trezește Columna*) de la începutul lumii scrise, trecând prin alte instantanee din secolele apuse: „La Snagov la mănăstire/ de 40 de sfinți/ șade-n strană Vodă Țepeș/ cu alai de prinți./ Azi e zi de judecată,/ gădele-i pe-aproape/ plâng boieri cu barba-n lacrimi/ că n-au cum să scape.” (*Județul lui Țepeș*); „E jale la Flămânzi!/ Ies oase din pământ/ și se proptesc plavanii/ cu coarnele-n pământ,/ în scrâșnete de fiare/ și gemete de jug.” (1907 – *Flămânzi*); „Șade Stalin cu Churchill/ în Crimeea, în iatac,/ și gândesc la soarta lumii/ la trabuce și coniac.” (*Ialta, Malta, una, alta*). Sunt momente/puncte de reper din istoria națională a lumii tratate în poezii de maturitate poetică, distinctă, în care teme de „pură” istorie, aparent patriotarde, se află într-o stare intelectualizată, solemnă, oraculară.

În partea a doua a volumului, poemele au un peisaj identitar marcat într-o reformulare individuală: „SOS! La moară la Hârța-Pârța/ un' se macină tărăța!/ Tărăța ce bate-o vina/ e mai scumpă ca făina,/ c-are fibre, minerale/ și substanțe esențiale!” (*Made in Romania*). Este vorba de o alienare/secularizare a omului post-modern în destinul contemporan național. De data aceasta, nu e lumea virtuală a trecutului istoric de mândrie națională, ci realitatea primară, fără mituri și depoetizată într-o însingurare exasperantă: „Lenin și-a mutat lăcașul/ din Kremlin la Chișinău,/ moldovenii și-au luat nașul/ și o duc din rău în rău.” (*Mausoleu*); „De-o veni doamna cu coasă/ o să-i spun că nu-s acasă/ că-s plecat la tratative/ tocmai în Tananarive/ și mă-ntorc în București/ la calendele grecești.” (*Timpuri noi*). E un alt fel de Adio, mamă!

Toate aceste volume de versuri prezentate succint dovedesc o consecvență lirică apoteotică, întrucât poezia dlui Sicu V. Macovei este un algoritm sintetic, dar și un mozaic original sincron formelor poematice transatlantice și euroapusene, cu imagini parabolice reperate carpatin-balcanic, o creație ludică fascinantă într-un modernism desacralizat și hiperrealist al discursului liric autoironic, dar și sarcastic pentru contextul sociopolitic actual fracturat imagistic.

Poezia acestor volume oferă simultan receptări culturale rafinate printr-o derulare cinematică a unor lumi posibile vii, care se impun ca timbru intertextual mirific.

La fel de inspirate, cu subiecte concentrate și riguros construite sub un orizont semnificant, sunt creațiile sale de proză și dramaturgie, cu multă biografie în partea memorialistă, conturate subtil și instinct pamphletar la cotidianul banal, dar optimist în discursul incantatoriu din textele zugrăvind sferele diplomatice traversate.

Să-i urăm acestui talent literar autentic și diplomat prin excelență, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață (n. Chișinău, 19 decembrie 1937), mulți ani și cât mai multe opere esențiale personalizate!

Sicu V. MACOVEI

S. V. M. – absolvent al
Facultății de Istorie a
Universității „Al. I. Cuza” din
Iași. Diplomat. A publicat
volumele de poezii
Anotimpuri aiurea (2005),
Vânătorii de vise (2006), *Hoț
din grădina Raiului* (2007),
*Abecedear de istorii și...
istorioare* (2009), volumul
de însemnări diplomatice
Papionul bine temperat (2008)
ș. a.

Refugiatul

Închinare părinților și celor șapte frați

Plecata-am opt din Chișinău
cu tata și cu mama zece,
în suflete cu Dumnezeu
și-n spate baioneta rece.
Veneau de prin pustii muscalii
călări și pedestrași potop
să ne-ngenunche în vasali
la Molotov și Ribbentrop.
Eram cu toții cruzi, plăpânzi,
și nu știam ce e durerea,
citeam în ochii mamei blânzi
că i-am rămas toată averea.
Și tata, brav soldat român,
purtând pe epoleți o țară,
scrâșnea din dinți la glas păgân
scuipând sudalme și ocară.
Era în pradă România,
rupeau șacalii hălci din țară,
se zbuçiuma în lacrimi glia
jelind istoria amară.
Și tresăreau iar în morminte
bravi voievozi și domni și sfetnici,
că ce-au zidit în veacuri sfinte
au năruit niște nevrednici.
Sărmana țară românească
mai mică azi și pururi în necaz
dea Domnul iar să ți se nască
Cel Mare, Cel Bătrân și Cel Viteaz!

Memento

Nu știu unde,
nu știu când,
văzui cruce
și mormânt,
prăbușit de ploi
și vânt
și-am rămas
fără cuvânt!
Era groapă de soldat,
ce căzuse fulgerat
de un glonț,
de-o baionetă,
tricolorul la caschetă,
ochii stinși cătând sub glie,
la zborul de ciocârlie!

Aniversare

De ziua ta
o să mă-mbrac
de sărbătoare,
o să m-așez
la masa din balcon,
o să trezesc
bătrânul gramofon
c-o placă
rătăcită prin sertare
și-o să desfac
cutia de carton
legată cu o fundă
roz bombon,
în care dorm,
de ani și ani,
uitate,

fotografii,
 scrisori
 și ilustrate,
 îngălbenite-n fum
 de chihlimbar
 și în suav parfum
 de „Magie Noir”!

Noi

Tu
 ești Eu,
 ediția „îmbunătățită și adăugită”!

Tu
 mai puțin sucită,
 eu
 mai teleleu!
 Tu întotdeauna
 cu stelele și luna,
 eu mereu
 cu ce-o da Dumnezeu.

Tu cu marea
 și cu vântul,
 eu cu umbra
 și pământul.
 Tu cu visul,
 eu cu gândul
 nesătulul
 și flămândul
 și cu tine
 și cu stelele și luna
 și cu marea
 și cu vântul
 și cu visul
 necuprinsul,
 neștiutul,
 nenăscutul!

Chemări

Iubita mea din vis
și visul meu de dor,
de floare de cais,
de aripă de zbor,
iubita mea de azi
iubita mea de ieri,
născută printre brazi
și miei în primăveri,
iubita mea dintâi
și gândul de pe urmă
cu care mă mângâi
când verile se curmă!

Izgonirea din Rai

Dragostea noastră
a rămas
ca simfonia în si minor
a lui Schubert,
neterminată!
Că ne-am trezit într-o zi
izgoniți din raiul
clădit cu atâta trudă
și împodobit
cu flori de cireș,
cu luceferi
și cântec de mierlă.
Din ziua aceea
florile de cireș
s-au ascuns în muguri,
luceferii s-au stins
ca o candelă,
mierlele au adormit

pentru totdeauna
cu capetele sub aripi,
iar noi
plutim aiurea,
undeva
între cer și pământ,
purtând povara păcatului
de-a ne fi iubit
prea mult!

Trenul albastru

Eu știu un tren albastru
într-o gară,
ce ne așteaptă de atâtea veri,
să ne petreacă
pasageri de-o seară,
pe-un straniu drum
ce duce nicăieri!
Ți-am cumpărat flori albe
de mireasă,
biletele le port în buzunar,
eu știu un tren albastru
și nu-mi pasă
de verile
ce mor
în calendar!

Elena VIZIR

E. V. – scriitoare, traducătoare, editoare. Volume de poezie publicate: *Libretto* (Chișinău, 1999); *Fantezii încremenite* (Chișinău, 2007); *Puncte dreptunghiulare* (Cluj, 2012); Cărți pentru copii: *A fost sau nu a fost vreodată?...* (Chișinău, 2013); colecția „De la pietre auzite”: *Un arici cârlionțat* (Chișinău, 2015); *Cum ar fi să fi Horică* (Chișinău, 2016); *Dirijorul de pisici* (Chișinău, 2017); traduceri din limba rusă: A. P. Cehov, *Pescărușul*, *Unchiul Vania*, *Livada de vișini* (București, 2010); N. V. Gogol, *Taras Bulba*, *Mantaua*, *Nasul*, *Vii* (București, 2010); F. M. Dostoievski, *Frații Karamazov* (București, 2011) și altele. Membră a Uniunii Scriitorilor din Moldova.

Te voi tălpa, prietene, desculț

Tu, drumule, pământ dezavuat de flori,
de iarbă, de pădure
și îmbrăcat în straie dure,
ești ca un șarpe adormit, cu mii de-artere,
ce-au înțesat întinsul Terrei,
sticlindu-și ochii falși, de trei culori,
atunci când vrea să pună la-ncercare
de sunt sau nu disciplinate
„insectele de fier” anvelopate
ce-i mișună întruna pe spinare.

Tu, drumule, pământ încorsetat,
ești ca un brâu din pânză sură,
cu marginea dantelată
și cu decorul animat,
ce se menține neschimbat
doar cât culoarea de cireășă coaptă
a supranasturelui aprins lângă bordură.
O, drum cu îmbrăcări mobile și peștițe
peste zbârceli, pistrui și alunițe
și cicatrici ce-ți dezgolesc nisipul,
ești captivant, cum nu sunt mulți...
Ca să îți simt până la os zvâcnirea
și, totodată, să nu fac risipă
de protocol, de lux și curtenire,
te voi tălpa, prietene, desculț!

Corul vocilor ascunse

Pentru că stau ascunse,
nimeni niciodată știe:
sunt vreo sută sau vreo mie
voci în corul dintre frunze
care cântă-n veselie
de cu zori, ziua,-n amiază,
până seara, la chindie,
atât timp cât raze curg –
chiar și umbrele dansează!

Când se stinge, în amurg,
printre crengi, ultima rază
și obscurul potolește
dansul umbrelor de frunze,
fără grabă, contenește
corul vocilor ascunse.

Lenevind între perne

Atunci când ziua trece în noapte,
o mulțime de furnici-marionete
poartă prin ramuri neștiutoare de sete
drogul ce transformă în stele
florile singulare, înbalonate,
de pe arbori cu organele betonate.
Prin subțirile brațuri, acele furnici
ajung și aici,
aducându-mi tot felul de știri,
filme de dragoste și cu vampiri,
emisiuni cu personalități, cu modele,
și alte răsfățuri moderne,
pe care le-nghit lenevind între perne...
– Poftim, îmi zic ele,
ți-am adus hrană spirituală

cu sare, piper, nițică acreală
 și câteva deserturi –
 le poți mânca întregi sau pe sferturi...
 Unu, doi, trei...
 servește-te ce vrei!

La mare, la soare

Pe-o piatră neagră de dig
 stau în costumul meu antic...
 dar – straniu – nu-mi este frig!
 Ce frumos! Ce plăcut! Ce romantic!
 Privirea mi-e încântată
 de valuri, de păsări, de soare...
 Când soarele-ncepe să-mi ardă
 „costumul” meu în exces,
 atunci mă arunc de pe piatră
 drept în apa sărată,
 însă... degrabă ies,
 ca nu cumva să mă vadă
 vreun animal de mare,
 să mă confunde c-o nadă
 trasă pe un cârlig
 și să mă-nghită-ntr-o doară,
 înainte ca eu să strig:
 „Sunt dintr-o specie rară,
 ce nu-i acceptabil să moară!!!”

În casa care nu mai este

În casa ceea, care nu mai este casă-acum,
 ci-i patru mari ghivece lângă drum,
 în care crește holbură, pelin, știr și urzici,
 aveam, cândva, și eu bunici,
 pe care-i vizitam din când în când...

Nu îi mai am acum, căci au plecat, pe rând,
 să se topească-n bulgări-frați
 ce mai întâi sunt dispersați,
 și-apoi, grămadă, aruncați
 și cu o cruce-ncununați.

...Dar ce se-aude? Să ascult!...
 da, dincolo de ghivece,
 aud un râu ce grabnic trece;
 în el am prins cu mâna pește
 și-am învățat să mă scufund –
 a fost demult, foarte demult!

...Pe malul lui, iarba-nverzește,
 iar eu mă simt bătrân și veșted.

Tabiet

Plouă în urbe.
 Pe bulevardele drepte și curbe,
 melci metalști de-ai locului,
 hip-hopează pe-asfalturi umede.
 Ritmul nebun al hard rock-ului,
 avându-l mereu în suflet și-n gând,
 îl practică doar în anumite momente,
 ca să nu declanșeze situații de accidente.

Atenție! Prin ploaie și vânt,
 pe șoseaua înrourată,
 se produce preludiul antitezei
 ce se întâmplă nu-n fiecare an:
 un melc dezvoltă viteză!
 ...Însă renunță curând
 și continuă să se deplaseze
 după tabietul moluscian.

Muza la semafor

Deja de vreo săptămână,
pe ale urbei întinse prospecte,
bijuteria-mi de limuzină
cu pneurile perfecte
în jurul jantelor diamantine
efectuează hobby-traiecte.

Sunt, pot zice, stăpână
pe ambreiaj și pe frână;
mai greu cu accelerația –
mă-ncurcă-aglomerația.

Ajunsă-s la semafor...
„Cedează trecerea! îmi scapără-n minte,
apoi, la verde, mergi înainte...”
Însă îmi vine prompt inspirația
și hotărâsc să-mi notez repejor
niște gânduri înaripate
aduse de spiritul creator...

Caut prin buzunare, prin boxă, prin geantă
o foaie și-un pix sau un vârf de creion;
scriu pe volan și... apăs pe claxon!

Vai! timorată c-am claxonat,
doamna muză a evadat...
Sunt lac de apă pe frunte și-n palme,
de nu mai știu încotro țineam calea...
și, pe de-asupra, un cor de sudalme
acompaniate de ritmuri stridente
m-avertizează să fiu mai atentă:
la semafor e verde culoarea!...

Ambreiaj, întâia, viteză,-nainte!
...Ce tare aș vrea-n astă clipă fierbinte
s-ajung undeva lâng-o apă, la soare,
și să mă joc, să mă joc în cuvinte...

Un pat și zece ochi

Sub un copac rotat – pe lângă care
 bătrâni și tineri
 și copii frumoși,
 în zile-obișnuite sau de sărbătoare
 se-ndreaptă spre lăcașul Sfânta Vineri,
 ce-i vizavi de Parcul Moghioroș –
 stă un pat
 care-a avut o viață lungă
 și la care, în sfârșit, au renunțat,
 însă i-a fost dat să ajungă
 încă o dată de-folos...
 Iar noul proprietar al său –
 bolnav, distrus, pierdut, slinos –
 a fost lăsat de către-autorități și Dumnezeu
 să ceară milă de la moșnegi și babe,
 și de la tineri –
 care se-ndreaptă spre lăcașul Sfânta Vineri...
 În preajma lui sunt patru bodygarzi
 cu boturile stând pe labe:
 doi câini de rasă, dar abandonați,
 și alții doi născuți bastarzi...
 „Fiți binecuvântați!” –
 răsună-o voce ca de psalt,
 în ritmul pașilor pe-asfalt
 și zece ochi privesc în așteptare:
 „Ne dă bănuți?... Ne dă mâncare?...”

Acolo pâlpâie lumini

Acolo unde,
 din interiorul unor case
 cu obloanele trase,
 gazdele ascultă, stând culcate,

monologurile fințelor apropiate,
 ce le vizitează pe apucate
 (în pauzele dintre fragmentele de viață) –
 acolo cerul se lasă
 mai jos ca oriunde,
 iar tristețile cele mai profunde
 se ridică la suprafață;
 acolo pâlpâie lumini descrescătoare,
 jos, lângă pietre,
 și-acolo florile sunt purtătoare
 de veșnice regrete.

Înțepeniți

Veni un vânt, aduse-o ploaie,
 ce mai întâi a curs șuvoaie,
 apoi a devenit strai efemer
 peste copaci înțepeniți de ger,
 încât credeam că, iată, pier...

Nu pier! Au început să cânte
 din membrele lor tremurânde...
 E-o melodie care să ne încânte?
 Ba dimpotrivă, este chiar hidoasă,
 de-ți vine s-o iei la sănătoasa...

Dar vremea trece,
 vântul stă și cerul cerne fulgi
 și uiți c-aveai de gând să fugi,
 căci clipele îți par mai dulci
 cu zahăru-acesta rece...

A nins atât încât să ne înece!
 Riscăm să devenim statui...
 Auzi?! Noi fulgi am admirat destui
 și bine-ar fi să mergem,
 căci nu mai cred să vină,
 pe timpu-acesta, vreo mașină...

Aproape apocalipsă

Ghețari condamnați la pieire
vuiesc, trosnesc și transpiră,
fără a face munci silnice;
evenimente zilnice
și vise colorate
alunecă-n Antichitate,
lăsând amprente carbonizate
în fierbințeala trăirii.
Hazarduri vin în neștire
potop peste-omenire –
vulcani, tornade, o eclipsă –
încât și cerul din suflet
pornit e să se bulverseze...
Privind ca niște-amoreze
la vulturi, cocori și la berze
ce zboară deasupra planetei,
departe de-Apocalipsă,
pisici lascive și suple
se plimbă și fac piruete.

Fiindcă e Domnul cu noi,
orice s-ar întâmpla –
vulcane, tsunami, zăpadă –
munții nu or să cadă!

...Cad sâmburii în noroi,
știind că se vor înălța.

Mircea COLOȘENCO

Dramaturgia lui Mihai Eminescu

M. C. – istoric literar și editor (s-a născut la 3 iunie 1938, Căinari, jud. Tighina). Între 1960 și 1965 urmează cursurile Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. În 1969 a absolvit și cursurile de biblioteconomie ale Bibliotecii Centrale de Stat din București. A lucrat muncitor, profesor, bibliograf, redactor de ziar. A colaborat la revistele „Manuscriptum”, „Revista de istorie și teorie literară”, „Lucefărul”, „Ateneu”, „Steaua”, „Convorbiri literare”, „Academica”, „Dacia literară”, „Jurnal literar”, „Literatorul” ș. a. Editează (inclusiv în colaborare) operele scriitorilor I. Creangă, I. Barbu, L. Rebreanu, N. Stănescu, G. Bacova, N. Labiș, Al. Macedonski, G. Topârceanu ș. a.

Dramaturgia lui M. Eminescu este înrudită tematic, ca tipologie și concepție, dar într-o viziune proprie, cu lucrări similare din beletristica națională și universală.

Contemporan cu B.-P. Hasdeu și V. Alecsandri, autorii unor creații teatrale mature ale dramaturgiei naționale, M. Eminescu, înflăcărat de idealuri retorice abstracte însușite în periplurile sale ca student al centrelor universitare vieneze și berlineze, se încadrează cu scrierile sale de gen în structura curentului romantic – erou excepțional în situații asemenea – , axat pe tematica patriotică a independenței naționale, cu subiecte autohtone ori motive mitice și antice, într-o complicată simbolistică asimilată în tribulațiile sale pe lângă trupele de teatru din care a făcut parte, precum și printr-o instruire conștientă instrumentată de traducerea tratatului lui Enrie Theodor Rötcher (*Die kunst der dramatischen Darstellung/Arta reprezentării dramatice*, Leipzig, 18 4). Scrierile sale de gen, încărcate de reflexivitate și patetism, urmăresc să redea într-o vastă frescă istorică destinul românității, îngemănând necesitatea istorică de reformare a spiritualității naționale și înclinația sentimentală spre puritate, idei care l-au urmărit și devorat. Eroii lui, subliniem, sunt titani, înviolabili prin măreția ideilor pe care le reprezintă, încrederea în sine

fiind încrederea în neam și în binele acestuia. Teatralitatea dialogurilor sfârșește în tirade, și nu în acțiuni dramatice antitetice prin căutarea Absolutului în demnitatea Omului, verosimilitatea este la nivelul ideilor, și nu al faptelor; conflictele sunt în plan spiritual, chiar dacă unele scene de viață sunt tragice.

Dramaturgia lui patetică este realizată cu mijloacele poetului, însă prefigurată a fi teatralizată cu instrumentele specifice tehnicii scenice, dată fiind apetența sa pentru lumea teatrului încă din copilărie.

Mult timp ignorate, chiar de poet, scrierile sale de gen dramatic au fost făcute cunoscute publicului fragmentar și fugitiv, analizate doar în ideea poetului (G. Călinescu, 1935). Acestea au văzut parțial lumina tiparului după 1978, la mai puțin cu un deceniu de la împlinirea unui secol de la trecerea în neființă a autorului lor, și, integral, în anul 1988, la mai puțin de un an de la același moment.

La dramaturgii clasici români consacrați – B.-P. Hasdeu, V. Alecsandri, Al. Davilla, B. Ș. Delavrancea –, actul istoric este încorporat și dezvoltat în textul operei dramatice. La M. Eminescu, actul istoric este proiectat într-un context al operei dramatice.

Opera dramatică originală eminesciană are următoarea structură: drame istorice – *Decebal*, *Pacea pământului vine s-o ceară*, *Bogdan-Dragoș*, *Gruie Sânger*, *Alexandru cel Bun*, *Ștefan cel Tânăr*, *Petru Rareș*, *Cel din urmă Mușatin*, *Alexandru Lăpușneanu*, *Mira*, *Andrei*, *Povestea*; comedii – *Minte și inimă*, *Elvira în desperarea amorului*, *Convorbiri literare: Romancero espanol* (scrise în versuri), *Gogu tatii*, *Județul Împăratului*, *Județul lui Vodă* (în proză). La dodecameronul dramelor istorice, consacrat sub acest titlu generic de G. Călinescu, au mai fost adăugate alte trei încercări dramatice: *Călugărul și Chipul*, *Regina și Cavalerul*, *Amor pierdut – viață pierdută*.

Primele două din seria dodecameronului – *Decebal* și *Pacea pământului vine s-o ceară* – sunt cu subiecte gemene, inspirate din perioada războaielor romano-dacice (101 – 102, 105-106 d. Ch.).

Astfel, creația dramatică eminesciană originală (la care se mai anexează traduceri din lucrările dramatice de Carmen Sylva, Fr. Von Bodenstedt, Guilom Jerwitz, Karl Saar, J. W. Goethe și W. Shakespeare,

precum și un număr de cinci transcrieri de teatru), cu aspect caleidoscopic de dramă patetică și comedie, are subiecte unitare în fabulații coerente și cu personaje ce reprezintă pasiuni, și nu ființe care se înfruntă în numele unor idei, stări, situații. „Într-adevăr, Eminescu a inventat la noi drama care nu e în fapte și întâmplări, ci în ceea ce omul gândește și simte, prins cum este în durerea lumii, confruntat cu sine și cu alții într-o pierzanie care e a tuturor.” (Petru Creția, 1988, p. XXI).

Sistemul conceptual al acestor roduri dramatice este triadic: geneza neamului – *Decebal*, geneza statului – *Bogdan-Dragoș* și sfârșitul unei îngrengături ereditare conducătoare – *Alexandru Lăpușneanu*; celelalte opuri sunt complementare acestor lucrări dramatice, singurele încheiate ca formă literară, față de celelalte rămase la limita de însăilări.

Poemul dramatic *Decebal* constituie subiectul de meditație a poetului la actul istoric al confluenței dintre moartea unei nații/civilizații și nașterea alteia din proprie cenușă, momentul Phönix al neamului românesc, dacă l-am putea numi așa. Este o stare paroxistică analizată cu finețe psihologică, lipsită însă de mișcare scenică, cu prezentarea aspirației stoice spre perfecționarea morală a omului, seninătatea înțeleptului, într-un stil de mare concizie, spontaneitate și bogăție lingvistică. Este urmărit, în prim plan, Decebal și, într-un altul mai îndepărtat, Traian, destinul de excepție al personajelor, ancorate în situații politice deosebite.

Poemul nu reconstituie mediile, tragismul tramei, ci valorile sociale, politice și morale ale momentului istoric, virtuțile și prejudecățile unui timp abscons, răspândirea nelimitată a sufletului în nemărginirea cosmică, într-o armonie a contrastelor, ca o întrupare modernă a mitului prometeic înălțat prin suferință și iubire deasupra forțelor răului.

Dar destinul operei dramatice eminesciene a fost vitreg, așa cum a fost și viața autorului ei. Destinată să-și servească contemporanii, opera sa dramatică a rămas posterității sub formă de inventar de geniu.

Din ciclul literaturii de inspirație dacică (*Decebal* – epopee, *Decebal* – dramă, *Dochia și Mușat* – episodul erotic Traian-Dochia, *Crucea-n Dacia* sau *Joe și Crist, Ovidiu în Dacia*), au căpătat contur în sine doar Rugăciunea unui dac, publicată la 1 septembrie 1879, și două sonete – *Cum oceanu-ntărâtat și Adâncă mare* –, apărute postum, decupate /incorporate în *Decebal* (v. 4-478 și v. 490-502).

Nici creația dramatică a lui Lucius Annaeus Seneca (4 î. Ch. – 5 d. Ch.) nu a văzut vreodată luminile rampei. Invocarea cazului marelui poet și filosof latin constituie o explicație, și nu o scuză: la ambii autori, discrepanța dintre ideal și realizarea scenică nu le-a anulat valoarea literară a operei, dimpotrivă, a adâncit-o, însă nu în scopul pentru care a fost creată, ci într-o meditație a vieții. „Eminescu e străbătut profund de sentimentul destinului implacabil, înțeles nu ca o forță oarbă, ci ca o acțiune eternă a eroilor.” (G. Călinescu, 1968, p. 157).

Dacă M. Eminescu nu s-a realizat ca autor de piese de teatru, are, în schimb, contribuții respectabile ca autor de cronici teatrale (M. Eminescu, 1972).

Dincolo de aceste adevăruri, intrăm într-un neant al proiectărilor pe un fundal obscur.

Andy PUȘCĂ și Cristinel MUNTEANU Mihail Sadoveanu și căutarea dreptății. Forme ale justiției în *Hanu Ancuței*

A. P. – conf. univ., dr. la Universitatea „Danubius” din Galați, doctor în drept; predă disciplinele Drept roman și Drept civil. A publicat numeroase articole de specialitate în reviste de profil.

Cr. M. – dr. în filologie (*magna cum laude*) și drd. în filosofie al Universității „Al. I. Cuza” din Iași; lector la Universitatea „Danubius” din Galați. Autor al mai multor volume, studii și articole privind știința lingvistică.

1. Preliminarii

Căutarea dreptății, văzută în același timp și ca o încercare de restabilire a ordinii inițiale sau de refacere a unui echilibru necesar vieții din societatea tradițională, reprezintă o constantă a operei sadoveniene. Însăși ideea de «răzbunare» trebuie luată, în acest caz, în conformitate cu accepția primară, etimologică, a termenului *răz-bunare*; plecând, așadar, de la acțiunea de a face din nou *bună* o situație, o stare de lucruri (adică de a o repara, de a o îndrepta¹).

Este ceea ce se petrece, de pildă, în romanele *Neamul Șoimăreștilor* și *Baltagul*. În cel dintâi, Tudor Șoimaru își răzbună tatăl, ucigându-l pe boierul Stroe Orheianu; în cel de-al doilea, Gheorghită își răzbună tatăl (pe Nechifor

The problem of justice seems to be the common theme in *Hanu Ancuței* [*Ancuța's Inn*] – Mihail Sadoveanu's book of tales. The world portrayed by Sadoveanu functions according to archaic norms. Justice is made either by the ruler (or by his men), or on one's own (provided there is enough strength), in accordance with some ancient laws. The helpless (when the ruler is not on their side) hope for divine justice. A coherent system of laws and fair judges, devoted to unbiased justice (similar to the German one, mentioned in one of the tales), remain a desideratum in this literary masterpiece.

Lipan), rănindu-l simbolic (tot cu o lovitură de baltag) pe ucigașul acestuia, Calistrat Bogza. În felul acesta, ordinea este restabilită, lucrurile pot reintra pe făgașul lor firesc. Exemplele de acest tip sunt, de altfel, numeroase.

2. Forme ale justiției în *Hanu Ancuței*

Dar, ca să demonstrăm că această idee reprezintă o trăsătură constantă (aproape obsesivă) a scrisului sadovenian, este suficient să privim cu atenție conținutul seriei de povestiri din micul volum *Hanu Ancuței* (apărut în anul 1928, moment ce marchează trecerea înspre etapa de maturitate a scriitorului)². După cum se știe, povestirile cuprinse aici sunt în număr de nouă, fiind legate între ele prin tehnica „povestirii în ramă”: *Iapa lui Vodă, Haralambie, Balaurul, Fântâna dintre plopi, Cealaltă Ancuță, Județ al sârmanilor, Negustor lipscan, Orb sărac și Istorisirea Zahariei Fântânarul*. Toate acestea surprind – într-o măsură mai mare sau mai mică și în forme diverse – ideea de «justiție». La rigoare, se observă totuși că dreptatea este făcută după anumite „pattern”-uri, pe care încercăm să le evidențiem în cele ce urmează.

2.1. Justiția absolută (sau „oarbă”)

La modul absolut, nimeni nu este mai presus de lege. *Pereat mundus, fiat justitia!* („Să piară lumea, [dar] să se facă dreptate!”). Este semnificativ faptul că singura povestire care, în primă instanță, pare să nu aibă deloc de-a face cu tema justiției, *Negustor lipscan*, confirmă, de fapt, un atare principiu. În *Negustor lipscan*, Dămian Criștișor – pe care aface-rile l-au purtat prin diverse țări europene – povestește câți oameni ai stăpânirii trebuie să mituiască³ pentru a-și aduce în țară în bună regulă mărfurile cumpărate de peste hotare. Printre altele, el descrie civilizația nemțească, arătând și prețuirea de care se bucură educația în acel spațiu geografic („Toată lumea la carte, și băieți, și fete.”), ceea ce nu prea convine judecății discriminatorii a moldovenilor („Cum și fete? Asta iar îi rânduială care trebuie să rămâie la dâșii.”). Cu toate acestea, Dămian consemnează un amănunt aproape incredibil pentru interlo-

cutori: „Și mai au acei nemți, cinstite căpitane, lucru bun rânduiala și legea. Eu am cunoscut acolo un morar care s-a judecat pentru-un petic de moșioară cu împăratul. Și dac-a avut dreptate, judecătorii i-au dat dreptate împotriva împăratului”.

2.2. Justiția pe cont propriu

(A) La prima vedere, problema justiției este consemnată chiar în titlul celei de-a șasea povestiri: *Județ al sârmanilor*. Dar *județul* respectiv nu este o „judecată” propriu-zisă (ca proces), ci o răzbunare de tipul „ochi pentru ochi și dinte pentru dinte”. Despre ce este vorba? Un personaj masiv, cioban de pe Rarău, pe nume Constandin Moțoc, relatează ce a pățimit cândva (cu treizeci de ani în urmă) un prieten de-al său prin acele locuri. (Cititorii vor ghici apoi că „prietenul” în cauză este, de fapt, ciobanul povestitor însuși.)

După o scurtă căsnicie fericită, „prietenul” află din gura lumii că nevesta sa, Ilinca, îl înșală cu boierul satului, Răducan Chioru („om stătut și văduvoi” și care „din când în când avea dumnealui plăcere pentru câte-o muiere dintr-a oamenilor”). După ce gospodarul îi administrează Ilincăi o „corecție”, nevasta (care susține că e nevinovată) se refugiază la curtea boierească. Când îl întâlnește pe bărbat, boierul îl biciuiește și, întrucât acesta nu dă semne că ar vrea să se potolească, îl supune la cazne greu de îndurat, fiind de mirare că nu și-a pierdut el chiar și viața. Alungat din sat, „prietenul” își caută adăpost pe plaiurile Rarăului și, după ce slujește printre ciobani, ajunge și el cioban după o seamă de ani, „învățând rânduiala acelei sihăstriei”.

După o vreme, împrietenindu-se cu un faimos haiduc, Vasile cel Mare, ciobanul îi povestește și acestuia cele suferite. Haiducul se oferă să-l ajute să-și facă dreptate. Prin urmare, cei doi se coboară la câmpie și, în zi de sărbătoare (de Înălțare), apar în fața bisericii din satul natal al ciobanului pentru a-l pedepsi pe Răducan Chioru (ce se găsea și el printre cei adunați la „leturghie”). Vasile cel Mare, după ce liniștește mulțimea, anunță scopul venirii lor acolo (vorbind în numele ciobanului): „Ne-am înfățișat [...] ca să facem un județ, după vechi obicei. Căci până la judecata cea din urmă, a lui Dumnezeu, neavând ascultare nici la isprăvnicii, nici la Divan, cată să facem dreptate singuri, cu brațul

nostru. Pentru muiere te iertăm, Luminate Stăpâne, dar am tremurat cu capu-n gard și cu gleznele-n gheața morii, și cu picioarele-n butuc și cu ochii în fum de ardei, stupindu-ne sufletul; și ne-ai ars cu harapnicul; și ne-ai rupt unghiile. Ne-ai umplut de otravă viața, căci ne-am adus aminte de toate în toate zilele și n-am găsit nici într-un fel alinare și izbândă! Ne-am înfățișat să-ți plătim, cucoane!”

În ce constă plata cu pricina nu este prea greu de imaginat: „Răducan Chioru, înțelegând, a căscat mare ochiul ș-a urlat la oameni și la slujitori; a căutat scăpare în lături, a căutat scăpare înainte. Dar hoțul și prietinel acesta al meu l-au luat în piepturile cailor și l-au dărâmat. După aceea au descălecat și l-au lovit cu cuțitele. Prietenul meu a stat până ce-a văzut sângele băltindu-se în pulbere. Când cel căzut și-a conținut tânguirile ș-a suspinat de moarte, l-a pipăit cu vârful piciorului și l-a întors cu fața în sus și cu ochiul deschis cătră cer. Și nimenea dintre oameni n-a zis nimica, ci stăteau martori cu spaimă la județ”.

În felul acesta, după anticul obicei, oamenii își făceau dreptate pe cont propriu (vezi, mai jos, și *Cealaltă Ancuță*), atunci când nu găseau ascultare la instituțiile abilitate. Pe lângă justiția personală, mai sunt amintite în discursul haiducului (vezi *supra*) și justiția divină, și justiția domnească („la Divan”), dar și justiția ce cădea în sarcina ispravnicilor⁴.

(B) În povestirea *Fântâna dintre plopi* asistăm tot la un act de justiție personală (sau „colectivă” oarecum), adică un act justițiar care nu derivă dintr-o judecată propriu-zisă. Simțindu-se trădați, țiganii o ucid (conform unei vechi cutume) pe Marga, pe care o folosiseră drept meală pentru a-l jefui pe căpitanul de mazăli Neculai Isac.

Într-adevăr, frumoasa țigăncușă Marga reușise să-l ademenească pe Isac cu farmecele ei, dar, în cele din urmă, aventura se încheie tragic⁵. În confruntarea cu Hasanache și ai săi, Neculai Isac își pierde un ochi, iar Marga își pierde viața: „Au stropșit-o ș-au prăpăstuit-o în fântână...”, constată cu tristețe protagonistul întâmplării. După cum se știe, țiganii au propria instanță, Staborul (judecata țigănească), o justiție care funcționează în paralel cu cea oficială. Din păcate, soarta Margăi este decisă nemilos, pe loc, fără alte complicații procedurale.

2.3. Justiția domnească

În Țările Române autoritatea supremă (pământească) era întruchipată de cea domnească. Prin urmare, domnitorul era cel care se cuvenea să împartă dreptatea în mod exemplar, cu chibzuială. Numai că această calitate derivă și ea din virtuțile omului în cauză. Un domnitor bun (adică drept) va judeca, într-adevăr, cu înțelepciune și va face, cu adevărat, dreptate. Dimpotrivă, un domnitor imoral, incorect, va săvârși multe nedreptăți, luând hotărâri arbitrare ori după bunul plac.

Revenind la *Hanu Ancuței*, este de remarcat că există aici trei povestiri care „atestă” judecăți sau hotărâri juste ale unor domnitori drepecți. Cele trei povestiri la care ne vom referi în continuare sunt *Iapa lui Vodă*, *Haralambie* și *Istorisirea Zahariei Fântânarul*. Evident că intervenția salutară a domnitorului este solicitată, de fiecare dată, fiindcă există o plângere (sau niște plângeri) în acest sens. La cele trei povestiri menționate poate fi adăugată și o a patra, *Cealaltă Ancuță*, în care avem de-a face însă cu un contraexemplu, cu un ipotetic act de injustiție domnească.

(A) Astfel, în *Iapa lui Vodă*, comisul Ioniță relatează o întâmplare extraordinară din vremea domnitorului Mihalache Sturza. Călătorind prin țară *incognito* (sub înfățișare de boier totuși), domnitorul respectiv află – în timpul popasului la Hanu Ancuței – de la comisul Ioniță pricina supărării acestuia și motivul plecării sale către curtea domnească: „Am o pricină, cinstite boierule, care nu se mai istovește. [...] Căci pricina noastră de judecată a pornit, cinstite boierule, dinainte de Vodă Calimah. Ș-am avut înfățișare și s-au dus la Divanuri rânduri de oameni, și s-au făcut cercetări și hotarnice, și s-au cerut mărturii cu jurământ, ș-au murit unii din neamul nostru judecându-se și s-au născut alții tot pentru judecată, și iată, nici în zilele mele, nu s-a găsit încă dreptatea. Ba vrăjmașul cu care mă lupt mi-a mai tăiat cu plugul din ocina părintească doi stânjeni și cinci palme lângă prisaca Velii. Ș-atunci, ridicând nouă plângere la isprăvnicie, iarăși n-am găsit milă, căci protivnicul meu, să nu vă fie dumneavoastră cu supărare, e corb mare boieresc”.

Singura soluție, disperată, care îi mai rămăsese era să-i ceară domnitorului însuși să-i judece pricina: „Dac-am văzut ș-am văzut, am mai coborât o dată din coardă sacul cu hârtoagele și cu pecețile cele vechi,

le-am mai slovenit și le-am ales, și-am pus îndreptările pe care le socot neștirbite colea, lângă chimir, și-am încălecat pe roaiba mea și de-acu' nu mă opresc decât la Vodă. Să-mi facă el dreptate!”

A doua zi, răzeșul Ioniță se înfățișează la curtea domnească „însetat după dreptate ca cerbul după apa de izvor”. Este primit în audiență (nesperat de repede) și constată „înfricoșat” că vodă este chiar boierul de la han. Este poftit să-și expună cazul și să prezinte „hârțiile din tașca din piele”⁶. Edificându-se, domnitorul hotărăște: „Bine, răzeșule, am să-ți fac dreptate. Are să meargă cu tine un om al meu cu poruncă tare, să facă rânduială la Drăgănești”⁷.

(B) În *Haralambie*, domnitorul trebuie să ia o decizie care să readucă echilibrul într-o lume perturbată de nelegiuiri. Un fost „arnăut domnesc”, Haralambie, a luat calea codrului făcându-se haiduc și dedându-se, împreună cu tovarășii săi, la mai multe jafuri și crime: „După atâtea îngroziri și morți de om, au căzut cu lacrimi la picioarele lui Vodă mulți boieri și negustori, și norod, arătând răutățile și asupririle lui Haralambie”.

După mai multe încercări eșuate de a-l prinde pe haiduc cu ajutorul poterilor, Vodă Ipsilant convoacă divanul: „Și-n ziua de Sântămăria mare, la 15 a lunii lui august, s-a rânduit Divan”. La sfatul unui vornic, domnitorul îi poruncește lui tufecchi-bașa Gheorghie Leondari să-și vâneze fratele, pe Haralambie: „Ascultă, căpitane Gheorghie; am iubit slujba ta care mie mi-a fost cu credință și cu dreptate. De aceea te-am miluit, și-n vremea Domniei mele ai dobândit curte și moșie în ținutul Ieșilor. Dar precum știi, fratele tău Haralambie a umplut țara de plângere. Și-acuma a venit vremea să răspunzi tu pentru el. Îți dau, căpitane Gheorghie, două săptămâni. Alege-ți slujitori câți vrei. Până-ntr-acest soroc să-mi aduci la picioare, viu sau mort, pe fratele tău. Altfel, n-ai să mai vezi obrazul meu, nici lumina zilei”.

În fața unor asemenea perspective, lui Gheorghie nu-i rămâne altceva de făcut decât să-și hăituiască fratele, pe care îl va ucide personal în cele din urmă. Aducându-i lui vodă – ca dovadă a îndeplinirii misiunii – capul celui căutat, Gheorghie rostește printre lacrimi: „Măria Ta, am plinit porunca! Dar te rog să mă lași slobod la pământul meu și la liniște, căci am vărsat sângele părinților mei, care curge și-n vinele mele”.

Refăcând vechea rânduială, Gheorghie a săvârșit totuși, prin actul său, un păcat capital; de aceea el trebuie să-și îndrepte în alt fel vina. Călugărul narator, Gherman (fiul celui ucis), își încheie astfel povestirea: „A fost jalnică vederea aceea ș-au plâns în Divan Vodă și boierii. Iar tufecci-bașa Gheorghie, dobândind voie, s-a tras cătră pământurile lui; și pentru durerea și ispășirea sa, și pentru iertarea sufletului celui rătăcit, a clădit în târg la Ieși biserica la care mă duc să mă închin...”

(C) În ultima povestire dintre cele nouă, și anume în *Istorisirea Zahariei Fântânarul*, este relatată o întâmplare care îl implică și pe Calimah-Vodă. Invitat la o vânătoare de către boierul Dimachi Mârza, domnitorul va rezolva o problemă în avantajul celor doi îndrăgostiți care se iubeau în taină: duduca Aglăița (fica lui Mârza) și Ilieș Ursachi (un fecior de mazâl; deci inferior ca rang, ceea ce îi diplăcea boierului).

Finalul fericit are loc grație ajutorului dat de Zaharia Fântânarul (chemat de boier să facă o fântână zidită într-o poiană aleasă ca loc de popas pentru domnitor). Cunoscător al unui antic meșteșug, Zaharia folosea pentru detectarea izvoarelor o cumpănă din lemn de corn („două bețișoare rotunde și îngemănate de lemn vechi și lustruit” între care acționa „un buburuz de argint”). Când domnitorul poposește la fântână, el face în așa fel încât vodă (care sesizase mâhnirea boierului și dorea să o vadă pe Aglăița) să dea cu ochii de tinerii îndrăgostiți: „Atuncea Zaharia fântânarul, fiind cu mare coraj ca la o vânătoare ca aceea, a scos din chimir cumpăna pe care ați văzut-o și, potrivit-o între degete, a ținut-o neclintită. Iar buburuzul, ca o lumină, s-a clătit. Nimeni nu înțelegea ce este. Nici boierul nu știa ce răspuns să deie Domnului său. [...] Zaharia n-a îndrăznit a răspunde nimic. Ci urmând semnul cumpenei sale, a deschis ușa colibeii Domnului. Și Vodă a văzut pe tineri ingenuncheați și cu capetele plecate. Nimenea n-a înțeles cum s-a făcut asta și s-a mirat mai ales Vodă de înțelepciunea cumpenei. Apoi pe urmă Măria Sa și cu Doamna au fost nânași, în târg la Ieși, acelor tineri. Împăcându-se toți, s-au veselit și din alai de vânătoare au dat-o pe nuntă”.

Simbolistica nu lipsește nici de aici: cumpăna în cauză (cu buburuzul ei de argint, ce funcționa ca un ac indicator) are rolul de a descoperi ceea ce este adevărat și drept. Prin urmare, la fel ca balanța, ea poate simboliza în acest context însăși justiția. După cum o spune și naratorul, chiar și domnitorul a fost uimit de „înțelepciunea cumpenei”⁸.

(D) Judecata domnitorului (adică a unui anumit domnitor) poate fi și nedreaptă (afectată de prejudecăți), în dauna unor îndrăgostiți, cum rezultă din povestirea *Cealaltă Ancuță*. Un răzeș – „om frumos și îndrăzneț” –, Todiriță Catană, a avut „neobrăzarea” de a se îndrăgosti de sora boierului pe care îl slujea (vornicul Bobeică): „Și a cutezat să se-nțelegă cu sora Luminăției Sale, duduca Varvara, și-au fugit astă-noapte. Dar Luminăția Sa oblicise ceva și pusese străji. Așa că l-au ajuns și l-au prins la Moara de Vânt”.

Pentru cei doi îndrăgostiți, perspectivele sunt sumbre. Jupân Costea ține să precizeze cu un soi de satisfacție: „Pe duduca Varvara o trimete boierul la mănăstire la Agapia, precum cere legea, ca să-și plângă acolo greșeala tinereții. Chiar i-a și rânduit căruța și slujitorii. Iar pe acest fără de minte răzeș îl duc ca să-l închid în turnul Goliei, ca să aștepte acolo porunca lui Vodă. Sfârșitul lui are să fie sub buzdugan, așa după cum înțelege orice om cu scaun la cap.”⁹.

Că este o lume plină de prejudecăți, o dovedește și următoarea constatare, venită imediat după vorbele lui Costea Căruntu (care-l capturase pe Todiriță): „Și toți negustorii din uliță și-au înclinat bărbile și-au arătat că și ei tot asemenea dreptă socotință au”.

În aceste condiții, Todiriță Catană alege să-și facă dreptate singur. În consecință, el va evada, apoi – întinzându-i o cursă cu ajutorul celeilalte Ancuțe – îl va pedepsi crunt pe Costea Căruntu (cel care îl legase și-l bătuse), administrându-i (conform legii talionului) o bătaie strașnică. Mai mult decât atât, el o va răpi de sub paza domnească și pe Varvara, fugind cu ea în „țara ungurească”.

2.4. Justiția divină

În cazul celor slabi, care nu-și pot face dreptate prin propriile forțe, actul de justiție personală este înlocuit cu cel al justiției divine, care intervine și lucrează aici prin intermediul stihilor. Este ceea ce descoperim în celelalte două povestiri rămase: *Balaurul* și *Orb sărac*.

(A) În *Orb sărac*, un bătrân nevăzător narează din întâmplările propriei vieți, printre care inserează atât un cântec bătrânesc (*Cântecul mioarei*¹⁰), cât și „o minune a Sfintei Paraschiva” (ale cărei moaște se aflau

încă de pe atunci la Trei-Sfetite, în Iași). Această din urmă istorioară ne reține atenția, căci are de-a face cu domnia tiranică și spoliatoare a lui Duca-Vodă: „În acea vreme s-a fost ridicat asupra țării Moldovei, ca Antihrist, Duca-Vodă. Având neistovită poftă de argint și aur, a prins a arunca biruri asupra norodului. [...] Umblau slujitori călări cu sulii și cu făclii. Luau vită, luau știubei, luau țol, luau bani. Cui se punea împotriva, îi luau și viața”.

Dar iată că, prin mijlocirea Sfintei Paraschiva, Dumnezeu își întoarce, la un moment dat, privirea justițiară către Duca: „A ieșit în țară hoția domnească. Nu mai era chip să scape nimene de sub cumpăt. Fugeau noroadele peste graniță. Până ce-au nimerit niște sărmani necăjiți, într-o toamnă, la Ieși, la moaștele Sfintei. Și i-au pârât pe Duca-Vodă, scâldând racla cu lacrimi”. Plângerea își produce efectul, căci mânia divină se vedește imediat prin semne înfricoșătoare: „Atunci, îndată după această rugăciune, s-a clătit racla Sfintei. Și poporul fiind de față, în ziua de 14 ale lunii lui octombrie, la amiază, s-a întunecat cerul, s-au tulburat stihiiile și-a prins a bate o zloată cu vifor. Iar până a doua zi s-a pus troian. Și noroadele s-au spăimântat foarte”.

Relatarea orbului sărman consemnează și o presupusă apariție a diavolului, venit să revendice sufletul domnitorului, suflet pe care Duca și-l vânduse în baza unui contract semnat (aluzie la practica lui Mefistofel din legenda germană a lui Faust): „În acea noapte a căzut de pe vânt demonul la Curtea Domnească și, bătând în geam cu gheara, a dat de știre lui Vodă să leze în lumea asta toate bogățiile strânse și să se gătească de cale pentru drumul cel fără întoarcere. [...] Căci el făcuse zdelcă și pusese iscălitură și pecete, ca să poată izbândi atâta urgie asupra lumii”.

În zadar fuge Duca-Vodă cu averile sale. Este prins și prădat de niște „joimiri leși” (mercenari polonezi). Scăpat din mâinile lor, el rătăcește spre țara polonă, dar nu mai ajunge la destinație, la craiul leșesc: „A intrat cu iapa cea albă în singurătași și codri, a poticnit într-o râpă și-a trecut pe tărâmul celălalt, în locul blăstămurilor”.

(B) În fine, în *Balaurul*, un astrolog, moș Leonte zoderul, povestește un eveniment extraordinar petrecut în timpul adolescenței sale:

ivirea unui monstru „meteorologic” pe care îl numește „balaur”. Care este conținutul narațiunii? Ni se spune că unui boier, Nastasă Bolomir, i se dusese vestea că-i mor nevestele de tinere. Aceasta numai până când se însoțește cu Irinuța („o copilă ca de șaptesprezece ani”), care ajunge să-l domine fără milă, făcându-l să sufere din dragoste. Dar Irinuța se întâlnește pe ascuns cu adevăratul ei iubit, Alixăndrel, fiul vornicului Vuza. Atât Ifrim (tatăl lui Leonte) – zodiac și vraci la care apela uneori Bolomir –, cât și cealaltă Ancuță (mama celei care deține hanul la momentul povestirii) completează pentru a-i apăra pe cei doi tineri de bănuielile și de furia boierului. Reacția Ancuței este, de altfel, semnificativă: „S-o omoare și pe asta, după ce-a asuprit ș-a pus în pământ două femei? Partea lui pe lumea cealaltă are să fie Caraoțchi [sic!¹¹], încaltea las’ să-i plătească una de-a noastră și pe astă lume...”

Bolomir află însă că este înșelat (inclusiv de zodiacul său de încredere) și-i prinde la un loc pe „trădători”, plănuiind să-i supună la mari cazne. Dar Irinuța își înfruntă aprigă („ca o viperă”) bărbatul nesuferit: „Zvârlise cortelul și deodată îi crescuseră la mâini gheare agere cu care-și amenința soțul. Mi s-a părut [spune Leonte] că văd în părul ei și cornițele cu care voise odată să-l împungă”. Ifrim începe să strige sub tortură: „Cucoane Nastasă, are să te ajungă mânia lui Dumnezeu”. În acel moment, stihiiile se dezlanțuie și își face apariția balaurul: „L-am văzut și eu și m-am cutremurat. Venea drept spre noi. Cu coada subțire ca un sul negru pipăia pământul, și trupul i se înălța în văzduh, iar gura i se deschidea ca o leică în nouri”.

În realitate, balaurul era o tornadă pe care imaginația oamenilor de pe atunci o asociase cu monstrul fioros din basme: „Și mugind, venea cumpănindu-și coada; iar în răsuflările lui sorbea și juca în slavă clăi de fân, acoperișuri de case și copaci dezrădăcinați. Și de sub mugetul lui lepădă o revărsare de grindină și ape, parcă ar fi luat pe sus albia Moldovei și-ar fi prăvălit-o asupra noastră”.

Dreptatea lui Dumnezeu se abate asupra întregii scene, pedepsindu-l pe Bolomir, care, smuls de vârtej, este aruncat „aproape mort într-o răpă mai încolo”, din această întâmplare trăgându-i-se apoi și moartea.

3. Concluzii

Din cele analizate mai sus, rezultă că problema dreptății străbate ca un fir roșu volumul de povestiri sadoveniene *Hanu Ancuței*. Lumea avută în vedere de Sadoveanu este una care funcționează după norme arhaice. Dreptatea este făcută fie de către domnitor (sau de către oamenii acestuia), fie pe cont propriu (dacă există suficientă forță), conform unor vechi cutume. Cei neajutorați (când domnitorul nu este de partea lor) își pun speranța în justiția divină. Un sistem coerent de legi și un aparat judecătoresc bine pus la punct, menite să întrețină o justiție nepărtinitoare (cum era cea de la nemți, după spusele „negustorului lipscan”), rămân în această capodoperă literară la nivelul unui deziderat.

Note ■ ¹ În acest sens, vezi replica unui personaj, Fane, din romanul *Groapa* de Eugen Barbu: „Dacă dreptatea ar fi o sârmă, aș îndrepta-o eu.” (în capitolul *Nea Fane*). Într-adevăr, este de remarcat că unul dintre antonimele termenului *dreptate* este cuvântul *strâmbătate*, ceea ce presupune că frumosul moral și cel estetic se vădesc a fi împreună, conjugate, încă de la început. De altfel, o estetică „minoră” ne însoțește pe toți în viața de zi cu zi. Din acest motiv, simțim nevoia ca lucrurile să fie simetrice, să aibă o formă regulată, să fie armonios aranjate și corect proporționate. Nu întâmplător, în limba română (ca și în spaniolă, de altminteri; cf. sp. *hermoso*) cuvântul *frumos* îl moștenește pe lat. *formosus* ‘bine format’, derivat din lat. *forma*. În consecință, nici în cazul justiției nu ne miră faptul că aceasta (la fel ca și legea) este asociată cu linia dreaptă și că într-un atare domeniu utilizăm termeni precum *drept* (în română), *droit* (în franceză) [ambele din lat. *directus*] sau *right* (în engleză), *recht* (în germană) [provenind dintr-o rădăcină indoeuropeană comună, **reg-*, de unde s-a ivit și lat. *rectus*] ș.a.m.d.

² Am întrebuițat aici această ediție: Mihail Sadoveanu, *Hanu Ancuței*, Editura Mihail Sadoveanu, București, 2016.

³ Întâlnim aici și o situație ironică: Dămian mituiește vameșii cu un articol vestimentar mai special („un baider roș de lână de la India”). Hoțul la drumul mare, care – în primă instanță – vrea să-l jefuiască pe negustor, are următoarea reacție (la vederea celui de-al treilea baider): „Când l-a văzut, mare bucurie pe voinic. L-a luat și s-a dus

mulțămindu-mi". Omul stăpânirii (un „privighetor”) are un alt fel de comportament: „Eu scot al patrunea baider și i-l dau, și el *se duce fără să-mi mulțămescă*".

⁴ Ispravnicul era acel dregător care ducea la îndeplinire porunca domnească sau cel care (mai târziu) conducea (ca reprezentant al domnitorului) un județ sau un ținut; așadar, pe vremuri, un fel de șef al administrației și al poliției dintr-un județ.

⁵ Fata știe ce o așteaptă, cunoaște regulile nescrise ale comunității nomade din care face parte, însă acceptă sacrificiul: „Acuma eu știu c-au să mă înjunghie, căci au înțeles că-mi ești drag, și-au să priceapă de ce-ai scăpat, dar de-acuma înainte nu-mi pasă”.

⁶ Vezi, pentru astfel de situații, și originea formulei *Ai carte, ai parte*, care, inițial, nu avea de-a face cu exaltarea binefacerilor învățaturii. Era vorba de sensul vechi al cuvântului *carte*, acela de ‘document’. Așadar, cel care avea un atare act, adică o „carte domnească”, putea să-și susțină o pretenție de proprietate (cf. Stelian Dumistrăcel, *Până-n pânzele albe. Expresii românești*, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 78-80).

⁷ O situație asemănătoare se întâlnește în romanul sadovenian *Neamul Șoimăreștilor*, în care Tomșa Vodă, la solicitarea lui Tudor Șoimaru, le face dreptate în cele din urmă răzeșilor șoimăreșteni al căror pământ fusese acaparat samavolnic de boierul Stroe Orheianu. În felul acesta, moșiile se întorc la deținătorii de drept.

⁸ Într-o altă ordine de idei, fântâna făcută de Zaharia aduce noroc celor doi îndrăgostiți, spre deosebire de „fântâna dintre plopi” din povestirea lui Neculai Isac.

⁹ Este sfârșitul pe care îl are și fiul unui fost domnitor, „beizadeaua” Alecu Ruset, lovit în cap cu buzduganul de către tiranul Gheorghe Duca, la finalul romanului *Zodia Cancerului sau vremea Ducăi-Vodă* (publicat în 1929), după ce încercase zadarnic să o răpească pe domnița Catrina de care era îndrăgostit nebunește.

¹⁰ Este vorba despre o variantă a baladei *Miorița*. După cum se știe, Sadoveanu va prelua ceva din conținutul acesteia (moartea ipotetică a ciobanului moldovean, devenită certitudine în romanul său), care îi va servi ca intrigă pentru *Baltagul*. De altminteri, Sadoveanu alege ca *motto* al *Baltagului* două versuri din *Miorița*: „Stăpâne, stăpâne / Mai cheamă și-un câne...” (ceea ce i-a îndemnat pe mulți comentatori să se plaseze cu prea multă hotărâre pe o pistă de lectură doar parțial valabilă).

¹¹ Formă alterată a numelui propriu *Scaraoțchi* (întrebuințat ca denumire populară a diavolului), ce provine din numele trădătorului [*Juda*] *Iscarioteanul*.

Diana VRABIE

Mark Twain sau nonconformismul unei autobiografii

D.V. – conf. univ., dr.,
Universitatea „Alec Russo”,
Bălți, Catedra literatura
română și universală.

Autoarea volumelor *Urme
pe nisip* (2005), *Cunoaștere
și autenticitate* (Premiul
Didactica al Salonului
Internațional de Carte, Iași,
2009), *Literatura pentru
copii* (Premiul Ministerului
Educației la Salonul de
Carte pentru Copii, Chișinău,
2010). Membru al Uniunii
Scriitorilor din Republica
Moldova și al Uniunii
Scriitorilor din România.

Coabitarea în una și aceeași persoană a unei bogate experiențe de viață și a unui remarcabil talent literar reprezintă condiția necesară pentru nașterea marilor scriitori. Destinul tumultuos, plin de aventuri, de urcușuri și căderi, vocația netăgăduită pentru literatură, condimentată cu multă trudă, perseverență, independență, nonconformism, dorință de a trece dincolo de orizonturile limitate ale cotidianului constituie mărturia unui talent scriitoricesc autentic pe care l-a deținut cu desăvârșire scriitorul american.

Samuel Langhorne Clemens (1835-1910), cunoscut sub pseudonimul literar Mark Twain, s-a născut în localitatea Hannibal, statul Missouri, unde își petrece copilăria, alături de frații și surorile sale. Tot aici urmează anosta „școală de duminică”, la care va trebui să renunțe imediat după moartea tatălui său. Lucrează ajutor de tipograf, apoi redactor, scrie primele poezii și schițe umoristice. La optsprezece ani pleacă din Hannibal, muncind ca tipograf la New York, Philadelphia, St. Louis și Cincinnati. Visează la cariera de plantator de cacao, dar sfârșește prin a-și lua brevetul de pilot. Adevărata glorie i-o va asigura însă literatura sa, caracterizată printr-un umor robust și o imensă dragoste pentru umanitate.

Devine celebru prin publicarea notelor făcute în timpul unui voiaj în Insulele Sandwich din Pacific. În mai 1867 publică întâia sa carte de schițe, *Celebra broască săltăreață și alte schițe*, iar în iunie pleacă la Ierusalim, călătorie pe care o va relata în noua carte, *Inocenții în străinătate*.

La șazeci de ani, se hotărăște să facă ocolul lumii, într-un turneu fără precedent, din care se întoarce acoperit de glorie. Își reface averea și se mută la Stornfield, unde primește mărturiile de grațitudine și admirație ale miilor de cititori din lumea întreagă. În 1907, Universitatea din Oxford, ale cărei praguri nici nu ar fi visat să le treacă vreodată, îi decernează titlul de *doctor honoris causa*. Cărțile îi sunt traduse în toate limbile lumii civilizate, editurile de prestigiu îi solicită manuscrisele.

După întoarcerea dintr-o călătorie în Bermude, se îmbolnăvește grav de anghină pectorală, iar la 21 aprilie 1910 va pleca dintre cei vii. Este înmormântat lângă soția sa, în cimitirul Woodlawn din Elmira, statul New York.

Creația acestui mare realist clasic refuză orice încadrare în vreun curent literar, orice asemănare cu stilul vreunui scriitor celebru, având propriile mărci inconfundabile, propria „estetică democratică”. Spontaneitatea și cursivitatea, gravitatea registrului combinată cu umorul dezinvolt, nonșalanța abordării și savanta construcție sintactică reprezintă doar câteva din paradoxurile stilului lui Mark Twain. Acestea se relevă atât în proza de călătorie (*Inocenții în străinătate*, *La trântă*, *Călător peste hotare*, *Urmând ecuatorul*, *Iarăși călător ș. a.*), cât și în cea de ficțiune (*Veacul aurit*, *Povestea marelui contract*, *Băiatul rău*, *Furtul elefantului alb*, *Candidat la postul de guvernator*, *Aventurile lui Tom Sawyer*, *Aventurile lui Huckleberry Finn ș. a.*).

Manifestând o imensă disponibilitate pentru diversele registre tematice și speciile literare, însușind de timpuriu arta asocierii nonficționalului cu ficțiunea, convins că marile subiecte le furnizează viața însăși, Mark Twain era practic obligat să-și încerce condeiul și în literatura autobiografică. Așa se face că, la anumite intervale de timp, așterne pe hârtie episoade autobiografice, nereușind să le închege într-un corp comun în timpul vieții. Îl vor revanșa în acest sens editorii săi, Albert Bigelow Paine, Bernard DeVoto, Charles Neider, la mai multe decenii după moartea acestuia.

Se cunoaște faptul că scriitorul era pasionat de literatura memorialistică, admira autobiografia lui Benvenuto Cellini, pe care și-l ia ca model („Autobiografia asta a mea se deosebește de celelalte autobiografii – se deosebește de *toate* celelalte autobiografii, cu excepția, poate, a autobiografiei lui Benvenuto Cellini”), citește *Memoriile* lui Casanova ș. a. La data când își concepe primele pagini autobiografice, își are elaborată propria metodă: „... această autobiografie nu selectează episoadele mai prezentabile ale vieții mele, ci narează întâmplările obișnuite din care se compune existența unui om de rând; istorisirea lor cată să trezească interesul oricărui cititor, deoarece aceste episoade sunt de un soi pe care-l cunoaște din propria sa experiență și în care își vede oglindită propria-i viață. Autorul convențional de autobiografii dă impresia că ar căuta îndeosebi acele momente din viața lui când a venit în contact cu personaje celebre, deși contactele lui cu oamenii lipsiți de faimă l-au interesat la fel de mult, și l-ar interesa și pe cititor, cu toate că ele au fost mult mai numeroase decât întâlnirile cu celebritățile...”

Dincolo de interesul documentar și literar, *Autobiografia* are și o mare valoare psihologică, fără a ignora valoarea care decurge din bucuria simplei ei lecturi. Din perspectivă psihologică ne este descoperit raportul dintre circumstanțe și personalitatea scriitorului. Altfel spus, *Autobiografia* ne relevă faptul cum contextul sociocultural a contribuit la modelarea personalității scriitorului. Despre o serie de factori care i-au determinat destinul, Mark Twain vorbește într-o altă narațiune autobiografică, *Punctul de cotitură al vieții mele*, în care identifică experiențele cruciale care l-au obligat la schimbările importante din viața sa. Printre aceste experiențe de vârf se numără moartea tatălui, pe când copilul avea doar 12 ani, epidemia de pojar care consternase întregul sat („satul era paralizat de spaimă, durere, deznădejde”, „muzica dispăruse”), ucenicia la tipografie, plecarea la New Orleans pentru a ajunge la Para pe Amazon, chemarea în Nevada de către fratele său, angajarea la publicația „Entreprise” (ca urmare a articolelor trimise de el), călătoria în insulele Sandwich, care se pare că ar culmina cu „ultima verigă”, cu veriga victorioasă, când, după o excursie oferită de o asociație a quakerilor, i s-a propus „să scrie o carte”. Acest punct cardinal, cu titlul *Inocenții în străinătate*, este recomandarea sa în marea literatură. Este firesc ca în literatura autobiografică densitatea experiențelor cruciale să fie mai mare decât în alte tipuri de literatură. Ce urmărește de fapt un

scriitor așternându-și pe paginile albe propria viață? Ce este, în fond, o autobiografie? Cale de cunoaștere? Istorie personală a spiritului? Instrument al devenirii? Mijloc de apărare? Posibilitate de autosondare? Prilej de igienizare a spiritului? Biografie a ideilor? Încercare de a retrăi imaginativ trecutul? Anticameră a operei de ficțiune? Modalitate de răfuială cu contemporanii? Intenție de a reacționa în fața oamenilor? Mijloc de a retrăi prin narațiune aventuri sau de a revărsa sentimente, de a descoperi și de a fixa propria identitate sau de a marca o existență? Mod de a dubla opera și de a oferi argumente suplimentare pentru ceea ce autorul nu a putut să scrie în segmentul de ficțiune a creației? Din toate câte puțin sau dozând ingredientele în proporții diferite. Să vedem ce urmărește, în fond, autobiografia lui Mark Twain, aceste pagini autobiografice pe care le adună editorul Charles Neider, ghidat strict de principiul cronologic și mai puțin de memoria afectivă și lanțul experiențelor cruciale pe care nu a reușit să le însăileze în variantă finală Mark Twain.

Grevate de aerul umoristic, jovial, atât de specific al scriitorului, însemnările autobiografice nu au nimic din gravitatea și stilul emfatic al atâtor alte pagini memorialistice. Autoironice, ludice, spontane, aceste notații relevă o modalitate inedită de a vorbi despre propria viață, fără a oferi bilanțuri pretențioase, fără premoniții somptuoase. Nu vom găsi nimic legendar în locul nașterii scriitorului, doar faptul că „i-a sporit populația cu unu la sută”, nici în casa părintească, referitor la care naratorul mărturisește că, dacă înainte „obișnuiam să mă refer la ea ca la un palat, de-aici înainte voi fi ceva mai prudent”, nici în biserica satului „sub care dormeau porcii, iar ori de câte ori câinii se repezeau la ei în timpul slujbei, pastorul trebuia să aștepte până se isprăvea hărmălaia”. Dar aceasta nu înseamnă că lipsește aura nostalgică în care este ambalată epoca *Aventurilor lui Tom Sawyer*, evocată din perspectiva maturului sedus de revizuirea retrospectivă: „Ne-am răcorit sufletele însetate cu vinul tonic al trecutului, al pateticului, frumosului, iubitului și regretatului trecut; am rostit nume rămase mute pe buzele noastre vreme de cincizeci de ani, iar ele ne-au răsunit ca o muzică în urechi; ne-am dezgropat cu mâini pioase morții – prietenii din tinerețe – și i-am dezmiertat cu vorbele noastre; ne-am scotocit cămărilor întunecoase ale memoriei, scoțând din ele întâmplare după întâmplare, incident după incident, șotie după șotie, și râzând cu lacrimi asupra lor”. Mai mult,

anumite fragmente din autobiografie poartă un caracter de-a dreptul dramatic, fiind așternute cu scopul autovindecării, cum se întâmplă în cazul relatării morții primului copil al scriitorului, Langdon Clemens, de a cărui moarte scriitorul se anunță culpabil: „Copilul s-a îmbolnăvit din cauza mea; maică-sa mi l-a dat în grijă, iar eu l-am dus la plimbare într-o trăsură deschisă, ca să ia aer. Era o dimineață rece, urâtă, dar copilul era bine înfolit și n-ar fi pățit nimic, dac-ar fi fost lăsat pe mâinile unui om atent. Eu însă m-am cufundat curând într-un soi de reverie, uitând cu totul de sarcina mea. Blănița i-a alunecat de pe trup, dezvelindu-i piciorușele. După un timp, vizitiul a băgat de seamă, iar eu am potrivit-o la loc, dar era prea târziu. Copilul era aproape înghețat. M-am întors repede acasă cu el. Eram îngrozit de ceea ce făcusem și mă temeam de consecințele posibile. Isprava mea mișească din dimineața aceea m-a chinuit după aceea mereu și am evitat, cât am putut, să reflectez la ea. Mă îndoiesc că în zilele acelea aș fi avut curajul să mărturisesc adevărul. Am impresia că nu l-am mărturisit nici până azi”. O *mea culpa* tardivă, dar nu întârziată. Spațiul confesiv îi oferă scriitorului posibilitatea să se mărturisească pentru a se elibera. Puțini scriitori de autobiografii au avut curajul să se autodenunțe, asumându-și fapte de o asemenea gravitate. Mark Twain se pare că nu cunoaște compromisul din momentul în care s-a angajat să-și mărturisească viața, așa cum a fost aceasta.

Rând pe rând sunt descoperite aventurile din tângușorul Hannibal din Missouri, unde a copilărit scriitorul, anii de școală sub oblăduirea doamnei Horr, vacanțele petrecute la ferma unchiului John A. Quarles, alături de verii săi, vânătorile nocturne de ratoni și oposumi, făcute împreună cu negrii, holera din 1849, patinatul pe Mississippi, fără știrea părinților, pasiunea pentru Mary Miller, munca în redacția ziarului fratelui Orion, decisivă pentru cariera de mai târziu. Despărțirea de copilărie se produce prin moartea tatălui, urmată de ucenicia la „Curierul”, activitatea la „Jurnalul”, apoi cea de la „Evening News”, evadarea în New York, activitatea din întreprinderea „John A. Gray & Green”, plecarea în Philadelphia și activitatea de ajutor de tipograf la ziarele „Inquirer” și „Public Ledger”. Sunt relevate etapele tinereții febrile, marcate de cursurile de pilotaj, experiența de timonier pe rapidul pachetot „Pennsylvania”, concedierea de la „Morning Call”, angajarea la „Daily Alta California”, participarea la excursia organizată de căpita-

nul Duncan cu vasul „Quaker City”, primele contracte editoriale, cariera de conferențiar, căsătoria cu domnișoara Olivia L. Langdon și stabilirea în orașelul Buffalo, nașterea primului copil, sejurul la Paris, pungășiile din partea editorilor cărora le cade victimă, raidul în jurul lumii ș. a. m. d. Harta geografică a copilăriei și tinereții sale este la fel de pestriță ca și întregul său destin: Missouri, St. Louis, Orion, New York, New Orleans, San Francisco, California, Nevada, Salt Lake City, Elmira, Hartford, Paris etc. Acestea îi vor iriga inspirația și îi vor menține treaz dorul de aventură.

Copilăria scriitorului se revelează din prietenia cu oamenii de culoare care trudeau la ferma unchiului, din simpatia pentru lilioci, din zmeura „gustoasă și parfumată” și pepenii verzi care își prăjeau la soare „trupul rotofei printre vrejurile dovlecilor”; din lungile marșuri prin bezna adâncă a pădurilor; din peștera din josul fluviului Mississippi, încât lesne identificăm sursele de inspirație ale scriitorului pentru romanele sale. Nu avem de a face totuși cu o copilărie și o adolescență idealizate, tănuite de asperitățile vieții, dimpotrivă, sensibilitatea copilului este bulversată periodic de tot felul de tragedii, cum ar fi istoria vagabondului beat, ars de viu în închisoarea târgușorului, împușcarea lui moș Smarr ziua-n amiaza mare pe strada principală, sclavul doborât cu un drug de fier pentru o abatere neînsemnată, „tânărul emigrant californian înjunghiat c-un cuțit de un camarad beat” etc. Concluzia emisă e de natură filosofică: „Aceste întâmplări erau scornite de Providență anume pentru a mă convinge să mă îndrept...”

Rațiunile autobiografiei concepute de Mark Twain rezidă în necesitatea de a cunoaște seminția omenească și, prin ea, propriul sine. Naratorul nu se consideră un unicat, așa cum se califica întemeietorul genului confesiv J.-J. Rousseau, ci un produs ce sintetizează toate „ingredientele” umanității: „Ultimul pătrar de veac al vieții mele a fost consacrat aproape constant și cu consecvență studierii neamului omenesc – adică studierii propriei mele persoane, căci în persoana mea rezum, într-o formă concentrată, întreaga omenire. Am descoperit că nu există ingredient al acesteia pe care să nu-l posed, într-o doză mai mică sau mai mare. Chiar când doza e mică, în comparație cu aceea existentă în alcătuirea altei persoane, e totuși suficientă pentru a răspunde tuturor scopurilor unei analize. În contactele mele cu celelalte exemplare

ale speciei, nu găsesc la niciunul vreo însușire pe care să n-o posed și eu. (...) Ca urmare, opinia mea intimă și secretă despre mine însumi nu are nimic măgulitor. Rezultă că aprecierea pe care o dau neamului omenesc e o copie exactă a opiniei pe care o am despre mine însumi”.

Naratorul evocă chipuri de oameni, oferind portrete sugestive, așa cum se întâmplă în cazul mamei căreia îi reține patosul – „un patos nestudiat și inconștient – era graiul ei natal”, al unchiului John A. Quarles („om mai bun ca el nu mi-a fost dat să întâlnesc”), al fratelui mai mare Orion, „singurul om cunoscut în care pesimismul și optimismul conviețuiau în proporții egale”, al vărului James Lampton, pe care „eu n-am făcut altceva decât să-l pun pe hârtie așa cum era; nu era un personaj pe care să-l poți exagera”, al învățătoarei Horr, „crescută în obiceiurile și principiile Noii Anglii”, al soției Olivia de „o sinceritate desăvârșită, o cinste desăvârșită, o candoare desăvârșită”, al fiicei Susy, „o fetiță firavă, cu cosițe castanii-arămii ce-i cădeau pe spate, fiind poate cea mai harnică albină din stupul familiei din pricina studiilor multiple, a exercițiilor de gimnastică și a jocurilor la care trebuia să ia parte”, al gazetarului american William Swinton, „un adevărat gentleman, trecut prin școli înalte, cu o inteligență scăpărătoare și cu o inimă curată, ca și vorbele lui” etc.

Dincolo de narațiunea antrenantă, autobiografia reprezintă și un soi de laborator de creație, prin care naratorul oferă detalii în legătură cu scrierea romanelor sale, a originii personajelor (de pildă, aflăm că prototipul mătușii Polly este chiar mama scriitorului, fratele Henry e Sid din *Aventurile lui Tom Sawyer*, camaradul din copilărie, Tom Blankenship va deveni Huckleberry Finn), a spațiilor utilizate, cum se întâmplă în cazul fermei unchiului, care s-a dovedit de mare folos în spațiul literar: „În *Huckleberry Finn* și în *Tom Sawyer Detectiv*, am mutat-o în Arkansas la o distanță de șase sute de mile, dar n-are a face ...”, a unor povești improvizate de persoane reale, cum este cea povestită de Jim Gilles și utilizată în *Huckleberry Finn*). Acest șantier de creație găzduiește cu multă generozitate bruioane din alte șantiere de creație, cum ar fi, *biografia autobiografiei* lui Mark Twain, făcută de fiica sa, Susy, când scriitorul avea cincizeci de ani. „Tata are o minte de scriitor și nu poate să priceapă unele lucruri foarte simple”, „toate trăsăturile lui sunt perfecte, decât că dinții nu-s extraordinari” reprezintă doar câteva secvențe ale

acestui „biograf sincer și cinstit, care nu scrie cu mânuși”, cum îl califică scriitorul.

Naratorul reprezintă prototipul copilului frenetic, dornic să descopere lumea prin încălcarea tuturor tabu-urilor posibile, așa încât recunoaște: „Mama avea multă bătaie de cap cu mine, dar cred că-i făcea plăcere”, întrucât „eram ca un tonic pentru ea”. El este copilul care aduce acasă șerpi și-i înghesuie în coșulețul mătușii Patsy, el este cel care vânează lilieci pentru a-i exaspera pe cei din jur, cel care rătăcește în peștera labirintică sau evadează de acasă. Optimist, întreprinzător, temerar, nonconformist, el purcede de timpuriu să cunoască viața în toate subtilitățile sale.

În *Autobiografia* sa, Mark Twain se dezvăluie atât ca frate incomod și copil neascultător, om de lume și prieten, cât și ca soț și tată iubitor, scriitor care și-a găsit vocația după ani de tatonări asidue. Într-o proză savuroasă, plină de ironie și autoironie, scriitorul american expune cu naturalețe evenimente incomode ori reconfortante, spectaculoase sau obișnuite din propria copilărie și tinerețe, își admite cu nonșalanță defectele, își ironizează calitățile, redând epopeea pitorească a vieții sale, așa cum a reținut-o retina afectivă a memoriei sale.

Nenumăratele episoade pe care autorul le include în volumul de față sunt mărturii valoroase și emoționante ale unui destin legendar. Lăsând la o parte tentațiile livrești, Mark Twain își conturează o autobiografie autentică, în care se relevă, înainte de toate, ca ființă umană, care nu și-a pierdut niciodată latura ludică, autoironică, bonomă și abia după aceea ca scriitor.

Constantin ȘCHIOPU

Registre stilistice ale operei literare: o abordare teoretico-metodologică

C. Ș. – conf. univ. dr. hab.,
Facultatea Jurnalism și
Științe ale Comunicării,
Departamentul Teoria și
Practica Jurnalismului,
USM, profesor-cumulard de
limba și literatura română
la Liceul de Creativitate și
Inventică „Prometeu-Prim”
din Chișinău. Lucrări recente:
Comunicarea: greșeli și soluții
(coautor Marcela Vâlcu-
Șchiopu), 2013; *Metodica
predării literaturii române*,
Editura Carminis, Pitești,
2009; *Arghezi, Barbu, Blaga.
Poezii comentate. Pentru
elevi, studenți, profesori*,
Editura ARC, Chișinău, 2010;
*Manuale de limba și literatura
română pentru clasa a X-a*
(coautor Marcela Vâlcu-
Șchiopu), *a XI-a* (coautor
Marcela Vâlcu-Șchiopu), *a
XII-a, liceu* (coautor
M. Cimpoi).

Pus în circulație în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, conceptul de „stilistică” desemnează disciplina ce studiază aspectele generale și particulare ale stilului. Privită ca știință, stilistica reunește două domenii fundamentale: stilistica lingvistică și stilistica literară, cea din urmă, în opinia lui E. Coșeriu, fiind o lingvistică a textului literar. Caracterul aplicat al stilisticii literare, numită și stilistică genetică sau individuală, rezidă, după Leo Spitzer, în „corelarea abaterii expresive” și a stării psihice particulare care a produs-o, deci a trăirilor singulare ale eului auctorial. „Fiecărei emoții, afirma Leo Spitzer, mai exact fiecărei abateri de la starea noastră normală, îi corespunde, în câmp expresiv, o abatere de la întrebuintarea lingvistică normală și invers, o abatere de la limbajul uzual e un indiciu al unei stări psihice neobișnuite. O expresie lingvistică particulară este, pe scurt, reflexul și oglinda unei condiții particulare a spiritului” [4, p. 9]. Această deviere, sesizată intuitiv de către cititor, conform lui Leo Spitzer, este o consecință (spontană) a modului individual, a manierei specifice în care sunt selectate și folosite de către scriitor posibilitățile comunicative ale limbii în comunicarea artistică. În acest context al disputelor, Dumitru Irimia sublinia că

„stilurile individuale se constituie în modele variabile de actualizare a limbii-sistem, întemeiate pe variabilitatea constantă a opțiunii stilistice și a raportului dintre procedee și context în generarea mărcilor stilistice” [2, p. 28]. Pornind de la ideea că orice text literar (și nonliterar) este o structură finită, reputatul lingvist român considera că acesta „își definește identitatea prin modul specific de convergență a celor patru dimensiuni constitutive [...]: dimensiunea fonematică, dimensiunea semantică, dimensiunea sintactică, dimensiunea stilistică” [2, p. 28]. Prin urmare, analiza acestor dimensiuni reliefează, din perspective multiple – lingvistică, estetică, structurală, stilistică, hermeneutică etc. –, raportul dintre actanții comunicării artistice sau pragmatice, dintre emițător și lumea reală, dintre scriitor și universul ficțional, dintre semnul lingvistic și referent, dintre text și mesaj, dintre discurs și limbă. La rândul lor, straturile stilistice ale limbajului artistic includ mai multe registre: arhaic – regional, popular – cult, argotic – cu elemente de jargon, colocvial – retoric – solemn, comic – parodic – ironic, ludic, liturgic etc. Întrucât, într-o operă literară, reperele spațio-temporale ale universului ficțional, componentele psihosociale și tiparele comportamentale ale personajelor, strategiile discursive ale eului rostitor sunt codificate și se transpun prin registrele stilistice, o activitate indispensabilă unui comentariu literar este cea de analiză a textului din punctul de vedere al acestora, mai ales că, privit din perspectiva unităților de conținut, curriculumul școlar la disciplina Limba și literatura română stipulează o serie de probleme referitoare la mărcile distincte stilistice ale unei opere literare/curent literar, la individualitatea artistică a scriitorului studiat. Deci identificarea opțiunilor stilistice ale scriitorului, a modului în care expresia generează sens va constitui un obiectiv important al unui comentariu școlar, profesorul urmând a le demonstra elevilor, prin formularea diferitor sarcini, că selecția și asocierea limbajului într-o operă literară este un act de creație, deoarece fiecare scriitor își alege cuvintele în funcție de condiția sa interioară, de legile interne ale necesității momentului de creație, de formula estetică la care aderă etc. Într-un fel își va ermetiza, bunăoară, esența gândirii, emoția poetică M. Eminescu și cu totul în alt fel G. Bacovia ori N. Stănescu. Adrian Marino atrăgea atenția asupra faptului că punerea în evidență exclusivă a caracterului autonom și autotelic al limbajului „poetic-literar” reduce literatura la „propria sa tehnică de a se spune pe sine”, la „propriul

său subiect, care este limbajul, la propriul său scop, care este materialul lingvistic” [3, p. 276].

Așadar, pentru a „prinde” stilul individual al scriitorului, particularitățile lui definitorii (stilul eminescian, stilul arghezian, stilul stănescian etc.), elevii vor fi incluși în mai multe activități de analiză a acestor registre stilistice. În cazul studierii unei opere literare populare, de exemplu, din perspectiva registrului popular care o individualizează și care presupune situarea naratorului, a personajelor, a eului liric în sfera culturii populare printr-un limbaj marcat de spontaneitate, de indici ai implicării afective, vor fi analizate mai multe mărci stilistice atestate la toate nivelurile textului: fonetic (mărci ale oralității, accente afective, variante fonetice familiare, rime și ritmuri simple, aliterații etc.), lexical (selectarea și utilizarea unor cuvinte și expresii idiomatice caracteristice universului rustic – regionalisme, diminutive, pleonasme, tautologii etc.), morfosintactic (forme pronominale colocviale, dezacorduri, viitorul popular, superlativul popular, anacolutul, frecvența mare a interjecției, modele sintactice bazate pe repetiții etc.), stilistic (caracterul tradițional al figurilor de stil). Astfel, analizând oralitatea stilului, trăsătură caracteristică a basmului *Povestea lui Harap-Alb*, elevii vor remarca faptul că aceasta se realizează prin: expresii onomatopice („Și odată pornesc ei teleap-teleap”), verbe imitative și interjecții („Măi Păsărilă, iacătă-o, ia, colo după lună”), expresii narative tipice („și atunci, și apoi, în sfârșit, după aceea), propoziții interogative („Că alta, ce pot să zic?”) și exclamative („Mă rog, foc de ger era, ce să vă spun mai mult!”), dativul etic („Și odată mi ți-l înșfacă cu dinții de cap”), inserarea de fraze ritmate (portretul lui Ochilă), versuri populare („De-ar ști omul ce-ar păți / dinainte s-ar păzi”) sau versuri construite după modelul popular („Lume de pe lume s-a strâns de privea / Soarele și luna din cer le râdea”), exprimarea locuțională, prezența locuțiunilor și a proverbelor („Până l-am dat la brazdă, mi-am stupit sufletul cu dânsul”, „Numai eu îi vin de hac”) etc.

Spre deosebire de registrul popular, cel cult implică situarea instanțelor comunicării artistice în orizontul culturii, prin aplicarea, în primul rând, a normelor limbii literare. La nivel fonetic se remarcă ritmuri și rime complexe, la cel lexical – bogăție sinonimică, valorificarea potențialităților multiple de semnificare, ambiguitatea deliberantă

etc., la cel sintactic – frază complexă, elaborată, la nivelul stilistic – predilecție pentru tropi și figuri de gândire, variație stilistică, originalitate.

Ce sarcini de lucru pot fi formulate în vederea înțelegerii de către elevi a celor două registre la care ne-am referit mai sus? Având ca obiect de studiu *Povestea lui Harap Alb* de Ion Creangă, la care ne-am referit, profesorul le poate propune elevilor sarcini de rescriere/ modificare a limbajului unui fragment („Rescrieți în limbaj literar fragmentul: *Amu cică împăratul acela, aproape de bătrânețe, căzând la zăcare, a scris către frățâne-său, craiului, să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți ca să-l lase împărat în locul său după moartea sa. Craiul, primind cartea, chemă tustrei feciorii înaintea sa și le zise: „Iaca ce-mi scrie frate-meu și moșul vostru. Care dintre voi se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată, ca aceea, are voie din partea mea să se ducă, ca să împlinească voința cea din urmă a moșului vostru”*); de comparare („Comparați varianta obținută cu originalul, motivând opțiunea scriitorului pentru un limbaj care nu este în consonanță cu norma literară”); de analiză („Analizați structura următoarelor forme atestate în fragment și comentați rolul lor: „căzând la zăcare”, „are voie din partea mea”, „să împlinească voința”); de argumentare („Argumentați utilizarea substantivului „cartea” în locul cuvântului „scrisoarea”); de substituie („Substituiți cuvântul „cică” cu termeni și construcții sinonimice. Comentați valoarea stilistică a acestui cuvânt).

Un alt registru stilistic, caracteristic odei, imnului, tragediei este cel solemn, care își înscrie structurile discursive în modele convenționale specifice „stilului înalt”. Tonalitatea gravă („Înviați-vă dar graiul, / Ruginit de multă vreme”), ceremonioasă, realizată prin categoria estetică a sublimului („Limba noastră-i o comoară”); prin lexicul elevat („comoară”, „un șirag de piatră rară”, „aleasă”, „sfântă” etc.), prin figuri retorice („Înviați-vă...”, „Ștergeți...”, „Strângeți...”) etc. sunt câteva dintre mărcile dimensiunii stilistice a acestui registru, care vor fi analizate în procesul studierii operelor respective.

Nu mai puțin important este și registrul retoric (caracteristic romanticilor și în mare parte liricii eminesciene), ce poate crea o tonalitate patetică prin care se exprimă exaltarea eului rostitor, intensitatea trăirilor interioare, tensiunea unor conflicte. Avându-și originea în arta reto-

ricii, acest regim stilistic se caracterizează prin tonalități exaltate, prin frecvența mare a figurilor retoricii, care apar ca elemente intrinseci în structura discursului. Acestea, de asemenea, pot fi atestate la diferite niveluri ale limbii: fonologic (repetarea unor elemente vocalice/consonantice (asonanța, aliterația), rima, sincopa și alte accidente fonetice), sintactic (elipsa, paralelismul sintactic, enumerația, inversiunea, anacolutul, repetiția – anafora, epifora etc.), semantic (tropii), de gândire (alegoria, antiteza, eufemismul, paradoxul, portretul, tabloul etc.). Ceea ce este important de remarcat în procesul analizei stilului retoric este faptul că orice figură, indiferent de nivelul la care este atestată, fie este dictată de un anumit sentiment (are valoare expresivă), fie urmează să provoace un anumit sentiment (are valoare impresivă), fie îmbină ambele perspective. În acest sens, G. Genette sublinia că „figura nu este nimic altceva decât un sentiment al figurii și existența sa depinde de conștiința pe care o capătă sau nu cititorul în legătură cu ambiguitatea discursului ce i se opune” [3, p. 95]. Astfel, în cazul unor figuri sintactice, acestea pot fi dictate de emoția puternică a scriitorului ce răstoarnă ordinea lucrurilor, deci și ordinea cuvintelor (inversiunea), de o pasiune violentă a autorului ce vorbește atât de repede, încât cuvintele nu o pot urma (elipsa „pân-la Nistru”), de omul pasionat căruia-i place să se repete sau de cel mânios, care lovește de multe ori (repetiția), de neputința eului de a rezolva de unul singur problema (invocația retorică) etc.

Sarcinile pe care le poate formula profesorul în vederea înțelegerii de către elevi a predilecției scriitorului pentru un anumit cuvânt/figură/construcție, care, într-un final, definește stilul lui/al operei, pot fi diverse. Menționăm câteva cu referință la *Scrisoarea III* de M. Eminescu: 1. Ce semnificație comportă versul „Cum nu vii tu, Țepeș doamne...!”? Alegeți din variantele de răspuns: revoltă, ezitare, neputință, uimire, ironie; 2. De ce poetul își „îmbracă” emoția în haina invocației și a interogației retorice; 3. Propuneți o decodare psihologică a uneia dintre următoarele replici / atitudini: „O, te-admir, progenitură de origine romană!”, „Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici!”); 4. Creați, în baza replicilor („Au, prezentul nu ni-i mare?”, „Partioții! Virtuozii, ctitori de așezăminte...”, „Ce a scos din voi Apusul?”, „Voi sunteți urmașii Romei?” etc.), o schiță de portret psihologic al eului liric”; 5. Argumentați multitudinea de retorisme în par-

tea a doua a poemului; 6. Justificați utilizarea formei „large” („temniți large”); 7. Susțineți cu argumente (și din alte opere) că antiteza este procedeul sintactic și compozițional favorit al poetului M. Eminescu; 8. Comentați valoarea stilistică a gerunziului și a modului conjunctiv din ultimele trei versuri ale poemului; 9. Care dintre afirmații vi se pare plauzibilă? Forma de conjunctiv a verbelor din ultimele trei versuri ale poemului accentuează: a) trecerea de la dimensiunea reală la cea ideală; b) dependența acțiunii de o altă acțiune; c) atitudini și stări lirice; d) potențialitatea unei acțiuni realizabile.

Caracteristic pentru registrul stilistic arhaic este faptul că el evidențiază dimensiunea istorică a limbajului, situează instanțele comunicării artistice într-un timp trecut, terminat, prin actualizarea unui limbaj învechit, ieșit din uz. Ocurența arhaismelor la toate nivelurile discursului, revitalizarea unor construcții, tipare învechite constituie dominantă stilistică a registrului arhaic. În cazul comentării unor opere literare ce se impun prin acest registru stilistic (*O samă de cuvinte* de I. Neculce, *Alexandru Lăpușneanul* de C. Negruzzi, *Frații Jderi* de M. Sadoveanu ș. a.), vor fi analizate arhaismele lexicale (cuvinte ieșite din uz: „stolnic”, „logofăt”), fonetice („pre”, „a împle”, „a rumpe”), semantice („a tăbări”, – „a așeza tabăra” versus „a se năpusti”), morfologice (forme flexionare vechi: „inime”, „aripe”, „palaturi”), sintactice („domn Țării Moldovei”). E important ca în urma analizei elevii să înțeleagă funcția stilistică a arhaismelor utilizate, mai ales în proza istorică: de a crea un tablou de epocă, de a diferenția discursul naratorului de cel al personajelor, de a crea impresia de verosimilitate prin reconstituirea limbajului vremii evocate. Printre sarcinile de lucru pot fi și următoarele: 1. Extrageți din nuvela *Alexandru Lăpușneanul* și alcătuiți o listă de cuvinte ieșite din uz; 2. Redactați textul conform normelor limbii literare actuale: „După aceea, luând capetele, le așază în mijlocul mesii pe încet și cu rânduială, puind pe ale celor mici boieri dedesubt și a celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, până se făcu o piramidă de patruzeci și șapte de căpăține, vârful căria se închia prin capul unui logăfăt mare”; 3. Determinați tipul de arhaisme atestate în fragment; 4. Argumentați folosirea arhaismelor, referindu-vă și la alte fragmente ale operei, în baza următoarelor teze: a) contribuie la crearea tabloului de epocă; b) creează impresia de verosimilitate; c) diferențiază discursul naratorului de cel al personajelor; 5. Pronunțați-vă cu privire la rolul

arhaismelor în operă folosindu-vă de următorul algoritm: P (punct de vedere enunțat), R (raționament), E (exemplu), S (sumar/concluzie).

Studierea în școală a creației lui I. L. Caragiale (*Di Goe, Vizită, O scrisoare pierdută*) reclamă necesitatea cunoașterii de către elevi a particularităților definitorii ale stilului comic. Acesta se caracterizează prin viziunea deformată subiectiv asupra societății, asupra unor caractere umane, cu scopul de a stârni râsul. Dincolo de faptul că este o modalitate de caracterizare a personajelor, comicul de limbaj, în mare parte, poate contribui la individualizarea operei, scriitorului (comicul de limbaj cu totul remarcabil îl individualizează net pe I. L. Caragiale în întreaga literatură română și nu numai). Ca și în cazul altor registre stilistice, cel comic poate fi atestat la nivel fonetic (pronunție greșită: „famelie”, „andrisant”), sintactic (construcții prolixе, tautologii, anacolaturi, repetiții obsedante, ticuri verbale etc.), semantic (calcul semantic, atracție paronimică, clișeu lingvistic, etimologie greșită etc.). În această ordine de idei, menționăm și registrul ironic, care se caracterizează prin disimularea unei atitudinii critice sub aparență laudativă, prin formulări ironice, prin intonațiile cu care sunt rostite. Rolul stilistic al acestui registru este de a institui un strat de adâncime al semnificației, marcând ruptura dintre aparență și esență, distanțarea critică, disprețuitoare a locutorului (narrator, personaj, eu liric) și a lectorului de un referent (personaj, obiect, eveniment, situație etc.), pe care îl persiflează, „de a provoca efectele contrarii acelora legate de expresiile întrebuințate” [5]. Pentru o mai bună înțelegere de către elevi a particularităților definitorii ale registrelor comic și ironic și pentru identificarea acestora, profesorul va formula diverse sarcini: de restabilire a replicii personajului (Restabiliți replica personajului: „...”); de precizare a tipului de replică („Determinați tipul de replică alegând din următoarele variante: metaforică, sentențioasă, ilogică, agramată, cu subtext”); de argumentare („Argumentați rolul replicii în dialog, ținând cont și de tipul acesteia”); de raportare („Raportați replica la tipul uman pe care îl reprezintă personajul”) etc.

Definind conceptul de „text literar”, D. Irimia, în studiul *Introducere în stilistică*, opina că acesta poate fi considerat ca o realitate cu două ipostaze consubstanțiale: structura stilistică și funcția de semnificare poetică. În prima ipostază, structura stilistică poartă mărcile Eului auctori-

al, în ipostaza a doua, structura stilistică generează lumea semantică a textului și poartă totodată mărcile Eului textului. Ambele serii de mărci stilistice – ale eului auctorial și ale eului textual – își definesc identitatea și, implicit, originalitatea prin modul de valorificare a potențialului expresiv al limbii, a diverselor categorii estetice, semantice, morfologice și sintactice. Formă specifică de transmitere a mesajului de la creator la receptor prin intermediul operei de artă, comunicarea artistică este un domeniu al expresiei personale, al dimensiunii reflexive a limbajului, al ficțiunii, o artă a cuvântului, care înseamnă selecție a materialului. Prin urmare, orice demers didactic trebuie să satisfacă aceste prerogative.

Bibliografie ■

1. Gerard Genette, *Figuri*, Editura Univers, București, 1978.
2. Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999.
3. Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
4. Leo Spitzer, *Etudes de style*, Callimard, Paris, 1970, apud: Miorița Got, *Stilistica limbii române*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 2009.
5. Tudor Vianu, *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*. În: *Arta prozatorilor români*, Editura Orizonturi, București, 2011.

Angela LUNGU

Dezvoltarea competenței de lectură prin abordări inter- și transdisciplinare

A. L. – profesoară de limba și literatura română, Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu-Prim”. Coautor al lucrării *Scriitori români notorii* (2010).

Perioada pe care o traversăm impune activități educaționale ce urmăresc pregătirea elevilor pentru viață, pentru rezolvarea creativă a problemelor care există și care abia urmează să se contureze. Prinși între reforme, regulamente, reformele reformelor, ne întrebăm care este constanta, axioma activității didactice? Cum reușim să stabilim echilibrul dintre curriculum, standardele de eficiență a învățării, standardele de performanță, programa de evaluare, strategiile de predare, evaluarea finală și, cel mai important, viața reală? Probabil, răspunsul ar fi „prin măiestria pedagogică”. Ne asumăm învățarea pe tot parcursul vieții, experimentăm, reorganizăm, ne implicăm afectiv, ne ascultăm intuiția și încercăm să construim pe termen lung. Așadar, până se va realiza o reformă eficientă de sus, profesorul, „de jos”, trebuie să se poată reinventa pe sine însuși pentru a putea schimba accentele: să nu îi pregătească pe elevi pentru viața de după școală, ci „să aducă viața în școală”, să creeze contexte pentru învățare, ca educabilul să observe lumea, să pună întrebări, să o descopere, să se integreze armonios în societate, să învețe a lua decizii importante, a construi relații cu cei din jur. Cu alte cuvinte, școala să devină un „bildungsroman”, care să-i ofere copilului oportunitățile unui proces inițiativ urmând treptele devenirii. La întrebările-cheie „Ce învățăm?” și „Cum pre-

dăm?”, psihologul, profesorul de științele cogniției și educației Howard Gardner propune două fundamente pe care trebuie să se axeze procesul educațional pentru a corespunde individualității elevilor: știința învățării, cu ultimele achiziții în domeniul cogniției și neuroștiinței (inteligențele multiple etc.), și sistemul de valori care trebuie să însuflețească educația (domeniul adevărului, domeniul frumosului și al binelui într-un mediu educațional, „contextualizat [3, p.19].

Competențele literare-lectorale, trăsăturile caracteriale, comportamentele literare și aptitudinile pentru literatură reprezintă valori ale educației literar-artistice, evident, obținute prin educație și instruire. Astfel, unul dintre obiectivele-cheie ale receptării/ interpretării literaturii în școală este formarea la elevi a competenței lectorale, definită de P. Cornea ca „totalizare a cunoștințelor necesare citirii și înțelegerii textelor” [2, p. 96]. Evident, competența lectorală o impune și pe cea literară, care, conform exegetului român, nu se reduce la o problematică a „achiziției”, trăsătura ei definitorie fiind creativitatea, deoarece în orice lectură literară nu e vorba doar de utilizarea diverselor convenții, ci de capacitatea de a inventa sensuri complementare, de a stabili legături și a produce interferențe [2, p.98]. În formarea acestor competențe, conceptele „interdisciplinaritate” și „transdisciplinaritate” devin indispensabile traseului educațional și facilitează realizarea misiunii educației. Abordarea operelor literare, implicit, a lecturii, din perspectivă inter- și transdisciplinară este foarte eficientă în a motiva elevul pentru învățare. Formă de cooperare între discipline diferite cu privire la o problematică, „a cărei complexitate nu poate fi surprinsă decât printr-o convergență și o conturare prudentă a mai multor puncte de vedere” [1, p.126], interdisciplinaritatea, în același timp, „este stimulativă, deoarece necesită împletirea unor metode și moduri de gândire adesea separate” [3, p.58]. În această ordine de idei, menționăm printre multiplele activități ce urmăresc formarea competenței de lectură a elevilor și prezentările de carte, desfășurate, mai ales, din perspective inter- și transdisciplinare. Organizate o dată pe lună, prezentările de carte, pe lângă obiectivul de bază – formarea cititorului, urmăresc și implicarea elevilor în activități diferențiate, de cele mai multe ori, ținându-se cont de tipul de inteligență dominant. Astfel, comprehensiunea de ansamblu a unei cărți, cum ar fi *O călătorie spre centrul Pământului* de Jules Verne, cl. a VI-a, inclusiv, a raportului „realitate – ficțiune”, impune mai multe cunoștințe din diferite domenii: geografie,

fizică, geologie etc. Pentru explicarea unor termeni necunoscuți, atestați în roman, profesorul poate apela la fotografii, mulaje, video (de ex. documentarul despre erupția vulcanului Stromboli, imagini a unor caverne, fiorduri, a unor plăci tectonice etc.). Transferul cunoștințelor de la temele studiate la geografie în clasa a V-a despre structura pământului (la care elevii au confecționat vulcani, au reprezentat scoarța pământului utilizând diferite materiale) facilitează înțelegerea raportului „realitate-ficțiune” din romanul lui J. Vernes. În cadrul acestei activități, profesorul le poate solicita elevilor să prezinte *Traseul expediției* personajelor cărții fie la hartă, fie în PowerPoint, fie prin desen. Alte sarcini de natură inter-transdisciplinară pe care urmează să le rezolve elevii sunt colectarea informației despre toponimele descrise în roman, compararea proiectelor realizate, prin care elevii stabilesc asemănările și desosebirile, identifică elementele reale ce au servit ca punct de plecare în construirea universului ficțional al operei, determină gradul de imaginație a autorului (elemente, situații etc.).

Înțelegerea și interpretarea textului pot fi realizate și prin testul-grilă propus în baza capitolului al XIX-lea al romanului. Prin întrebările literale, de traducere, prin sarcinile de interpretare, de ierarhizare a ideilor se urmărește gradul de înțelegere a textului, formarea capacității elevilor de a selecta adecvat informația, de a argumenta ideea, abilitățile de comentare a situației. Propunem mai jos câteva dintre exercițiile testului-grilă, de comprehensiune și interpretare (în baza cap. al XIX-lea):

1. Exploratorii și-au continuat călătoria: a) marți, pe 2 iunie; b) miercuri, pe 2 iulie; c) marți, pe 2 iulie; d) marți, pe 2 august.	4. Transcrie din text: a) un obiect indispensabil expediției; b) două unități de măsurare a distanței; c) două sintagme cu referire la timp; d) două noțiuni din geografie.
2. Galeria de lavă era: a) drumul spre extremitatea vulcanului; b) o scară naturală; c) calea spre centrul pământului; d) traseul călătorilor.	5. Calculează în metri distanța parcursă de exploratori, știind că: a) o milă (mn) = 1 852 m; b) o leghe = 5 555 m.
3. Profesorul a ales drumul care duce spre: a) apus; b) miez-noapte; c) vest; d) est.	6. Comentează, în 6-7 rânduri, tăcerea unchiului la replica nepotului: „Este evident (...). Mergem în direcția contrară.”

Completând tabelul cu informații despre bagajele expeditorilor, elevii, ulterior, pot fi solicitați să argumenteze utilitatea ustensilelor, a aparatelor, să indice momentul când acestea s-au dovedit necesare/vitale. Referirea la experiența personală a elevilor va scoate în evidență ideea că astăzi, unui expeditor din mileniul al III-lea, îi este indispensabil telefonul mobil performant pentru a face fotografii și înregistrări video.

Așadar, în urma acestei activități, profesorul poate ușor constata dacă elevii au înțeles textul, relația „realitate–ficțiune”, dacă au fost în stare să stabilească legături între secvențele literare și experiența lor de viață.

O practică eficientă este și utilizarea *instrumentului Web 2.0, Vocaroo*, ce permite înregistrarea gratuită a mesajelor audio și salvarea acestora în format mp3 online, sub forma unui link. Desigur, utilizarea acestei metode impune și anumite cerințe: elevii trebuie să aibă un calculator cu microfon incorporat, să cunoască subiectul operei epice, să fie informați din timp despre forma de evaluare, pentru o lectură orientată a operei.

Metodologia de aplicare este următoarea: după prezentarea de carte (*Omul-amfibie* de Alexandr Beleaev) elevilor din clasa a VII-a li se propune să realizeze un discurs de 4 minute în care să-și exprime opinia pe marginea subiectului „Are voie omul să se joace de-a Dumnezeu?”. După ce elevii înregistrează mesajul prin platforma *Vocaroo*, expediază linkul profesorului. În cazul experienței noastre, încurajați să se documenteze, elevii au extins tema la diverse probleme (a clonării, a morții clinice, a eutanasiei legale). Educația lor, valorile cultivate în familie, discuțiile în cadrul orei i-au determinat pe majoritatea să afirme că omul nu poate lua locul lui Dumnezeu, că e nevoie de a respecta măsura în toate. Faptul că elevii au avut posibilitatea să își audieze produsul a contribuit la aceea că toți 26 au înregistrat discursul minimum de două ori. 12 elevi s-au supus unei exigente autoevaluări: ei au înregistrat discursul de minimum trei ori. *Vocaroo* s-a dovedit a fi un instrument eficient în dezvoltarea / evaluarea competenței de producere a textului personalizat, în cunoașterea și respectarea normelor ortoepice. Elevii, surprinși ei înșiși de accentuările greșite, de „înghițirea” terminațiilor, de poticniri, bâlbe, de clasicul „î-î-î-ă”, au înregistrat până au fost satisfăcuți de calitatea produsului.

Pentru discursul cu titlul *Cărțile au suflet* (N. Manolescu), propus în clasa a VIII-a, elevii au valorificat ideile din textele *Dans cu o carte* (G. Liiceanu), *A patra inimă* (M. Cărtărescu), acumulate prin brainstorming la ore, au motivat tema referindu-se la cartea preferată. Vizionarea secvenței *Balul Natașei* din celebra ecranizare a regizorului rus Serghei Bondarciuk (https://www.youtube.com/watch?v=k30OOS_nEWY&t=198s) i-a ajutat pe elevi să înțeleagă sensul cuvintelor „pudoare”, „ingenuă”, să descopere în privirea candidă, în gesturile de tandrețe, în mișcările grațioase ale lui Andrei și ale Natașei o asemănare cu lumea cărților, cu emoția cititorului în așteptarea fascinației literare.

Lectura predictivă a fragmentului selectat din textul *A patra inimă* de Mircea Cărtărescu a condus la acumularea de idei despre viziunea autorului asupra lecturii – „călătorie pe spatele fluturului gigant” spre descoperirea noilor experiențe literare. Acest tip de lectură a contribuit la dezvoltarea creativității, a competenței de a argumenta punctul de vedere, la înțelegerea noțiunii de libertate raportată la cea de comentariu al textului literar. Prin parametrul de referire la cartea preferată, elevii au avut ocazia să integreze informațiile achiziționate în propriul sistem de cunoștințe și valori. În mare parte, au fost alese operele propuse în lista de lectură, fapt ce confirmă că la întocmirea acesteia s-a ținut cont de caracterul relevanței, al particularităților de vârstă, al preferințelor elevilor (*Eu sunt Malala* de M. Yousafzai, *Jocurile foamei*, de S. Collins, *Împăratul muștelor* de W. Golding etc.). Redactarea discursului a implicat și transversalitatea competențelor-cheie: elevii și-au exersat aptitudinile de redactare a textului scris / oral, au sintetizat în manieră proprie ideile acumulate la ore, și-au exprimat atitudinea pozitivă față de lectură. La evaluarea temei, am constatat că aproape toți elevii au respectat limita de timp: 4 minute, ceea ce înseamnă o creștere față de discursul precedent (mai mulți elevi au înregistrat din a doua încercare și absolut toți au prezentat tema).

Traseul didactic – călătorie la librărie este o metodă ce poate contribui în mare măsură la dezvoltarea plăcerii de a citi, la consolidarea relațiilor de parteneriat cu părinții, cu librăriile, la cultivarea valorilor, la dezvoltarea competențelor specifice. Organizat la începutul anului școlar, momentul poate deveni dominant în motivarea pentru lectură, pentru construirea / consolidarea ethosului școlar: acea încredere

reciprocă a elevului și a profesorului că alcătuiesc o echipă, colaborează, se respectă. Precondițiile desfășurării activității sunt următoarele: acordul părinților pentru procurarea unei cărți din lista de lecturi; colaborarea cu librării pentru a asigura numărul necesar de cărți cu același titlu / din aceeași colecție / la același preț, pentru a informa elevii, a răspunde la întrebări, colaborarea cu profesorul de istorie, dispunerea de telefon mobil, aparat de fotografiat. Vizita la librărie a elevilor poate fi completată cu alte câteva sarcini: în timpul deplasării pe jos, dus-întors, elevii vor avea de notat denumirea străzilor, numărul intersecțiilor. Profesorul-însoțitor le poate povesti despre istoricul clădirilor, monumentelor aflate pe traseul respectiv. La librărie, elevii vor face cunoștință cu noile apariții editoriale, vor lua interviu librarului cu privire la cea mai scumpă carte din magazin, la cea mai vândută, la cele mai solicitate de adolescenți etc. La revenirea în sala de clasă, elevii vor fi solicitați să scrie o dedicație pentru colegul de bancă și să-și dăruiască reciproc cartea. Pentru deschiderea interdisciplinară, ca proiect de grup, elevii pot prezenta itinerarul parcurs în scheme, desene, fotografii. Menționăm că activitatea respectivă este foarte atractivă pentru elevi, ea devine memorabilă, emoționantă, contribuie la dezvoltarea competențelor-cheie, iar lectura poate căpăta statutul de stil de viață.

În concluzie subliniem că orele de limbă și literatură română, abordate inter- și transdisciplinar, formale și nonformale, sunt contexte adecvate și adevărate de trăire intelectuală, emoțională, morală. Aceste perspective „generează noi dimensiuni de interpretare a textului artistic, îi ajută pe elevi să înțeleagă semnificația comunicării artistice prin cuvânt în raport cu celelalte moduri / tipuri de comunicare” [4, p. 168], îi ajută să-și construiască o viziune holistică asupra vieții. Cât privește lectura, ea îi invită pe elevi să descopere noi orizonturi, experiențe umane uluitoare.

Bibliografie ■

1. Lucian Ciolan, *Învățarea integrată, fundamente pentru un curriculum transdisciplinar*, Editura Polirom, Iași, 2008.
2. Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Editura Minerva, București, 1988.
3. Howard Gardner, *Mintea disciplinată*, ediția a III-a, Editura Sigma, București, 2011.
4. Constantin Șchiopu, *Interdisciplinaritate, pluridisciplinaritate și transdisciplinaritate*. În: „Limba română”, 2011, nr. 9-10.

Ioan MILICĂ

Omul de cuvânt

I. M. – conf. univ., dr.,
 Departamentul de
 Românică, Jurnalism,
 Științele comunicării și
 Literatură comparată,
 Facultatea de Litere,
 Universitatea „Alexandru
 Ioan Cuza”, Iași. Domenii
 de competență: lingvistică
 generală, lingvistica
 textului, retorică, stilistică și
 poetică. Autor al volumelor
Expresivitatea argoului (2009),
Lumi discursive (2013),
Noțiuni de stilistică (2014)
 și coeditor al mai multor
 lucrări colective. Membru
 în colectivele științifice și
 redacționale ale unor reviste,
 precum „Diacronia” (Iași),
 „Text și discurs religios” (Iași),
 „Language and Literature –
 European Landmarks of
 Identity” (Pitești), „Argotica”
 (Craiova) și „Limba Română”
 (Chișinău).

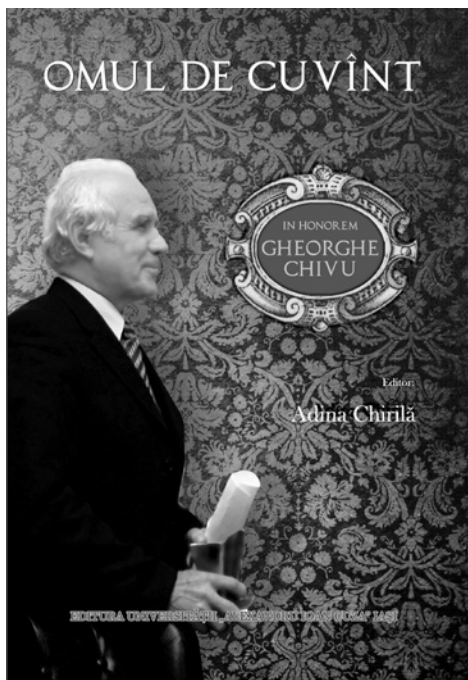
Pentru un filolog, mai mult decât în cazul altor oameni de știință, a scrie înseamnă a trăi. Cunoscuta formulă goetheană surprinde atât faptul că scrisul este oglinda omenescului, cât și amănuntul că, în imperiul discret al literii, cărturarilor le revine răspunderea de a se îngriji, asemenea unor grădinari, de viața delicatelor făpturi numite texte. În ciuda suportului material relativ fragil care le asigură în chip material existența, textele pot depăși cu mult orizontul de viațuire al ființelor care le-au creat. Ne sunt familiare texte care au întrecut cu sute, chiar cu mii de ani, vârsta creatorilor lor, iar dezvăluirea factorilor care le-au asigurat supraviețuirea constituie sarcina de căpătâi a filologiei. Prin urmare, nu este dificil de constatat că explorarea filologică a scrierilor care ne-au parvenit din trecut este o călătorie în timp, adică un parcurs întreținut printr-un travaliu migălos de reconstituire pe care un om de știință este capabil – în măsura puterii de lucru și a posibilităților documentare de care dispune la un moment dat – să îl desfășoare pentru a lămuri istoria unor texte. Ca emblemă a unei epoci și ca obiect de analiză filologică, textul devoalează, aidoma unui sit arheologic, crâmpoșe dintr-o lume dispărută, dar fascinantă prin puterea de evocare a datelor aduse în lumina prezentului.

Curgerea tumultuoasă a vremurilor îngreunează lucrul filologului. La tot pasul, răsar dificultăți dintre cele mai felurite, de la neajunsurile privind descifrarea unor texte la obstacolele ivite în calea studiului genetic și funcțional al acestora. De aceea, respectul pentru adevăr, rigoarea și răbdarea, prudența și discernământul constituie doar câteva din culorile temperamentale prin care ar putea fi schițat portretul intelectual al unui filolog veritabil și nu este lipsit de importanță să adăugăm că împletirea armo-

nioasă și fericită a acestor trăsături poate fi recunoscută în cărturarii a căror viață se confundă cu munca lor.

Personalitate a filologiei românești, îndrumător al multor generații de studenți, mentor al unor valoroase teze de doctorat și inițiator al unor remarcabile proiecte de cercetare dedicate recuperării valorilor vechiului scris românesc, academicianul Gheorghe Chivu a împlinit rodnică vârstă de șaptezeci de ani. Aniversarea constituie și un potrivit prilej de manifestare a prețuirii pe care comunitatea filologică o arată, prin tradiție, spiritelor apreciate pentru calitățile umane și meritele lor profesionale. Recent apărut de sub tipar, volumul *Omul de cuvânt. În onoare Gheorghe Chivu* reunește lucrările a peste 40 de lingviști din principalele centre academice și de cercetare din România, dar nu numai. De formații diverse și aparținând unor generații deosebite, semnatarii studiilor sunt totuși uniți prin legăturile durabile ale considerației față de generozitatea științifică a filologului sărbătorit la ceas aniversar.

În tomul de aproape șase sute de pagini, publicat la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, cititorul descoperă că filonul corelațiilor dintre părțile alcătuitoare ale volumului stă sub pecetea be-

nefică a conlucrării. De altfel, cuvântul editorial semnat de Adina Chirilă, conferențiar universitar la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest din Timișoara, situează în zodia excepționalității destinul cărțurării sărbătorit și plasează contribuțiile omagiale sub semnul unității în diversitate.

Profesori, prieteni, colaboratori și discipoli ai savantului sărbătorit se reunesc în volum pentru a reliefa tendințele active în lingvistica românească contemporană. Spectrul de preocupări este bogat și atractiv: fonetică și dialectologie, istoria limbii române, onomastică și toponimie, lexicologie și lexicografie, gramatică, retorică și stilistică, cărora li se adaugă teritorii epistemologice precum teoria limbii, filozofia limbajului, traductologia, lingvistica textului și, desigur, biblistica și critica textuală. Considerate ca vase comunicante, contribuțiile reflectă precumpănirea lingvisticii diacronice asupra celei sincronice și prevalența perspectivei calitative asupra celei cantitative. Multe studii au ca prototipuri sau ca armături argumentative idei, sugestii, demonstrații și analize publicate de Gheorghe Chivu în decurs de jumătate de secol. De altfel, cine parcurge titlurile incluse în bibliografia celor aproximativ 250 de lucrări publicate de harnicul și luminatul cercetător al scrisului literar românesc se convinge cât de fertilă este opera unui cărturar recunoscut pentru limpezimea și puterea de pătrundere a demersului științific profesat cu precizie, cu onestitate și cu autoritatea dată de excelenta cunoaștere a textelor vechi românești.

Echilibrul creat între eterogenitatea tematică a articolelor și coerența perspectivelor care consolidează axele de edificare a volumului *Omul de cuvânt* poate fi interpretat nu doar ca simbol de fericit dialog între specialiști, ci și ca emblemă a cumpătării ce caracterizează personalitatea Profesorului omagiat. Cititorii studiilor semnate de Gheorghe Chivu pot mărturisi că judecățile omului de știință rezultă cu precădere din examinarea cumpănită a faptelor de limbă supuse analizei, iar modelarea cadrului teoretic susține, în lumina realităților lingvistice examinate, un demers argumentativ judicios, focalizat asupra esențialului. În această privință, se dovedesc exemplare studiile cuprinse în culegerea intitulată *Vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice* (Editura Academiei Române, 2015), antologie care pune în valoare atât panorama preocupărilor științifice ale autorului, cât și modelele

de analiză filologică și lingvistică profesate de Gheorghe Chivu. În rezonanță cu interesele de cercetare și cu stilul științific sobru și erudit impus de savantul căruia îi este dedicat volumul omagial, contribuțiile grupate în cheia alfabetică a numelor autorilor constituie explorări interesate să surprindă, în acord cu diverse planuri de relevanță (documentar, metodologic, teoretic), aspecte inedite din evoluția și uzul limbii române.

Apreciată fără rezerve, acribia reputatului filolog a fost, de-a lungul timpului, elogiată de specialiști de marcă ai lingvisticii românești, iar printre mărturiile recunoașterii de care academicianul Gheorghe Chivu se bucură în comunitatea academică a lingviștilor români pot fi amintite premiile conferite de Academia Română (Premiul „Timoței Cipariu” și Premiul „Perpessicius”) și decernarea titlului de doctor honoris al universităților din Galați (2012) și din Târgoviște (2017). Dincolo de aceste binemeritate însemne solemne de deferență rămân emoționante și pilduitoare bucuria și stima cu care Profesorul Chivu este întâmpinat în centrele universitare și de cercetare filologică din România și din Republica Moldova, iar acestea sunt clipele în care cei prezenți pot remarca armonia dintre exigență și jovialitate, dintre erudiție și amabilitate, dintre onestitate și generozitate.

Între filologii români de seamă, învățatul care a restituit culturii române texte precum *Institutiones Linguae Valachicae* (2001), prima gramatică românească scrisă în limba latină, și *Dictionarium Valachico-Latinum* (2008), primul dicționar al limbii române, se distinge prin devotamentul cu care se îngrijește de temele predilecte de cercetare. Appreciate fără rezerve pentru temeinicia cu care au fost realizate, edițiile critice ale unor texte vechi au constituit pentru Gheorghe Chivu tot atâtea puncte de plecare pentru dezvoltarea unor studii solide, care au așezat în ramă nouă slova veche și înțeleaptă a trecutului. Acestor explorări li s-a adăugat prezența statornică în colectivele de specialiști care au elaborat lucrări de referință pe terenul istoriei limbii române literare: *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, *Texte românești din secolul al XVI-lea*, *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* ș. a.; valorificate pe plan național și internațional, astfel

de contribuții reflectă măsura angajamentului de durată asumat în beneficiul filologiei. Cu alte cuvinte, dacă se adeverește înțelesul adagiului „omul sfințește locul”, nu este mai puțin adevărat că reputația științifică se clădește prin lucru conștiincios, perseverent și exigent. Ca mărturie a admirației față de opera academicianului Gheorghe Chivu, volumul intitulat *Omul de cuvânt* este întruparea livrescă a prieteniei și conlucrării. În paginile cărții, cititorul se va reîntâlni cu nume consacrate ale lingvisticii românești și va face cunoștință cu scrierile promițătoare ale unor cercetători recent porniți pe drumul anevoios al lucrului științific. De la un text la altul, călătoria prin lectură are ca repere de încredere opera unui savant pentru care filologia este un mod de viață¹.

Notă ■ ¹ Petre Gheorghe Bârlea, „Laudatio: Gheorghe Chivu și filologia ca mod de viață”, în vol. *Gheorghe Chivu, un model de rigurozitate științifică și didactică*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2017, p. 36-65.

Vasile D. ȚĂRA

O distinsă personalitate a filologiei românești

V. D. Ț. – prof. univ., dr., Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara. Domenii de competență: istoria limbii române literare, dialectologie, onomastică, paleografie românească, lingvistică aplicată. Autorul a peste o sută de studii, articole și recenzii publicate în țară și în străinătate. Coautor al unor volume de referință, precum *Istoria limbii române literare* (1978, ed. a II-a, 1983), *Crestomație românească. Texte de limbă literară* (1978), *Cultivarea limbii române în liceu* (1983) ș. a. Prodecan și decan al Facultății de Filologie a Universității din Timișoara (1981-1990), director general al Bibliotecii Centrale Universitare „Eugen Todoran” din Timișoara (1992-2008) și membru al mai multor asociații științifice naționale și internaționale.

Profesorul Gheorghe Chivu, m. c. al Academiei Române, face parte din elita filologiei românești, care a contribuit și contribuie decisiv la reconsiderarea și cunoașterea culturii românești scrise din epoca veche și din perioada modernă. Reprezentant strălucit al școlii filologice bucureștene, întemeiată de Ion Bianu și Dan Simonescu, consolidată și dezvoltată, la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, sub îndrumarea lui Ion Gheție, profesorul Gh. Chivu se distinge atât ca un cercetător de mare autoritate științifică al limbii și literaturii noastre vechi, cât și ca autor de excelente ediții critice ale unor valoroase texte românești de patrimoniu sau ale unor scriitori importanți, precum Ion Budai-Deleanu și George Coșbuc. Totodată, Domnia Sa este și un eminent universitar, foarte apreciat de generațiile de studenți, de colegi și de doctoranzii pe care îi îndrumă în elaborarea tezelor.

Opera științifică a profesorului Gheorghe Chivu, alcătuită din 19 cărți (unele în colaborare), peste o sută de studii și articole, la care se adaugă numeroase recenzii, note bibliografice, interviuri etc., îl așază între cei mai de seamă cercetători ai scrisului românesc și ai culturii noastre, îndeosebi a celei cuprinse între veacurile al XVI-lea și al XIX-lea.

Contribuțiile Domniei Sale în domenii majore ale filologiei și lingvisticii românești, precum istoria întemeierii și evoluției scrisului în limba română, stilistica și normele vechii române literare, lexicologia și lexicografia românească, se rânduiesc între lucrările de referință ale bibliografiei de specialitate.

Strădaniile filologului dedicat readucerii în actualitate a textelor românești scrise, vreme de peste trei secole, aproape exclusiv în alfabet chirilic, sistem de scriere cunoscut și familiar numai specialiștilor în paleografie, presupun dificultăți și eforturi mari pentru descifrarea și interpretarea sistemelor de scriere utilizate de vechii scribi, tipografi și cărturari, dificultăți care se amplifică mult și pentru că, frecvent, starea fizică a textelor respective este precară. La acestea se adaugă situația vechii române literare, ce nu era structurată în baza unui sistem de norme unitar și era dominată de influențe străine orientale: slave, grecești și turcești. Analiza limbii, a stilului și a relației cu alte scrieri similare, românești ori străine, stabilirea paternității, a copiștilor sau a tipografilor care au așezat textul în pagină, a locului unde a fost elaborat, copiat sau tipărit textul cercetat și a variantei literare în care a fost scris, precum și, nu o dată, identificarea calității de original sau de copie a scrierii editate etc. presupun o cercetare de profunzime, anevoioasă și extrem de complexă, întemeiată pe o imensă informație filologică, lingvistică, istorică și culturală.

Profesorul Gheorghe Chivu face parte din această categorie, din păcate tot mai restrânsă, de savanți care și-au asumat dificultățile și povara unor astfel de cercetări indispensabile pentru studiile de istorie a limbii, a literaturii și a culturii noastre.

Edițiile de text realizate de profesorul Gh. Chivu sunt modele de cercetare filologică de cea mai înaltă ținută științifică. Dintre acestea, ediția critică a manuscrisului miscelaneu *Codex Sturdzanus*, care conține texte de la sfârșitul secolului al XVI-lea și de la începutul secolului al XVII-lea, realizată mai întâi ca teză de doctorat și editată, într-o variantă amplificată, în 1993, a fost distinsă, în același an, cu *Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române*.

Domnia Sa este și coautor la trei volume de primă însemnătate pentru cercetarea scrierilor românești din veacul al XVI-lea: *Documen-*

te și însemnări românești din sec. XVI (București, Editura Academiei, 1979), *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice* (București, 1982) și *Texte românești din secolul al XVI-lea* (Editura Academiei, 1982), elaborate în cadrul Sectorului de filologie al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București. Prin două ediții critice exemplare: *Institutiones linguae valachicae. Prima gramatică a limbii române scrisă în limba latină* (București, Editura Academiei, 2001) și *Dictionarium valachico-latinum. Primul dicționar al limbii române* (București, Editura Academiei, 2008), profesorul Gheorghe Chivu inițiază un proces important și prea multă vreme neglijat de editare științifică a textelor laice românești din secolul al XVIII-lea.

Editând șase volume din opera lui G. Coșbuc¹ și scrierile beletristice, lingvistice, istorice etc. ale lui Ion Budai-Deleanu², Domnia Sa oferă un model de editare critică riguroasă, făcută cu maximă acribie filologică, pe care ar trebui să-l urmeze toți cei care se ocupă de reeditarea scriitorilor români.

Studiile de istorie a limbii române literare și îndeosebi cele dedicate stilurilor funcționale din epoca veche îl recomandă pe savantul Gheorghe Chivu ca pe unul dintre cercetătorii de notorietate din acest domeniu al lingvisticii românești. Cărțile și studiile pe care le-a publicat până acum fac parte din bibliografia esențială a acestor discipline datorită ideilor originale, noutății și bogăției faptelor de limbă analizate, extrase, cu meticulozitatea și adâncă știință a specialistului dedicat până la sacrificiu muncii sale, dintr-un impresionant număr de scrieri și documente vechi. Cităm doar trei dintre lucrările cele mai frecventate de cercetătorii istoriei și ai stilurilor limbii române: *Limba română – de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice* (București, Editura Univers Enciclopedic, 2000), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)* (București, Editura Academiei, 1997) și *Contribuții la studiul limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688-1780)* (Cluj, Editura Clusium, 2000), ultimele două, în colaborare.

Domnia Sa are merite speciale și în cercetarea limbajului liturgic românesc, vechi și modern, studiile pe care le-a publicat până acum fiind de importanță capitală pentru investigarea de specialitate a acestei variante a limbii române, care a funcționat mai multe secole ca instrument

principal de comunicare cultivată și se distinge prin particularități specifice de celelalte stiluri funcționale.

Detaliata cunoaștere a limbii textelor noastre vechi, obținută printr-o vastă și aprofundată informare filologică, i-a îngăduit profesorului Gheorghe Chivu să inițieze și să elaboreze, împreună cu Emanuela Buză și Alexandra Roman Moraru, o lucrare lexicografică deosebită: *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)* (București, Editura Științifică, 1992), care oferă specialiștilor un material lexical bogat (1427 de termeni), în cea mai mare parte inedit, analizat din punct de vedere lexicografic și etimologic. Însoțită de un studiu introductiv dezvoltat (p. 7-70), unde găsim cea dintâi cercetare amplă a împrumuturilor latino-romanice din vocabularul vechii române literare, acest dicționar a devenit o lucrare de referință indispensabilă pentru cercetările de lexicologie românească.

De mare însemnătate pentru extinderea și înlesnirea studierii limbii române vechi este, fără îndoială, și *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea* (București, Editura Academiei, 1974), întocmită împreună cu Mariana Costinescu, lucrare ce oferă accesul rapid, sigur și exhaustiv³ la repertoriul surselor infodocumentare privitoare la scrierile românești din veacul al XVI-lea.

Opera științifică realizată până acum, dar și numărul mare de colaboratori, de studenți și de doctoranzi, care s-au împărtășit din știința, din ideile și din povățuirea Domniei Sale, precum și competența cu care s-a implicat în funcționarea Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, ca secretar științific între anii 1990 și 1996, și a Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București, în calitate de director adjunct în perioada 2011-2016, în editarea revistei „Limba română”, ca redactor șef-adjunct, și a altor publicații de specialitate, în inițierea, coordonarea și executarea a numeroase proiecte de cercetare științifică, dintre care două sunt de anvergură și de importanță națională: *Tratatul de istorie a limbii române și Enciclopedia culturii române vechi* (proiect al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”), precum și organizarea sau participarea la multe evenimente științifice românești și străine i-au asigurat profesorului Gheorghe Chivu statutul de personalitate reprezentativă a filologiei, a lingvisticii și a comunității academice românești.

Prestigiul științific și contribuția sa deosebită la promovarea cercetărilor dedicate limbii și culturii românești scrise i-au fost recunoscute și apreciate de cel mai înalt for științific al țării, care l-a ales, în anul 2010, membru corespondent al Academiei Române, de Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, care l-a distins cu titlul de *doctor honoris causa*, de Muzeul Național al Literaturii Române, care i-a acordat, în 2012, *Premiul „Perpessicius”* pentru ediții critice și de toți cei care i-au recenzat lucrările editate până acum. Exemplară în această privință este opinia autorilor recenziei la cea mai recentă carte a distinsului sărbătorit, despre care Adina Chirilă și Al. Gafton spun că „aparține unuia dintre cei mai de seamă și reprezentativi diaconiști contemporani, ale cărui larg recunoscute strădanii științifice sunt dedicate observării, înțelegerii, lămuririi și explicării problematicii unui domeniu bine delimitat și extrem de pretențios și solicitant”⁴.

Note ■ ¹ G. Coșbuc, *Opere alese*. Ediție critică, vol. VII, București, Editura Minerva, 1985, 705 p.; G. Coșbuc, *Opere alese*. Ediție critică, vol. VIII, București, Editura Minerva, 1988, 681 p.; G. Coșbuc, *Opere alese*. Ediție critică, vol. IX, București, Editura Minerva, 1998, 513 p.; George Coșbuc, *Opere*, I. *Poezii*. Ediție revăzută, note, comentarii, repere critice, bibliografie și indici, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă & Univers Enciclopedic, 2006, 1085 p.; George Coșbuc, *Opere*, II. *Proză*. Ediție revăzută, note, comentarii, glosar și repere critice, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă & Univers Enciclopedic, 2007, 1252 p.; George Coșbuc, *Opere*, III. *Traduceri. Divina Comedie. Comentariu la Divina Comedie*. Introducere, ediție, note, comentarii, glosar și repere critice, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013, 1808 p.

² Vezi Ion Budai-Deleanu, *Opere*. Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii, glosar și repere critice de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel, studiu introductiv de Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, 1351 p.

³ Desigur, până la data apariției volumului.

⁴ Vezi Adina Chirilă și Al. Gafton, recenzie la Gheorghe Chivu, *Vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, Editura Academiei Române, București, 2015, 310 p., în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași”, Serie nouă, Secțiunea III. Lingvistică, tomul LXI, 2015, p. 274.

Nicolae MĂTCAȘ

Să rămâi tu însuși, orice s-ar întâmpla

N. M. – filolog, lingvist, prof. univ., publicist, traducător, om de stat.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România, al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova. Autor și coautor, redactor și corector a peste 30 de manuale, elaborări metodice și alte ediții didactice și a peste 250 de articole și studii. Semnează în 2010 volumul *Calvarul limbii române din Basarabia*, 552 p., editat de Casa Limbii Române, „Nichita Stănescu”. Ministru al Științei și Învățământului din Republica Moldova (1990-1994). Fondator al revistei „Limba Română”.

Când se va scrie capitolul istoriei privind rolul presei românești din Basarabia în perioada procesului de destrămarea a imperiului sovietic, de proclamare a suveranității și independenței Republicii Moldova, de fixare a simbolurilor noii organizări statale, de redeșteptare a conștiinței naționale a românilor basarabeni, acesta se va deschide, indubitabil, cu analiza primelor cinci publicații din linia întâi a luptei pentru dezrobire, descătușare și construcție identitară: „Literatura și arta”, „Învățământul public”, „Nistru”, „Timpul”, „Limba Română”.

La câtă muncă au depus directorii și redactorii acestora pentru clarificarea noii strategii de activitate, a principiilor de constituire a colec-

Recent a apărut de sub tipar volumul *Martor la răspântia destinului* care include o selecție din textele semnate de-a lungul anilor în revista „Limba Română” de către Alexandru Bantoș. Scrise într-o perioadă de efervescentă politică, marcată de legitime speranțe, dar și de amare deziluzii, paginile cărții fac dovada drumului lung și sinuos parcurs întru elucidarea adevărului nu doar de către publicația noastră care, în pofida tuturor vicisitudinilor, a contribuit neîntrerupt la „creșterea Limbii Românești și a Patriei cinstire”.

„Cuvântul de însoțire” al cărții este scris de către profesorul timișorean Adrian D. Rachieru, critic și istoric literar, iar profesorul Nicolae Mățaș semnează postfața la volum, pe care o reproducem la sugestia distinsului lingvist.

Echipa LR

ilor redacționale, pentru descoperirea și atragerea unor autori capabili să scrie coerent, corect, atrăgător și convingător, la cât efort au depus, în-cât s-au zidit în paginile acestor ziare și reviste aidoma eroilor din baladele noastre strămoșești, nu trebuie să ne mire faptul că numele directorilor publicațiilor la care ne referim – Nicolae Dabija, Anton Grăjdieru, Dumitru Matcovschi, Constantin Tănase, Ion Dumeniuk și Alexandru Bantoș – se identifică, în mod natural, cu denumirile ziarelor și revistelor înseși. I-au însuflit în această implicare energetică școala civică și măiestria

publicistică a marilor înaintași: Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Pamfil Șeicaru, Radu Demetrescu-Gyr.

Numele redactorului-șef Alexandru Bantoș (căci despre dumnealui va fi vorba în mod expres în rândurile ce urmează) este legat, indisolubil și organic, timp de peste un sfert de veac, de destinul falnic și dramatic al revistei „Limba Română”. Intelectual rafinat, caracter hotărât, ilustru organizator, spirit unificator, manager iscusit, Alexandru Bantoș a ținut și ține sigur în mâini manșa navei amiral, străduindu-se să aibă tot timpul asigurate combustibilul și uleiul necesare, buna funcționare a sistemului de propulsie, orientând-o (revista) în spiritul trasat de învățătorul său Ion Dumeniuk, primul redactor-șef al revistei (4 aprilie 1991– 3 noiembrie 1992), cu corectările și ajustările necesare survenite pe parcurs, pe calea neînturnată a adevărului istoric și științific.

Pentru vremurile relativ recente de euforie și elan, dar și de încrâncenare și zbcium, de ascensiuni fără obstacole, dar și de sinuoziități și recife, îmi mențin și acum convingerea că numirea în fruntea revistei a unei persoane fără grade și titluri științifice a fost mai nimerită (și, din această cauză, invidiată de mulți) decât a unui eventual om de știință titrat, cu rol onorific, fără spirit de inițiativă, fără capacitate de organizare, fără necesare-

le calități de strateg și diplomat, capabil să asigure apariția neîntreruptă a publicației, să atragă la elaborarea și la activitățile ei atât niște „ilustri anonimi” în treburile cetății, cât și adevărate somități din domeniul culturii și al științei naționale și mondiale. Astfel, din colegiul redacțional al revistei fac parte personalități marcante din lumea didactică, artistică, științifică și culturală nu numai de pe ambele maluri ale Prutului, ci și din lumea largă, iar în paginile revistei, la reuniunile științifice și culturale organizate de redacție, domnul redactor-șef a știut să adune cele mai luminate minți din diverse domenii de activitate de acasă și de pe mapamond: Eugeniu Coșeriu, Eugen Grebenicov, Rajmund Piotrovski, Stanislav Semcinski, George Uscătescu, Nicolae Corlăteanu, Marius Sala, Eugen Simion, Ștefan Holban, Silviu Berejan, Ion Coteanu, Gheorghe Mihăilă, Solomon Marcus, Alexandru Zub, Bartolomeu Valeriu Anania, Grigore Vieru, Constantin Ciopraga, Gheorghe Chivu, Mihail Grecu, Tudor Zbârnea, Anatol Ciobanu, Ana Bantoș, Mioara Avram, Valeria Rusu-Romalo, Dumitru Irimia, Stelian Dumistrăcel, Valeriu și Aurelia Rusu, Dan Mănucă, Eugen Munteanu, Cristinel Munteanu, Ioan Milică, Mircea Borcilă, Traian Diaconescu, Mircea A. Diaconu, Iulian Boltea, Alexandru Lungu, Ion Ungureanu, Ion Ciocanu, Adrian Dinu Rachieru, Theodor Codreanu, Anatol Eremia, Constantin Șchiopu, Diana Vrabie... În ambiția sa de perfecționist continuu, a extins arealul de probleme al revistei, canalizată inițial strict spre necesitățile stringente ale școlii autohtone, transformând publicația în revistă de știință și cultură, mărindu-i substanțial volumul și imprimându-i o ținută grafică elevată. Și-a lăsat amprenta personală asupra a tot ce ține de elaborarea la timp și în cele mai bune condiții a revistei: un înalt simț al datoriei, asigurarea resurselor financiare, respectarea termenelor de prezentare a materialelor, exigența sporită față de conținutul și forma de expresie a acestora, mobilizarea totală a colectivului la elaborarea numărului curent de revistă etc. Spre deosebire de practica unor directori onorifici, care iau cunoștință de sumar și / sau, în cele mai bune cazuri, parcurg pe diagonală materialele programate pentru publicare, pentru Alexandru Bantoș nu există articol sau mostră de creație literară pe care să nu le fi citit el însuși atent, cu condeiul în mână, pentru a reveni, în urma consultărilor cu autorul sau corectorul lucrării, cu precizările de rigoare. Bantoș mai mult ne-a citit și ne-a editat pe noi, autorii, prefațându-ne lucrările, antologându-ne magistral, decât a scris el însuși. Tocmai din cauza implicării plene des-

pre care vorbisem rămâi cu impresia că directorul Casei Limbii Române „Nichita Stănescu” din Chișinău, publicistul, redactorul, antologatorul, managerul, editorul Al. Bantoș a elaborat și editat extraordinar de mult: cca 240 de numere de revistă, circa 50 de lucrări reprezentative din domeniul științelor filologice și istorice (volume colective de comunicări la reuniuni științifice, antologii cuprinzând articole pe temă comună, opere de autor, numere monografice de revistă etc.). Iar fiecare problemă care urma a fi dezbătută în paginile unui anume număr era neapărat precedată de un editorial al redactorului-șef, intitulat lapidar, cu gravitatea literelor gotice, „Argument”. A scris numeroase asemenea articole. Colegilor de luptă și de suferință pentru idealul comun, în viață sau deja trecuți în lumea umbrelor, le-a consacrat eseuri și medalioane de suflet, sobre și lipsite de obișnuitele dulcegării nostalgice, adevărate efigii săpate în bronzul neuitării.

Excesiv de modest când vine vorba de propria persoană, Alexandru Bantoș nu a reacționat la sugestiile colegilor-savanți de a-și scrie teza de doctorat; mai mult decât atât, multă vreme nu s-a lăsat înduplecat, la insistențele noastre, să-și adune într-un volum intervențiile diseminate în revistă, la care mă referisem mai sus. Parcurgându-le acum – numai o parte din cele risipite prin firidele publicației!, – rețrăim (a câta oară?), împreună cu autorul, chinurile sisifice prin care a trebuit să trecem cu neuitații colegi de generație pentru luminarea cititorilor cu adevărul despre destin, neam și limbă română. Confesiune de credință, dar și ochire retrospectivă, dialogul „În serviciul școlii și al culturii naționale” face un bilanț amplu, oarecum trist, al celor 25 de ani de muncă asiduă pentru menținerea și propagarea revistei, care a lucrat pentru învățământ, cu voia sau fără voia, cu sprijinul sau fără sprijinul, cu atenția sau neglijența totală din partea ministeriabililor.

Volumul propriu-zis îl constituie două capitole intitulate nepretențios: „Articole și consemnări” și „Schițe de portret”.

Deși nici autorul, nici revista „Limba Română” nu sunt afiliați politic niciunui partid (singura politică promovată insistent de revistă de la fondare fiind politica adevărului despre identitatea noastră etnolingvistică și culturală), ½ din articolele din primul capitol sunt consacrate problemelor de limbă, istorie, cultură, civilizație românească, pe care partidele care s-au perindat la conducerea republicii le-au trans-

format în mod voit în subiecte politice, abătând atenția oamenilor de la problemele economice, administrative și sociale. Limba și stilul publicistic, dar și cvaziacademic, impus într-un fel și de rigorile unei reviste eminentemente științifice, conferă scrierilor lui Bantoș din acest compartiment un caracter sobru, reținut, iar prin fondul lor bine argumentat și convingător nu lasă urmă de îndoială privind aserțiunea celor relatate. Din aceleași considerente, autorul renunță la speciile, procedeele și mijloacele consacrate ale genului: pamflet, vervă, ironie, sarcasm, parabolă, exprimare prin childuri, echivocuri; repudiază din start uneltele neortodoxe de care fac uz tabloidele și presa de bulevard: miștocăreala, șantajul, atacul la persoană, un vocabular la limita decenței etc.

Continuăm analiza volumului prin a constata, din context, cu cititorii că, pe de o parte, la toate nivelurile oficiale a fost recunoscută nulitatea odiosului Pact Ribbentrop–Molotov, pe de alta, însă, n-a fost recunoscută de toate puterile lumii ocuparea Basarabiei de către Rusia sovietică, n-au fost lichidate consecințele acestei tâlhării mârșave puse la cale de doi satrapi. Ocupația și deznaționalizarea forțată, falsele teorii despre națiunea și limba moldovenească, contrapuse națiunii și limbii române, cu care nu ar avea nimic comun, rusificarea băștinașilor prin cele mai diabolice mijloace au dus la pierderea conștiinței naționale de către o bună parte din populația română a Basarabiei. Înlocuirea perversă a noțiunii de ocupație prin alipire / eliberare a generat confuzia dintre ocupant și eliberator, negarea unității de limbă și de neam între românii de pe cele două maluri ale Prutului a născut periculoasa idee a românofobilor prinși în mrejele moldovenismului primitiv de revenire la Statul Moldovenesc medieval al lui Ștefan cel Mare (Moldova mare!), și nu la reîntregirea firească modernă a neamului românesc și a teritoriilor românești luate cu hapca de cotropitori. Încercările timide ale forțelor democratice din perioada 1988-1994 și din alți câțiva ani ulteriori (în care forțele comuniste și neocomuniste își pierduseră ori slăbiseră temporar accesul la frâiele conducerii) de a restabili adevărul istoric și științific (prin izgonirea sclavului din sine, revenirea la grafia latină, la simbolurile statale tradiționale, prin demonstrațiile savanților cu renume mondial și prin legitimarea adevărului despre denumirea corectă a limbii și a poporului nostru în Declarația de independență, 1991, în deciziile Academiei de Științe, 1994, 1996, ale Conferinței internaționale „Limba română este numele corect al limbii noastre”, 1995, organizată, de altfel, din inițiativă

va și cu participarea activă a lui Alexandru Bantoș; în cele din urmă, în Hotărârea Curții Constituționale a RM din 5 decembrie 2013) și de a re-lua legăturile firești cu frații și oficialitățile de peste Prut, de a trimite grupuri compacte de tineri moldoveni la studii în România, de a introduce și promova în învățământ, știință, cultură noțiunile adecvate de *limba română, istoria românilor, literatura română, popor român, unitatea neamului românesc* și alte inițiativă întreprinse în scurtul răstimp de efervescentă națională și-au lăsat, firește, amprenta binefăcătoare asupra procesului de redeşeptare a unei părți din populație sau, cel puțin, i-au făcut pe unii conaționali să se întrebe prin ce se explică zelul moldoveniștilor primitivi de a perpetua la nesfârșit minciuna sfruntată. Pe de altă parte, un cititor atent nu poate să nu deducă din articolele și consemnările autorului că acceptarea schimbărilor [aprobarea legislației lingvistice, inclusiv revenirea la alfabetul latin (1989), elaborarea unui Program complex de stat privind implementarea într-un răstimp determinat a prevederilor legislației în domeniu (1990), instituirea Departamentului de stat al limbilor (1991), stabilirea cerințelor de cunoaștere a limbii oficiale la ocuparea unei funcții de stat sau în instituțiile de deservire a populației, încheierea unor programe sau/și protocoale de colaborare între instituțiile guvernamentale din cele două state românești, trimiterea masivă a tinerilor la studii și a cadrelor didactice la perfecționare în România, difuzarea manualelor și a literaturii beletristice în limba română etc.] s-a neantizat pe parcursul anilor de cărmuire agrariană, comunistă, neocomunistă și, în zilele noastre, așa-zis socialistă prin lichidarea Departamentului de stat la limbilor, prorogarea la nesfârșit a programului de implementare a legislației lingvistice până la definitivă lui abandonare, renunțarea la examenul de cunoaștere a limbii de stat de către funcționari și lucrătorii din sfera de deservire, menținerea ostentativă de către Parlament a falsei denumiri a limbii oficiale în art. 13 al Constituției, neajustarea legislației lingvistice la noile condiții de funcționare a statului independent RM, perpetuarea utilizării limbii ruse în instituțiile de stat după obținerea – formală – a independenței, renunțarea la materia *Istoria românilor*, ostracizarea și izgonirea imnului comun al românilor, sfidarea opiniei savanților și a deciziei Curții Constituționale privind numele corect al limbii noastre, actualizarea la rang prezidențial a teoriei celor două limbi și națiuni diferite și a ideii năstrușnice de Moldova mare (dar fără a zice nici cârc despre partea de nord a Bucovinei, ținutul Herța, partea de

sud a Basarabiei, care de asemenea făceau parte inalienabilă din Statul Moldovenesc al lui Ștefan cel Mare), fluturarea intenției cu un scop bine determinat de a-i atribui limbii ruse statut de limbă oficială, precum și a celei de federalizare a republicii; simulacrul fariseic al înstrăinaților de neam de sărbătorire cu fast a unor evenimente marcante din istoria neamului, cu depunere de flori și luări de cuvânt în Piața Marii Adunări Naționale, la monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt sau pe Aleea Scriitorilor etc.

Un cititor atent se convinge ușor că și cealaltă jumătate de capitol, deși formal este consacrată unor jaloane din linia de plutire precară a revistei, situației financiare deosebit de grele, care a pus de nenumărate ori în pericol ființarea publicației cu blazon distinct în paleta număratorilor pe degetele de la o mână periodice promotoare de adevăr de la noi („proiect cultural cu titlu de unicat în istoria Basarabiei”, cum o definește autorul) sau, *in extenso*, unor evenimente care ne-au marcat într-un anume fel istoria noastră de dată recentă, pune accentul, în fond, pe aceleași probleme spinoase și dureroase: cine suntem, de unde venim, încotro ținem calea, cum ne facem de rușine în fața lumii cu aberațiile conducătorilor și herostraților noștri, cu ofensiva fără precedent a moldovenismului primitiv, cu vehicularea smintită (de către mințile tulburi ale unor „vajnici stataliști” autohtoni) a imaginării primejdii dinspre Prut privind statalitatea noastră, tentativele acestora de reinterpretare și rescriere a istoriei, de deturnare a mersului firesc spre reunire cu Țara și europenizare, de transnistrizare a republicii și înglobarea ei în CSI ș. a. m. d.

Câteva articole și consemnări din acest capitol, constată cititorul împreună cu noi, vizează probleme speciale cu repercusiuni nemijlocite asupra sănătății spirituale a societății: condițiile precare de trai ale intelectualității rurale – institutorii, profesorii școlari și bibliotecarii („Miracolul din preajmă”); rolul profesorului basarabean în general și al celui de limbă și literatură română în special în formarea culturii elevilor, în educarea sentimentului înălțător al mândriei de a fi român („Profesorul de română”); importanța infrastructurii culturale, în deosebi în satele noastre, atitudinea indiferentă (dacă nu chiar ostilă) a administrației locale față de achiziționarea de carte, completarea bibliotecilor, pregătirea și salarizarea decentă a semănătorilor de lumină,

știindu-se prea bine din istorie că numai prin cultură ne mai putem salva („Puterea și cultura noastră”), situația dezastruoasă de la BAC, cauzele și cheia de soluționare a problemelor („BAC-ul, oglindă a școlii și societății”).

Un singur articol – „Constanța, tărâm de istorie și civilizație” – face o razantă discrepanță cu toate celelalte din capitolul respectiv, fiind, prin lirismul său nedisimulat, mai degrabă un eseu sau niște note de călătorie cu caracteristici ale stilului mai mult artistic decât publicistic, în tradiția inegalabililor maeștri ai descrierilor poetice în proză ale locurilor feerice din România pitorească: Alexandru Vlahuță, Calistrat Hogaș, Vasile Alecsandri, Alecu Russo ș. a. Nu mă pot abține să nu-i reamintesc cititorului răbduriu al cărții măcar două pasaje din fermecătorul eseu al lui Bantoș. Iată cum îl impresionează pe inspiratul scriitor cu penel de pictor prima sa întâlnire cu măreția mării la Constanța: *Constanța (...) este cu adevărat fascinantă în primele ore ale dimineții. Pentru a savura bucuria deplină a spectacolului matinal trebuie să ajungi înainte de răsăritul soarelui pe faleza de lângă istoricul cazinou. Numai aici vei cunoaște cu adevărat miracolul mării: în față, cât cuprinzi cu ochii, se așterne întinderea încă opacă a apelor, la orizont corăbiile par jucării desenate în gri de o mână nevăzută, alături auzi tălăzuirea neîncetată a valurilor și urmărești rotirea tăcută între cer și pământ a pescărușilor... Și iată ce senzații de revigorare îți lasă peisagistului aivazovskian despărțirea de Pontul Euxin, în care s-au întâlnit peste veacuri, înveșmântați în mantii de bronz, doi mari poeți ai lumii: poetul latin Ovidiu și poetul român Eminescu: *Punct de atracție și de referință din cele mai vechi timpuri (spațiul dintre Dunăre și Mare, Dobrogea, este primul sanctuar al formării și creștinării poporului nostru), Constanța, prin îngemănarea spectaculoasă și niciodată împlânzită a apei și a pământului, oferă trecătorului ceva din rezistența acestui oraș milenar. Te învață să uiți durerile, necazurile, deziluziile, să fii aprig și drept, să rămâi tu însuși, orice s-ar întâmpla. Să ai curajul și tăria de caracter pentru a înfrunta ca un adevărat Lup de Mare FORTUNA.**

Capitolul II include, după cum menționez, 14 „schițe de portret” emblematice pentru cultura neamului românesc, contemporani cu noi, 12 dintre aceștia trecuți mai demult sau recent în nemurire, fiecare cu faptele și măreția sa inconfundabilă: filozoful limbajului și fondatorul lingvisticii integrale Eugeniu Coșeriu, „un Copernic al lingvisticii

secolului XX”, „un lingvist care vine din viitor” (1921-2002); „omul providențial” bucovinean Sextil Pușcariu (1877-1948); „ilustru cărturar”, filologul bucovinean Grigore Nandriș (1895-1968); „îngerul refuzat de păsări”, poetul Nichita Stănescu (1933-1983); „lacrima Basarabiei” și „apostolul neamului”, poetul Grigore Vieru (1935-2009); „păstrătorul unității neamului”, patriarhul Miron Cristea (1838-1939); „mărturisitorul în fața propriei conștiințe”, filologul basarabean Nicolae Corlăteanu (1915-2005); „omul potrivit la locul potrivit”, lingvistul Silviu Berejan (1927-2007); „vocea unei conștiințe”, „heraldul limbii române”, lingvistul Anatol Ciobanu (1934-2016); „răzeș sorocean semănător de lumină, curaj, optimism”, filologul Valeriu Rusu; „furnică în lingvistica matematică”, „albină în analiza reală”, reputatul matematician Solomon Marcus (1925-2016); „omul profilat pe cer”, poetul român din exil Ion Caraion (1923-1986) etc. Autorul știe să scoată în vileag trăsăturile care individualizează fiecare personalitate pe care o descrie, aportul acesteia în primul rând la patrimoniul științific și cultural al Patriei-mame și numai după aceea la civilizația patriei de adopție (dacă e cazul) sau a lumii. Totodată, el le găsește tuturor, indiferent de locurile în care le-a fost hărăzit să-și ducă veacul, trăsătura comună care îi unește în constelația neamului ca într-o icoană: dragostea și dorul nemărginit de limbă, de neamul risipit prin lume, de pământurile strămoșești înstrăinate, de Țara pe care o visează reîntregită și prosperă. Căci acasă, vorba strămoșilor noștri latini, și fumul patriei e dulce.

În aceste tablete și exprimarea e mai plastică, și stilul e mai descătușat, și epitelele sunt mai poetice, și cuvintele sunt mai neaoșe. Dovadă certă că în persoana lui Alexandru Bantoș avem de a face cu un publicist redutabil și cu un maestru desăvârșit al slovei artistice.

Concluzionând pe marginea celor relatate, constatăm, ca să facem uz de un oximoron banalizat, cu tristețe, dar și cu bucurie că, sub loviturile necruțătoare ale herostraților neamului strecurați prin fraudă la putere, sub huiduielile asurzitoare ale răuvoitorilor limbii române, ca un Hristos biciuit și sângerând de răni, Alexandru Bantoș, imperturbabil la deșertăciunile lucrurilor trecătoare din lumea aceasta, își duce, desemnat, crucea predestinată pe sinuosul și aparent interminabilul drum al Golgotei neamului său urgisit și vitregit de istorie. Cu același crez dintotdeauna în izbânda adevărului și a dreptății.

Constantin ȘCHIOPU

Eternizarea verii**în care mama a avut ochii verzi**

C. Ș. – conf. univ. dr. hab.,
 Facultatea Jurnalism și
 Științe ale Comunicării,
 Departamentul Teoria și
 Practica Jurnalismului,
 USM, profesor-cumular de
 limba și literatura română
 la Liceul de Creativitate și
 Inventică „Prometeu-Prim”
 din Chișinău. Lucrări recente:
Comunicarea: greșeli și soluții
 (coautor Marcela Vâlcu-
 Șchiopu), 2013; *Metodica*
predării literaturii române,
 Editura Carminis, Pitești,
 2009; *Arghezi, Barbu, Blaga.*
Poezii comentate. Pentru
elevi, studenți, profesori,
 Editura ARC, Chișinău, 2010;
Manuale de limba și literatura
română pentru clasa a X-a
 (coautor Marcela Vâlcu-
 Șchiopu), *a XI-a* (coautor
 Marcela Vâlcu-Șchiopu), *a*
XII-a, liceu (coautor
 M. Cimpoi).

Trebuie să recunosc chiar din capul locului că romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi* de Tatiana Țăbuleac (Chișinău, Editura „Cartier”, 2017) impresionează / poate impresiona din mai multe puncte de vedere: al modului în care autoarea reușește să construiască o poveste, evitând capcanele sau stereotipurile de însăilare a ei, al problematicii destul de actuale, al stilului surprinzător de interesant în cele mai dese cazuri. Cu certitudine, cartea poate fi considerată o realizare ce atestă virtuțile și posibilitățile narrative ale autoarei. Este o scriere originală ca structură (se constituie din 77 de capitole, unele dintre acestea negând forma clasică de capitol) și ca tehnici narrative, autoarea pledând pentru o optică dublă: relatarea (la persoana I) este realizată de către doi naratori: personajul-protagonist Aleksy, în ipostaza unui adolescent, martor al întâmplărilor, care acceptă să petreacă vara, alături de mamă-sa, bolnavă de cancer, într-un sat din Franța, și în cea a unui matur infirm, bogat, celebru, care se obligă să scrie nu dintr-o dorință proprie, ci îndemnat de psihiatru, „despre ultimele zile ale mamei și despre săptămânile de autodistrugere care au urmat”. Retrăind cronologic vara petrecută alături de mamă, naratorul-matur, în speță, interogativ

și reflexiv, spre deosebire de naratorul-adolescent, care este mai mult confesiv-apreciativ, are certitudinea că amintirile sunt locul de întâlnire cu sine și cu alții, că ele îi oferă posibilitatea de a găsi răspunsuri sau cel puțin de a pune întrebări. Astfel, prin procedeul retrospectivității (în trecut, menționăm și antiteza compozițională) sunt aduse în prezentul naratorului-matur fapte, întâmplări, care l-au marcat și care îi alimentează existența („Trăiam din trecut așa cum săracii trăiesc din posmagi”). Prin urmare, relatarea la persoana întâia, confesiunea, auto-analizele, retrospectivitatea, memoria afectivă, pe de o parte, sporesc iluzia autenticității celor relatate, pe de alta, imprimă romanului statutul de proză modernă.

Întreaga acțiune a romanului este încadrată și se desfășoară între două afirmații simetrice: Prima, dureros de tristă și furioasă („În acea dimineață, în care o uram mai mult ca oricând, mama împlinise treizeci și nouă de ani. Era mică și grasă, proastă și urâtă. Era cea mai inutilă mamă din câte au existat vreodată” – p. 5), anticipează în mod lapidar întreaga diegeză, pregătindu-ne să cunoaștem o istorie relatată din perspectiva unei atitudini subiective a personajului-narator. Totodată, fraza ne avertizează că narațiunea urmărește să ilustreze o relație nu tocmai de invidiat dintre mamă și fiu. Cea de-a doua afirmație („Mama, deși aproape dispăruse, era nespuse de frumoasă. Această femeie, pe care o urăsem toată adolescența fără motiv, a făcut pentru mine în câteva săptămâni mai mult decât toți psihiatrții în restul vieții. Ea a fost Pentagonul care m-a readus la viață și m-a ajutat să uit tot ce trebuia uitat” – p. 121, 147) accentuează o evidentă metamorfoză a protagonistului în relația respectivă, o transformare profundă ce urmează mai multe etape consecutive: de la ură („Mă rugam ca ziua ceea să se termine mai repede. Ca pământul să se surpe și ca mama să dispară undeva în adâncuri”) la furie („Eu aș fi dat-o la fiare vechi și aș fi început cu părul”), iritare („Vocea mamei mă irita ...”), la toleranță („Aveam grijă ce vorbeam cu ea, înjuram mai puțin, o ascultam mai mult”, „Am descoperit că acum a fost pentru prima dată în viață când am ales-o pe mama în favoarea altcuiva”), confuzie („Mi se părea straniu că nu o mai voiam pe mama moartă”), până la apreciere pozitivă („Mama nu-mi mai părea proastă ca înainte”), grijă („I-am dat morfină, ...i-am tras turbanul pe urechi, ...am îmbrăcat-o... , am dus-o la veceu... , am prins-o de gâtul meu...”), responsabilitate și afecțiune. În această ordi-

ne de idei, dăm dreptate lui Vancu Radu, care susține, în postfața cărții, că începutul romanului este „un overflow de imagini furioase și hipnotice /.../”, că „de la un punct încolo furia începe să se domolească, înlocuită cu o visătorie paranoică coagulată în jurul figurii mamei...”. Adeptă a ideii că adevărul trăirii este prioritar, că el se realizează atunci când trăirea e zguduitoare, Tatiana Țăbuleac construiește un personaj (Aleksy-copilul) care manifestă un alt tip de atitudine și care se exprimă cu o sinceritate, îndeobște, traumatizantă pentru morala convențională, aceasta din urmă convenabilă pentru simțirea grijiului ferită de sângerări, fapt din care pot rezulta și unele reacții adverse ale cititorului vizavi de roman, în general. Deci gândirea autoarei nu este dispusă la trucaje și absolviri ce contravin intenției de a spune adevăruri durute, în mare parte neacceptate, nedorite de a fi auzite. Meritul ei constă în faptul că știe și reușește să sondeze abisurile, nu totdeauna delectabile și pure ale sufletului omenesc (în cazul romanului – al unui adolescent agresiv, complexat, care se consideră „produsul greșos al unei pielite albe”). Viciile protagonistului (consumul de droguri, de alcool), nebunia, agresivitatea, aprecierile dure la adresa mamei contribuie la definirea naturii lui umane nu mai puțin ca frumusețea, armonia și spiritul înălțării. Conflictul se dă pe terenul omenescului. Structurile interioare ale lui Aleksy și ale mamei se desfac și se refac permanent. Greșeala, vina, ura, frica, mila, iertarea, afecțiunea, incertitudinile etc. răscolesc firea protagoniștilor. Dezvăluind tragismul sortii unei femei care „nici să trăiască nu mai avea de ce și nici cum, pentru că obosise de nedragoste”, al copilului, care, doar peste ani, a aflat că mamele pot râde „lung și tandru la glumele prostești ale fiilor lor nemernici, dar iubiți”, romanul transmite un mesaj cu multiple implicații. De fapt, întreaga narațiune afirmă, așa cum menționam mai sus, două destine ratate și două încercări de a recupera ceea ce este imposibil sau enorm de greu de recuperat. Vara în care mama a avut ochii verzi devine un timp simbolic, unul al descoperirii identității celuilalt și, într-un final, al iertării („M-am despărțit de mama fără ca ea să știe că eu am iertat-o”, afirmă Aleksy). Scrisă în legea omenească, iertarea substituie / trebuie să substituie ura („Ura mea față de mama, deși nu dispăruse cu totul, se uscaseră și prinsese coajă, așa cum prind coajă toate rănilor peste trei zile la om și doar peste o zi la câine”, susține protagonistul într-un moment al destăinuirii), dincolo de orice frustrare, neîmplinire sau complexe

psihice ori morale. Și nu numai. Iertarea, în cazul romanului, presupune nu detașare, izolare, ci găsirea acelor resurse sufletești care-l ajută pe Aleksy (avea motive să n-o facă) să trăiască cele mai frumoase clipe din viață alături de mamă, să manifeste afecțiune și grijă alimentate nu de sentimentul milei față de un om care e sortit să moară în cel mai scurt timp. Și tocmai acest mesaj al romanului ni se pare prioritar.

Menționăm că povestea relatată, prin însăși natura ei, este destul de sensibilă și, într-o măsură oarecare, ordinară: o mamă bolnavă de cancer dorește să-și petreacă ultimele zile de viață alături de copilul ei pe care, practic, l-a abandonat și căruia nu i-a oferit niciun pic de afecțiune și care e urâtă de acesta. Departe de a fi o scriere lacrimogenă, romanul Tatianeii Țâbuleac depășește, așa cum afirmam mai sus, clișeul de gândire și de viziune. Ne-am fi așteptat ca fiul fie să-și respingă mama, fie să o accepte dintr-un sentiment de milă, pentru că aceasta urma să moară în câteva luni. Nici una, nici alta. Metamorfoza adolescentului se produce nu de-atâta că mama trebuie să moară, nu dintr-o muștrare de conștiință sau dintr-un sentiment de milă pentru o femeie ajunsă la hotarul vieții. Mila, chiar dacă Aleksy o trăiește într-un moment al acțiunii, e cu totul de altă natură: „Îmi era milă de mama nu pentru că era pe moarte și știa asta; nu pentru că se subțiasse cu totul și cântărea acum cât berea pe care o beam singur într-o săptămână; nu pentru că își pierduse aproape tot părul și îi era mereu frig; nu pentru că fugise să moară departe de casă lângă un fiu care până acum o lună ar fi ucis-o fericit cu propria-i mână. Îmi era milă de mama pentru că într-o astfel de zi – când a ajuns să facă paste și să povestească despre anii ei cei buni, despre tractorul bunicii și *Ptasie mleczo*, despre mine sănătos, despre tata acasă, despre Mika vie – a fost nevoită să mintă”. De fapt, ceea ce conduce la mutația personajului Aleksy este mișcarea lui interioară, care este una de descoperire. Pe parcursul verii, când îi este dat să trăiască alături de mama, el realizează că ea nu era proastă, cum o crezuse: „Știa pe de rost aproape toate insectele și plantele, chiar și unele denumiri în latină”, „vorbea franceza”, „descifra toate constelațiile de pe cer”, „povestea despre comete și despre fricile oamenilor legate de acestea”. Totuși momentul decisiv al acestei transformări este acela când fiul observă că mama „îl privea cu dragoste”, o privire pe care o așteptase și o cerșise toată copilăria și pentru care s-ar fi „despărțit benevol de toate economiile lui de băiat strângător”.

În fond, două teme sunt abordate de autoare în roman: relațiile umane (mamă–fiu, soț–soție, tată–fiu etc., văzute, cel puțin în prima parte a cărții, din perspectiva urâtului moral) și iubirea (povestea de dragoste, mai mult însăilată, dar suficient de sugestivă, dintre Aleksy și Moira). Ceea ce leagă cele două teme este ideea destinului, întruchipată de moira în prima linie de subiect și de Moira în cea de-a doua. De fapt, în ambele cazuri, moira/Moira apare ca un simbol. Să ne amintim că la Homer, Moira este întâlnită ca zeități personificând răul, moartea, figurând implacabilul destin. În roman toate personajele – mama, Aleksy-copilul, Aleksy-maturul, Moira, Mika se află sub semnul fatidicului. Mika moare la vârsta de șase ani, moartea ei având repercusiuni grave asupra mamei și fratelui, Aleksy-copilul își trăiește viața într-un ospiciu, ca la un joc de noroc („Eram niște resturi umane – niște polipi și chisturi și aceia operați –, însă aveam pretenții de rinichi și inimi”), Moira moare într-un accident, iar Aleksy, pictorul celebru, ajunge într-un scaun cu rotile, mama trăiește în singurătatea ei în ipostaza de femeie neiubită de toată lumea și pe deasupra bolnavă de cancer. Cu toate acestea, *Vara...* nu este un roman despre fatalitate. Chiar dacă, până la un anumit moment, lasă loc liber desfășurării tragicului, destinul personajelor nu este obsesiv. Concludent în acest sens este și faptul că personajul Aleksy-maturul proiectează un alt destin, unul dorit: „Am dinou picioare îmi cresc de peste tot din trup ca niște organe în erecție tălpile sunt mari și roșii inflamate, iar unghiile din perle multicolore turbanul mamei naște și apare moira mică în formă de măslină fără sămbure pe o scobitoare începe a tropăi pe mine ca să îmi intre în gură îmi crește burta nasc o mamă fără cancer curată pe dinăuntru ca o vază smălțuită mama mă naște dinou nu sunt nebun tata mă iubește bunica începe să vadă...” În această proiecție dorită „moira mică” (destinul) naște, figurat vorbind, „o mamă fără cancer”, un copil sănătos și un tată iubitor, o Mika ce are coroană de prințesă. Acestea sunt, în viziunea protagonistului și, implicit, a autoarei cărții, condițiile ce l-ar face pe om fericit.

Cât privește romanul de dragoste, menționăm că în centrul acțiunii e plasat cuplul Aleksy-Moira. E vorba de o poveste din care lipsește idila. Întreaga istorie a acestei relații (câteva întâlniri în sat, o cină în casa lui Aleksy, un rămășag, căsătoria), se pare, este gândită de autoare cel puțin din două perspective ideatice. Prima urmărește afirmarea unei

viziuni privind tipul de relație dintre un bărbat și o femeie, edificatoare în acest sens fiind cuvintele mamei adresate lui Aleksy: „Să înveți și tu să iubești o femeie, Aleksy, să nu fii ca taică-to – uscat și bălos, și rău –, să fii un bărbat bun, auzi? Să iubești și să cumperi stele, nu gulere de nurcă”. În această ordine de idei, nu întâmplător, în roman, pentru Aleksy, Moira devine „Ursa mea Mică”, „lumină”, „lumina mea”. A doua perspectivă trebuie căutată în deznodământul relației: Moira moare într-un accident de mașină, iar Aleksy ajunge într-un scaun cu rotile. Implacabilul destin? Afirmarea tragicului, a fatalității? Dacă da, atunci de ce romanul finalizează cu un joc al negației: „În noaptea aceea nu ne-am iubit. Dimineața nu a fost frumoasă. Moira nu a vrut să vadă micii. Șoferul nu a adormit. Accidentul nu s-a produs...”. Totodată suntem tentați să întrezărim în acest deznodământ și o idee eliadescă, ce poate fi desprinsă din romanul *Nuntă în cer*: corelarea destinului uman cu armonia cosmică. În viața terestră, ca și în univers, lucrurile comunică, se leagă între ele și se anticipează, fiind necesare acele conștiințe umane treze, care să releve relațiile lor ascunse. Reflexivul și analistul Aleksy-maturul, în finalul cărții, ajunge să afirme că vara în care mama a avut ochii verzi „a fost din altă parte, poate din acea planetă nouă despre care vorbea mama, sau poate de pe Wioșna”. Având revelația propriului eu (amintim că într-un moment al acțiunii, Aleksy afirmă: „...nici eu nu mai știam cine sunt, cine am fost și ce se întâmplă de fapt cu noi”), a rostului comunicării cu sine, cu mama, cu Moira, Aleksy dorește să eternizeze (sau chiar eternizează) clipele de fericire, de împlinire sufletească. „Vara în care mama a avut ochii verzi nu s-a terminat niciodată”, va constata el în finalul romanului. Eternizând vara, implicit, el își eternizează mama, cu toate bune și rele pe care acest fragment temporal le-a avut („Îmi amintesc de mama în fiecare zi. Încerc să nu mint”), o eternizează pe Moira. Simbolul acestei eternizări sunt ochii mamei, care devin leitmotivul romanului, detaliu atestat și în titlu. Subliniem că rugat să numească un lucru de care îi va fi dor cel mai tare după moartea mamei, Aleksy îi numește ochii. Și nu întâmplător. Anume ochii mamei îl provoacă chiar de la începutul acțiunii: „Un singur lucru nu se lega în toată povestea aceasta (în urâtenia mamei – *n. n.*) – ochii. Mama avea niște ochi verzi atât de frumoși, încât părea o greșeală să îi irosești pe o față dospită ca a ei” (p. 10). Conform intenței / logicii autoarei, imaginea de ansamblu a mamei se constituie, subiectiv, în

funcție de stările trăite și de atitudinea lui Aleksy, exprimată, în mare parte, prin intermediul simbolului „ochii”. Cuprins de sentimentul urii, el numește ochii mamei „o greșeală”, niște „resturi ale unei mame străine foarte frumoase”. Puțin domolit, pe parcursul desfășurării acțiunii, personajul-narator va realiza că în sufletul mamei, dincolo de exteriorul ei enervant de urât, se ascunde durerea copleșitoare a femeii care a trăit un destin amarnic („Ochii mamei plângeau înăuntru”) și o viață ratată („Ochii mamei erau lanuri de tulpini frânte”). Într-un final, când personajul-narator conștientizează că „în câteva săptămâni mama a fost Pentagonul care l-a readus la viață și l-a ajutat să uite tot ce trebuie uitat”, când el are certitudinea propriei renașteri, ochii mamei „devin scoici crescute pe copaci”, „muguri în așteptare”. Toate metaforele respective, într-o consonanță perfectă cu alte câteva simboluri-cheie atestate în carte (macii, floarea-soarelui, moira, melcii), au o forță de sugestie destul de mare. Și dacă tot veni vorba despre stilul scrierii, subliniem că limbajul analizei și autoanalizei, al observației psihice, formele interogării interioare, ale comentariilor și aprecierilor se constituie parcă de la sine, asociațiile libere de gândire dând naștere unei exprimări spontane, surprinzătoare, determinată de senzațiile naturale ale vieții și de stările trăite de cel care vorbește (ex.: „Balele comesenilor întinse pe șervețele cu fulgușori arătau ca niște ghirlande artizanale”, „... petalele lor subțiri și mlădioase păreau niște coronițe de ceară pe capetele unor mirese uitate”). Remarcăm în același timp duritatea expresiei, marcată de invective, mai ales în prima parte a narațiunii (ex.: „Îmi venea să o bag în mașina de spălat și să o pornesc la ciclul de opărit cearșafuri. Să o închid în congelator și să o scot de acolo fărămițată, să o iradiez” sau „Mama – pastă de dinți. Mama – esofag. Mama – ascarid” etc.). Unele expresii-aprecieri / constatări ating chiar sfera comicului: „... baba și-a permis să-și pună dinți care costau cât o motocicletă”.

Așadar, *Vara...* este un roman care la toate nivelurile, inclusiv al stilului, dă impresia de autenticitate, de sinceritate, de emoție directă, comunicată firesc.

Iulian BOLDEA

Publicația „Echinox” în pagini de epistolar

I.B. – prof. univ. dr. la Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș. A colaborat, cu mai multe articole, la „Kindlers Literatur Lexikon” (Metzler, Stuttgart / Weimar, 2009). Ordinul „Meritul pentru învățământ”, în grad de Ofițer, 2004. Este conducător de doctorat, redactor-șef al revistei „Studia Universitatis «Petru Maior». Philologia”, redactor la revista „Vatra”, membru în colegiul de redacție al mai multor reviste de cultură. Dintre volumele publicate: *Scriitori români contemporani* (2002), *Poezia neomodernistă* (2005), *Vârstele criticii* (2005), *Istoria didactică a poeziei românești* (2005), *Poeți români postmoderni* (2006), *Teme și variațiuni* (2008).

Revista „Echinox” a fost, pentru cei care și-au înfăptuit aici ucenicia literară, un spațiu al libertății de gândire și de creație, în care s-au înfiripat vocații și s-au consolidat modele, s-au deschis orizonturi ideatice și s-a configurat o anume disciplină interioară, alcătuită din lecturi, din rigoare, din fermitate a opțiunilor și exercițiu al dialogului autentic. „Echinox”-ul a oferit șansa unei maturizări graduale, prin simțul relativității valorilor, într-o ambianță stimulatorie, în care liberul schimb de idei se impunea ca privilegiu al esențialei distincții între valoare și nonvaloare, între mistificare și adevăr estetic. Ucenicie, efervescență și spirit constructiv, exercițiu de receptare adecvată a valorilor și simț al responsabilității, încredere în sine și în forța culturii de a modela personalitatea umană, iată câteva dintre însușirile pe care cei care au trecut pragul redacției le-au deprins în atelierul „Echinox”-ului. Să observăm, ca semn al „clasicizării”, apariția, în ultimii ani, a unor cărți, dicționare, antologii despre fenomenul literar „Echinox”. Cele mai semnificative sunt semnate de Petru Poantă (*Efectul „Echinox” sau despre echilibru*, 2003), Nicolae Oprea (*Literatura „Echinoxului”*, 2003) sau Ion Pop (*„Echinox”. Vocile poeziei*, 2008). Instructive și relevante pentru istoria

revistei și pentru reconfigurările sale sunt *Dicționar Echinox (A-Z). Perspectivă analitică* (coord. Horea Poenar, 2004; ediția a II-a, Pitești, Editura Paralela 45, 2008), *Revista „Echinox” în texte. Gândirea socială. Antologie (1968-1990)* de Traian Vedinaș, 2006 sau *Bábel Tornován. Antologia textelor în limba maghiară apărute în revista „Echinox”*. Culegere de texte de Mihály András Beke și François Bréda (1983).

O însemnătate cu totul aparte prezintă volumele de corespondență purtată între cei care au determinat destinul și prestigiul revistei clujene. În *O insulă de clujeni-neclujeni la Cluj. Corespondență Mircea Zăciu-Marian Papahagi* (2012) avem de a face cu mărturia uneia dintre cele mai fascinante prietenii literare din România postbelică, bazată pe relația magistru–discipol, în care comuniunea de idei se întâlnește cu esența unei aspirații consubstanțiale de libertate de gândire și creație. Textele epistolare traduc însă și o predispoziție paideică, un efort de pedagogie intelectuală, prin care dialogul își întregeste articulațiile semantice și rosturile modelatoare, formând o imagine în mișcare a unui moment de construcție interioară exemplară. Demne de interes sunt paginile epistolare referitoare la „Echinox”, la care Mircea Zăciu colaborează, privind cu interes evoluția revistei, dar exprimând și unele rezerve, amărăciuni sau reproșuri („Echinox” a ieșit, nr. 8-9 zilele astea și pe curând nr. 10. Revista nu mai are însă nervul de altădată, degeaba se amăgește Jean. Dacă tu crezi că-l poți reînvia, te înșeli. Nu cred că ar fi pentru tine o activitate optimă, căci ți-ar irosi inutil puterile... Echipa actuală nu merită efortul, sunt câțiva tineri destul de mediocri, nu mai e niciunul la înălțimea primei echipe. Vei vedea singur că nu merită. Pe Jean îl bate gândul să renunțe, apoi tot el revine, sentimental. Dar totul trebuie să facă singur, de la alergătura la tipar la corectură, dactilografie etc. Muncă de rob, fără nicio satisfacție”). Cu totul alta e poziția lui Marian Papahagi, care vrea să consolideze revista, să-i redea rezonanța, pregnanța și forma de altădată, prin „readucerea la matcă” a celor care au făcut prestigiul publicației („În ce privește „Echinoxul”, vreau ca, – tot pentru o vreme – să îi urmez lui Jean intenția secretă de a-i readuce pe cei vechi pe lângă revistă. Dacă voi reuși, voi rămâne, dacă nu, tot ceea ce mă leagă de „Echinox” – prietenia pentru ceilalți – se va duce și las baltă această treabă. Sunt dispus să ajung până la a condiționa prietenia mea pentru cei cu care am fost la început, când am făcut revista, de readucerea lor la matcă. Cu toate că, înțeleg din

diverse scrisori primite, că a început să se cam răcească prietenia între ei, ceea ce mă îndurerează sincer, pentru că țin mult la toți și la prietenia dintre ei”). Rezonând la intențiile lui Mircea Zăciu de a configura o revistă tânără („Fapt e că n-am încetat să visez la o revistă care ar putea întruni niște forțe tinere din care știu că și tu ai face bucurios parte”), Marian Papahagi subliniază, încă o dată, posibilitatea de a consolida în Cluj o „serioasă și stabilă atmosferă intelectuală”: „atunci când se vor fi adunat cei ce vor vrea să lucreze și când vor fi stabilit exact cum vor să fie acea revistă, apariția ei va fi o pură formalitate (între altele țin să vă spun că mor de curiozitate să aflui cine sunt misterioasele persoane capabile de atât de frumoase intenții, și anume de a da Clujului o serioasă și stabilă atmosferă intelectuală. E mult de făcut în sensul ăsta, și faptul că oamenii nu lipsesc e o adevărată ușurare)”. Document important al unei comuniuni ideatice de excepțională substanță și al reflexelor contradictorii ale unei epoci revoluate, Epistolarul Zăciu-Papahagi e revelator pentru condiția intelectualului aflat „sub vreme”, care încearcă să-și construiască insule de libertate compensatorii, spații consolatoare, în care firescul, gândirea vie, demonul îndoielilor se reunesc benefic.

Volumul *La „Echinox”, în atelier. Corespondență Marian Papahagi–Ion Pop. 1969-1981* (Ediție îngrijită și cuvânt-înainte de Lucia Papahagi, prefață de Ion Pop, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2015) întregeste spectacolul edificării revistei „Echinox” și al consolidării unor entuziasme, temeri, aspirații și deziluzii legate de „funcționarea” publicației studențești de la Cluj. Încă din primele scrisori se vedește un orizont al afinităților elective, la început marcat de o adresare solemn-protocolară, devenită apoi afectuoasă, prin care cei doi tineri intelectuali își comunică idei, aspirații, elanuri intelectuale, în frazare suplă și densă, austeră. Deficitul de umor, pe care îl semnalează Ion Pop în prefață, referindu-se la propriul temperament intelectual, e compensat de exercițiul ideatic ferme, eliberate de orice iluzionări și de verva eficacității culturale. Foarte semnificative sunt, în schimb, notațiile de vibrație afectivă, cu rezonanță autoreflexivă, în care timbrul scrisului epistolar e încărcat de melancolie și de tentația asumării unui trecut revolut, marcat de irizări ale himericului („am avut zile în care singurătatea mi s-a părut insuportabilă și orice gând întors către o imagine în care am investit suflet, rămasă într-un trecut, se dilata teribil, câștiga o însemnătate ce n-aș fi bănuț-o altădată. S-a întâmplat

astfel ca și micile și marile tristeți provocate de lipsa ecoului din partea celor cărora le scriam să devină copleșitoare adeseori, cu atât mai mult în cazul unor prieteni dintre cei mai apropiați”).

Din paginile acestei cărți reiese, numaidecât, sentimentul comuniunii ce îi leagă pe cei doi intelectuali, atașați deopotrivă de idealul formării proprii, dar și de devotamentul față de proiectul echinoxist. Nu lipsesc umorile de moment sau reacțiile la adresa contextului istoric restrictiv, impropriu actului de cultură autentic. Atașamentul față de „Echinox” îl va determina pe Marian Papahagi să se alătore lui Ion Pop la conducerea revistei, fapt notat cu simplitate, în formulări sugestive, ilustrative pentru spiritul de colegialitate deplină ce îi anima pe cei doi scriitori, aflați într-o perpetuă confruntare cu pericolele, amenințările și agresiunile cenzurii: „Înțeleg viitoarea formulă ca o dirigență colegială în care, firește, vei putea lua absolut orice hotărâre vei crede de cuviință, ca unul mai cu experiență și mai «literat» decât ceilalți, subsemnatul inclus. Cred că împreună vom putea duce foarte bine revista, și nu te teme, nu vei răpi nimănui nici un laur ca director al revistei. Asta în primul rând. E evident că la început va trebui să-mi spui toate tainele profesiei de care eu prin forța lucrurilor m-am îndepărtat. Odată învățat, mă voi ocupa eu de toate formalitățile și săcâielile. Nu mă lua drept unul care vrea să facă pe emotivul. Am un plan pe care îl cred destul de bine pus la punct de organizare a redactorilor, fără niciun totalitarism din parte-mi și cu singurul scop al unei distribuirii cât mai egale a responsabilităților. N-am nicio veleitate de tiran conducător, dar nici de apostol, și mă închin în momentele fericite de ieșire din abulie la niște zei ai organizării care, între noi fie zis, sunt și ei necesari”.

Însemnătatea spirituală și afectivă a „Echinox”-ului pentru Ion Pop și pentru Marian Papahagi e uriașă, iar epistolele dezvăluie detalii despre această dragoste, despre acest atașament, despre devotamentul *sans rivages* față de ideea de cultură autentică și față de libertatea de expresie. Cu atât mai mult cu cât, la un moment dat, s-a vorbit chiar despre posibilitatea desființării revistei „Echinox”, într-un context în care ingerințele politicului se manifestau cu maximă agresivitate asupra publicațiilor literare românești. Scrisorile capătă, acum, un ton al urgenței și al panicii, în fața unei astfel de posibilități nefaste, după cum dezvăluie și nebuloasa de zvonuri, dezinformări care circulau în epocă

despre destinul grupării și al publicației studențești clujene. Cu spirit de echilibru, cu tact, Marian Papahagi caută să limpezească anumite temeri excesive ale lui Ion Pop despre soarta revistei („Sper că nu te îndoiești de obiectivitatea mea: de aici plecând, o să-ți spun că m-au mirat nespun o seamă de lucruri pe care le-ai scris în scrisoare, la care faci aluzie, căci nu cred că ți-au fost înfățișate exact. Oricum, cei care ți-au scris de moartea «Echinoului» și bucuria foștilor echinoxiști la acest eveniment au avut timp s-o facă, fiindcă n-au trebuit să acționeze pe cât posibil ca acest lucru să nu se întâmple”. Roman epistolar al unei prietenii în care disciplina, rigoarea, ordinea lui Ion Pop se întâlnește cu erudiția și fervoarea ideatică, nu lipsită de accent ludic a lui Marian Papahagi, *La „Echinoux”*. În atelier e o carte de exemplară exigență intelectuală, lipsită de stridențe ale subiectivității, în care verva construcției culturale, efervescența trăirii ideatice se îmbină cu o revelatorie stăruință în edificarea propriului destin intelectual.

Antonina SÂRBU

Peisaj uman***Buchetul de sânziene din Mitoc pentru „insulița de românitățe” din Vranov nad Toplou și Sedliska***

A. S. – jurnalistă, Facultatea de Jurnalism, Universitatea de Stat din Moldova. Stagieri la Columbia University Missouri, Școala Superioară de Jurnalism, SUA, 2006, Institutul pentru o Societate Deschisă, Budapesta, 2000, Academia de Limbi Moderne din Boston, SUA, 2001. Debutează cu versuri în anul 1984, culegerea *Dintre sute de catarge*. Semnează culegerile: *Constanța Târțău. Ultimul dialog*, 2016, *Colaje, eseu – publicistică*, 2006, *Pe muntele Hermon, ninge – Jurnal de călătorie în Ierusalim*, 2008, *Mănăstiri basarabene*, 1995. Laureată a unor premii literare.

Pentru Svetlana și Mariana

1. Viena, într-o zi de august torid. Prietenii din Slovacia m-au invitat în ospeție. Astfel, câteva zile din luna august le-am petrecut împreună. Prietena mea sosise cu autocarul Kosice–Viena cu câteva ore până să aterizeze avionul care făcea cursa Chișinău–Viena. Desigur, am sosit cu întârziere de vreo două ore! Pentru compania Air Moldova întârzierile, anularea zborurilor sau întoarcerea aeronavelor pe pista de aterizare după câteva minute de zbor, în vara 2017, au devenit o normalitate. Desigur, emoțiile prietenei mele erau nu tocmai pozitive. Până la urmă ne-am revăzut! Ne-am îmbrățișat! Aveam înaintea o zi de mers pe jos prin unul dintre cele mai frumoase orașe din lume. Nu mai fusesem niciodată la Viena! Copleșită de emoții, am uitat sau... nici nu ne-a trecut prin minte să trecem pe la camera de bagaje. Am urcat în autocarul care ne-a lăsat în centrul Vienei! Și am pornit pe jos, sub un soare torid, să străbatem metropola! Vorbeam românește! Nu ne interesa altceva decât să ne vorbim, să ne povestim, să ne bucurăm de clipă! Duceam pe umăr o geantă pe care desenasem o coră-

bioară în culorile drapelului slovac, iar în altă mână un tablou „Buket de sânziene”, opera pictoriței Eudochia Robu, realizat la Mitoc, unde artista își are atelierul de creație. Buchetul cu flori de sânziene era un cadou pentru prietenii mei slovaci, de fapt, români! Soarele ne ardea fără milă, motiv că ne tot opream și mai beam câte un pic de apă. Puneam tabloul jos, îl sprijineam de picior, geanta – la fel, ne potoleam setea și porneam mai departe prin vechea Viena, numită altădată Altstadt. Pe străduțe înguste am ajuns la Catedrala /domul/ St. Stephan. O adevărată bijuterie arhitecturală! Am așteptat să se elibereze un loc-două și ne-am așezat pe scaunele lungi. Aveam în față o icoană cu Maica Domnului la care oamenii se rugau în tăcere. Chiar dacă vorbeam în șoaptă, un tip se tot apropia și ne apostrofa: „Aici e loc pentru rugăciune, păstrați liniștea!”. Parcă era un robot, se tot apropia de oameni și repeta la nesfârșit fraza... Noi cu Svetlani ne rugam pe limba noastră! Tabloul era mereu lângă noi și geanta cu daruri de Moldova la fel. Viena era parcă un mușuroi de furnici. Oameni, oameni, șuvoi uman. Împărțiți în grupuri cu ghizi povestind în diferite limbi istoria unui imperiu care, probabil, a crezut că va dăinui veșnic. Oamenii se comportau diferit: unii ascultau, cei mai mulți luau imagini și beau apă! Înalți, mai josuți, „colorați”, arși de soare, transpirați, fiecare purtând ceva sumar pe corp, adică fantezii vestimentare de tot felul... Ne strecuram cu greu printre turiști! Noi nu eram turiste, nici nu ne puteam integra în această categorie, pentru că nu aveam pălării de soare și nici șorturi... Eram două prietene care ne-am întâlnit după un amar de vreme și pe limba noastră ne povesteam de toate și ne exprimam emoțiile în limba noastră cea atât de dulce și frumoasă. Am băut cafea vieneză, am trecut pe strada Grecească, pe la Biserica Grecească, prin muzee și galerii de artă. Nu dintre cele unde era îmbulzeală. Alegeam unde era loc de trecere, pentru că eu duceam tabloul ambalat într-un plic galben, iar prietena mea – geanta cu câteva sticle și cutii cu bomboane „Lapte de pasăre” din Moldova. Ne mai schimbam cu bagajele, pe alocuri prietena ducea tabloul, iar eu geanta... Apoi, ne-am oprit pe malul Dunării! Am stat pe o terasă și am privit Dunărea cea și a noastră și atât de frumos curgătoare! Când soarele se ducea la culcare, am mai băut o cafea vieneză, apoi încă una la Starbucks caffè și... am pornit spre Bratislava, care e la doar 60 km distanță de Viena!

O poza de familie

2. La Bratislava, a fost altfel. Noaptea târziu ne-am cazat la hotelul „Avion”. În sfârșit am putut să ne odihnim, să lăsăm tabloul din mâini și să adăpostim în frigider darurile „de la Moldova”.

Viena a fost ca o nuvelă despre pasiune. Două zile pe care le-am trăit în Bratislava au fost ca un eseu despre vijelii în luna lui Cuptor... Am trăit frumusețea Bratislavei! Am admirat capitala Slovaciei, o țară care s-a desprins din blocul sovietic și din anul 1993 este independentă. Partea veche a orașului este impresionantă: am vizitat catedrala în stil gotic Sfântul Martin... Cimitirul vechi Sfântul Andrei, cetatea

Bratislava, galerii de artă, muzee, parcuri... Orașul nocturn are program nonstop. E împânzit de sculpturi de forme mici, statui și busturi ale poezilor, ale multor personalități care au sporit imaginea țării în lume. Sâmbătă, seara târziu, am luat trenul rapid și am pornit spre Kosice. Șase ore a durat călătoria, practic am văzut țara de la un capăt la celălalt.

3. Slovacia te salută cu „Oaspeți la masă, Dumnezeu în casă!”. Sâmbătă spre duminică, seara târziu, am ajuns la Vranov nad Toplou. Iaro Bella, soțul prietenei mele, ne-a așteptat la Kosice și ne-a adus acasă unde le-am revăzut pe Denisa și Simona, ficele gemene ale prietenilor mei. Victoria, cea de a treia fiică a Svetlanei și a lui Iaro Bella, se află la studii în Germania. O familie atât de primitoare, o casă atât de frumos amenajată! Iaro ne-a pregătit o surpriză: a copt un tort pentru întâlnirea noastră. Când ne-am așezat la masă, am auzit cum Simona a spus în slovacă ceva, iar prietena mea a tradus: „Slovacia se bucură când le vin oaspeți, ei îi salută în acest mod: Oaspeți la masă, Dumnezeu în casă!”

Prietena mea e stabilită aici de 26 de ani. S-a născut la Căzănești, în Moldova. A făcut Facultatea de filologie, a susținut chiar teza și avea titlu științific. Născută într-o familie de intelectuali, Alexandru și Serafima Șopronco, Svetlana nu ar fi crezut vreodată că destinul ar putea să o rupă de părinți, de prieteni... de românitare, de țară.

L-a întâlnit pe Iaro Bella într-o vară, pe malul mării, la Constanța. Primii ani în țara de adopție au fost chinuitor de triști. Dorul de casă, de ce lăsase în Moldova o mistuia... Și frica de începuturi de la zero... Cele două gemene, Denisa și Simona, au fost un fel de balsam pentru rana care nu avea nicio șansă să se cicatrizeze. Încet a început să iubească Slovacia, pe slovaci. A învățat limba slovacă la perfecție! Mai mult, a făcut studii la Universitatea din Prešov, a absolvit facultatea de psihologie și a luat un masterat în psihologie! A născut al treilea copil, încă o fetiță, Victoria, care în acest an a absolvit facultatea de jurnalism a Universității din Bratislava. Și celelalte două fiice au absolvit instituții de învățământ în străinătate: Denisa a studiat și lucrează deja în Danemarca, iar Simona studiază la Universitatea din Brno.

„În copilărie le cântam mereu în limba română, le vorbeam în română. Fetele știu și acum „Somnoroase păsărele”. Am în casă Biblia în limba română, mi-a expediat-o doamna Ana Bantoș! Citeam, citesc și recitesc Psalmii, Evangheliile...Totuși, o întâmplare m-a făcut să nu mă simt atât de departe de românitare în această lume slavă...”

4. Insulița de românism din Vranov nad Toplou și Sedliska.

„Soțul meu a insistat să iau lecții de limba slovacă în particular. Doamna era o profesoară foarte bună. Am învățat repede limba slovacă pentru că știam bine rusa. Dar mi-a prins bine în anumite situații și franceza. Într-o zi, profesoara mea, doamna Rackov, de origine poloneză, casatorită și ea cu un slovac, mi-a zis că ar vrea să-mi facă o surpriză. Am mers la spitalul din Vranov și acolo mi-a făcut cunoștință cu o româncă. Era asistentă medicală și se numea Mariana! Am devenit nedespărțite, parcă Dumnezeu mi-a întins mâna! Mariana mi-a devenit sora mea româncă aici, departe de casă, de mama, de ai mei toți cei de un neam... Cu ea am împărțit în toți acești ani bucuriile și tristețile! Trăim în limba noastră română, ne bucurăm de sărbători sau duminicile când

facem plăcinte sau mămăliguță și ne așezăm la o masă, rugându-ne și mulțumind în limba noastră. Mariana este sora mea cea mare! Îmi amintesc cum venea la spital când eram internată în perioada sarcinii și îmi aducea câte o geantă de cărți în limba română. Era ca o apă de izvor. Nici nu-mi venea să cred că se întâmplă în realitate: femeia în halat alb venea și... îmi mângâia dorul de casă, mă ajuta să rezist...” – povestește prietena mea despre experiența de la începuturi.

Cu Mariana Rusinova am făcut cunoștință la prima mea vizită în Vranov nad Toplou, în 1992... Este originară din Galați. A făcut studii medicale. Soarta Marianeii, pe numele ei de domnișoară Bordeianu, a fost la fel de interesantă. Aflându-se într-o vizită la mănăstirea Cocos, îl cunoaște pe Ian Rusin, un tânăr care își făcea teza de doctor la facultatea de Teologie din București. Ian a invitat-o în Slovacia, la el acasă, în Velkom Kazimiri... S-au căsătorit. După ce a primit taina preoției, s-au stabilit în localitatea Sedliska și Mariana a ajuns Doamna Preoteasă Rusinova! Părintele Ian Rusin este preot ortodox. A predat mulți ani la Universitatea din Prešov, a slujit la mai multe biserici ortodoxe din Slovacia. Părintele Ian vorbește o română perfectă! Și cele două fiice ale soților Rusin, Catarina și Cristina, la fel vorbesc româna. Am fost oaspetele familiei Rusin, am discutat despre câte în lună și stele... Vorbeam doar în limba română! Părintele Ian are acasă o mică biserică unde duminicile se oficiază Sfânta Liturghie pentru toți cei din familie. În localitățile vecine nu prea sunt biserici ortodoxe. Statisticile oficiale indică un număr de 60 de mii de ortodocși, astfel că această mică biserică în familie ține locul unei catedrale. Uneori vine și Svetlana aici... Și atunci limba română e la ea acasă!

5. Omul sfințește locul. Diminețile coboram spre centrul orașelului Vranov, care numără vreo 15 mii de locuitori. Am observat că multă lume o salută pe Svetlana afectuos. Am întrebat-o dacă e un obicei asemeni celui de la țară, adică oamenii obișnuiesc să-și dea binețe. „Aici, în cartierul nostru, mă cunosc toți, mă numesc Femeia care a adus florile pe strada noastră. Când am procurat casa aceasta, care e așezată pe un vârful deal, locul era îngrijit, dar nu avea nimeni flori. Am cumpărat vâzdoage, țigăncușe, narcisi, lalele, crini, trandafiri... Toate florile pe care le aveam acasă, la Căzănești. Mămica iubea florile. Pe toate le-am sădit în grădina.

Iar veranda de sus, galeria, am împodobit-o cu mușcate. În grădină am sădit fragi, mure, zmeură, dar și roșii, castraveți, viță de vie. Toate au înflorit! Casa s-a acoperit de flori și arome! Vecinilor le-a plăcut și au prins să mă întrebe cum de am reușit? Și eu, cu mare drag, le povesteam cum mi-a venit ideea să fac o oranjerie pe palma de pământ de lângă casă. Mai există ceva: slovacii sunt foarte muncitori, dar și tradiționaliști: un slovac vrea să guste primele cireșe, vișine sau mure, pere, castraveți, roșii din grădina pe care o îngrijește! Pot fi trei pere, doar cât să guste, să așeze frumos pe masă prima roadă și să mulțumească Domnului... Vecinii mi-au zis „Doamna de la casa cu flori!”. Mi-a plăcut și am apreciat că slovacii au înțeles că în țara mea oamenii iubesc florile! Acum, hai în grădină, să vezi că o dalie a înflorit, pentru bucuria revederii...”

Și trandafirul cel alb înflorise... Omul sfințește locul, cu adevărat...

6. Într-o zi această frumoasă călătorie s-a încheiat / Despre Lumina care oprește timpul în loc... Zilele treceau atât de repede! Prietenii mei au avut grijă să-mi facă o surpriză dintre cele mai frumoase: am vizitat muzeul în memoria lui Andy Warhol din orașelul Medzilaborciach, localitate de unde își au rădăcinile părinții marelui artist american de

Svetlana, basarabeanca noastră

origine slovacă. Warhol era printre pictorii despre care auzisem încă în anii 1976-77 de la soțul meu, care îl puneă alături de Jackson Pollak și Robert Rauschenberg! Le mulțumesc din toată inima bunilor mei prieteni, care au avut grijă să mă întâlnesc cu opera artistului pe viu, să realizez un vis al lui Andrei. În acei ani de uniune sovietică nu a avut posibilitatea să o admire decât în anumite reviste, care ajungeau cu greu în rssm. Împreună cu familia Rusin și cu nepoțelul lor Peter am vizitat Muzeul în aer liber, un fel de muzeu al satului din Humenne! Tot aici am vizitat un alt muzeu, Vihorlat. Și peste tot ne-au însoțit munții Tatrei: Cel Mare, Cel Mic, Muntele Sărat... În drum spre splendidul oraș Kosice, care în anul 2013 a fost capitala europeană a culturii, am admirat peisajul montan: curat, proaspăt, aveam mereu senzația că a plouat și verdele e proaspăt. Un verde regal! Slovaci sunt foarte harnici, calmi, corecți și au putut să facă din țara lor „o mică Austrie”! M-au uimit cât de bune sunt drumurile în Slovacia, cât de multe posibilități turistice oferă celor interesați.

...Era ultima zi înainte de despărțire și Mariana ne-a dus cu mașina pe malul râului Ondava! Ne-am spălat cu apa curată a Ondavei – cică e semn bun! Apoi am urcat sus, la castelul Cicva – un castel gotic, care se află deasupra malului drept al râului Ondava și care datează de la începutul secolului al XIV-lea. Sus, pe munte, sub ce a mai rămas din frumusețea și tainele castelului, sub razele unui apus de soare de august am stat împreună cu Svetlana și Mariana și am recitat din Lucian Blaga, Paul Verlaine, Ion Minulescu, Petre Stoica... Am cântat o melodie, pe care o învățasem în anii studenției, pe versurile lui Grigore Vieru: „Aș vrea asemenea ploii / eu cântul să-l frământ / când voi cânta să iasă se-cara din pământ, / iar bluza alb-subțire de țâța fetei crudă / așa precum o ploaie să se lipească udă....” Am plâns în limba noastră, ne-am rugat și am tăcut românește.... Insulița mea de românitate rămânea să-și împlinească viața într-o lume slavă, insulița de care mereu mi-e dor... Seara, la cină, ne-am așezat la masa din camera cu tabloul cu flori de sânziene. Simona, Svetlana și Iaro au rostit rugăciunea de binecuvântare a mesei în limba slovacă. M-au rugat să o spun și în românește. Am șoptit-o împreună, duios, cu bucurie... Buchetul de sânziene lumina, lumină lină care parcă oprise timpul în loc...

Thomas STRAUB

Un program de studii este valoros dacă are o legătură reală cu practica

Interviu realizat de Bianca MELNIC

Thomas Straub – doctor în științe economice și sociale, profesor de management internațional, prodecan al Facultății Gestionare a întreprinderilor și management, Universitatea din Geneva. Președintele Consiliului științific internațional M.B.A. Catedra UNESCO, Universitatea București.

B. M. – studentă la Universitatea din Geneva.

– Stimate domnule Thomas Straub, sunteți unul dintre profesorii angajați în procesul de studii la Universitatea București, al cărui program are drept obiectiv formarea reflexului critic și al viziunii strategice în context național și internațional. În ce constă colaborarea dumneavoastră cu Universitatea București și cum se desfășoară la ora actuală?

– Acum nouă ani am elaborat un proiect în cadrul Catedrei UNESCO, pe lângă Facultatea de Filozofie. La început Catedra UNESCO era un centru pentru mai multe facultăți. Preferința pentru facultatea de filozofie a fost determinată, în primul rând, de legăturile intrinseci ale acestei științe cu drepturile omului, dar și de lipsa unui program de instruire în acest domeniu. Sunt președintele Consiliului științific internațional și îmi revine misiunea de a interveni în procesul academic și al programelor de master la Catedra UNESCO. Mai exact, selectez profesorii și supervizez curriculumul M.B.A. Peste 50 la sută dintre profesori vin de la universități din străinătate, fapt ce facilitează inițierea unor parteneriate academice cu mai multe universități, inclusiv în Elveția, Franța, Germania, Republica Moldova etc. Programul

funcționează foarte bine inclusiv datorită unei mari restructurări din ultimii ani. În particular, propunem trei programe de master: în comunicare internațională, în managementul intercultural și un M.B.A.

De patru ani deja există o colaborare cu Școala Superioară de Gestiune din Fribourg. Această relație s-a oprit la nivel instituțional și eu am decis să continui, cu titlu privat, parteneriatul, pentru a nu întrerupe programele respective. Consider angajamentul meu la București mai mult un hobby. Îmi place colaborarea și schimbul de experiență cu colegii de acolo, îi apreciez și voi continua să rămân implicat, pentru că susținerea internațională a acestui program îi conferă aspecte pozitive și atractivitate pentru studenții care adesea au mai mulți ani de experiență profesională.

– De unde vin studenții înscriși la acest program?

– Majoritatea beneficiarilor sunt din România, dar avem și studenți din străinătate, de exemplu, din Asia, Orientul Mijlociu, Europa de Vest. Adesea este vorba de persoane care au deja o experiență profesională și care, în paralel, lucrează (juriști, angajați ai băncilor, angajați la întreprinderi multinaționale din țară, precum Orange, Samsung, Huawei, Ernst & Young, Coca-Cola etc.). Acești participanți se înscriu pentru a obține competențe suplimentare și pentru a-și crea o rețea profesională importantă pentru cariera lor.

– Câți studenți sunt înscriși la acest masterat?

– În fiecare dintre cele trei filiere propuse, anual sunt aproximativ 25 de studenți. Programul durează doi ani. Studenții au, de asemenea, posibilitatea de a merge în străinătate.

– Care sunt subiectele propuse în acest program și de unde vin profesorii?

– Subiectele propuse sunt, de regulă, clasice și cunoscute tuturor: resursele umane, predate de un profesor german; contabilitatea, predată de un profesor elvețian; cultura internațională, predată de un profesor elvețian; marketingul, predat de un profesor francez și unul român; managementul strategic, predat de un profesor elvețian; logistică și Supply Chain, predate de un profesor german; metode analitice și de cercetare, predate de un profesor elvețian și unul olandez.

– Referitor la competențele practice ale studenților Universității București, vă rugăm să precizați dacă există stagii în întreprinderi?

– Nu există stagii propuse, nici parteneriate la nivel instituțional. Pentru că participanții noștri lucrează deja, ei nu au nevoie de stagii în întreprindere, în schimb avem parteneriate indirecte. Este vorba despre schimburi de experiență cu întreprinderile, grație rețelei de absolvenți (Alumni), care este foarte dezvoltată și importantă. Astfel, participanții care urmează programul pot să se integreze și să evolueze în acest cadru.

Un alt avantaj al rețelei de absolvenți este publicitatea pe care absolvenții noștri o fac în organizațiile în care activează. Adesea avem studenți care se înscriu pentru că au colegi care au urmat deja programul nostru.

– Care sunt obiectivele majore ale acestui program, din punct de vedere al Universității, dar și al studenților?

– La nivelul facultății, numărul de participanți reprezintă un factor important de succes al programului. Facultatea de Filozofie are șanse reduse de a avea mulți studenți, spre deosebire de o facultate de management sau de drept, spre exemplu. Acest tip de program consolidează deci facultatea la acest nivel. Pentru mine și pentru studenți, obiectivul programului este de a garanta posibilitățile de angajare la cel mai înalt nivel în cadrul economic, cultural și contextual.

– Ce dificultăți ați întâlnit în calitate de gestionar al acestui program?

– Studenții sunt satisfăcuți, dar nu este întotdeauna simplu să avem o metodă de gestiune eficace, în vederea obținerii aceluiași standarde ca și în alte universități. Încercăm să creăm și să aplicăm standardele cele mai avansate, dar uneori menținerea lor este o provocare. Este vorba despre o negociere constantă cu participanții locali. De exemplu, evaluarea profesorilor, care face parte din procesul de învățământ în universitățile din Europa de Vest, nu este un standard în România. Astfel, a fost necesar un dialog cu profesorii, pentru a le explica această nouă formă de comunicare cu studenții, care ne-ar permite să ameliorăm calitatea predării și să o aducem la standarde internaționale. Studenții sunt datori să respecte acest deziderat, care este o provocare.

Dacă un profesor, conform evaluării studenților, nu corespunde nivelului de profesionalism, încercăm să-i oferim noi șanse și să-l ajutăm să se perfecționeze. E necesar, de asemenea, să știm când este momentul de a schimba o persoană, dacă aceasta, cu toate eforturile, nu reușește să aibă rezultate mai bune.

Totodată, trebuie să verificăm prezența studenților, să asigurăm calitatea înaltă a lucrărilor efectuate de studenți individual, nu doar în grupuri de lucru. Avem mereu noi provocări, de exemplu, de a construi un curriculum centrat pe nevoile studenților, nu în funcție de specialiștii pe care îi avem la dispoziție și pe care trebuie să-i angajăm în mod obligatoriu. Cunoștințele achiziționate trebuie să își aibă rostul în cadrul activităților lor profesionale.

– În baza experienței dumneavoastră în sistemul de educație din țările Europei de Est, ce aspecte considerați că necesită a fi ameliorate pentru a garanta o predare la nivelul optim și de cea mai bună calitate?

– Am constatat că ar trebui mai multă interacțiune nu doar în cadrul cursurilor, dar și cu întreprinderile. Profesorii sunt, din spusele studenților, uneori prea teoreticieni, nu vorbesc suficient de bine „limba afacerilor”. Așadar, ar fi nevoie de mai multe schimburi între companii în particular și ecosistem în sens larg și universitate. Un program este valoros dacă predarea este concordată cu profesia ulterioară și dacă există o legătură reală cu practica. În acest sens, se spune uneori că „o teorie bună este cea mai bună practică”.

Forma predării este și ea importantă, trebuie să apelăm la studiile de caz sau să avem un curs interactiv, bazat pe discuția cu studenții, privilegiind utilizarea cazurilor concrete, cu exemplele lor, eventual a participanților din sectorul privat. Acestea sunt câteva dintre elementele care deternimă reușita și sporesc șansele de angajare în câmpul muncii. În multe țări din Europa de Est universitățile sunt adesea vechi și tipul lor de gestionare este foarte rigid. Or, în zilele noastre apar lucruri noi, iar universitățile trebuie să se adapteze la noul mediu, să facă față necesităților întreprinderilor și ale societății.

Acest tip de instruire nu este suficient promovat în multe instituții sau acestea nu au avut șansa să îl dezvolte până în prezent. Crearea unui program de formare continuă necesită un tip de guvernare ce permite

adaptarea la piață și schimbarea. De exemplu, modificarea curriculumului necesită și o libertate financiară, pentru a atrage cei mai buni profesori. Deci se impune o remunerare corectă și crearea unui cadru corespunzător acestui tip de formare. Infrastructura, imobilele, schimbul cu întreprinderile și organizațiile, echipamentul, administrația – toate sunt elemente care influențează calitatea acestui tip de programe.

Necesitățile enumerate explică faptul că, adesea, administrația este un pic rigidă, unele universități nu au posibilitatea de a se adapta la mecanismele pieței, pentru că regulamentele publice le obligă să se comporte ca și niște instituții publice tradiționale. Formarea continuă, în orice caz în marea majoritate a țărilor din Vest, este finanțată în mod privat. Cele de mai sus explică de ce acest tip de formare nu este foarte dezvoltat în România sau în Republica Moldova și, poate, de asemenea, faptul că acestea nu sunt atractive pentru partenerii implicați, universități, studenți, profesori sau întreprinderi. Ar trebui să identificăm în ce constă blocajul.

Universitățile ar putea juca un rol mult mai important în acest domeniu în regiune, ceea ce le-ar ajuta, de asemenea, să se autofinanțeze. După cum spuneam anterior, aceasta ar implica o adevărată schimbare de paradigmă: prestarea cursurilor de formare continuă unui public deja angajat pentru a-i actualiza competențele este un lucru frecvent solicitat și extrem de important pentru succesul întreprinderilor și al organizațiilor în sensul larg al cuvântului. Sunt necesari, prin urmare, profesori, specialiști în aceste domenii foarte practice, dar pentru a-i recruta trebuie, probabil, să colaborăm cu universități externe, așa cum procedează Universitatea București în cadrul programului M.B.A. Grație acestei colaborări, universitățile ar putea obține cunoștințe necesare dacă acestea lipsesc în țara în care activează. În cadrul programelor de acest fel ar trebui invitați mai mulți profesori practicieni, pentru a garanta un învățământ pertinent. Cred că cele expuse mai sus sunt interesante și importante în țări precum Republica Moldova.

– Am remarcat că organizațiile neguvernamentale se află în centrul atenției dumneavoastră, în special gestiunea strategică a acestora. Ce rol joacă organizațiile neguvernamentale în ecosistemul nostru?

– Competiția între organizațiile neguvernamentale sporește pe zi ce trece. Acestea trebuie să se poziționeze și să utilizeze o alocare optimă

a resurselor și competențelor lor. Așadar, ONG-urile au nevoie de o strategie și de o logică a dezvoltării. Organizațiile neguvernamentale sunt actori importanți în ecosistemul nostru, acestea au un rol deosebit în societate. Unele fac lobby sau „advocacy”, altele execută sarcini care anterior se aflau în responsabilitatea statului. Serviciile executate de organizații neguvernamentale sau organizații nonprofit sunt mai ieftine și mai eficace, spre exemplu, îngrijirea persoanelor fără domiciliu constant, a persoanelor sărace, inadaptate social sau vulnerabile din punct de vedere social. Organizațiile neguvernamentale trebuie să fie mai eficiente decât statul.

– După părerea dumneavoastră, care sunt tendințele actuale în acest domeniu?

– De câțva timp, sunt tot mai multe organizații de concept hibrid – una cu scop lucrativ și una nonprofit. Acestea, pe de o parte, primesc donații și, în același timp, desfășoară activități ce le permit să se autofinanteze.

Autofinanțarea le poate asigura o anumită independență în scopul realizării misiunilor lor. În linii mari, aceste activități generează profit, iar profitul este utilizat pentru a cofinanța misiunea organizației neguvernamentale și activitățile aferente. Acest tip de organizații este din ce în ce mai în vogă și reprezintă o manieră alternativă de finanțare pentru organizațiile neguvernamentale și alte instituții nonprofit. În cadrul proiectului nostru, am încercat să evaluăm cum este efectuată gestionarea proiectelor în organizațiile neguvernamentale din Republica Moldova, adică dacă aceste organizații funcționează doar în baza donațiilor tradiționale (Suedia, Austria, Germania, Elveția, Banca mondială), sau dacă există mecanisme care le permit implementarea unor proiecte prin autofinanțare. Urmărim să înțelegem care sunt criteriile de excelență și practicile recomandate aplicate în mod curent în cadrul acestor proiecte. De asemenea, vrem să aflăm dacă tipul de finanțare are impact asupra activității și a proiectelor organizației.

– Care sunt diferențele majore între gestiunea organizațiilor neguvernamentale în democrațiile stabile și cele în curs de dezvoltare?

– Organizațiile neguvernamentale, în special cele din țările ex-comuniste, sunt relativ noi. În țările comuniste statul se ocupa de tot și erau foarte puține externalități negative, în pofida altor tipuri de probleme evidente.

Cu alte cuvinte, într-un sistem liberal există unele efecte negative asupra populației sau a societății, în general, care nu sunt intenționat provocate de sistem. De acestea se ocupă societatea sau statul. Am putea da drept exemplu stresul sau burnout-ul, cauzate de presiunea la serviciu, de flexibilitatea geografică impusă angajaților, poluarea sau deșeurile.

– **Care sunt, după părerea dumneavoastră, cele mai frecvente dificultăți în calea organizațiilor neguvernamentale, în democrațiile în curs de dezvoltare?**

– Din câte am văzut, în special în organizațiile neguvernamentale de talie mică, acestea sunt uneori un pic oportuniste. Ele acceptă orice tip de donație, fapt care afectează negativ și slăbește în realitate poziționarea lor sau eforturile lor legate de misiunea inițială sau de cauza pe care ar dori să o apere. Astfel acestea nu mai au o poziționare clară și, în cazul în care doresc să beneficieze cu adevărat de sprijin din partea unui donator, vor trebui să enumere toate proiectele pe care le-au executat în trecut. Dacă aceste proiecte nu sunt coerente, există riscul să fie redusă credibilitatea organizației.

Prin urmare, o misiune clară și proiectele legate de aceasta constituie elemente foarte importante, în special în ceea ce privește colectarea de fonduri și stabilirea relațiilor cu partenerii organizațiilor neguvernamentale.

– **Unul dintre studenții dumneavoastră de la Universitatea din Geneva a elaborat lucrarea sa de licență studiind activitatea organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova. Ați putea să ne oferiți câteva detalii privind contextul alegerii acestui subiect?**

– Aveam un proiect de cercetare cu organizația neguvernamentală *Terre des Hommes*, în România, și cu *Partnership For Every Child*. Acest proiect era axat pe gestionarea și performanța organizațiilor în cauză, subiect care i s-a părut interesant lui Yoan Perez și l-a ales în calitate de subiect al tezei de licență.

– **Mulțumesc pentru bunăvoința de a acorda acest interviu Revistei „Limba Română”.**

– Cu plăcere deosebită.

Traducere din franceză: **Doina BĂNCILĂ**

Yoan PEREZ

Aspecte ale activității organizațiilor neguvernamentale. Cazul Republica Moldova

Y. P. – student, Facultatea de
Economie și Management,
Universitatea din Geneva.

Introducere

Sporirea bunăstării beneficiarilor este foarte importantă pentru organizațiile neguvernamentale (ONG). Activitatea ONG-urilor are impact în primul rând asupra beneficiarilor, prin urmare, aceștia trebuie considerați prioritari. De altfel, scopul principal al intervențiilor ONG-urilor în țările defavorizate este crearea valorii sociale, ameliorând bunăstarea persoanelor dezavantajate. Dificultatea constă în măsurarea/stabilirea și cuantificarea creării valorii sociale. ONG-urile nu au un cadru prestabilit și nici indicatori universali, spre deosebire de lumea întreprinderilor comerciale, prin care acestea permit investitorilor cunoașterea situației financiare a companiilor. Cu toate acestea, există mai multe posibilități de a analiza performanțele ONG-urilor. Din acest motiv, obiectivul prezentei cercetări este de a demonstra că viziunea beneficiarilor activităților ONG-urilor este foarte importantă în procesul de creare a unei strategii de îmbunătățire a organizației și de sporire a valorii sociale. Puțin utilizat de ONG-uri, acest punct de vedere diferit favorizează existența unei viziuni nepărtinitoare și mai obiective, care permite analiza programelor și a funcționării organismului.

Prezenta lucrare are drept punct central studiul cazului Republica Moldova, care are un context particular, fiind țara cea mai săracă din Europa, apărută în rezultatul desființării Uniunii Sovietice. Autorul a axat cercetarea asupra persoanelor care, fiind minori, au avut acces la ajutoare din partea ONG-urilor.

Studiu de caz

Pentru lucrarea de față, am decis să ne concentrăm asupra beneficiarilor programelor de ajutor promovate de ONG-uri. Scopul inițial era să realizăm o analiză cantitativă și calitativă comparată în baza unui chestionar construit în jurul organizării interne și a instruirii personalului. Organizațiile au răspuns foarte puțin la cererile noastre de informații, din cauza climatului tensionat cu guvernul – subiect evocat în lucrare. Alegerea a fost, așadar, analiza participanților externi, mai exact analiza percepției beneficiarilor după realizarea programelor. Am selectat drept subiect persoane care, fiind minore, au avut acces la programe de ajutor. După cum am explicat anterior, Republica Moldova se situează într-un context particular, dat fiind că după desființarea URSS nu a reușit să-și redreseze situația, fapt care afectează în mod special tinerii.

Metodologia

Autorul a realizat un chestionar cu aproximativ douăzeci de întrebări. Acest chestionar a fost expedit mai multor organisme care mențin legătura cu beneficiarii. Contactul cu ONG-urile din republică nu a fost simplu de realizat. Cu toate acestea, am avut ocazia să contactăm, între alte organizații, CIDDC, care a transmis chestionarul beneficiarilor și altor organizații. Spre regret, doar 14 persoane au răspuns. Am acordat atenție deosebită structurii chestionarului, pentru a asigura simplitatea în formularea răspunsurilor. Acest lucru este important, pentru că, în anumite cazuri, se întâmplă ca beneficiarii să interpreteze ancheta ca prea dificilă pentru completare, atunci când nu sunt suficiente explicații.

Chestionarul este compus din trei părți. Prima parte prezintă contextul și colectarea informațiilor generale despre persoană. A doua se referă la organizația neguvernamentală care a acordat ajutor persoanei. Ches-

tionarul conține întrebări referitoare la funcționarea organizației, precum și întrebări care ajută la înțelegerea derulării anumitor activități ale organizației. În final, ultima parte abordează situația la încheierea programului și are drept scop cunoașterea percepției beneficiarului în comparație cu aspectele care ar fi trebuit ameliorate și cu reușita programului.

Dificultăți

După cum am explicat mai sus, am obținut un număr de răspunsuri mai mic decât așteptările noastre. De fapt, contactul cu persoanele din Republica Moldova nu a fost simplu de realizat, fără îndoială, din cauza lipsei de timp și de interes al unor reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale. Noi am contactat ONG-uri din Republica Moldova pentru a solicita completarea unui chestionar online. Dar am primit doar cinci răspunsuri, dintre care două sunt inutilizabile. În rezultat, am decis să schimbăm subiectul acestei cercetări și să ne concentrăm asupra persoanelor care au avut acces la un program de ajutor în anii de tinerețe sau adolescență, dar nici în acest caz organizațiile neguvernamentale nu au fost receptive. Din fericire, am întâlnit-o pe Bianca Melnic, studentă la medicină la Geneva, care pleca în Republica Moldova pentru trei săptămâni și care a putut să contacteze direct unele ONG-uri de acolo. Odată ce am realizat primul contact, organizațiile au demonstrat mai mult spirit de colaborare. Acest fapt demonstrează, din punctul de vedere al unui cercetător extern, dificultatea de a stabili relații de lucru cu unele organizații neguvernamentale din Republica Moldova.

Concluzie

Atunci când organizația neguvernamentală intenționează să amelioreze performanțele, aceasta trebuie să fie capabilă să definească procesul care nu funcționează sau care funcționează insuficient de bine. Pentru a face acest lucru, există mai multe metode care permit realizarea unei analize. Cu toate acestea, majoritatea se concentrează asupra resurselor interne și externe ale ONG-urilor, și nu asupra beneficiarilor. În același timp, este important să ne interesăm și să aflăm punctul de ve-

dere al beneficiarilor, pentru că viziunea lor ar putea fi diferită de cea a organizației. Este necesar să integrăm acest punct de vedere în procesul de decizie și în procesul de creare a programelor. Cercetările actuale demonstrează că nu există metode comune pentru colectarea de date și că fiecare organizație neguvernamentală procedează în modul său. Spre exemplu, prin rețelele sociale, organizațiile neguvernamentale primesc informații mai rapid și fără a avea formulare privind calitatea serviciilor. Cu toate acestea, returnările sunt adesea prea generale și nu permit obținerea detaliilor necesare pentru a proceda la modificări esențiale. Grație acestei anchete, noi am putut crea un chestionar-tip modificabil, care poate fi utilizat de toate organizațiile neguvernamentale în funcție de necesitățile lor. Limitele acestui chestionar au fost expuse la sfârșitul lucrării pentru a sublinia potențiale dificultăți apărute pe parcursul utilizării acestor chestionare, în special cu privire la precizia întrebărilor. Etapa următoare ar fi ca toate organizațiile neguvernamentale să utilizeze același tip de chestionar pentru a avea o bază de date comună și pentru a putea permite comparația între organizațiile neguvernamentale în scopul creării unor indicatori de performanță comuni.

Traducere din franceză: **Doina BĂNCILĂ**

Valentin MASLOV

Revelațiile artistice ale Victoriei Cozmolici

V. M. – se inițiază în artele frumoase la școala de pictură pentru adolescenți „Alexei Sciușev” din capitală. După patru ani de instruire la Facultatea de Arte a Universității Pedagogice din Chișinău, se transferă la Academia de arte din Cluj și o absolvă cu eminentă. Realizează câteva expoziții personale de pictură și grafică în tandem cu colegii. Este cadru didactic la Academia de Teatru, Muzică și Arte, Liceul „Liviu Deleanu”, Universitatea Perspectiva Int. Concomitent colaborează cu teatrele municipale în calitate de decorator. Filmează și publică videoreportaje despre artiștii autohtoni, scrie articole.

Chiar de la bun început, ar fi corect să definim parametrii vizuali cu care pictorița Victoria Cozmolici a năzuit a se înscrie în latitudinea culturală basarabeană, în răstimpul a aproximativ 30 ani de activitate creativă. Etapele evoluției stilistice proprii se modifică, mai mult ori mai puțin pronunțat, o dată la cinci-zece ani de dezvoltare profesională. Fața irepetabilă a artistei o deosebim ceva mai târziu, în rezultatul mai multor căutări și operațiuni alchimice prin care Victoria Cozmolici reușește să-și cristalizeze maniera de interpretare a impactului social, prin prisma unei retrairi cu totul inexplicabile pentru rațiunea consumatorului ordinar. Devine clar faptul că formatul pe care și-l alege artista se citește importat din dimensiunea vizuală occidentală, cu sânguința de a acorda elementelor stilistice mult mai multă temperatură emoțională, aplicând raporturi de nuanțe rafinat-profunde în vocala sa cromatică.

Dacă tot vorbim despre culorile caracteristice, acestea nu vor fi separate metafizic de curente sentimentale în care pictorița se resimte, undeva în tăcere, în atelier. Îndrăzneala cu care se aștern petele de ulei, în special cu cuțitul de paleta, denotă dorința unei eliberări lăuntrice, proiectate cu ajutorul siluetelor vibrante pe câteva dimensiuni motrice concomitent.

Mesajul postmodernist al tablourilor cu greu se desprinde din contextul unui modernism întârziat caracteristic plasticienilor populari. După școala clasică oferită majorității meșteșugare și influența modernistă a anilor '90, nu fiecare talent reușește să depășească rezistența confortului provincial, pentru a ajunge înscris în circulația contemporană universală. Și aici, prin paradox, universalitatea artistică se deapănă din cicluri logice de limbajuri originale autentice. E complicat să te simți irepetabil, în amalgamul de biografii și capodopere la nivel supersocial. Iar Victoriei Cozmolici îi reușește acest lucru, datorită curajului cu care pretinde să trateze persoana fizică în situații clar delicate.

În acest caz, printre direcțiile abordate de artistă, deosebită este cea figurativă, extrem de senzuală și sublimă. Peisajele poartă o conotație metafizică, poate chiar metaistorică, deplasând atenția spectatorului către o geometrie a spațiului liber, a unei rațiuni autoritare, ce administrează suprafețele landșaftului național. Aici, natura statică servește un fundal existențial pentru impacturile sociale în care se înrolează autoarea, urmate de elanuri imaginare efectuate de asupra largului naturalist. Modelarea fructelor și a florilor cu atâta pastă de culoare provoacă savoare domestică, unde spiritul pribeag își identifică eul său fiziologic.

Manifestările faptice ale maestrei divulgă preferințele sale ideatice, pe care periodic avem ocazia să le contemplăm. Plăcerea de a schimba anturajul, elocvența pentru un nivel înalt de organizare a muncii, predispoziția față de curente plastice alternative etc. denotă un spirit artistic ambițios și perseverent al cauzei mesajelor sofisticate, uneori aduse la o extremă filozofică. Raporturile calde și reci, pe care le adoră, au menirea să o aducă pe plasticiană la anumite adevăruri subiective. Dintr-o parte urmărim variate nuanțe de cadmiuri, ocruri, stronțuri... din alta cobalturi, ceruleumuri sau ultramarinuri. Citim o partitură a priorităților femeiești, subliniat autoritare în raza de libertate, în care planează autoarea.

De asemenea, vom remarca numărul mare de pânze în ulei nu doar de dragul sublinierii productivității, dar în scopul definirii lanțului arbitrar de modificare a gustului stilistic la fiecare etapă de cale a creației. Dacă un pictor produce mult, înseamnă că își determină opțiunea de a vinde tablouri, de a organiza expoziții și, la urma urmelor, de a face cadouri, atunci când manifestă gesturi de afinitate. Cantitatea mare

de lucrări îl ajută pe artist să se păstreze într-un mediu calitativ străin, deoarece mediul social curent al statului a ajuns calitativ străin, profanator, ba chiar fariseic pentru orice inițiativă modernizantă din partea reprezentanților culturii. Astfel, cantitatea ponderentă a produselor artistice din partea oricărei personalități ilustre o întâmpinăm cu agrément beatific. Asemenea râvne, de obicei, devin exemple constructive pentru alți producători, pentru generația tânără, provocând fluxuri de competitivitate, prea mult necesare beaumonde-ului vizual basarabean, în ultimii 20 de ani destul de îngâmfat în propria lenie. Mai mulți plasticieni s-au aventurat în tehnici abstracte de exprimare, ceea ce îi scutește într-un fel de responsabilitatea față de spectatorii neconsacrați. Dar genul de exprimare oscilează între un limbaj figurativ și altul abstract, fiind moderat cu intermedierea stilizării cert personalizate. Jocul cu dimensiunile stau la baza stilizării, mișcă personajele dintr-o stare în alta, tot comutând atenția de la subiect la obiect și invers.

Nu ne aprofundăm în sufrageria secretă a procedeele tehnice din care se naște vibrația. Poate nici etic nu ar fi corect să dezvelim straturile ascunse ale modului de montare specifică. Până la urmă, nici nu tehnica determină fenomenul pe care îl consumăm. Farmecul picturii provine din conținut, din încărcătura cu care autoarea caută să ne alimenteze. În cazul dat, stilul ultra, inspirat din post-avangarda americană, servește doar un pod de legătură cu codurile interactive în care pictorița înnoată. Ridicol, căci codurile sus-menționate reflectă aspecte ale interacțiunii sociale frecvent active pentru marea majoritate. Însă doar Victoriei Cozmolici îi reușește ridicarea semnificațiilor sociale la gradul supracivil al evenimentelor, la conotația sa culturologică. Trivialitatea trece în maturitate, iar cotidianul se transformă în subiect istoric.

Ne par interesante buchetele de flori în ipostaza în care ni le prezintă Victoria. Observăm că, spre deosebire de naturile cu fructe, florile și mai puternic se înecă în fundaluri, încărcate aproape la fel de activ ca și centrele compoziționale propriu-zis. Am atins o trăsătură valabilă pentru modul de prelucrare a compoziției în general al acestei pictorițe. Personajele principale sau caută să se dizolve în anturaj, sau anturajul joacă un rol mai important decât cel ce i se atribuie de obicei. Și oricât de tandre am găsi florile ca atare, în buchetele pictate acestea ni se arată violente chiar, sălbatic. Doar repartiția calificată a nuanței de culoare

este în stare să le reacorde statutul său tradițional de organisme inocente. Probabil, anume în buchete artista își permite să-și desfacă partitura cromatică mai larg, experimentând raporturi mai diverse și cu adevărat proaspete în nuanța mixată pe paletă. Roșul și rozul le găsim aplicate cu prudență exclusiv pe butoanele floristice, rareori pe vestimentație, iar pe fardurile cosmetice și mai rar. Am putea presupune că aceste culori denotă calitatea senzuală, în anumite momente răbufnitoare.

Și, dacă e să continuăm ideea emotivității sublime, atunci subiectele figurative cu caracter liric le argumentează în apariția gestualității specifice siluetelor extrase de undeva din epoca romantică, depozitată în eticheta publică a generațiilor timpurii. Acea situație în care elegantul transfigurează dorința fuziunii fizice, susținut de racordări ușor teatrale, cu gust de retro. Aspectul erotic al viziunii pe care o dezlegăm nu posedă șansa de a ajunge descris în câteva alineate, pentru că deținem prea mulți pretendenți promotori ai genului, ce i-au scos din valoare, tot risipind magicul său pe câmpuri mediatice ieftine. De aceea, cu tact și atent, descuiem unele încăperi ale inconștientului, mai mult decât delicat categoriilor slab instruite în domeniu. Pe undeva ironic, erotismul elevat poate fi cu bună dreptate definit un atribut indispensabil al creației despre care relatăm. Ar fi corect să afirmăm că o societate poate fi denumită cu adevărat civilă în cazul în care dă dovadă de delicatețe și simț, iar facturile contemplate ne impun anume un asemenea subînțeles.

Câmpul general al politicii vizuale înaintate divizează caracterul ideologic a ceea ce merită a fi numit modern la etapa actuală. Suma de trăsături necesară formatului postmodernist are locul de a fi în toată plenitudinea proprie: felul în care figurile se așază, hotarul dintre ascuns și evident, factura suprafețelor cromatice și posibil în primul rând accesoriile de uz minimaliste înfățișate luxos demască tendința comună a generației curente de a se exprima mai frivol, de a nu-și suprima impulsurile naturiste, de a oscila liber între instinct și inteligență subtilă... în afara originii sociale sau a statutului civic. Pentru o femeie ar fi mai dificil să promoveze asemenea valori în condiția stagnării spirituale generale, menționate anterior. În pofida situației, artista răzbate îndrăzneț, prin ghețarii convențiilor conservative, nu doar datorită harului înnăscut, dar și justificată prin erudiția artistică colectată de

la o expoziție la alta, de la o tabără de specialitate la alta. Prin regret, scenele intime expuse în șevalet emană și singurătate intelectuală, în afara căreia sufletul plastic se regăsește în peisaj, flori, mediu naturist. Gustul său cultic nu își primește rezonanța în rândul doctrinei cotidiene, permanent reîntors într-un cerc mai restrâns de admiratori. Chiar și motivele peisagiste orășenești ne confirmă acest lucru – străzile puțin populate, umbrite comparativ cu lanurile din afara orașului, pereții tăcuți ai cartierelor nu găzduiesc impulsivitatea spontană, conferind acest post ritmului administrativ de zi cu zi. În fiecare tablou se observă dorința de a ordona haosul psihic al evenimentelor reflectate sau de a delibera dogma fiziologică a organismelor materiale, după modul în care se manifestă. Pare a fi un gen de luptă cu obiceiurile nemotivate ale plaiului unde se afirmă sentimentul pur, discreditat permanent de tabuul sfios a ceea ce nu se obișnuiește.

Sălbătacia culorilor strigătoare, periodic aruncate în ochi, e chiar strigătul pictorului, luat în seamă dacă are noroc să ajungă auzit. Petele aprinse de verde prevestesc renașterea emoțională a individului, după o perioadă de confuzii sau căderi. Astfel, ornamentele păstoase ale peisajelor regionale ni se asociază cu covoarele alcătuite din urcări, coborâri, sărituri și treceri. Dar, independent de latura afectivă a creației, artista năzuiește în a se prezenta binevoitoare față de privitor, pentru a nu-l șoca cu temperamentul neastâmpărat. În anumite cazuri, împăcarea polarităților conceptuale se atinge datorită nuanțelor suave de gri, extrase succesiv din violeturi liniștite sau verde neutru. Cu ajutorul trecerilor treptate de nuanță se realizează și efectul volumului la figuri, fructe și vase de ceramică. Doar că aceste treceri de la lumină la umbră par ciudate, când umbra tace rece în așteptare, iar petele de lumină străbat fierbinte din întregul cuminte.

Aprofundarea analitică insistentă în cercetarea manierei Victoriei Cozmolici de a modela materialele nu este întâmplătoare. Limbajul său figurativ se citește determinat laconic și modest. Ceea ce înseamnă că pictorița transpune marea parte a încărcăturii asociative în acțiunea istorică, în cea metaistorică, în afara scenei, dar prin intermediul suprafețelor de culoare, a pastei uleioase și a jocului de pete. Iată așa, vasta experiență acumulată în timpul excursiilor la munte, la țară se filtrează cu atenție, reducând noima impresiilor retrăite în simfonii

specifice pe care încercăm să le pătrundem. Nemaivorbind de faptul că extravaganța aparentă a partiturii cromatice evocă o altă latură a spiritului de familie, în care autoarea joacă rolul de soție și mamă. Mai bine zis, aspectele destul de diferite ale uneia și aceleiași personalități divulgă capacitatea de a suporta și manevra laturi opuse, chiar contradictorii.

Sub semnul întrebării rămâne evoluția continuă a maestrei, atât în plan personal, precum și în cadru de gen. La o anumită treaptă de dezvoltare profesională, un perfecționist ajunge la a abandona calitatea formală a operei sau, mai bine zis, trăsăturile stilistice ale sale... și acordă mult mai multă atenție conținutului, impactului istoric propriu-zis. Care va fi vectorul vizual al Victoriei Cozmolici este și normal să rămână o ecuație pentru criticii de artă. Dar, dacă să ne încumetăm și să desenăm o prognoză aproximativă a fenomenului de rigoare, aplicând principiul dialectic, am lua în calcul cercul apropiat de cunoștințe al artistei (care îi determină într-un fel spectrul de interese) și autorii de la care pictorița se inspire. Maniera sa de tratare a acțiunii sociale clar provine din substraturi istorice postmoderniste. Avangarda îmbinată cu expresionismul își deschide inconfundabilul abia după anii '50 ai secolului deja trecut. Și, așa cum Basarabia, în marea sa dominantă culturalologică, încă nu depășește faza modernismului întârziat, un astfel de limbaj se poate considera cu bună seamă progresiv.

Și totuși ce aspecte va modifica artista și le va modifica oare? Având în vedere criza generală în care se poziționează statul în prezent, posibilitatea de a lucra într-o cheie progresivă devine nespuse de anevoioasă, luând în calcul și suprasaturația informațională oferită de lumea virtuală. Este aproape imposibil să-l uimești pe un specialist de performanță cu forme originale de manifestare. Pe linia tehnologiilor postmoderniste, gen instalație, videoart sau design industrial, pictura de șevalet se alătură frustrată. Iar motivele reprezentate de Victoria Cozmolici, în raport cu etaloanele tot mai urbanistice, comportă riscul de a fi interpretate ca fiind naive sau oarecum demodate pentru culturile tehnologice ale generațiilor următoare.

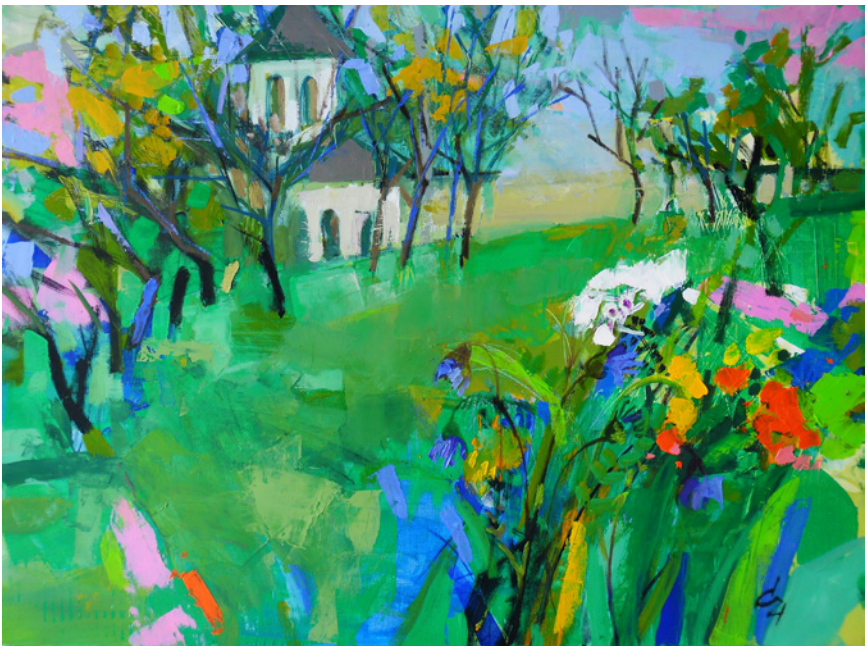
Da, prognozele respective sună prea categoric pentru contextul publicistic. Am configurat reperul cel mai dramatic la care se poate raporta un plastician și suntem absolut siguri că un artist de talia Victoriei

Cozmolici întotdeauna va face față circumstanțelor politice sau tehnologice, oricât de drastice s-ar proclama acestea. Doar că încercăm să localizăm creația și artistul în limitele unor circumstanțe de anvergură.

Ne dăm seama că pictura de șevalet, în general, și pictura autohtonă, în special, marchează acea distanță ce deosebește naturalul de artificial. Dispozițiile reproduse de pictoriță își iau originile în mediul natural mai mult decât în cel convențional, încă o dată confirmând regula apartenenței sale mediatice. Sau, cu alte cuvinte, s-ar putea formula ideea că atâta timp cât va exista ambianța naturistă în variatele sale procreări... atâta timp se va bucura de receptivitate și pictura de șevalet. Personalitatea pe care am delimitat-o în câteva tușe de penel demonstrează niște aspirații proeminente naturiste, aprige, coerente-instinctive în anturajul în care ne reidentificăm și noi, spectatorii.

Victoria Cozmolici

**Artistul si circumstanțele
de anvergură**

Peisaj din Benești, 80x60 cm

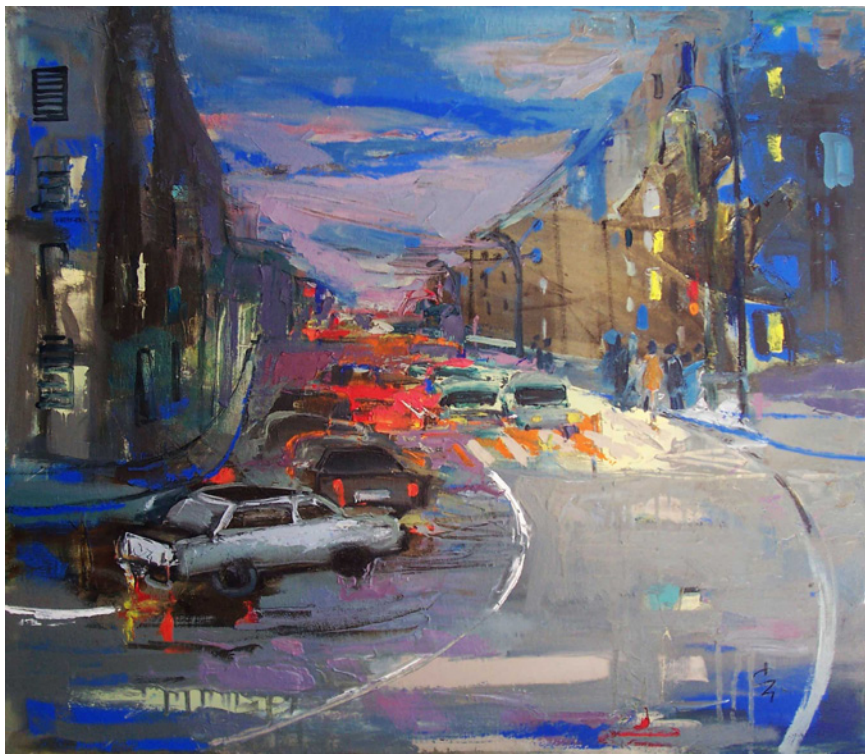

Acoperișuri, 120x70 cm

Râul, 40x70 cm

DIALOGUL ARTELOR III

Chișinăul de seara, 60x70 cm

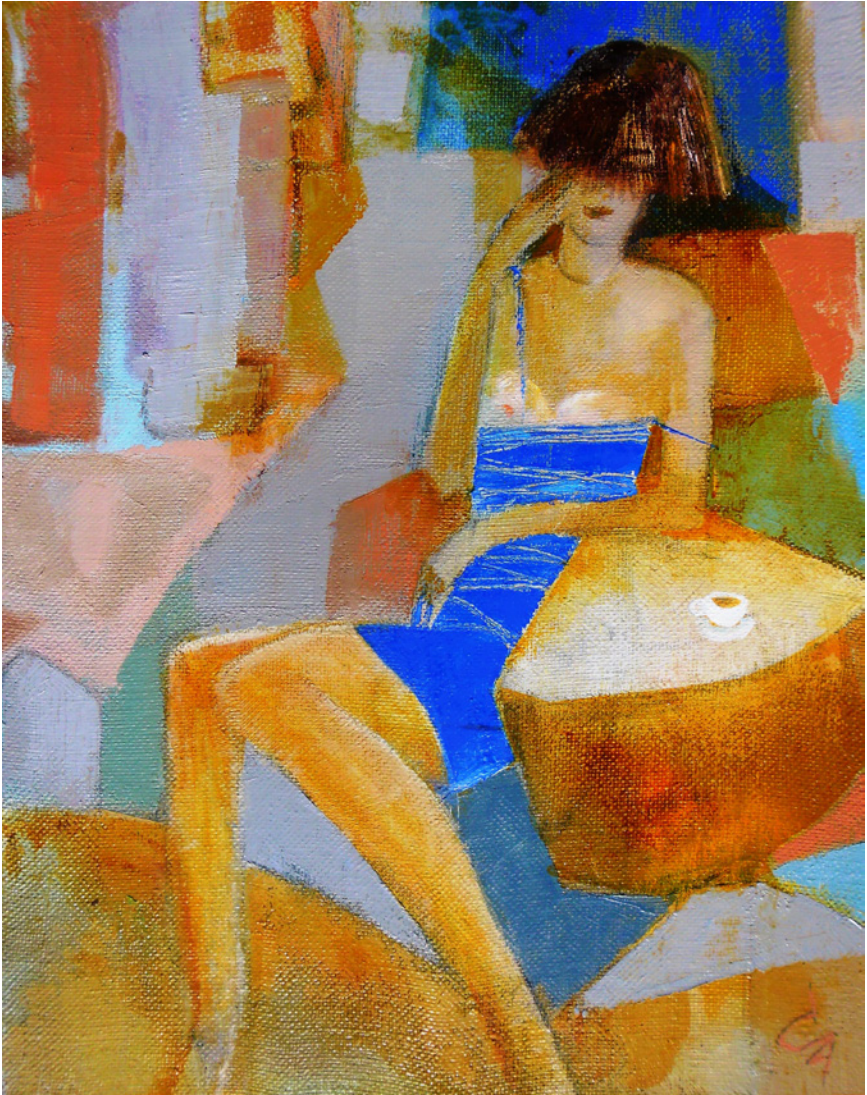
Furtuna, 40x70 cm

Mlaștina, 60x40 cm

Limonada, 70x90 cm

Ora de ceai, 60x50 cm

Flori, 40x40 cm

Flori de câmp, 160x80 cm

Vedere din fereastră, 40x50cm

Neamuri, 60x50 cm

Ion I. IONESCU

Mediul și oamenii comunităților

I. I. I. – profesor doctor, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială al Universității „Al. I. Cuza”, Iași. Președinte supleant în comisii de doctorat (Université de Luxembourg). Prodecan al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice, membru al Senatului Universității „Al. I. Cuza”, Iași (2000-2008). Membru fondator al Societății Sociologilor din România.

1. Oamenii au grijă de *mediul*¹ în care trăiesc atunci când sunt interesați de dezvoltarea lor sănătoasă și de dezvoltarea durabilă a comunităților lor. Grija pentru mediu se referă la capacitatea oamenilor de a-l valoriza, păstra și îmbogăți. *Relația dintre om și mediu* a fost mult timp limitată la exploatarea resurselor mediului, întreținerea lui fiind făcută de către localnici, de către autoritățile locale, respectându-se anumite drepturi și obligații individuale, familiale, comunitare, sociale. Odată cu expansiunea „societății industriale”, s-a trecut la exploatarea mediului cu o frene-

The relationship between man and the environment has long been limited to the exploitation of resources. Environmental maintenance has been done respecting individual, family, community and social rights and obligations. There is a close link between environmental degradation, air, water, soil, subsoil pollution and people's health - which depend on the greening of localities and their sanitation. A healthy natural environment is a praise for the locals and contributes to improving the quality of their lives. Environmental conservation activities can (re) vitalize economic activities, create jobs. Assessing the environmental competitiveness of a community is made by identifying the existing situation, analyzing the local people's relationship with the environment, the rules they respect, the values underlying the practices and attitudes towards the environment. In this article I present some examples of strategies successfully used in various European communities to enhance the environmental competitiveness.

zie care a depășit toate limitele. „Dreptul de proprietate” a lăsat omului libertatea de a folosi mediul cum vrea, adesea ca pe o pradă, autoritățile cerându-i să respecte legea doar în cazul exploatării bogățiilor subsolului², în cazul amplasării unor construcții sau derulării unor activități productive. Odată cu agravarea problemelor de mediu cauzate de intensificarea exploatării resurselor, rolurile statului, ale colectivităților locale și locuitorilor s-au mai schimbat, au apărut reglementări privind „degradarea”, „poluarea”, privind necesitatea protejării mediului etc., însă clivajele instituționale au cauzat fragmentarea abordărilor și a preocupărilor, iar conlucrarea între cei responsabili de gestionarea mediului a fost defectuoasă.

2. Este o strânsă legătură între degradarea mediului – adică a aerului, a apei, solului, subsolului – și starea sănătății oamenilor. Mediul are impact asupra sănătății prin factori sanogeni, dar și prin factori patogeni³, care nu produc doar disconfort, ci ajung să provoace malformații congenitale și mutații ereditare transmisibile. Poluanții din aer sunt iritanți⁴, alergizanți⁵, infectanți⁶, fibrozanți⁷, asfixianți⁸, cancerigeni⁹. Poluanții din apă produc boli (ne)infecțioase, boli parazitare, virotice, bacteriene... Foarte dăunător pentru sănătatea oamenilor este solul poluat cu reziduuri, cu germeni patogeni excretați de oameni și animale, sau cu substanțe chimice, radioactive... La toate acestea se adaugă efectele nocive ale incendiilor, inundațiilor, furtunilor, secetei, cutremurelor, alunecărilor de teren...

3. Sănătatea și calitatea vieții oamenilor depind de ecologizarea localităților, de salubritatea lor. Sunt localități în care se aplică „managementul integrat al deșeurilor”, dar sunt și localități în care mulți oameni aruncă gunoiul pe marginea drumurilor, în râuri, în păduri... De exemplu, în 2000, din 13 400 de orașe și sate românești, beneficiau de avantajele serviciilor de salubritate doar 263¹⁰. Preocuparea pentru curățenia localităților s-a mai îmbunătățit, dar încă lasă de dorit din cauza ineficienței măsurilor luate de administrațiile publice locale (care nu folosesc potențialul enorm al „asistaților social”), dar și din cauza neglijenței și nepăsării locuitorilor. Multe dintre gropile de gunoi¹¹ nu sunt amenajate corespunzător (nu sunt împrejmuite, nu au sistem de drenare, de colectare a scurgerilor și infiltrațiilor etc.), fiind adevărate surse de poluare a aerului, apelor de suprafață și subterane, adevărate

focare de infecție publică ce produc un disconfort îngrozitor (mirosurile și fumul incendiilor de la gropile de gunoi pătrund în case odată cu roiurile de muște care se înmulțesc în mormanele pline de șobolani, pisici, câini vagabonzi și vagabonzi...). Avem legi, avem strategii¹², facem „studii de fezabilitate”, dar în satele *concrete* situația nu se schimbă sesizabil din punctul de vedere al protejării mediului¹³... Responsabilitățile ar trebui împărțite între diferiții actori locali, respectându-se principiul „poluatorul plătește”, principiul precauției¹⁴ etc.

4. Mediul ar trebui pus în valoare și pentru peisaj, pentru imaginea pe care o creează comunităților. Un mediu natural sănătos este o laudă pentru localnici și contribuie la ameliorarea calității vieții lor. Preocupările pentru protecția mediului nu se pot limita la câteva „zone protejate”¹⁵. *AGENDA 21* a stabilit numeroase obiective pentru conservarea și gestionarea mediului. *ICLEI*¹⁶, *LEADER*¹⁷ etc. au vizat sensibilizarea populației pentru problematica mediului, crearea interesului pentru mediu, unirea eforturilor pentru conștientizarea valorii mediului, pentru refacerea legăturilor oamenilor cu „locul de baștină”, au vizat protejarea, valorizarea resurselor locale de mediu, conlucrarea între public și privat în acest domeniu etc.

La Montana Palentina (Castilia-Leon, Spania), o veche cale ferată abandonată a fost recondiționată și reamenajată pentru Cyclorail (biciclete montate pe roți de tren) foarte căutate de turiști. Au contribuit toți actorii locali împreună cu societatea spaniolă a căilor ferate.

În Friesland (Olanda) clădirile vechi, abandonate au fost transformate în hanuri, moteluri cu locuri de cazare pentru turiști. Zona cu puternică identitate culturală și-a recuperat casele și monumentele istorice restabilind valoarea patrimoniului. Costurile au fost mari, dar numeroasele apartamente și hoteluri de calitate rezultate, aflate în proprietate publică și gestionate de către operatori privați, au scos rapid banii investiți.

În West Tyrone (Irlanda de Nord), un drum important traversa un teritoriu foarte degradat. Un grup de acțiune locală a decis să restabilească valoarea estetică a peisajului. A început prin a strânge propuneri de reamenajare, au fost făcute simulări pe computer pentru a arăta locuitorilor zonei ce schimbări poate suferi locul și cât de frumos poate fi în

diverse anotimpuri, ce specii de plante ar putea fi cultivate, ce spații ar putea fi reorganizate, nivelate, îngrijite... Finanțarea proiectului a dus la schimbarea completă a înfățișării locului.

Activitățile de conservare a mediului pot (re)vitaliza activități economice pe timp de criză, pot duce la crearea unor noi locuri de muncă.

În Obere Altmühl (Bavaria), producătorii de carne de vită au lansat brand-ul „Frankl” pentru carnea vitelor crescute pe pășunile zonei. A fost creată o companie, a fost obținută certificarea de calitate (care garantează specificitatea locală, faptul că vacile sunt hrănite pe pajiști naturale, că fac zilnic pe jos circa două ore, carnea e ținută în vid 14 zile etc.). La ora actuală s-a ajuns la o întreprindere din care trăiesc toate familiile crescătorilor de vite din zonă.

Într-o zonă rurală degradată, cu locuitori afectați de criză, a fost propus un proiect de creare a unui Parc Național (în Haute Sure, Luxemburg). Noile exigențe propuse prin proiect intrau în conflict cu practicile agricultorilor tradiționali. De aceea a fost angajat un expert tehnic care i-a convins că pot obține o producție de calitate dacă exploatează terenul respectând exigențele agriculturii ecologice, biologice. S-a ajuns treptat la o producție de foarte bună calitate și la o marcă larg recunoscută (*Vei vum Sei*).

5. Sunt cazuri obiective de mediu foarte degradat, poluat, din cauza agriculturii intensive, clădirilor și infrastructurii deteriorate, defrișărilor necontrolate, monumentelor abandonate, locuitorilor care deversează deșeuri în râuri, depozitează gunoaie în locuri neautorizate, practică braconajul, din cauza proprietarilor care nu-și lucrează terenul, care nu locuiesc acolo unde își au proprietățile¹⁸, din cauza lipsei de coordonare între autorități, proprietari, agenții de protecție a mediului, din cauza îngăduinței justiției față de încălcările grave ale legislației privind mediul etc. Ce se poate face în asemenea situații?

Dacă mediul e degradat, trebuie refăcut, chiar dacă acest fapt cere timp și bani. Trebuie investiții pentru drenarea cursului pâraielor, pentru curățarea râurilor poluate, pentru refacerea monumentelor și clădirilor, halelor lăsate în stare avansată de degradare. Este vorba de bani, desigur, dar și de interesul și de conștiința identității oamenilor legați de localitățile lor. Mulți oameni nu se (mai) simt legați de satul în care

s-au născut, au pierdut obișnuințele socioculturale bune, iar altele mai bune nu se învață peste noapte... E vorba de bani, dar și de necesitatea valorificării *cinstitute* a fondurilor primite/obținute prin proiecte, programe... Localnicii ar trebui să aibă conștiința că e greu să se asigure competitivitatea economică și socială a unui teritoriu rural cu un mediu degradat, cu pământ nelucrat, cu gropi și denivelări rămase de la al Doilea Război Mondial... Consumatorii cer produse și servicii de calitate, dar acestea nu pot fi produse într-un mediu degradat, poluat. Conservarea biodiversității, a ecosistemelor, întreținerea peisajului etc. sunt exigențe importante în Uniunea Europeană. Orbiți de profitul pe termen scurt, mulți nu sunt conștienți de efectele negative produse pe termen mediu și lung mediului înconjurător. Unii revitalizează mediul, tratează solul contaminat, depozitează deșeurile în gropi ecologice, cultivă terenurile lăsate în paragină. Alții fac câte ceva doar atunci când e vorba de o „situație de urgență” (inundații catastrofale, alunecări de teren), iar „când... urgența trece”, amână intervenția serioasă, gospodărească, prelungesc termenele, cheltuie banii... și iar vin puhoaiile care iau casele prost amplasate, cotețele, podurile și podețele... și iar se iau „măsurile urgente”...

6. Este important să evaluăm situația mediului unei comunități. Cum? Analizând relația localnicilor cu mediul comunității, mai exact, sistemul de exploatare a resurselor, practicile rutiniere, regulile pe care le respectă în raporturile cu mediul (ce prevede „dreptul de proprietate”? „dreptul de folosință”? de concesiune?), valorile care stau la baza practicilor și atitudinilor lor față de mediu etc.¹⁹ Este necesar să analizăm categoriile socioprofesionale existente în comunitate, ocupațiile în relație directă cu mediul, exigențele fermierilor, ciobanilor, silvicultorilor, operatorilor de turism, ale celor care exploatează resursele naturale. Agricultorul, pădurarul, turistul, artistul acționează în felul lor asupra mediului, ca și autoritățile locale sau centrale. Fiindcă fiecare acționează asupra mediului în limitele responsabilității (juridice), mediul, peisajul se prezintă într-o mare varietate de forme: unele locuri arată de „parcă sunt pictate”, altele parcă sunt după bombardament... Este importantă inventarierea, identificarea resurselor fizice ale teritoriului: terenuri, resurse de apă, păduri, biodiversitatea, patrimoniul construit etc. atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Analiza permite identificarea nivelului de exploatare existent în raport cu cel

normal, resursele abandonate sau care nu sunt exploatate, terenurile dezafectate, care și-au pierdut valoarea datorită schimbărilor pieței, păduri complet defrișate, „bărbierite”, producând riscul uriaș al alunecărilor de teren, al inundațiilor.

Cooperativa locală „Baywind” din Ulverston (Anglia) a semnat cu Wind Company, o companie specializată în energie eoliană, un contract pentru producția de energie electrică cu cinci turbine. Pe lângă localnici, 60% din cumpărători sunt din regiune. Investitorii primesc 7% din profiturile anuale nete provenite din vânzarea de energie electrică, cei mai mulți bani sunt folosiți pentru a reduce factura de energie electrică a locuitorilor, iar 5% sunt reinvestiți în operațiuni de economisire a energiei.

În Sierra de Segura (Andaluzia, Spania), populația și autoritățile locale și-au propus electrificarea a 57 de case din cinci sate de munte. Au fost implicate în proiect autoritățile locale, locuitorii, un grup energetic din Sevilla, Institutul de energie regenerabilă în cadrul Ministerului Industriei, Institutul Inginerilor în Telecomunicații din Madrid etc. Din 1993, asociația locală a lansat în zonă proiectul „traseul fotovoltaic», care vizează exploatarea tuturor energiilor regenerabile (a apei, vântului, biomasei). Un număr considerabil de locuitori nu și-au mai abandonat satele, au început să-și modernizeze casele etc.

Peisajul poate fi analizat ca aranjament spațial al resurselor teritoriului, dar pot fi analizate și normele naționale și locale privind peisajul, atașamentul locuitorilor față de peisaj etc. Peisajul este manifestarea prezentă a istoriei ecosistemelor, este expresia interacțiunii dintre ecosisteme și comunități de-a lungul timpului. Peisajul unei comunități poartă amprenta generațiilor care au trăit acolo. Felul în care arată un peisaj oferă tot felul de informații pentru diagnosticul teritoriului local, spune multe despre locuitori, despre modul în care au înțeles să-și gospodărească resursele, să stabilească norme și reguli de conviețuire cu el. Într-o comunitate contează oferta-cererea de produse (ne)agricole, dar și preocuparea pentru regenerarea arborilor, pentru frumusețea coroanelor lor, pentru frumusețea tuturor componentelor peisajului. Produsele locale au șanse mai mari să fie bine vândute dacă eticheta produsului (lapte, brânză, carne, vin) se leagă de un peisaj armonios, de aerul pur, apa cristalină, dacă oamenii respectă animalele, ogoarele, livezile și viile...

La Umhausen (Tirol, Austria), un antreprenor a investit într-o instalație de spălare a lânii pentru producția de textile (ciobanii aruncau adesea cantități mari de lână din cauza cheltuielilor mari cu spălătul într-o localitate din altă țară). Instalația a fost montată pe albia unui râu a cărui apă avea duritatea zero, iar lâna putea fi spălată doar cu apă și săpun fără să afecteze mediul. S-a ajuns în acest fel la înmulțirea turmelor de oi, la creșterea producției de lână și de textile, precum și la diversificarea activităților din întreaga zonă, ceea ce a avut impact asupra peisajului și turismului.

În Cork (Irlanda), un tânăr agricultor a inventat un îngrășământ organic de foarte bună calitate folosind deșeurile de la o ciupercărie din apropiere. El a ajuns să pună pe picioare adevărată afacere prin crearea unui gunoi natural de marcă („Earthcare Organic Compost”).

Mediul (natural și construit) are funcții cultural-educaționale, de agrement. Cum poate fi motivată și concertată reflexia colectivă asupra mediului rural și peisajului ca expresie a identității comune?

Dispariția, în Mallorca, a zidurilor din piatră și a teraselor cultivabile a determinat Consell Insular de Mallorca (Insulele Baleare, Spania) să înființeze un atelier-școală, în care tinerii să învețe tehnici tradiționale de construcție. Un alt proiect a urmărit restaurarea teraselor și crearea unor circuite turistice („drumul pietrei”), iar teritoriul a devenit un loc recunoscut internațional pentru construcțiile de piatră, pentru tehnicile de reabilitare a patrimoniului și de ameliorare a ocupării tinerilor.

În Parcul natural din Haut-Jura (Franche-Comté, Franța), în cadrul unui festival renumit „Bis Repetita”, artiștii și tehnicienii parcului recompun... „peisajul sonor” al zonei. Cu ocazia festivalului original sunt atrași numeroși turiști cărora le sunt vândute produse multimedia video și audio, iar banii sunt folosiți pentru înfrumusețarea peisajului.

Cel mai adesea, protecția mediului ține de competența statului (ministerul mediului, agenția apelor, a pădurilor etc.), care poate interveni ignorând relațiile localnicilor cu mediul, tratându-i ca pe o amenințare potențială sau ca implicați în demersurile de păstrare a mediului.

Organizația națională a pădurilor din Franța ia seama la toate experiențele locale benefice pentru mediu. Cooperativa Nuovo Cilento din

Parcul național din Campania (Italia) a decis să producă ulei de măsline biologic veghind la interzicerea totală a pesticidelor în zonă (WWF Italia a ajutat-o să comercializeze uleiul folosind în logo ursulețul panda...). Vânzările au crescut de la două tone (produse de cinci agricultori în 1995) la peste cincisprezece tone la ora actuală.

În numeroase zone au fost create parcuri naturale, „rezerve ale biosferei” în care sunt restricții de exploatare pentru a preveni dispariția unor plante, animale, peisaje, monumente istorice.

Atunci când s-a pus problema creării unei „rezervații biosferice” în regiunea muntoasă de la frontierele a trei landuri (Bavaria, Turingia, Hessa), majoritatea locuitorilor nu cunoșteau ce ar putea fi și la ce ar servi o asemenea rezervație... Au fost organizate întâlniri, campanii de sensibilizare, cursuri de formare pentru agricultorii locali. Astăzi, numeroase hoteluri cumpără peste 50% din necesarul de produse de la acești localnici, în special pentru „micul dejun de proximitate”, ceea ce a făcut ca localitățile situate în zone montane izolate să renască.

În alte zone, au fost luate măsuri de dezafectare a industriilor poluante, de nivelare, curățire și înfrumusețare a terenului, de încurajare a turismului rural.

Parcul național Hohe Tauern (Austria) din zona landurilor Salzburg, Tirol și Carintia se află în proximitatea unui drum panoramic ce duce spre Grossglockner (Alpii austrieci, 3 797 m), care atrage peste un milion de turiști pe timpul verii și sute de mii iarna, când vin la schi. Conștienți că politica statală de protecție și încurajare nu este suficientă pentru gospodărirea și dezvoltarea zonei, mai multe grupuri de acțiune locală au propus proiecte de încurajare a turismului de calitate. Nationalparkregion Hohe Tauern a reușit crearea unei mărci recunoscute de produse biologice (carne și produse lactate) foarte căutate de hotelieri și turiști.

Mobilizarea oamenilor și comunităților vizează „sensibilizarea” față de mediu, cunoașterea mediului local etc., dar importantă este munca efectivă de transformare fizică a teritoriului: amenajări, infrastructură, plantații etc. Pot exista „planuri perfecte”, frumos scrise și colorate, dar ele nu valorează nimic dacă nu se aplică... Uneori se poate începe cu un proiect cu valoare demonstrativă, care să arate oamenilor că... *se poate*,

că pas cu pas se ajunge la fundamentarea unei noi identități a localității dezvoltate durabil.

La Ticinese, aproape de Milano (Italia), sat bine conservat (cu toată presiunea și agresiunea urbană), locuitorii au cerut crearea unui parc natural. A fost întemeiat Parc Ticino, pe 90 000 hectare, gospodărit de locuitori și de autoritățile locale. A fost creat un Centru de informare (pentru valorificarea judicioasă a tuturor prevederilor PAC, în special a celor legate de păstrarea biodiversității, de crearea unor culoare biologice în zonele forestiere, de restrângerea folosirii îngrășămintelor chimice etc. Treptat au fost introduse și respectate toate normele exploatării ecologice, ceea ce a dat viabilitate exploatațiilor agricole și competitivității economice a teritoriului.

În Pays Cathare (Midi-Pyrénées, Franța), locuitorii au trecut la valorificarea tuturor resurselor patrimoniale, în special a patrimoniului istoric construit (castele, monumente aproape abandonate) și a identității catarilor²⁰. A fost lansată marca „Pays cathare” pentru produsele și serviciile locale care respectă norme de calitate foarte stricte și sunt mult căutate de turiști.

Consolidarea progresivă a ceea ce se realizează prin proiecte este de mare importanță pentru localnici și autorități.

Agenția de dezvoltare locală Waldviertel-Management a apărut ca o reacție pe plan național la depozitarea în Waldviertel (Austria) a unor deșeuri nucleare. Zona a cunoscut mai multe decenii de declin economic și depopulare, până când, grupați în agenții de dezvoltare locală, locuitorii au demonstrat că vor să trăiască și să muncească pe acele meleaguri, restaurând activități productive și ameliorându-și calitatea vieții.

În Franța, acțiunile colective de reapropriere a patrimoniului natural și construit au fost susținute de către autoritățile comunale și intercomunale, care s-au bazat pe *Carta peisagistică*, pe *Carta teritoriului* etc., particularizate de consiliile locale și de serviciile *Federației Parcurilor naturale regionale*.

Efortul de consolidare a realizărilor trebuie asociat cu preocuparea de a crea „efectul bulgărilor de zăpadă” (care se rostogolește și antrenează ce-i iese în cale...).

După unificarea Germaniei, numeroase sate din zona Seelow (Brandenburg) și-au propus să facă proiecte de relansare a comunităților locale. De exemplu, comuna Wulkow, susținută de autoritățile landului, a optat pentru un model de „dezvoltare ecologică” cu obiectivul esențial de a crea locuri de muncă pentru tineri. Așa au fost demarate acțiuni de utilizare a energiilor regenerabile, de tratare a apelor uzate, de diversificare a producției agricole, de renovare a satelor, clădirilor vechi. Toate proiectele s-au articulat într-o rețea (asociații, autorități publice, producători) concertată de Ökospeicher (care cuprindea voluntari în relație cu voluntari din toată Europa).

Note ■

¹ Totalitatea ființelor și lucrurilor, factorilor, obiectelor materiale și condițiilor fizice care înconjoară și influențează organismele. Ansamblul condițiilor în care trăiesc și se dezvoltă oamenii și grupurile lor sociale constituie una dintre condițiile necesare și permanente ale vieții materiale a societății și unul dintre factorii care influențează dezvoltarea durabilă.

² De exemplu, Legea 262 din 7 iulie 2009 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 101/2007 pentru modificarea și completarea Legii minelor nr. 85/2003 și a Legii petrolului nr. 238/2004, publicată în Monitorul Oficial 482 din 13 iulie 2009.

³ www.epnet.com/ehost; www.fplc.edu/tfield/profRisk; www.ipc.apc.org; www.med.harvard.edu (consultate pe 20 mai 2016).

⁴ Pulberile cu acțiune la nivelul căilor respiratorii pot provoca inflamații, rinite, faringite, laringite, bronșite sau alveolite; când acțiunea lor este îndelungată, apar afecțiuni cronice, bronho-pneumopatii; de exemplu, oxizii de sulf rezultați din arderea combustibililor fosili produc iritații ale căilor respiratorii, salivatie excesivă, expectorații, spasme, dificultăți de respirație etc.

⁵ Oxizii de azot, sulf, carbon, insecticidele, detergenții etc. pot produce rinite, traheite, astm, conjunctivite, eczeme, urticarii.

⁶ Provoacă difteria, scarlatina, tusea convulsivă, rujeola, rubeola, varicela, variola, gripa, guturaiul etc. Plumbul sub formă de vapori pătrunde în organism pe cale respiratorie și pe cale digestivă, ajunge direct în sânge, provoacă anemii, atinge sistemul nervos, provoacă întârzierea dezvoltării intelectuale.

⁷ Toate tipurile de pulberi care determină scăderea elasticității pulmonare și apariția fibrozei.

⁸ Oxidul de carbon rezultat din arderile incomplete ale combustibilului solid are consecințe grave asupra respirației, produce dureri de cap, amețeli, somnolență, greață etc.

⁹ Hidrocarburile policiclice se concentrează în organism dacă expunerea oamenilor este îndelungată, ca și arsenul, cromul, cobaltul, seleniul, azbestul etc.

¹⁰ *Anuarul statistic al României*, Institutul Național de Statistică, București, 2002.

¹¹ Consiliile locale trebuie să reducă progresiv efectele nocive asupra mediului înconjurător, printr-o politică de gestionare modernă a deșeurilor solide, spune Uniunea Europeană care propune criterii în privința *depozitelor de deșeuri*.

¹² De exemplu, *Strategia națională de gestionare a deșeurilor*, MAPM, 2002.

¹³ "Let's Do It, Romania" este o operațiune de realizare a hărții deșeurilor din Romania și de mobilizare a unor voluntari pentru strângerea lor.

¹⁴ În conformitate cu articolul 3 din Regulamentul 1259/1999 în vigoare în Uniunea Europeană, plățile directe către agricultori sunt condiționate de respectarea reglementărilor de mediu. Uniunea Europeană sprijină metodele de producție agricolă care respectă mediul și biodiversitatea. Măsurile sunt obligatorii pentru statele membre, dar ele rămân – în unele state – opționale pentru agricultori ...

¹⁵ <http://expressdebanat.ro/scandal-international-pentru-dezastre-ecologice-cum-se-distruge-rezervatiile-cu-acordul-autoritatilor/>

¹⁶ *Consiliul Internațional pentru Inițiative Locale de Mediu*

¹⁷ *Liaison Entre Actions de Developpment de l'Economie Rurale*

¹⁸ Au cumpărat suprafețe mari cu scopul de a le revinde și a se îmbogăți, dar neobținând preț bun pe ele, le țin în paragină, nelucrate...

¹⁹ *Câte persoane sunt în localitate? Ce resurse au? Ce activități desfășoară? Ce drepturi au asupra teritoriului? Ce valori împărtășesc? Cum tratează deșeurile? Se identifică localnicii cu mediul în care trăiesc? Au legături afective cu el? Au „locuri ale memoriei”? Cine ia decizii în caz de poluare, de dispute cu privire la utilizarea pământului, a clădirilor? A fost menținută biodiversitatea? S-au făcut (re)împăduriri? Care sunt caracteristicile diverselor sisteme de exploatare agricole, pastorale, forestiere? Cum este utilizat terenul pentru alte activități decât cele agricole (pentru industrie, cazare, agrement etc.)? Cum sunt utilizate apa, lemnul? Sunt monitorizate efectele negative ale activităților asupra mediului (îngrășămintele chimice care poluează pânza freatică, aditivii pentru hrana animalelor)? Cum și cine identifică modificările aduse clădirilor (mai ales când este vorba de cele de patrimoniu)? Cine contabilizează exploatarea resurselor locale mai ales când este vorba de cele neregenerabile? etc.*

²⁰ Către sfârșitul secolului al VII-lea, mai multe forme ale creștinismului au fost considerate erezii; printre acestea, catarii, știuți ca „oameni buni”, „buni creștini” care încercau să trăiască efectiv conform ideilor extrase din Biblie.

Claudia CEMÂRTAN

Ion Dumeniuk – patriot al limbii române

C. C. – conf. univ., dr. în filologie, Departamentul Limba Română, Lingvistică Generală și Limbi Clasice, Facultatea de Litere, USM.

Domenii de interes: limbi clasice (latina), morfosintaxa verbului românesc. Autoare

a mai multor manuale:

Gramatica limbii latine (2003),

Lectiones Latinae (2005),

Limba latină prin cultură și civilizație antică (2014), *Limba*

și literatura latină (2014).

Evocarea unei personalități ca cea a lingvistului, publicistului și omului de stat Ion Dumeniuk, care și acum, după un sfert de veac de la trecerea în neființă, rămâne un model de perseverență și de verticalitate morală, este și un privilegiu, și o mare responsabilitate. Un privilegiu, pentru că mulți dintre cei care l-au cunoscut ar dori și ar putea să-i aducă un omagiu respectuos și recunoscător; o responsabilitate, pentru că este foarte dificil a cuprinde într-un crochiu o viață scurtă, dar atât de concentrată și bogată în realizări.

Viitorul filolog și aprig luptător pentru drepturile limbii române s-a născut într-o frumoasă zi de florar – la 5 mai 1936, în satul Socii-

La trei noiembrie curent s-au împlinit 25 de ani de la trecerea pe alte tărâmurii a lui Ion Dumeniuk, profesor de lingvistică generală, primul redactor-șef al revistei „Limba Română”, director general al Departamentului de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova. Pe parcursul a trei decenii (1963-1991) Ion Dumeniuk a parcurs calea de la asistent la catedră până la profesor universitar, fiind unul dintre liderii notorii ai mișcării literelor românești din Basarabia, un militant recunoscut pentru readucerea alfabetului latin în Republica Moldova, pentru reînvierea limbii române. Chipul luminos al omului și al luptătorului Ion Dumeniuk dăinuie peste ani în amintirea celor care l-au cunoscut.

Noi din județul Bălți, prin părțile Făleștilor, într-o harnică familie de țărani ucraineni, avându-i ca părinți pe Zaharia și Alexandra Dumeniuk sau Duminică, după cum afirmă cei care l-au cunoscut și i-au cercetat genealogia [Ciubucciu: 1993].

Studiile primare și le-a făcut în satul natal, mergând apoi la școala de șapte ani din satul vecin, Călugăr, ca apoi să bată la ușa Școlii Pedagogice din Soroca, pe care o absolveste cu succes în anul 1957. Această instituție de învățământ trebuie să-i fi descoperit vocația pentru munca de dascăl, fiindcă, în același an, tânărul ei absolvent se prezintă la viitoarea *Alma Mater* – Universitatea de Stat din Moldova, unde se înscrie la Facultatea de Istorie și Filologie, ca să studieze și să îndrăgească pentru tot restul vieții limba noastră cea română, „acest grai dumnezeiesc de sfânt și de frumos” [Dumeniuk, Mătcaș: 1990, 10].

Aici, la această facultate, fiind un student harnic și însetat de cunoștințe, s-a format ca filolog, ca pedagog, și-a modelat fondul intelectual și capacitatea de cunoaștere, alături de competențele și abilitățile cercetării lingvistice, frecventând diferite cercuri științifice studențești și statornicindu-se, în cele din urmă, la cel de lingvistică, organizat de regretatul profesor Anatol Ciobanu. Aici l-a cunoscut pe studentul Nicolae Mătcaș, șeful acestui cerc, și, împreună cu el, și-a plăsmuit spiritul polemic și pasiunea pentru cercetare, care îl vor însoți toată viața.

Performanțele academice și calitățile pedagogice deosebite, confirmate prin diploma cu mențiune, obținută la absolvirea facultății (în 1963), îi oferă tânărului specialist și remarcabile oportunități de carieră: fie muncă de cercetare științifică în cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a Moldovei, la sectorul de lexicologie și lexicografie, fie activitate didactico-științifică la Catedra de limba „moldovenească” a Universității de Stat din Moldova. Pasiunea pentru educația celor tineri, încolțită încă pe băncile școlii pedagogice, l-a determinat pe proaspătul absolvent Ion Dumeniuk să aleagă catedra, începându-și activitatea profesională în calitate de asistent și dedicându-i-se plener.

Însă o carieră academică presupune și o muncă științifică pe măsură, de aceea harnicul asistent universitar se înscrie la doctorat, unde „investighează asiduu lexicul terminologic al limbii române cu aplicare la

inovațiile de cuvinte și îmbinări de cuvinte apărute în procesul de industrializare a agriculturii în Moldova” [Ciobanu: 2012, 9], după care, în anul 1970, își susține cu succes teza de doctor în științe filologice, revenind la catedră în funcția de lector universitar și, în scurt timp, obținând-o și pe cea de conferențiar.

Conștient că a pășit pe un drum anevoios și lung, pe care nu-l poți parcurge fără pricepere, pasiune, atașament și sârguință, Ion Dumeniuk a depus tot efortul pentru a fi la înălțimea chemării sale, dedicându-se fără rezerve muncii de predare a unor cursuri fundamentale pentru pregătirea viitorilor specialiști-filologi: *Introducere în lingvistică și Lingvistică generală, Fonetică și Morfologie*, precum și a celor opționale de *Lingvistică contrastivă și Sociolingvistică*. Prelegerile profesorului Ion Dumeniuk implicau participarea studenților la discuțiile în jurul unor subiecte controversate, dar de importanță majoră. Substanța problematicii cursurilor predate de Ion Dumeniuk era susținută de modalitatea prezentării – cu o intonație calmă, dar fermă, cu paranteze interesante, menite a înviora expunerea și a capta atenția, menținând interesul studenților pe toată durata prelegerii.

Peste tot a tras brazdă adâncă și a lăsat urme de neșters și prin activitatea sa de elaborare a materialelor didactice atât de necesare învățământului național din Moldova. Scribe și publică – singur și în colaborare cu bunul său coleg și prieten Nicolae Mătcaș – un șir de manuale și lucrări științifico-didactice: *Scurt istoric al scrisului* (1974), *Fonetică și fonologia* (1976), *Lingvistica generală* (1985), *Introducere în lingvistică* (1987), *Limba română pentru autodidacți* (1988), *Îndrumar de ortografie* (1990), *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române* (1990) etc. Lucrările sale reprezintă rodul unor fecunde eforturi profesionale, care se impun prin actualitatea informației, prin obiectivitatea analizelor care sugerează eventuale reevaluări ale unor postulate, prin argumente solide și pertinente, printr-un stil adecvat problematicii abordate și accesibil cititorilor cu grad diferit de pregătire lingvistică.

Traseul intelectual și profesional al lui Ion Dumeniuk a conturat de-a lungul anilor un orizont semnificativ și din perspectiva activității sale de cercetător, Domnia Sa realizând o operă științifică impunătoare și diversă, concretizată în peste 100 de studii și articole cu o tematică variată: istoria limbii, lexicologie, fonetică, gramatică, stilistică, orto-

grafie, cultivarea vorbirii. Extrem de tenace, meticolos, aproape tipicar, dotat cu o inteligență mobil-asociativă, care-i ordonează munca, Ion Dumeniuk sapă adânc la glia slovei strămoșești, pentru a-i descifra tainele și a-i scoate la iveală comorile, ajungând la impresionante constatări și rezultate.

Dar adevăratul temperament de militant înflăcărat și intransigent al lingvistului și cetățeanului Ion Dumeniuk s-a manifestat în glorioasa perioadă a mișcării de renaștere națională a românilor din Basarabia, a luptei pentru valorile neamului și pentru drepturile firești ale limbii române. Anume în această perioadă, după cum subliniază prof. A. Ciobanu, tovarășul său de baricade „Ion Dumeniuk s-a transformat într-un adevărat tribun, orator înflăcărat, publicist, critic necruțător, temerar și foarte sarcastic” [Ciobanu: 2012, 11]. Alături de alți patrioți ai neamului și limbii de pe aceste meleaguri, de scriitori, profesori universitari, intelectuali din toată țara, Ion Dumeniuk a apărat vehement, cu pana și cu vorba, adevărul științific despre unitatea etno-glotică a românilor basarabeni cu cei din dreapta Prutului, optând pentru a i se acorda limbii române statutul de limbă de stat și pentru a se reveni la alfabetul latin.

Poziția sa fermă de cetățean și de specialist în domeniu s-a vădit și în fapte concrete, în procesul de elaborare a legislației lingvistice. Încă în 1989, aflându-se în componența Comisiei Interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești, Ion Dumeniuk s-a manifestat plener, contribuind la formularea unor propuneri în problemele discutate și, în final, la elaborarea istoricelor decizii ale comisiei: recunoașterea unității limbii române, legiferarea ei ca limbă oficială pe teritoriul Republicii Moldova, revenirea la tradiționala grafie latină a limbii noastre – decizii devenite ulterior legi, după oficializarea lor prin acte parlamentare.

Însă deciziile bune au efectul scontat dacă are cine le pune în practică. Și povara acestei sarcini i-a revenit tot neobositului nostru coleg și înaintaș, însărcinat cu funcția de director general al Departamentului de stat pentru asigurarea funcționării limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova. Misiunea acestui departament era de a promova în rândurile populației normele limbii literare, de a monitoriza funcționarea limbii

oficiale în toate sferele vieții sociale, de a crea condiții optime pentru învățarea limbii de stat de către alolingvi ș. a. Toate aceste sarcini revendicau o mare responsabilitate și un mare curaj, având în vedere și obstacolele create de diferite structuri și partide politice din acele timpuri. Și temerarul nostru luptător s-a angajat și aici în prima linie de bătaie. A colaborat la reviste și ziare, la radio și televiziune, susținând rubrici și cicluri de emisiuni speciale de propagare a normelor limbii literare, de iluminare lingvistică a maselor de ascultători și telespectatori dornici să pătrundă în tainele limbii române [Eremia: 2012, 23].

Devotamentul și dăruirea deplină slujirii limbii române s-a concretizat într-o altă faptă demnă de toată aprecierea și admirația – fondarea, în 1991 și alături de Nicolae Mățaș și Alexandru Bantoș, a revistei „Limba Română”, „publicație salvatoare a limbii noastre, a istoriei, a culturii strămoșești”, fiind și primul ei redactor-șef [Ciobanu: 2012, 13]. Mesajul din primul număr al proaspetei reviste rămâne un adevărat testament pentru cei care l-au cunoscut pe prof. I. Dumeniuk: „Suntem convinși că numai cu concursul energic și concret al specialiștilor onești și al marelui public vom putea stopa cu adevărat procesul dezrădăcinării limbii, vom ieși odată și odată din infernul lingvistic ai cărui captivi mai suntem, vom depăși perimatele dogme de sorginte imperial-bolșevică privind etnogeneza, limba și cultura poporului, vom traduce în viață apelul mereu actual al lui Alexei Mateevici: *Să luminăm poporul cu lumina dreaptă!*” [Dumeniuk: 1991, 4]. Astăzi, după un sfert de veac de activitate, lingvistul și publicistul Ion Dumeniuk ar fi mândru de succesele și prestața revistei căreia i-a dat binecuvântare în viață.

Printre frumoasele realizări întru cunoașterea și cinstirea limbii române și a valorilor noastre naționale se înscrie și participarea activă la lansarea, în generosul an 1991, a ciclului de Conferințe Naționale de Filologie „Limba Română azi”, organizate de filologii din două centre universitare – Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și Universitatea de Stat din Moldova, încheindu-se apoi și un Protocol de colaborare între cele două universități.

Dedicat până la epuizare cauzei nobile de propășire a neamului român basarabean, angajat în soluționarea unei multitudini de sarcini și în onorarea atâtor responsabilități, Ion Dumeniuk a reușit să se impu-

nă ca un adevărat și neobosit militant al cauzei naționale. Însă Marea Trecere l-a oprit din acest marș triumfător, dar mistuitor. Savantul care a luptat toată viața de partea dreptății și a adevărului a pierdut bătălia pentru propria viață. A căzut secerat de moartea neîndurătoare ca un stejar lovit de fulger. Însă lupta pentru adevăr a câștigat-o.

Și totuși amintirea lui, amintirea faptelor și vieții lui va trăi și ne va inspira pentru noi realizări, pentru noi împliniri, așa cum și-ar fi dorit-o distinsul nostru profesor și coleg Ion Dumeniuk, așa cum o facem astăzi și cum o vom face în viitor. Omagierea unor astfel de personalități este întotdeauna un prilej de autoanaliză, de aliniere la valorile perene pentru care au luptat și au căzut, la propriu, apărătorii lor din alte timpuri.

Bibliografie

1. A. Ciobanu, *Ion Dumeniuk – înainte-mergătorul în lupta pentru triumful limbii române în Moldova*, în *Colocviul internațional de Științe ale Limbajului „Eugen Coșeriu”* (Chișinău – Suceava – Cernăuți), ediția a XI-a, „Normă – sistem – uz: codimensionare actuală”, volumul I, Chișinău, 2012.
2. V. Ciubucciu, *Marele român, ucraineanul*, în „Literatura și Arta”, 14 noiembrie 1993.
3. I. Dumeniuk, N. Mățaș, *Coloana infinită a graiului matern*, Editura Hyperion, Chișinău, 1990.
4. I. Dumeniuk, *Adresare către cititori*, în „Limba Română”, nr. 1, 1991.
5. A. Eremia, *Ion Dumeniuk – pedagog de vocație, exigent om de știință*, în „Limba Română”, nr. 11-12, anul XXII, 2012.

Petru BUTUC

Probleme ale categoriei semnificației în lingvistica actuală

P. B. – prof. univ., dr. conf.,
Catedra de limba română
și filologie clasică a UPS
„Ion Creangă” din Chișinău.

Autorul monografiilor
*Predicatul angrenat în limba
română* (2007) și *Studii de
gramatică și istorie a limbii
române literare* (2012).

Domenii de cercetare:
gramatica limbii române,
sociolingvistică și istorie a
limbii române literare.

*Dedic acest articol memoriei regretatului
profesor Ion Dumeniuk, autor al unui curs de
„Lingvistică generală” foarte apreciat de către
studentii de acum trei-patru decenii.
La lecțiile Domniei Sale am auzit pentru prima
dată rostindu-se numele marilor
lingviști ai lumii Ferdinand de Saussure,
Wilhelm von Humboldt,
Jan Baudouin de Courtenay, Roman Jakobson,
A. A. Şahmatov, A. A. Potebnea și, desigur,
al ilustrului om de știință basarabean
Eugeniu Coşeriu.*

Deși unii lingviști tind să declare învechită interacțiunea dintre formă și conținut, totuși această problemă rămâne a fi importantă în știința despre limbă. Corelația dintre structura gramaticală și conținutul ei substanțial este foarte necesară, în primul rând, pentru categoria semnificației, atât în lexic, cât și în gramatică, întrucât semnificația constituie o parte organică a cuvântului. Prin categoria semnificației, cuvântul poate îndeplini variate funcții ale semnului.

În lingvistica ultimilor o sută treizeci de ani, problema categoriei semnificației (semanticii) a fost și este tratată, în general, de pe poziții diferite, controversate chiar. Pentru

unii lingviști, factorul semantic formează condiția *sine qua non*, semantica fiind decisivă la analiza faptelor de limbă. Pentru această categorie de cercetători, nici nu poate fi vorba de lingvistică, știință a limbii, în afara categoriei semnificației (semanticii).

Există și savanți care au păreri contradictorii cu referire la categoria semnificației în analiza faptelor de limbă. După aceștia, semantica constituie ceva din exterior, din afara limbii, susținând insistent că factorul semantic nu are niciun temei logic pentru a ocupa vreun loc în lingvistică. Această opinie descriptivistă „nu trebuie să ne sperie totuși, chiar dacă diapazonul importanței categoriei semnificației la analiza faptelor de limbă se manifestă de la zero până la rolul ei excepțional; atât doar că o atare situație nu ne dă posibilitatea să vorbim despre o unitate de păreri” [1].

În istoria lingvisticii europene, categoria semnificației în gramatică și lexic a fost mereu în centrul atenției cercetătorilor. În acest context, trebuie invocate numele celor mai reprezentativi adepți ai semanticii în lingvistică: A. A. Potebnea, N. V. Crușevski, V. A. Bogorodițki, V. Mathesius, V. Scalicika, A. A. Șahmatov, L. V. Șcerba, R. Jakobson, V. V. Vinogradov, A. M. Peșkovski, continuând mai târziu cu Fr. Daneș, Em. Benveniste, A. Martinet, E. Coșeriu, Iu. S. Stepanov, M. Mahmoudian etc.

Pentru a ne convinge de adevărul privind urcușul greu al evoluției și dezvoltării categoriei semnificației, e necesar să vorbim despre unele fapte concrete și corespunzătoare. În anul 1925, A. A. Șahmatov, în renumita sa lucrare *Sintaxa limbii ruse*, editată post-mortem, menționa: „Sintaxa oricărei limbi poate fi analizată cu succes doar ținându-se cont de profunda corelație dintre limbă și gândire, dintre enunț și raționament” [2]. Tot în același an, 1925, și A. M. Peșkovski publică un articol, intitulat „Despre esența gramaticii formale”, în care demonstrează că „orice încercare aparte a unor lingviști de a scoate categoria semnificației în afara gramaticii înseamnă a o induce în eroare, înseamnă a o duce în impas, situație în care orice analiză a faptelor de limbă ar fi fără de folos” [3].

La fel susține și cercetătorul L. S. Văgotskii, în monografia cu titlul *Gândirea și vorbirea*, declarând deschis: „Cuvântul lipsit de semnificație nu este cuvânt, ci numai un sunet sau un grup de sunete goale; faptul

acesta îi asigură categoriei semnificației statut de prim-indiciu constitutiv al cuvântului însuși” [4].

Cu totul altă părere însă o au unii lingviști, plasați pe poziții descriptive, care tratează categoria semnificației drept fenomen metafizic (ideal, în afara experienței de viață și de activitate socială a omului). Conform acestora, a trata faptele de limbă de pe poziții realiste este ceva tipic pentru felul „de a filozofa al lingviștilor europeni”. Respectivii cercetători i-au găsit chiar și lui Ferdinand de Saussure unele „perceperi nebuloase”, considerând greșeală faptul că marele lingvist genevez, în renumitul său *Curs de lingvistică generală*, nicidecum nu a renunțat la noțiunile de semnificație „le sens” și de valoare „la valeur”.

În anul 1963, un alt lingvist, pe nume U. Weynreux, face o remarcă, de asemenea prea categorică și radicală în contextul „infimei importanțe a sensului”: „Noțiunea de semnificație (semantica) ne-a chinuit prea mult timp, de la A. Šlaiher încocoace. Pentru a ne izbăvi de ea este necesar să i se declare totală autonomie, nu numai în lexic și în gramatică, dar și în știința despre limbă, în general” [5].

Mult mai dure, în această ordine de idei, sunt afirmațiile bine cunoscutului lingvist american N. Chomsky, care, în lucrările sale *Structurile sintactice*, declară astfel: „Multă energie am consumat pentru a răspunde la întrebarea cum ar putea fi analizate faptele de limbă, în afara categoriei semnificației?” [6]. Cu același drept putem întreba și noi cum puteți voi analiza, din punct de vedere gramatical, faptele de limbă, neștiind culoarea părului vorbitorilor acestei limbi?

După cum vedem, adversarii categoriei semnificației în lingvistică sunt reali, creând, de mai bine de o sută de ani, un adevărat pericol. Astăzi ei însă își formulează dezacordul față de categoria semnificației puțin altfel, mai subtil: nu neagă semnificația, în general, ci semnificația ca obiect de studiu și categorie a lingvisticii, încercând să demonstreze că o atare ignorare se face din cauza specificului limbii, ceea ce, după părerea lingviștilor funcționaliști, face ca semantica să fie „aruncată peste bordul științei despre limbă” [7].

Astăzi este bine știut că permanentele controverse în jurul categoriei semnificației au creat în lingvistica actuală două direcții distincte,

în funcție de orientarea conceptual-filosofică. Una din ele poate fi denumită *substanțială* sau *semantică*, întrucât marchează o strictă și permanentă corelație dintre formă și conținut, la toate nivelurile limbii: fonetică, lexicologie, morfologie și sintaxă (pentru această direcție este caracteristică recunoașterea existenței obiective a categoriei semnificației); și alta, cea de-a doua direcție, *antisemantică*, întrucât, la analiza faptelor de limbă, categoria semnificației este absolut relativă și neobiectivă.

Din cauza dezacordului dintre aceste două direcții (prima semantică și a doua antisemantică), chiar și noțiunea de lingvistică contemporană a devenit una complicată și eterogenă, de vreme ce unii lingviști mai fac o delimitare neîntemeiată științific: „lingvistică contemporană” și „lingvistică necontemporană”. În prezent, nu e deloc corect a se face o atare distincție opozițională, după cum o fac unii cercetători. Renumitul lingvist Eugeniu Coșeriu demult a demonstrat că „opoziția dintre lingvistica structurală (semantică) și cea tradițională (nesemantică) a fost rezonabilă doar până la începutul anilor șaizeci ai secolului trecut, acum însă a îmbătrinit și s-a învechit”. O asemenea opoziție, susține în continuare Eugeniu Coșeriu, „este într-adevăr ireală și lipsită de sens. Acum se poate vorbi doar despre unele curente ale lingvisticii contemporane, în raport cu variate curente ale lingvisticii din trecut” [8].

Opoziția ce ține de categoria semnificației a creat o situație când nici categoriile sintactice de bază ale propoziției (predicația, predicativitatea, predicarea [sau predicatul] și verbalitatea) nu sunt corect înțelese și tratate. De aceea, unii lingviști consideră că „predictivitatea în propoziție poate să se realizeze prin toate verbele de conjugat”, ceea ce este incorect, deoarece purtătorii predicației nu pot să se conțină nici în verbele auxiliare, nici în verbele semiauxiliare și nici în cele copulative. Aceste categorii de verbe nu sunt predicative și nici nu pot forma de sine stătător predicatul propoziției, întrucât categoriile morfologice ale acestor tipuri de verbe nu se suprapun cu categoriile lor sintactice.

La nivel sintactic, indicii structurali-gramaticali ai modului, timpului, persoanei și numărului devin indici ai funcției (devin categorii funcționale), impunându-se din punctul de vedere al valorii lor comunicative în propoziție, dar nicidecum „nu se impun morfologic, struc-

tural-gramatical”. Respectivii indici predicativi (modul, timpul, numărul, persoana și diateza) nu se realizează la nivel sintactic prin categorii morfologice, dar prin mijloace sintactice, întrucât toate aceste categorii morfologice (gramaticale) intră în funcția predicatului, devenind, respectiv, categorii sintactice. De aceea, tratarea verbului din punctul de vedere al funcției comunicative „nu trebuie să conducă și la suprapunerea categoriei morfologice a verbalității cu categoria sintactică a predicativității,” deoarece „sfera sintactică a predicatului nu totdeauna coincide cu sfera morfologică a verbului” [9].

Din punctul de vedere al teoriilor funcțional-integrale, verbalitatea, predicatul sau predicarea (skazuiemosty) și predicativitatea sunt aspecte ale mai multor planuri în ierarhia sistemului sintagmatic predicțional al propoziției (propoziția constituie unitatea de bază a sintaxei): 1) *verbalitatea* (este un indiciu structural-gramatical, morfologic al părților de vorbire); 2) *predicarea* (un indiciu al funcției sintactice de predicat); 3) *predicativitatea* (un indiciu morfo-sintactic al raportului dintre subiect și predicat); 4) *predicația* (un indiciu superior al sintaxei propoziției, o categorie sintactică superioară, care este nu numai semantică, ci și logică, și filosofică).

Prin urmare, *predicația* constituie o categorie sintactică de bază, superioară celorlalte, deoarece, bazându-se pe categoria semnificației, le încadrează pe toate. Predicativitatea (sau conexiunea predicativă dintre părțile principale – subiectul și predicatul propoziției) formează doar unul din mijloacele principale de realizare a predicației. Predicația însă nu poate să se realizeze fără a se sprijini pe funcția de predicat (adică fără predicare), iar predicarea este de neconceput fără a fi suținută de categoria verbalității. Drept consecință, se creează o situație în care nici verbalitatea (verbul în sistemul lui morfologic, structural-gramatical) nu poate să se manifeste la nivel semantico-funcțional (sintactic) în afara categoriei semnificației, în afara semanticii [10].

Prin urmare, datorită categoriei semnificației, gramatica unei limbi naturale este întotdeauna conținutală. Unitățile ei structurale se află într-o indestructibilă legătură cu semantica, iar corelația dintre formă și conținut, dintre extensional și intensional, dintre gramatică și semantică, dintre sintaxă și logica naturală trebuie să „formeze un *vera*

principia la tratarea tuturor problemelor de lingvistică” [11]. Teoriile funcționale-integrale constituie o expresie dezvoltativă a lingvisticii, în acest sens, deoarece, drept bază de studiere a faptelor de limbă, la nivel sintactic, este pusă teoria ordonării sintagmatice, în spiritul saussurian al categoriei semnificației, prin care sintagma apare drept rezultat al lanțului morfo-sintactic din propoziție.

Suștinând teza funcționalistă, teoretică, precum că „părțile de propoziție sunt de fapt aceleași părți de vorbire în mișcare” [12], dezvoltăm, în spirit funcționalist, raportul dintre morfologie și sintaxă, prin care morfologia nu există de sine stătător ca nivel al limbii, deoarece este înrudită sau conjugată cu lexicologia, prin teoria nominației, și cu sintaxa, prin teoria semantică a ordonării sintagmatice – teorie lansată de Ferdinand de Saussure.

Concepțiile funcționaliste, bineînțeles, sunt în contradicție cu cele ale descripțiștilor glosematicieni și generatiști. Funcționaliștii se pronunță ferm împotriva ramificațiilor antimentaliste, radical-structuraliste și pur relaționale în gramatică, mai cu seamă în sintaxă. Funcționaliștii, prin argumente convingătoare, resping concepțiile descripțiviste, care neglijează semantica și fac abstracție de categoria semnificației, adică de substanța limbii, acordând suprație formei structural-gramaticale. Glosematicienii consideră, în mod arbitrar, că pe un lingvist trebuie să-l intereseze, în primul rând, corectitudinea gramaticală a enunțului, și nicidecum cea semantico-informativă [13].

Adepții fideli ai funcționalismului franco-praghez însă suștin că între sintaxă și semantică (între structură și conținut) există o strânsă interdependență și conlucrare, ce se explică prin faptul că, în procesul actualui comunicativ, semnele lingvistice nu numai că sunt utilizate într-un anumit anturaj, dar se și întipăresc în memoria oamenilor, în raport cu situațiile, cu tipurile de situații în care au fost ele folosite, iar, drept urmare, semnele lingvistice devin unități comunicative (sintactice), încercându-se cu noi valori semantico-funcționale [14].

Așadar, după funcționaliști, „raporturile în gramatică trebuie să se studieze în cea mai strânsă interacțiune cu semnificația. În caz contrar, gramatica devine formalistă și, cel puțin, neinteresantă”, fiindcă „o

gramatică științifică, dezvoltată este opera gândirii și își exprimă prin ea categoriile sale” [15]. De aceea, la analiza gramaticală a faptelor de limbă, nu este necesar și nici nu este posibil să ne dispensăm de semantică, deoarece informația principală, pe care o comportă limba, este în permanență de natură semantică.

Astăzi nu putem spune ce căi va urma lingvistica în viitor, dar ceea ce știm cu încredere de pe acum este faptul că teoria funcționalistă (pe care Eugeniu Coșeriu o numește integralistă) a categoriei semnificației va rezista în timp, va fi actuală oricând, căci cercetarea faptelor de limbă nu poate fi întreprinsă în afara categoriei semnificației, în afara semanticii, deoarece semantica formează substanța actului comunicativ, ce condiționează procesele de selecție și de distribuție a unităților comunicative.

Referințe bibliografice

1. R. A. Budagov, *Iazik i reci v krugozore celoveka*, Dobrosvet, Moscova, 2000, p. 89.
2. E. S. Istrina, *Voprosi ucenia o predlojenia po materialam arhiva A. A. Şahmatova // Akademik A. A. Şahmatov*. Moscova–Leningrad, 1977, p. 317.
3. A. M. Peşkovski, *Russkii sintaksis v naucinom osvescenii*, Izd. 7-oe, Ucipedghiz, Moscova, 1956, p. 7.
4. L. S. Văgotski, *Mâşlenie i reci*, p. 262; apud R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 91.
5. U. Weynreux, *O semanticeskoy structure iazâka // „Novoie v zarubejnoy lingvistike”*, Vîp. V, Moscova, 1970, p. 505.
6. N. Chomschy, *O kategorii znacimosti // „Novoie v lingvistike”*, Vîp. II, Moscova, 1962, p. 505.
7. R. A. Budagov, *op. cit.*, p. 93.
8. Eugeniu Coșeriu, *Die Lage in der Linguistik*. Innsbruck, 1973, p. 5; apud R. A. Budagov, *Idem*, p. 110.
9. Victor Banaru, *Ocerk po teorii predikativnosti*, Editura Știința, Chișinău, 1973, p. 34.
10. *Op. cit.*, p. 39.
11. Anatol Ciobanu, *Sintaxa și semantica*, Editura Știința, Chișinău, 1987, p. 51.
12. A. M. Peşkovskiy, *op. cit.*, p. 169.
13. Anatol Ciobanu, *op. cit.*, p. 14.
14. R. A. Budagov, *V zascitu poneatia slova // „Voprosi iazâkoznania”*, 1983, nr. 1, p. 23.

Ala SAINENCO

Colocviul de exegeză literară la Memorialul Ipotești

Condiția producerii limbajului poetic, afirmă Dumitru Irimia în unul dintre studiile sale, este întâlnirea „cu un poet a cărui creativitate este consubstanțială creativității divine, își asumă funcție ontologică, constituindu-se într-un sistem de semnificare autonom, cu o natură paradoxală sau aparent paradoxală: intră în opoziție cu limba istorică într-un proces de recuperare a originalității și convertește dimensiuni ale limbii istorice în coordonate definitorii proprii”¹. Respectiv, condiția înțelegerii limbajului poetic, ca formă pleneră de manifestare a limbajului, în general, și a creației poetice individuale, în mod particular, se poate afirma – parafrazându-l pe Dumitru Irimia –, că este întâlnirea cu o inteligență capabilă să pătrundă în profunzimea lui și să medieze dezvăluirea ipostazei „limbii, care nu descrie lumea fenomenală, ci întemeiază lumi guvernate de întrebări esențiale ale ființei umane prin raportare la ființa lumii”².

Numeroasele studii prin care Dumitru Irimia arată cum „sistemul de numire a Lumii [...] trece din limba română istorică în limbajul poetic eminescian, orientând procesul de semnificare prin revelarea unor raporturi de semantizare «uitate» de limbă în originalitatea lor, dar în care se pot recunoaște românii prin poezia lui Mihai Eminescu, în care se descoperă sau redescoperă esența originală a raporturilor”³, facilitează apropierea de opera eminesciană, oferind una dintre căile de înțelegere și interpretare a acesteia.

Acestea pe de o parte, iar pe de altă parte, relația specială pe care a avut-o Dumitru Irimia cu Ipoteștii lui Eminescu a constituit prilejul organizării, în preajma zilei de 15 iunie, la Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”, a Colocviului de exegeză literară *In honorem Dumitru Irimia*.

În același timp, nu doar ipostaza de *eminescolog*, afirmată prin editarea critică a operei lui Mihai Eminescu, prin volumul de autor *Limbajul poetic eminescian*, prin inițierea și coordonarea volumelor *Dicționarul limbajului poetic eminescian*, prin lansarea și organizarea Colocviului Național Studentesc „Mihai Eminescu”, ci și de *lingvist* cunoscut în mediul academic prin contribuții în domeniul gramaticii și al stilisticii, de *profesor* căruia generații de studenți și profesori îi datorează formarea intelectuală și insuflarea unei iscoditoare ambiții, de *cercetător* de o exactitate esențială, intransigent și riguros, exigent și onest (ipostaze și trăsături invocate de cei care l-au cunoscut personal și îi cunosc opera) au constituit teme de discuții și evocări pe tot parcursul derulării Colocviului.

Înțelegând, pe de o parte, importanța operei științifice a lui Dumitru Irimia și intuind, pe de altă parte, relația umană a profesorului cu discipolii, colegii și prietenii, organizatorii au stabilit pentru prima parte a Colocviului o sesiune de comunicări științifice, iar pentru a doua – una de evocări.

În prima sesiune, moderată de prof. Mircea A. Diaconu (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava / Memorialul Ipotești), Dinu Moscal (Academia Română – Filiala Iași) a comunicat despre *imaginea timpului în lirica eminesciană*; Enrique Noguera Valdivieso (Universitatea din Granada, Spania) s-a referit la *primele apariții în presa spaniolă ale lui Mihai Eminescu*; Maria Șleahțișchi (Academia de Științe a Moldovei) a prezentat *Basarabia Profesorului Dumitru Irimia*; Viorica Popa (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți), *Pornind de la Gramatica lui Dumitru Irimia*, a reliefat aspecte noi din Gramatica Academiei; Ala Sainenco (Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”) a trasat paralele între *concepția lui Eugeniu Coșeriu și Dumitru Irimia despre limbajul poetic*.

În cea de-a doua sesiune, moderată de Maria Șleahțișchi (Academia de Științe a Moldovei), imaginea profesorului, colegului și prietenului Dumitru Irimia a fost evocată de Mircea A. Diaconu (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava / Memorialul Ipotești), Vasile Spiridon (Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău), Teodora Stanciu (Asociația Ziariștilor Independenți din România), Mihai Șleahțișchi (Universitatea Liberă Internațională din Moldova), Lucia Țurcanu

(Editura ARC), Smaranda Ghiță (Școala „Ștefan Bărsănescu” din Iași), Oana Enăchescu (Radio România Cultural), Cristina Irimia (Academia Română – Filiala Iași), Ion Filipciuc, scriitor.

Evocarea și referirea la lucrările profesorului Dumitru Irimia au continuat cu o conferință susținută, în data de 15 iunie, de Rodica Zafiu (Universitatea din București): *Contribuția lui Dumitru Irimia la interpretarea sintaxei și a semanticii poetice eminesciene*.

Vrem să credem că în aceste zile de 14 și 15 iunie, în mod special, prin prezența profesorilor invitați, a tuturor celor interesați de poezie, prin raportarea la creația eminesciană, Ipoteștii au vibrat mai mult decât altă dată în consubstanțialitatea celor două lumi atât de bine evocate de profesorul Dumitru Irimia: „Să citești poezia lui Eminescu din lăuntrul trăirii lumii Ipoteștilor sau să trăiești lumea Ipoteștilor din lăuntrul poeziei eminesciene... Două lumi consubstanțiale... Lumea Ipoteștilor trece în poezia lui Eminescu prin ceea ce ascunde – dimensiunea sacră, iar poezia lui Eminescu resacralizează lumea Ipoteștilor. Dintr-o altă perspectivă, destinul ființei poetice a lui Eminescu își are originea în lumea Ipoteștilor, iar destinul Ipoteștilor este fixat și revelat de devenirea ființei poetice eminesciene”.

Note ■ ¹ Dumitru Irimia, *Actualitatea lui Eminescu în afirmarea unității și identității românilor*. În: „Limba română azi”, coord.: Dumitru Irimia, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, p. 13.

² Dumitru Irimia, *Osia statornică – imagine eminesciană a identității naționale*. În: „Limba Română”, nr. 1-3, anul XVI, 2006, p. 13.

³ Dumitru Irimia, *Actualitatea lui Eminescu...*, p. 17.

Mircea A. DIACONU

Dumitru Irimia. Națiune și rațiune

M.A.D. – critic literar, eseist, prof. univ. dr., decan al Facultății de Litere și Științe ale Comunicării la Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava. Cele mai recente volume: *Ion Creangă – Nonconformism și gratuitate* (Editura Dacia, 2002), *Studii și documente bucovinene* (Editura Timpul, Iași, 2004), *La sud de Dumnezeu – Exerciții de luciditate* (Editura Paralela 45, 2005), *Atelierele poeziei* (Editura Fundației Culturale „Idea Europeană”, București, 2005), *Calistrat Hogaș – Eseu monografic* (Editura Crigarux, Piatra Neamț, 2007), *Poezia de la „Gândirea”* (Editura Fundației Culturale „Idea Europeană”, ediția a II-a, revăzută, București, 2008), *Cui i-e frică de Emil Cioran?* (Editura Cartea Românească, București, 2008).

Mai 1983, seara târziu. Student în anul I, urcam la Burdujeni în trenul care avea să ne ducă, pe mine și pe alți doi-trei colegi care-l traduseseră pe Eminescu în germană, la Colocviul Național Studentesc „Mihai Eminescu”. În fine, nu era chiar prima mea descindere pe tărâm științific. De câțiva ani, după ce citisem *Charmion sau despre muzică* de Dan Botta, mă bătea gândul să translez nu știu ce structură identificată acolo spre poezia eminesciană. Sau viceversa. Cert este că trenul care circula pe ruta Timișoara–Iași, vestit pentru sordid și timp topit, părea acum străbătut de o rumoare aparte. Peste tot, prin compartimente, la o țigară, pe intervalurile pline de bagaje și transpirație, prin colțurile cețoase și vineții (a se vedea, ca referință livrescă, *Budila Express*), auzai vorbindu-se despre *Sărmanul Dionis*, despre *Rugăciunea unui dac* ori despre Negoitescu. Oamenii obosiți, cum ar fi spus prietenul meu Andrei – dar ei mi-au dispărut demult din minte –, erau un fundal din ce în ce mai inert, cenușiu și ceea ce rețin sunt vocile, aprinse uneori, cuvintele, adesea tăioase, replicile din care deduceai ce s-a întâmplat în urmă cu un an, în fine, tineri care credeau în ideile lor, pentru care erau dispuși să se și lupte. Luptă de inteligență și argumente, luptă de pasiuni. Ei, bine, trenul acesta – în care se lucra nu doar știința, ci și solidaritatea – pleca din Timișoara și traversa două treimi din

țară, adunând tineri filologi din Sibiu, Oradea, Cluj-Napoca, Baia Mare, finalmente din Suceava (de-aici mai era doar o aruncătură de băț), pentru a se goli la Iași. Va fi fost, simultan, un altul cu care veneau studenții de la Craiova, București, Galați, Bacău? Dincolo de Eminescu, pe toți aceștia îi unea poate chiar nevoia de a fi incisivi, de a se cunoaște și de a se cizela în confruntări, bucuria revederii și, țin să cred, sentimentul puternic de libertate. Practicam acest sentiment. Când ceea ce contează sunt doar ideile pentru care te lupți, ce-ți puteau lua autoritățile acelea invizibile, de care ne cam durea în cot? Cam așa cred că gândeam ori simțeam atunci.

În fine, la Iași, în gară, profesorul Dumitru Irimia avea să pună ordine în haos și hărmălaia avea să se stingă. Cel care scrisese *Limbajul poetic eminescian*, studiu de muncă, rigoare și tehnică, știa nu numai ce e poezia, dar și cum să pună șaua pe bidivii (în ce mă privește, eram mai degrabă un lup singuratic). Altfel, la cei 44 de ani pe care-i avea atunci, mi se părea un student ceva mai mare. Nu știu dacă își întâmpina colegii mai tineri spunându-le, ca mai târziu, „Bine ați venit acasă!”. Dar, la Iași, în prezența lui, dacă nu cumva în Eminescu, te simțeai cu adevărat acasă. Se vorbește, acum pare-mi-se doar cu jumătate de gură, despre exigența profesorului. Va fi fost exigent, fără îndoială, dar exigența aceea era o formă de respect și un semn de demnitate. Discuția între egali, acesta era terenul pe care se situa și pe care dorea să-l construiască profesorul Dumitru Irimia. Nu improviza niciodată și dorea să-și probeze ideile prin ceilalți. Era la mijloc și o pedagogie subtilă: cum poți să te formezi mai bine decât înțelegând argumentele celui alt și cizelându-ți astfel propriile argumente? Nu improviza poate tocmai pentru că la mijloc era, mod natural de a fi, respectul de sine, ca profesor, ca om de știință și, deopotrivă, respectul față de celălalt. Argumentația, demonstrația logică, tăierea firului în patru în arhitecturi vizibile păreau o rațiune pusă în scenă. Nu-i vorbă, profesorul Dumitru Irimia era un raționalist veritabil. Cât despre scenă, să fie clar: profesorul dezavua emfaza, spectacularul, morga, narcisismul. Totul era funcțional, firesc funcțional, în sensul că profesorul se implica, trăia la scara 1/1, era o *prezență* – fără să aibă timp și energie pentru autocontemplație. Iar funcțional înseamnă relație cu tema pusă în dezbatere (căreia trebuia să i se găsească soluția cea mai clară, eficientă, directă) și relație cu celălalt (care trebuia să înțeleagă, nu neapărat să accepte).

Probabil că, în efigie, profesorul Dumitru Irimia înseamnă Eminescu, Basarabia, Putna. Ar fi deformativ să spunem că peste toate se situa limba română? Că ideea coagulantă, în ceea ce a scris și a făcut, este naționalul? La drept vorbind, de ce n-am invoca aici cuvintele lui Eminescu referitoare la „naționalul în marginile adevărului”?! N-am putea spune că discursul lui Dumitru Irimia era unul militant; putem totuși concede că la mijloc era tot timpul o pledoarie, cel puțin implicită: pentru națiune prin intermediul rațiunii.

Lucia ȚURCANU

Profesorul care a făcut Unirea

L. Ț. – redactor la Editura ARC din Chișinău; redactor-șef adjunct al revistei „Sud-Est cultural”. Volume publicate: *Ultima epifanie* (1999), *Manierismul românesc. Manifestări și atitudini* (2015). Antologii îngrijite: Liviu Damian, *Din rană crește ramul* (2014); Ion Vatamanu, *Contur de meditație* (2015); *Poezia manieristă românească* (2015); Anatol Codru, *Orga de piatră* (2016); *Poeți basarabeni contemporani* (2016); Liviu Deleanu, *Dincolo de crudul mâine* (2017); *Caligrafii. O antologie a poeziei șaptezeciste din Basarabia* (2017); *Început de secol XXI. Literatura din Basarabia. Poezie* (2017).

„Basarabia a ajuns să se așeze definitiv într-un strat al ființei mele”, obișnuia să spună unul dintre cei mai unioniști români pe care i-am cunoscut vreodată, Profesorul Dumitru Irimia. Prin toate acțiunile Domniei Sale a făcut mai mult decât orice politician pentru a apropia cele două spații românești. Voi evoca o singură activitate, dintre multele în care Profesorul Dumitru Irimia se implica an de an, organizându-le și realizându-le cu tenacitatea și meticulozitatea unui profesionist desăvârșit. Activitate de la care am avut multe de învățat – Colocviul Național Studentesc „Mihai Eminescu”.

Ajuns, în 2017, la a XLIII-a ediție, Colocviul Național Studentesc „Mihai Eminescu” rămâne unul dintre cele mai importante evenimente științifice la care am participat și singurul, poate, care a avut un impact atât de mare asupra formării mele.

Joi, ora 10, Aula „Mihai Eminescu” a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Profesorul Dumitru Irimia rostește tradiționalul: „Bine ați venit acasă!”. Era cel mai așteptat și mai palpitant moment al celor patru zile ale aflării mele la Iași. Nu atât premiile erau importante, cât această acceptare a noastră ca parte a unui corp comun și șansa care ni se oferea

de a intra în competiție cu colegi din întreg spațiul românesc și de a ne verifica lecturile, competențele, interesele științifice. Pentru un student la anul trei, venit din Basarabia, din rusificatul oraș Bălți, și format, în adolescență, de Marile Adunări Naționale de la Chișinău, acest salut, lipsit de orice patos lozincard propriu discursurilor unioniste din anii '90, însemna integrarea firească, alături de cei de la București, Iași, Suceava, Cluj, Brașov, Sibiu, Timișoara, Constanța, Chișinău sau Cernăuți, în patria noastră comună. Iar atitudinea și comportamentul Profesorului Dumitru Irimia însemnau efortul de a ne atenua acel sentiment al înstrăinării pe care îl aveam, după 1990, de multe ori când treceam Prutul.

Îmi amintesc cum, în timpul excursiei de închidere a Colocviului, la Ipotești și Putna, Domnul Profesor era mereu atent să „răzlețească” grupurile formate pe centre universitare, implicându-ne în discuții comune. Numai serile petrecute la „lacul codrilor albastru”, apoi în pridvorul casei Eminovicilor cât făceau!

Iar faptul că după 1990, când a devenit posibilă participarea basarabenilor la colocviu, și mai ales odată cu integrarea învățământului universitar în procesul Bologna, când organizarea unui colocviu „internațional” i-ar fi adus mai multe credite facultății, Profesorul a insistat să păstreze calificativul „național” (dincolo de orice exigențe de acreditare și mai ales lăsând la o parte preocupările guvernanților pentru așa-zisa corectitudine politică), demonstrând devotamentul de neclintit al lui Dumitru Irimia pentru ideea Unirii.

Colocviul Național Studentesc „Mihai Eminescu” nu eliberează diplome de absolvire. Mergând însă an de an la această întrunire științifică, mai întâi ca student, apoi însoțindu-ți studenții, te simți ca și cum ai face parte dintr-o instituție monolită, edificată cu mult drag, devotament și însuflețire patriotică de Dumitru Irimia – Profesorul care ne-a unit.

Maria ȘLEAHTIȚCHI

Basarabia lui Dumitru Irimia

M. Ș. – conf., univ., dr., secretarul științific al Secției științe umanistice și arte a AȘM. A fondat împreună cu Nicolae Leahu și Mircea V. Ciobanu revista literară „Semn” (1995). A fost redactor-șef al revistei „Noua Revistă Filologică” (2010-2012). Semnează volume de poezie, de critică și istorie literară. Printre cele mai recente cărți remarcăm: *acum* (2013), *iubirea noastră e o doamnă frumoasă* (2015), *fragile* (2016); *Cerc deschis. Literatura română din Basarabia în postcomunism* (2007), *Romanul generației '80* (2014); *Început de secol XXI. Literatura din Basarabia. Roman*, antologie (Vol. 1, 2; 2017) ș. a. Texte ale autoarei au fost traduse în limbile engleză, franceză, germană, spaniolă, azeră, catalană, maghiară, slovenă ș. a. Este membră a USM, USR, PEN Club, filiala Chișinău.

Basarabia, o poveste mai veche. Colegul nostru Eugen Munteanu, în cuvântul de adio rostit la trecerea profesorului în lumea celor dreپți, spunea că Dumitru Irimia a avut trei mari iubiri: Limba română, Eminescu și Basarabia. Basarabia să fi fost o poveste mai veche... Se prea poate că dragostea de Basarabia va fi încolțit în inima lui odată cu dragostea pentru Eminescu, care, spunea profesorul însuși, începuse încă în anii de liceu.

Eminescu și Basarabia. În chip firesc, studiul operei lui Eminescu cheamă după sine interesul pentru Basarabia, poetul fiind împătimit de această parte de țară, înstrăinată în 1812, nerecuperată nici în 1878, nici în 1991, nici astăzi. Putem spune așadar, împreună cu profesorul Eugen Munteanu, că Basarabia lui Dumitru Irimia este un dor coborător din dragostea față de limba română și de Eminescu. Basarabia este locul unde aceste noduri centrale de pe „osatura identității” naționale continuă să se îngemăneze.

Basarabia lui Eugeniu Coșeriu. O altă Basarabie i s-a arătat lui Dumitru Irimia în persoana lingvistului și scriitorului Eugeniu Coșeriu. Revenirea lui Eugeniu Coșeriu în 1990 la *alma mater*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde profesorul Dumitru Irimia îi făcea *Laudatio* pentru titlul onori-

fic de *doctor honoris causa*, apoi în Basarabia sa natală, însemna reluarea comunicării dintre două spirite eminente ale lingvisticii. Pentru Dumitru Irimia însemna comunicare cu o altă Basarabie, cea a fiilor ei iluștri nevoiți să plece de-acasă. Pentru Eugeniu Coșeriu însemna recuperarea locului natal, a propriei alterități – imaginea celui plecat de acasă de la vârsta de 19 ani. La întoarcere, el îi spunea universității în care își începu studiile și Basarabiei sale că le-a ridicat în universalitate.

Spiritul Basarabiei profunde. În anii '90 profesorul Dumitru Irimia își descoperea congenerii de peste Prut. Aceștia erau scriitori (Grigore Vieru), lingviști (Anatol Ciobanu, Ion Dumeniuc, Nicolae Mătcaș), care i-au devenit buni prieteni. Tot în acei ani iluministul Dumitru Irimia a ținut un ciclu de emisiuni de cultivare a limbii române la TeleRadio Moldova. Acele emisiuni, în care poezia lui Eminescu era comentată prin grilă stilistică și arhetipală (cum a fost, bunăoară, interpretarea poemului eminescian *Mai am un singur dor*), discursul limpede și profund îmi stăruie în memorie. Pe atunci a început colaborarea profesorului cu Societatea „Limba Noastră cea Română”, condusă de jurnalista Valentina Butnaru. Din colaborarea lor au ieșit cele zece ediții ale Conferinței Naționale „Limba română azi”, organizate la Iași și Chișinău. Apoi prelegerile și cursurile ținute în spațiul Basarabiei profunde, cum ar veni vorba: la Universitatea din Bălți, la Liceul Teoretic „Eugeniu Coșeriu” din satul Cataranânc, raionul Fălești, la Cursurile naționale de perfecționare a profesorilor de limbă română etc. Ar mai fi de spus că, la Iași, profesorul Dumitru Irimia a avut o grijă aparte pentru tinerii care veneau la studii din stânga Prutului. Voia să-i vadă adaptați și integrați în realitățile românești, de aceea a acceptat mai mulți doctoranzi de acolo/de aici, de aceea i-a încurajat pe studenții de la litere, de aceea i-a tutelat cu grijă pe participanții, ani în șir, la lucrările Colocviului Național Studențesc „Mihai Eminescu”. Pentru mulți dintre noi Colocviul a fost o veritabilă școală și un prilej fericit de lansare într-o adevărată competiție intelectuală (deloc ușoară), în care intram egali între egali. Sentimentul propriei noastre valori, pe care ni l-a cultivat profesorul Dumitru Irimia, s-a dovedit benefic, în timp, ajutându-ne să fim noi înșiși în spațiul general al limbii și culturii române. Studenții de cândva ai Colocviului sunt astăzi critici literari, doctori în filologie, profesori universitari, scriitori, oameni de cultură.

„Osia Statorniciei”. Conexiunea dintre aceste trei repere esențiale în activitatea profesorului Dumitru Irimia, *Limba română – Eminescu – Basarabia*, a fost analizată în exemplarul său studiu „*Osia statornică*” – *image eminesciană a identității naționale*. Constituind inițial textul comunicării în ședința de plen a Conferinței Naționale *Limba și literatura română, Regional – Național – European, un duplex Iași–Chișinău*, care s-a ținut în noiembrie 2005, studiul a văzut lumina tiparului în volumul colectiv¹ și în revista „*Limba Română*”². Dumitru Irimia își organizează analiza în jurul ideii de continuitate organică între interesul lui Eminescu față de problema identității naționale și sistemul de idei din literatura contemporană a românilor din stânga Prutului și Bucovina. „Este o dominantă a scrisului publicistic eminescian, afirmă profesorul, situarea fenomenului social-politic, cultural, științific într-o perspectivă teoretică prin care să-i treacă în prim-plan aspectele în măsură să-i reveleze semnificații profunde, dincolo de eveniment. Cu acest mod de a-și concepe și desfășura activitatea publicistică, într-una din cronicile sale asupra vieții parlamentare, Eminescu află, în discursul încărcat de conținut, rostit de prințul Sturza într-o foarte frumoasă limbă românească, un bun prilej pentru a aprofunda problema specificului național”. Fragmentul selectat din textul publicistic al lui Mihai Eminescu îi sugera lui Dumitru Irimia titlul propriei sale exegeze: „Oriunde am sta, interpretează poetul într-un comentariu din «Timpul», cerul ne pare o boltă deasupra, o jumătate din lăuntru unui glob, dar bolta pare a se învârti împrejurul pământului de la răsărit spre apus; unele stele descriu în jurul lui cercuri mari, altele mici; numai două locuri ale cerului par a sta în nemișcare, două puncte, cele două poluri ale globului sideral. Împrejurul osiei statornice dintre aceste două poluri statornice se-nvârtește în mișcare aparentă universul. [...] Astfel și în universul intelectual și moral al fiecăruia trebuie să existe poluri, idei dominante, împrejurul cărora să se opereze mișcarea celorlalte gândiri. Aceste idei sunt vertebrele caracterului individual și, când ele aparțin unui popor întreg, ele constituie caracterul național. Însă aceste idei dominante nu sunt invențiuni apriori [...]. Ele cată să răsără din elementele statornice, ca și dănele, din natura pământului de sub picioare, a cerului de deasupra, a statornicilor datini și gândiri ale rasei naționale de-mprejur”. Așadar, Dumitru Irimia înțelege prin osia statornică „imagea specificului național al unui popor”, iar „creația eminesciană, în toate iposta-

zele ei: poetică, filozofică, științifică, publicistică, impune identificarea celor doi poli statornici în 1) limbă și 2) creația artistică”. Cercetarea lingvistului relevă relația intertextuală, de această dată, mai cu seamă cu cel de-al doilea pol statornic, „creația artistică”. Surprinzător sau deloc surprinzător, exegetul preferă să analizeze poezia contemporană din Basarabia și Bucovina. Aș spune totuși că nu-i deloc surprinzător, întrucât Basarabia și Bucovina rămân (încă mai rămân, cu părere de rău) zone în care identitatea românească este supusă contestărilor, în care osia se clatină adesea și statornicia trebuie edificată, reedificată, menținută.

„La un prim nivel, de suprafață, susține Dumitru Irimia, limba se impune prin identitatea ei ca limbă istorică; limba română ca limbă romanică a dat în acest sens identitate și unitate (spirituală) neamului românesc. La un al doilea nivel, de adâncime, această identitate stă în reprezentarea în/prin limbă a unui punct de vedere asupra lumii; în limbă se reflectă modul propriu în care un neam percepe Lumea și prin care se așază în raport cu Ființa lumii.” Poezia românilor, indiferent de zona în care a fost scrisă, face ca limba română să miște ființa națională în libertatea ei firească. În acest sens, afirmă lingvistul, „se poate citi [...] un dialog peste timp, o relație intertextuală în termeni actuali, între poemul lui A. Mureșanu *Un răsunset* și poemul închinat limbii române de Alexei Mateevici, două poeme-manifest, scrise și puse în circulație în momente fundamentale pentru istoria românilor tocmai în dezvoltarea raportului unitate–identitate–libertate”. Pe de altă parte, „reciprocitatea care definește, în gândirea eminesciană, raportul limbă–spirit caracterizează și celălalt pol al osiei statornice, cel al artelor”, profesorul argumentându-și aserțiunea cu câteva citate din publicistica lui Mihai Eminescu: „Nicio literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși, la rândul ei, de spiritul acelu popor, întemeiată adecă pe baza largă a geniului național”, „Fiecare literatură națională formează focarul spiritului național, unde concurg toate razele din toate direcțiunile vieții spirituale”. În continuarea ideilor eminesciene, Dumitru Irimia observă că, „prin stratul său de adâncime, care «ascunde» modul de a fi în lume al unui popor, limba nu atribuie caracter național numai literaturii, ci și altor arte, culturii în general, pe care, în primul rând sub aspectul ei originar oral, o orientează”, invocând drept argument

corelația dintre Eminescu și Brâncuși, la care va găsi cele trei coordonate în permanentă intercon condiționare ale raportului „național–european/universal”.

Acest raport creează prisma prin care Dumitru Irimia invocă momentele cele mai importante ale poeziei române din Basarabia și Bucovina. „Creatorii români, consideră el, [...] prin limbaje diferite, s-au constituit în poli de referință și de sprijin în Basarabia și Nordul Bucovinei pentru așezarea în acel etern laolaltă și împreună și icoana lui estetică al osiei statornice a identității naționale românești”. Poezia acestor provincii românești este raportată la cele două modele generative ale culturii române, Eminescu și Brâncuși. Raportarea la Eminescu, susține Dumitru Irimia, „se face în diferite moduri și la diferite nivele de înțelegere a acestui specific”. Căile de constituire a raportului analizat sunt evocarea, intertextul, paratextul. Determinantă este totuși „corespondența cu diferite temporalități istorice și mai ales poetice”. Așadar, „când evocarea lui Eminescu o făceau, înainte de 1989, poeți autentici, ei dezvoltau în acest mod imagini ale unui raport de adâncime cu creația poetului, raport care putea fi citit și în sensul apartenenței la același etern laolaltă și împreună”. Fața poeziei basarabene de până la 1989 se constituie într-un mozaic liric cu repere în poezia lui Emilian Galaicu-Păun, Nicolae Dabija, Valeriu Matei, Dumitru Matcovschi, Arcadie Suceveanu, Ion Hadârcă ș. a. Poetul Emilian Galaicu-Păun este invocat pentru perceperea creației lui Eminescu drept condiție existențială a ființei sale poetice: „La orice întoarcere a paginii, / Mâna care ține cartea / Face să mi se umfle pieptul, / De parcă și ea, / Și cartea / Ar fi o continuare a inimii. / Îl citesc pe Eminescu / Ținând Cartea Sa / În mâna stângă – / Atunci am impresia / Că țin în mână, / Asemeni lui Danco, / Propria-mi inimă” (*Mâna care ține cartea*, 1981). Iar în poemul lui Valeriu Matei, *Eminesciană* (1985), „de mare densitate lirică”, Dumitru Irimia regăsește „ecouri dintr-o lume poetică eminesciană în care ființa umană trăiește sacrălitatea și își asumă tragismul neîmplinirii unei iubiri peste fire: „...Iar când își despletește părul/ În fața vechilor oglinzi,/ Sub pleoape i se-adună cerul/ Cu zeci de aștri suferinzi”.

După 1989, relația poezilor basarabeni cu opera eminesciană și sculptura brâncușiană scoate în evidență forța mesajului publicistic al poeziei. În anii deșteptării conștiinței naționale a basarabenilor, poezia

evenimentului se sprijină cu asupra de măsură pe poezia și publicistica lui Eminescu. În „suita *Măria Sa – Poetul*” a lui Dumitru Matcovschi, Dumitru Irimia descoperă, analizând dialogul intertextual cu poemul eminescian *Întunericul și poetul*, un întreg imaginar al „înstrăinării, concomitent cu (sau cauzată de) îndepărtarea poetului contemporan de rolul său mesianic, de apărător al aspirațiilor națiunii: „Peste gura cea de rai / Flori de tei se scutur iară... / Unde ești, bade Mihai? // Poet gonit de râsuri și înghețat de vânt, / Ce cânti ca o stafie căiții din mormânt, / Sfărâmă-n stânca rece a ta nebună liră, / Căci lumea este piatră și ea nu te admiră. / Că te-au dus departe anii, / Iar acum la noi acasă / Beau străinii ca mocanii / La hangița cea frumoasă. // Descrescută sub țărâne / Casa noastră părintească / Nu știu cât va mai rămâne / Fruntea să ne-adăpostească”.

În altă ordine de idei, analizând ecourile personalității și operei lui Eminescu în literatura din Basarabia, profesorul Dumitru Irimia acordă în articolul său un spațiu privilegiat eseului dramatic *Cvartet pentru o voce și toate cuvintele*, tipărit la Chișinău în 2001, avându-i coautori pe subsemnata și Nicolae Leahu. *Cvartetul...*, pe bună dreptate, face parte dintr-„un alt timp poetic al literaturii române din Basarabia”. Dumitru Irimia îl definește drept „inedit [...], provocator în sens pozitiv și cu o mare capacitate de tensionare poetică”. Nu voi insista în prezentarea acestui regal al comentariului literar, de care nu a mai avut parte nicăieri și de la nimeni piesa noastră despre Mihai Eminescu. Spun doar că profesorul Dumitru Irimia ne-a făcut o mare, nesperată bucurie și onoare.

Categoric și tranșant, împotriva monstrozităților Basarabiei. Deși a iubit Basarabia și a fost extrem de atent cu oamenii săi de bine, cu literatura, cultura și școala ei, Dumitru Irimia a fost intransigent, categoric și tranșant cu monstrozitățile ei. Și s-a manifestat astfel tocmai de aceea că a iubit-o. L-a afectat neadevărul, pseudoștiința, mai cu seamă în domeniul lingvisticii și istoriei. Drept argument la cele spuse poate servi articolul său publicat în anul 2003 în revista „Contrafort”³. Tocmai apăruse pseudodicționarul lui Vasile Stati. „Volumul intitulat de V. Stati «Dicționar moldovenesc-românesc», începe abrupt fraza (manieră stilistică prin care autorul își exprimă intoleranța la prostie, neadevăr și manipulare), nu este o eroare științifică pe care să o com-

bați cu argumente din domeniu, ci *este o ineptie* față de care poziția cea mai normală ar fi ignorarea lui. Volumul este *o aberație tipărită*, în care sunt aduse la un loc, într-o confuzie totală, un pseudodictionar român-român”. Concluzia lingvistului se sprijină pe unitatea identitară românească și pe realitatea construcțiilor sociale și administrative de moment. „Există astăzi două state românești, spine el: România și Republica Moldova, dar există *un singur popor român*, care vorbește una și aceeași limbă, *limba română*, în care și-a construit și și-a apărât ființa națională.”

Basarabia pentru profesorul Dumitru Irimia. Imaginea și memoria profesorului Dumitru Irimia dăinuie în inimile celor care l-au cunoscut și l-au apreciat. Toți aceștia, printre care și noi, cei prezenți la sesiunea de evocări de la Ipotești, îi sunt recunoscători. Instituțional, aprecierea și recunoașterea contribuției profesorului, lingvistului, omului de cultură Dumitru Irimia la dezvoltarea școlii superioare din Republica Moldova a luat forma unor importante titluri onorifice care i-au fost acordate. Profesorul Dumitru Irimia a fost *doctor honoris causa* al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți și al Universității de Stat din Moldova. Deși nu este printre noi, tot ne mai dă semne ale dragostei sale pentru Basarabia. Acum trei ani, doamna Cristina Irimia a dăruit parte din biblioteca profesorului Dumitru Irimia comunității academice a Universității de Stat din Moldova. Prin cărți, ale sale și cele adunate într-o viață, spiritul profesorului Dumitru Irimia continuă să le vorbească studenților și profesorilor români din Basarabia.

- Note** ■ ¹ Dumitru Irimia, *Osia statornică – imagine eminesciană a identității naționale*. În: *Limba și literatura română, Regional – Național – European, un duplex Iași-Chișinău*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 2006.
- ² Dumitru Irimia, *Osia statornică – imagine eminesciană a identității naționale*, În: „Limba Română”, Chișinău, Anul XVI, nr. 1-3, 2006, p. 6-19.
- ³ Dumitru Irimia, *Dicționarul moldovenesc-românesc – un avorton între ineptie și ticăloșie*, În: „Contrafort”, 2003, nr. 10-11; <http://www.contrafort.md/old/2003/108-109/613.html>

Mihai ȘLEAHTIȚCHI

Evocare: vocația de psihosociolog a lingvistului Dumitru Irimia

M. Ș. – doctor în psihologie și în pedagogie. Membru titular al mai multor asociații științifice și profesionale.

Este angajat în diverse programe de cercetare, masterat și doctorat. A publicat în calitate de autor, coautor sau / și coordonator 15 cărți de specialitate, dintre care menționăm:

Manipularea în posttotalitarism (2008); *Anatomia societății posttotalitare* (2002); *Eseu asupra reprezentării puterii*, (1999); *Liderii* (1998); *Câmpul social* (1996); *Universul reprezentărilor sociale* (1995); *Psihopedagogie socială* (1995); *Dicționar de psihologie și pedagogie* (1995) și cca 200 de articole științifice în reviste naționale și internaționale.

Într-o discuție pe care am avut-o la Bălți, acum aproape cincisprezece ani, cu reputatul profesor și om de știință Dumitru Irimia am ajuns, accidental, la un subiect care viza reprezentarea socială a scriitorului. Opinia mea, la acel moment, era următoarea: autorul de opere literare, prin statusul și rolurile ce i-au fost delegate de către societate, redă un indubitabil obiect al procesului de reprezentare socială. Or, spuneam eu, conducându-mă după ceea ce reușise să stabilească, ceva mai devreme, P. Moliner, cunoscut profesor de psihologie socială de la Universitatea Paris 13 Nord (*Sorbonne Paris Cité*), în cazul autorului avut în vedere se întrunesc condițiile necesare pentru a declanșa procedura de fasonare a „grilelor de lectură a realității”: a) el este cel care „dispune de mai multe fațete, de o anumită diversitate în câmpul social”, b) lui îi revine misiunea de a se afla „în raport cu anumite mize sociale, în mod special cu cele care vizează identitatea și coeziunea grupului” și c) tot el este acela care nu întârzie să ia în vizor „grupul social” sau care tinde să se raporteze mereu la un „altul social”.

După ce m-a ascultat cu răbdare și multă atenție, distinsul interlocutor a intervenit cu două

observații care au făcut ca în memoria mea el să rămână pentru totdeauna nu doar ca un eminescolog de vază sau un inegalabil autor de studii centrate pe stilistica funcțională a limbii române, ci și ca o persoană care, având o imensă putere de analiză, a putut să emită viziuni originale și bine articulate asupra modului în care omul de litere „plonjează” în conștiința de masă. Da, mi-a spus el, omul de litere constituie în mod evident expresia unui autentic obiect al procesului de reprezentare socială. Argumentele care se axează pe ideile de polimorfism, de identitate și coeziune, de raportare la „grupuri” sau la un „altul social” vin să justifice pe deplin acest unghi de vedere. Totodată însă, ar fi greșit să se creadă că se poate vorbi de o reprezentare a omului de litere pe toate dimensiunile mediului social, dar mai ales pe dimensiunile care înfățișează mediul scriitoricesc. De ce? Pentru că mediul scriitoricesc, bunăoară, întrunește „experți”. Chiar dacă cei care îl reprezintă au, ca toți ceilalți membri ai societății, experiențe personale, opinii și prejudecăți, toate aceste ansambluri de elemente cerebrale nu au avut oricum timpul să se „autonomizeze în una sau mai multe reprezentări sociale”. Motivul, după toate probabilitățile, rezidă în intervenția unor „instanțe de control și de reglare” (cum ar fi, asociațiile/unionile de scriitori, facultățile, catedrele cu profil literar sau numeroasele întruniri, naționale ori internaționale, consacrate procesului literar contemporan) prin care se impune „nu o reprezentare a scriitorului pentru scriitori”, ci mai degrabă o *ideologie* sau un *sistem științific de interpretare* a scriitorului și scriiturii. Acest tip de injoncțiune scoate în profil o „voință de omogenizare a conduitelor individuale”, amintind că ele nu trebuie în niciun caz să depășească cadrul precis al „codului deontologic al meseriei” sau cel al „paradigmelor care vizează procesul literar”. *Vólens-nólens*, ne aflăm în fața unui „sistem ortodox”, a unui sistem care exprimă, în termenii lui J. P. Deconchy, „ansamblul dispozitivelor sociale și psihosociale apte să regleze activitatea subiectului ortodox în grupul ortodox” („subiectul ortodox” fiind cel care „acceptă și cere ca gândirea și conduitele sale să fie reglate de către grup”, iar „grupul ortodox” – cel care „integrează în doctrina sa motivația sistemelor de reglare pe care le stabilește”). Auzind de „sistemul ortodox”, am intervenit imediat cu o întrebare: în ce măsură existența unor „sisteme de control și de reglare” focusate pe scriitori pun în pericol apariția reprezentărilor cu referire la aceștia? Nu trebuie să disperăm, mi s-a răspuns pe un

ton liniștit. Or, chiar dacă admitem că, pe alocuri (asociații, uniuni, facultăți, catedre, reuniuni etc.), există „curenți” orientați spre „omogenizarea conduitelor individuale”, scriitorii vor constitui oricum, în majoritatea absolută a cazurilor, acel obiect care va suscita inevitabil emergența uneia sau mai multor reprezentări sociale. Raționamentul mi s-a părut rezonabil. De ce există, m-am întrebat, în context, o reprezentare a banilor la medici (fapt demonstrat, la 1992, de către P. Vergès)? Sau o reprezentare a psihanalizei la membrii partidului comunist (fapt demonstrat, încă la 1961, de S. Moscovici)? Fiindcă, după cum relevă specialiștii, respectivele „sisteme ortodoxe” nu au fost vreodată organizate în funcție de bani (în primul caz) sau în funcție de psihanaliză (în cel de-al doilea caz). Să existe, așadar, o reprezentare a scriitorului la militari, vânători, pescari, deținuți, studenți, pictori, actori sau persoanele de vârstă a treia? La șomeri, vânzători, contabili, bibliotecari sau taximetriști? Da, bineînțeles. Ca și în cazul reprezentării banilor la medici sau în cel al reprezentării psihanalizei la membrii partidului comunist, în mediul tuturor acestor categorii de actori sociali nu există o „specializare a autorității” în raport cu cei care scriu opere literare. Altfel spus, atât în cazul militarilor sau vânătorilor, deținuților sau actorilor, bibliotecarilor sau taximetriștilor, cât și în multe alte cazuri (la categoriile sociale amintite mai sus i-am mai putea adăuga, spre exemplu, pe adolescenți sau chelneri, silvicultori sau drumari), viața de zi cu zi nu este „strâmtorată” de existența unor instanțe create cu scopul declarat / oficial de a exercita atribuții de supraveghere pe segmentul procesului de creație literară, ceea ce înseamnă că, de fapt, tipul vizat de reprezentare se înscrie în logica unei proces evolutiv firesc, cu etape, finalități și „fără presiuni sau imixțiuni venite din exterior”.

De la acea memorabilă discuție, îmi vine neîncetat gândul c-am avut fericita ocazie să stau de vorbă cu o personalitate puternic ancorată în logica psihologiei sociale, cu un spirit proeminent care, prin ceea ce mi-a arătat, a demonstrat cât de important este să ținem cont de părerea lingviștilor consacrați atunci când vine vorba despre om și raportarea lui la lumea din jurul său, la scriitor în calitate de obiect și subiect al reprezentărilor colective, la omul de litere și la reprezentarea lui în imaginarul social.

Smaranda GHIȚĂ

Profesorul Dumitru Irimia

S. G. – a absolvit Facultatea de Electrotehnică a Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” și Facultatea de Teologie, secția Teologie–Litere (Limba și literatura română), a Universității „Al. I. Cuza”, Iași. Doctorat în filologie. Publică volumul: *Lumi interioare. Jurnalul între document și ficțiune*, 2009, Iași. Profesoară de religie la Școala „Ștefan Bârsănes”, Iași.

Întîlnirile importante ale vieților noastre sînt, în bună măsură, inenarabile. Cuvintele nu sînt pregătite să spună decît prea puțin, uneori sună nepotrivit, mai ales cînd e vorba de o persoană apropiată, plecată din această lume. Riscul de a exagera - cu bună credință - și de a falsifica fără voie imaginea celui evocat e mereu prezent și te întrebă neliniștit cît de aproape de adevăr sînt amintirile tale.

Despre Dumitru Irimia se știe că a fost un profesor sever, foarte temut și foarte iubit, uneori, în mod paradoxal, de unii și aceiași studenți. Temut, pentru că preda cursuri relativ complicate (pe care nu se străduia neapărat să le îmblînzească, socotea dificultatea limbajului o provocare necesară). Iubit, pentru că ariditatea cursului era contracarată de farmecul personajului care avea un fel de a fi simplu, natural, ușor abordabil (bănuiesc că stilul acesta cordial de comportament se datora și sejurului său în două universități italiene la începutul anilor '70, de unde s-a întors definitiv cucerit de atmosfera academică destinsă din lumea liberă). Examenele cu el durau de dimineața pînă seara, subiectele erau derutante la prima vedere (nu erau formulate cu titluri de capitole sau subcapitole din carte), dar, în același timp, era unul dintre foarte puținii profesori de mare deschidere care accepta – cu

bucurie – să audă și alte puncte de vedere decât cele ale cursului. Cerea foarte mult, nu înainte însă de a-și fi dăruit el însuși, cu o generozitate niciodată obosită, timpul și energia. E cunoscut faptul că își petrecea cea mai mare parte a zilei și zilelor la Universitate, că ușa lui era permanent deschisă studenților; odată, după o ședință lungă de consultații cu întreaga grupă (Teologie – Litere), într-o zi foarte aglomerată pentru el (examen cu alți studenți etc.), când i-am mulțumit, scuzându-ne că am stat cam prea mult, ne-a răspuns zîmbind, pe un ton cumva glumeț: „Asta e liturghia mea”. A pus o mică surdină ironică declarației, făcînd să-i dispară subtonul patetic, dar își asuma cu adevărat profesoratul ca pe o formă de slujire. Și tot în beneficiul celorlalți și-a folosit calitățile de organizator și, mai ales, extraordinara perseverență. Avea, în mod surprinzător pentru un om de bibliotecă, remarcabile abilități de a răzbate prin hățșul birocratic: se ridica deasupra dificultăților de acest tip, nu puține, cu un fel de idealism tenace și își atinge scopurile, oricît de improbabilă ar fi părut reușita. Cei implicați direct pot povesti multe despre eforturile cu care organiza în fiecare an Colocviul Eminescu, despre dificultățile legate de finanțările pentru „Limba română azi” și despre tot felul de piedici surmontate cu o teribilă încăpăținare, pentru un scop care depășea cu mult interesele proprii.

Am avut norocul să mă aflu printre doctoranzii profesorului Dumitru Irimia și să-l cunosc dincolo de imaginea, devenită clișeu, de magistru sever și inflexibil, care îl preceda și îi era imediat atribuită în mod mai mult sau mai puțin îndreptățit. Sancționa, într-adevăr, fără compromisuri, impostura și stupiditatea, dar această intransigență era dublată de o mare generozitate față de învățăceii pe care i-a creditat, sprijiniți oricînd necondiționat. Deși mereu foarte ocupat – poate prea ocupat, nu s-a cruțat deloc – era totdeauna disponibil, amabil, fără morgă. Avea un fel cald și prietenesc de a se purta, te asculta atent, aborda lucrurile cu o seriozitate destinsă, nu-i lipsea umorul. Mi-e dor de discuțiile despre și dincolo de tema la care lucram, de ușurința cu care se mișca între subiecte diverse. De faptul că nu-și impunea ideile, chiar dacă nu era de acord cu tine, de felul în care te încredința, fără urmă de condescendență, că părerea ta contează. De delicatetea și discreția cu care încerca să te susțină cînd simțea că te apasă ceva („Ei, da' ce corăbii s-au înecat?”). De politețea lui de modă veche. Mi-e dor și de ironia blînd-necruțătoare cu care te amenda prompt, dacă era cazul, un

fel de exigență cu care te ținea în priză. Mă gândesc cu nostalgie la darul lui neprețuit, la reala lui vocație pedagogică de a te provoca să-ți depășești tot felul de limite, să fii tu însuși în forma cea mai bună (rezultat al strădaniei din toate puterile să nu-l dezamăgești, să justifici onorabil creditul acordat), la bucuria de a-l vedea entuziasmat de câte o ispravă modestă de a ta, la zîmbetul mulțumit cu care te răsplătea cînd ținteai bine vreo idee.

Știu că și-a sprijinit discipolii și colaboratorii în diverse feluri, sacrificînd mult din timpul pe care l-ar fi putut dedica lucrărilor proprii. Sînt binecunoscute deschiderea, suportul și afecțiunea specială pentru confrății din Basarabia și Bucovina, care au considerat, pe drept cuvînt, că întîlnirea cu profesorul ieșean a fost pentru ei o șansă providențială.

În prefața uneia din edițiile Eminescu pe care le-a îngrijit la Polirom, profesorul Dumitru Irimia vorbește despre smerenia cu care trebuie să te apropii de un mare creator. Cred că termenul i se potrivește nu doar în contextul cu pricina: nu îți recomanda în bibliografii lucrările proprii, nu dorea să-l citezi sau să-i aplici metodele de analiză, nu ezita să spună că un lucru sau altul nu intră în domeniul lui de competență, nu vorbea despre premiile și distincțiile primite. Auzisem indirect de titlurile de *doctor honoris causa* acordate de două universități, l-am întrebât despre textele de Laudatio, a schimbat elegant subiectul, cu o rețineră rarismă într-o lume a tuturor orgoliilor și vanităților.

Dacă-l cunoșteai mai bine, descopereai, plăcut surprins, că în omul Dumitru Irimia exista încă o doză incredibilă de candoare. În diverse împrejurări reacțiile lui erau foarte transparente: l-am văzut uneori foarte emoționat, alteori bucurîndu-se sau întristîndu-se ca un copil, fără masca protectoare care ne servește, în general, de pavăză. Un autor italian, Roberto Filipetti, i-a scris pe o carte în care a povestit - pentru copii - Evanghelia, ilustrînd-o cu frescele lui Giotto (Roberto Filippetti, *Il Vangelo secondo Giotto. La vita di Gesu raccontata ai ragazzi attraverso gli affreschi della Cappella degli Scrovegni*) următoarea dedicație: A Dumitru, amico grande **con occhi e cuore di bambino**. Și a subliniat cuvîntul ragazzi din subtitlu. Intuiție a unei părți mai puțin vizibile din natura profesorului român sau doar o glumă pe prima pagină a unei cărți pentru copii, textul cade foarte bine pe o trăsătură reală.

Despre cărțile și articolele profesorului Irimia nu e, evident, de competența mea să vorbesc; aș vrea să fac, în treacăt, o singură observație: autorii de care s-a ocupat mai mult au avut destine fracturate (în afară de pasiunea lui fundamentală, Eminescu, mă gândesc la Panait Istrati, Max Blecher, Anița Nandriș), și poate că exegeza a fost, dincolo de prețuirea unor valori estetice, o formă de empatie, o reverență în fața curajului și suferinței lor.

Publicarea mai multor volume în seria de autor de la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” ilustrează faptul că Dumitru Irimia a scris foarte mult și că preocupările lui s-au întins pe domenii diverse; dar dincolo de lucrările științifice, oricât de valoroase, profesorul nostru a lăsat o operă prețioasă în plan uman: modelul sacrificiului neostentativ în numele unor cauze care trec dincolo de interesele mărunte, generozitatea, modestia, păstrarea unei zone de seninătate interioară și de speranță, în ciuda tuturor adversităților.

Ne-a oferit, pe tăcute, și o ultimă lecție, când și-a dat el însuși examenul cel mai teribil, cel al despărțirii abrupte de această lume în care mai avea atâtea proiecte. Vital, alert, parcă mai tânăr decât mulți dintre studenții lui, un personaj pe care nu ți-l puteai imagina bolnav sau marcat de trecerea timpului, a fost lovit în plin de evoluția rapidă a unei maladii care nu iartă. În timp ce pe mulți dintre noi o banală stare de rău ne repliază egoist asupra propriei suferințe, el a găsit puterea să nu se lase înfrînt și umilit de diagnosticul drastic, de vertiginoasa diminuare trupescă, și să-și ducă jertfa, cu discreție, pînă la capăt. A lucrat și a pus la punct chestiuni care îi priveau pe doctoranzii lui pînă foarte aproape de sfîrșit, a fost, la fel de firesc ca întotdeauna, profesorul devotat, depășind, cu eforturi doar de el știute, epuizarea fizică extremă. Aflat în fața probei celei mai grele, s-a desprins de cele vremelnice discret, cu un curaj lipsit de orice emfază sau patetism, trecînd sub tăcere durerea și teama. Ne-a lăsat doar zîmbetul cu care privea lumea, căldura, tineretea eternă.

La dispariția lui atît de neașteptată, ceva din noi a plecat odată cu el (Gabriel Liiceanu spune undeva că moartea oricărui om apropiat este și o repetiție pentru propria noastră moarte); o parte din el a rămas însă aici, în toți cei cărora, într-un fel sau altul, le-a marcat existența. Ne amintim des lucruri pe care ni le-a spus, ne gândim cum ar fi reacționat

într-o situație sau alta, știm sigur că, dacă nu l-am fi întâlnit, existența noastră ar fi fost mult mai săracă.

Pe unii din apropiații profesorului i-am cunoscut după ce el nu mai era printre noi; absența-prezența lui ne adună împreună din când în când, într-o complicitate care e semnul că el ne-a marcat definitiv. Și că darul pe care ni l-a făcut se articulează și rodește încă, realitate privilegiată care nu încetează odată cu dispariția în timp, ci se prelungește dincolo de acest prag, rămânând mereu deschisă și vie. Simpla lui amintire e totdeauna o sursă de bucurie și de reconfort moral.

Ala SAINENCO

Repere în definirea limbajului poetic: Eugeniu Coșeriu și Dumitru Irimia

A. S. – doctor în filologie, conferențiar universitar. Este autoarea unor articole publicate în reviste de specialitate și volume de profil, precum și a unei monografii – *Ritm în limbaj (analiza liricului)* –, a unui dicționar și a mai multor manuale. Domeniile principale de interes: lingvistica textului, morfologia limbii române, psiholingvistica.

1. Cu referire la limba română (și am putea extinde această afirmație la limbi în general), identitatea și unicitatea ei, afirmă Dumitru Irimia, „1) constă în unicitatea ei ca limbă istorică (în înțelesul lui Eugeniu Coșeriu) în familia limbilor romanice, 2) se consolidează ca limbă de cultură și 3) se manifestă, la cel mai înalt nivel, în revelarea originalității ei prin limbaj poetic”¹.

Cele trei verbe din afirmația lui Dumitru Irimia – *constă, se consolidează, se manifestă* –, distincte ca semnificație verbală generală, punctează starea actuală (prin definirea ca limbă istorică), devenirea (prin *consolidarea ca limbă de cultură*), acțiunea (ca *manifestare prin limbajul poetic*).

Unicitatea ca limbă istorică, definită de Eugeniu Coșeriu drept „*diasistem*, un ansamblu mai mult sau mai puțin complex de ‘dialecte’, ‘niveluri’ și ‘stiluri’ de limbă”, care „se realizează” în vorbire „numai prin intermediul uneia din formele sale determinate”, se prezintă drept o „*colecție*” de *limbi funcționale*², care constituie *arhitectura limbii*, implicit arhitectura limbii române.

Faptul de a fi „*formă a culturii*”, poate cea mai universală dintre toate și, oricum, prima care diferențiază în mod imediat omul de celelalte

fințe din natură”³ și, în același timp, de a fi nu „doar *una* dintre formele culturii, ci, mai degrabă, fundamentul și cadrul fiecărei culturi, deschiderea oricăror posibilități culturale”⁴, explică legătura intimă dintre limbă și cultură.

Prin limbajul poetic se manifestă limba națională, pentru că el „reprezintă deplina funcționalitate a limbajului și pentru că, prin urmare, poezia (literatura ca artă) este spațiul desfășurării integrale, al plenitudinii funcționale a limbajului”⁵.

2. Interpretarea limbii istorice, așa cum o definește Eugeniu Coșeriu, drept totalitatea variantelor existente pentru limba română (și Dumitru Irimia tocmai la concepția lui Eugeniu Coșeriu trimite) impune definirea limbajului poetic prin raportare la limba istorică și precizarea faptului dacă acesta este, în fond, o limbă funcțională printre celelalte limbi funcționale, precum și clarificarea statutului limbajului unui poet/scriitor.

După Eugeniu Coșeriu, „e imposibil, de exemplu, să caracterizezi limba lui Eminescu drept uz lingvistic special în interiorul limbii române. Limba marilor poeți pare a coincide pur și simplu cu limba istorică, ca realizare a posibilităților deja date în aceasta. Tot așa, și o limbă istorică este, apoi, într-un anume sens, identică *limbajului poetic* care îi corespunde, și de aceea nu este lipsit de sens să numești româna *limba lui Eminescu*, italiana *limba lui Dante* sau engleza *limba lui Shakespeare*”. Și în același timp, „textele nu pot fi interpretate doar ca manifestări ale limbajului ca atare, ci numai ca o modalitate superioară a faptului lingvistic [...], în care limbajul ca atare devine expresie pentru conținuturi de nivel superior”⁶.

Pentru Dumitru Irimia, discursul poetic „părăsește sistemul lingvistic pentru a pătrunde în sistemul artelor, păstrându-l totodată cu sine pe cel dintâi”, iar „această transmutație este făcută posibilă de acțiunea *funcției poetice*, care convertește comunicarea lingvistică în comunicare estetică prin intermediul limbajului poetic, sistem semiotic cu o poziție deosebită între celelalte sisteme de semne; în spațiul său se realizează o sinteză cu totul particulară între sistemul artelor și cel al limbii”⁷ (sau: „funcția poetică ia în stăpânire organizarea biplană a textului și desfășurarea procesului de semnificare în baza principiului es-

tetic⁸). Aceasta implică, pe de o parte, delimitarea creației poetice de alte arte, iar pe de alta, conturarea profilului limbajului poetic față de limbaj în general, poezia fiind „limbă și artă”. Această dublă identitate, care definește literaritatea unui text, este „o identitate estetică: [textul] este organizat și funcționează în baza unor principii proprii comunicării și cunoașterii estetice; o identitate stilistică; [textul] aparține unei variante funcționale a actualizării limbii”⁹.

Cu referire la cel de-al doilea aspect, D. Irimia constată că am putea „vorbi de o limbă a poeziei ca o realitate aparte, ce se opune deopotrivă limbii comune și limbii literare, trăgându-și, în același timp, seva din ele”¹⁰.

3. „Posibilitatea convertirii comunicării lingvistice în comunicare poetică (deci posibilitatea poeziei, *n.n.* – A. S.) își are originea în însăși structura internă, biplană a limbii: un nucleu al comunicării (noțional-intelectuale) și o zonă reflexivă (a expresivității individuale)”¹¹, consideră D. Irimia, făcând referire la concepția lui Tudor Vianu („faptul lingvistic este, în aceeași vreme «reflexiv» și «tranzitiv»». Se reflectă în el omul care îl produce și sunt atinși, prin el, toți oamenii care îl cunosc”¹²).

În termeni coșerieni, convertirea în limbaj poetic reprezintă o modificare a raportului obiectiv-subiectiv.

Referitor la dimensiunea „obiectivă” a limbajului, Eugeniu Coșeriu constată că „limba este orientată asupra unui obiect. Ea desemnează, prin latura ei semnificativă, un fenomen care «corespunde» subiectului ei; ea descrie realitatea sau corespunde existenței”¹³.

Iar în privința libertății de limbaj și a afirmației că „limbajul este un fapt social și că limba pur și simplu se impune vorbitorilor”, Coșeriu afirmă că „în realitate, limbajul este mai curând fundament și în același timp manifestare primară a socialului, a celui 'a-fi-cu-altul' al omului, iar limba nu este 'obligatorie' ca impunere exterioară, ci ca obligație liber asumată”¹⁴.

Dimensiunea subiectiv–obiectiv, în felul acesta, se suprapune pe dimensiunea subiect–obiect (în limbaj în general) și dimensiunea subiect–subiect (în limba istorică sau, mai exact, în limba funcțională), două dimensiuni esențiale ale limbajului. Aceasta pentru că „limba este

orientată asupra unui obiect. Ea desemnează, prin latura ei semnificativă, un fenomen care 'corespunde' subiectului ei; ea descrie realitatea sau corespunde existenței" și pentru că, în mod esențial, limbajul „prin dimensiunea lui intersubiectivă, dimensiunea alterității, unește între ei subiecții, un subiect este adus în situația de a nu-i percepe pe ceilalți ca obiecte, ci de a le recunoaște direct subiectivitatea”¹⁵.

Iar în acest context al subiectivării–obiectivării, „diferența esențială între artă, între toate formele artei și limbaj este că arta, în realitate, nu se face pentru cineva, pentru a lua contact, ci se face numai pentru obiectivare” și, trimitând la Humboldt și John Dewey, continuă: „limbajul poate avea, fără îndoială, o referință obiectivă, dar prima lui referință este referința la alte subiecte, cu care se stabilește comunicarea, și numai prin această referință la alte subiecte, referința obiectivă devine obiectivă”¹⁶.

Cele două perspective în desfășurarea comunicării lingvistice (raportul dintre protagoniști și raportul dintre lumea extraverbală și limbă), care se impun ca axe ale comunicării, dezvoltă câmpul semiotic cu „tensiunile între cele două perspective ale comunicării, ca axă subiectivă, axa *protagoniștilor* actului lingvistic, și ca axă obiectivă, axa *lume – limbă*”¹⁷. Subiectivarea mesajului se produce fie din punctul de vedere al individualității emițătorului, fie din punctul de vedere al raportului cu destinatarul, iar în procesul subiectivării intră atât lumea, cât și limba, care, în același timp, se opun acestui proces: lumea prin datele sale obiective, iar limba prin limitele ei istorice¹⁸.

Orice text literar este, după Dumitru Irimia, „un text lingvistic produs de un subiect lingvistic”, din care reiese faptul că „structura (stilistică) a textului este și imagine a individualității creatorului și imagine a lumii create”¹⁹, purtând „mărcile identității *Eului auctorial*” și „totodată mărcile *Eului textual*”. Structura textului, în același timp, este determinată de „modul specific de interferență” a lumii extraverbale, a lumii lingvistice și a lumii ființei umane, care se întrepătrund „în trecerea realității extralingvistice în realitate lingvistică”.

În poezie, după Eugeniu Coșeriu, „limbajul se poate face absolut”, „limbajul nu mai este semnificație și desemnare, ci este și *sens*. Și atunci limbajul devine absolut, e izolat și devine operă. Adică limbajul este ca

un fel de materie a operei de artă, a poeziei – așa cum piatra sau culorile sunt materia sculpturii sau materia picturii – însă o operă de artă, într-un sens, mult mai înaltă și mult mai dificilă, fiindcă aici materia însăși e vorbitoare, adică nu e numai materialitate, ci are și semnificație; *semnificația* devine și ea materie pentru a face un anumit *sens*²⁰.

În *Zece teze despre esența limbajului și a semnificației*, Eugeniu Coșeriu rezumă raportul dintre limbă și lucruri, existență și desemnare: „Limbajul e cel care conferă *existență* 'lucrurilor': el nu este o nomenclatură pentru clase de 'lucruri' recunoscute dinainte ca atare. Bineînțeles, limbajul nu creează *entitățile*, ci le creează *fințarea*: le face să fie *într-un fel sau altul*, le face să fie *acesta* sau *acela*”²¹. „Limbajul face posibil [...] accesul la extralingvistic, la lucrurile înseși”²².

Apropierea de lumea „lucrurilor”, prin urmare, este mediată de lumea „cuvintelor”, iar principiul coșerian al realității limbajului „să spui lucrurile așa cum sunt”, la care trimite Dumitru Irimia, în funcționarea limbii devine principiul „a spune lucrurile într-un anume mod”, pentru că, arată Dumitru Irimia, „în interiorul raportului *om – limbă – lume*, semnul / textul lingvistic situează lumea între doi poli: așa cum este ea; așa *cum o vede* subiectul uman (empiric, inocent)”, iar identitatea lucrurilor pentru ființele umane este diferită și aceeași în interiorul aceleiași limbi: diferită – pentru că emițătorul subiectivează mesajul și aceeași – pentru că identitatea „se modelează în funcție de limbă”, iar „odată cu devenirea umană a ființei, lumea va avea identitatea pe care i-o construiește limba, orice limbă fiind, în acest sens, un punct de vedere asupra lumii”²³. Peste punctul de vedere al limbi se suprapune punctul de vedere al poetului, care se transpune prin semnele poetice.

Semnul poetic, spre deosebire de cuvântul comun, nu are, după Dumitru Irimia, „o existență anterioară actului creației”: el devine semn poetic în textul poetic prin modificarea relației dintre semnificat și semnificant prin anularea „caracterului de necesitate”, anularea arbitrarului intern al relației (investirea semnificantului cu rol activ în construirea semnificației, transformarea semnificatului în semnificant secund, ruperea corespondenței semnificat-semnificație)²⁴.

Enumerând relațiile concomitente prin care semnul lingvistic concret funcționează (relații cu alte semne, cu serii și grupuri de alte semne, cu

sisteme întregi, cu universul extralingvistic, cu experiența nemediată, lingvistică și nonlingvistică, cu alte texte, cu cunoașterea empirică a lumii și cu diferitele forme de interpretare a lumii) și care „conturează în jurul semnificatului conceptual dat de sistemul și norma limbii o serie de 'semnificate' adiționale”, Coșeriu constată că acestea *se reduc* sau *se dezactualizează* în diferitele modalități ale uzului, dar „se constată, în schimb, în ceea ce se numește *limbaj poetic*”²⁵. „Toate relațiile dintre semne [...] și, împreună cu ele, toate evocările semnului aparțin vorbirii în general. Ele nu sunt în niciun caz ceva specific limbajului poetic”, dar „toate relațiile dintre semne, ca și evocările corespunzătoare, apar complet actualizate în limbajul poetic”²⁶.

4. Printr-o inferență dinspre general spre particular din direcția vorbitor – poet/comunicare *obișnuită*/comunicare poetică, într-un mod diferit de ceilalți vorbitori, poetul „există, trăiește și acționează ca ființă distinctă între celelalte ființe” concomitent în raport cu lumea „lucrurilor” și în raport cu lumea „cuvintelor”.

Poetul, sau într-o terminologie contextuală coșeriană subiectul absolut, este unul absolut și universal, care „ia responsabilitatea tuturor subiecților posibili [...] nu e vorba de un subiect între subiecte, ci fiecare artist e subiect universal și absolut”²⁷.

În același sens, Dumitru Irimia se referă la un limbaj absolut și la libertatea absolută pe care o are poetul: „În cunoașterea poetică, tinzând ca, prin recuperarea esenței originare a limbajului, de limbaj absolut, să se ajungă la cunoașterea de adâncime a lumii, ceea ce echivalează cu un act de intrare în *comunicare* cu lumea, omul, adică *poetul*, redă dinlăuntru sacralitatea, printr-un proces de re-creare a semanticii pierdute în spațiul unei lumi semantice de tip poetic, odată cu intrarea pe teritoriul miticului. Pe acest teren, libertatea poetului față de limbă este, dintr-o perspectivă, absolută, dintr-altă perspectivă, suveranitatea limbii este absolută. Spațiul de acțiune concretă, imediată a poetului este limba istorică: din această perspectivă, libertatea sa este absolută: el poate nega toate determinările istorice, contingente”²⁸.

Eugeniu Coșeriu formulează importanța limbajului în definirea și devenirea umană trimițând la Hegel: „după Hegel, două dimensiuni caracterizează în mod esențial omul ca creator al propriei sale lumi: mun-

ca și limbajul. [...] Limbajul [...] constituie construcția lumii proprii și specifice a omului ca ființă gânditoare; prin limbaj omul își construiește lumea sa spirituală, lume formată nu doar din lucruri, senzații, imagini și reprezentări individuale, ci și din semnificate corespunzătoare unor moduri de existență universale și deci o lume care poate fi gândită, în care omul se poate obiectiva ca ființă culturală”²⁹.

Importanța limbajului poetic constă, după Dumitru Irimia, în însăși natura acestuia: „Natura limbajului poetic stă în funcția de a revela sacralitatea lumii și identitatea din stratul ei de adâncime. Cuvântul poetic face parte din categoria *Cuvintelor originare* din eseul lui Lucian Blaga cu acest titlu și este *metafora revelatorie* din aceeași concepție, prin care cuvântul profan își recuperează esența de cuvânt sacru și, prin aceasta, capacitatea de a revela sacralitatea lumii”³⁰ și este „privilegiul Poetului de a avea acces la stratul de adâncime al unei limbi și de a înscrie, prin aceasta, sub semnul universalității și al sacrului, identitatea cea adevărată a ființei profunde a poporului pe care îl reprezintă și căruia i-a consolidat la nivelul cel mai înalt conștiința și demnitatea națională”³¹.

Condiția producerii acestuia este întâlnirea „cu un poet a cărui creativitate este consubstanțială creativității divine, își asumă funcție ontologică, constituindu-se într-un sistem de semnificare autonom, cu o natură paradoxală sau aparent paradoxală: intră în opoziție cu limba istorică într-un proces de recuperare a originarității și convertește dimensiuni ale limbii istorice în coordonate definiției proprii. Este, într-un fel, alături de ipostaza limbajului cărților sacre, cea de-a doua ipostază a limbii, care nu descrie lumea fenomenală, ci întemeiază lumi guvernate de întrebări esențiale ale ființei umane prin raportare la ființa lumii”³².

În numeroase studii, Dumitru Irimia probează această afirmație, arătând cum „sistemul de numire a Lumii [...] trece din limba română istorică în limbajul poetic eminescian, orientând procesul de semnificare prin revelarea unor raporturi de semantizare ‘uitate’ de limbă în originaritatea lor, dar în care se pot recunoaște românii prin poezia lui Mihai Eminescu, în care se redescoperă sau redescoperă esența originară a raporturilor”³³.

E suficient să amintim aici câteva dihotomii ale sacrului / profanului:

- *vorbă* pentru dimensiunea profană și *cuvânt* pentru ipostaza sacră;

- *Luceafăr* pentru identitatea fenomenală, din planul / lumea contingentului și *Hyperion* pentru identitatea mito-simbolică, din planul / lumea transcendentului;

- *timp* ca expresie a unei temporalități cosmice și *vreme* ca expresie a temporalității fenomenale etc.³⁴

Note

¹ Dumitru Irimia, *Actualitatea lui Eminescu în afirmarea unității și identității românilor*. În: „Limba română azi”, coord.: Dumitru Irimia, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007, p. 12.

² Eugeniu Coșeriu, *Lección de lingvistică generală*. Traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt-înainte de Mircea Borcilă, Editura ARC, Chișinău, 2000, p. 266-268.

³ Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*. Antologie, argument și note de Dorel Fânaru, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 177.

⁴ *Idem*, p. 337.

⁵ *Idem*, p. 162.

⁶ *Idem*, p. 164-166.

⁷ Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iași, 1979, p. 7.

⁸ Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 21.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Dumitru Irimia, *Stilistica și problema cercetării limbajului poetic românesc*. În: *Metodologia istoriei și criticii literare*, Editura Academiei, București, 1969, p. 192.

¹¹ D. Irimia, *Limbajul poetic...*, p. 9.

¹² Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Hyperion, Chișinău 1991, p. 22.

¹³ Eugeniu Coșeriu, *Omul...*, p. 32.

¹⁴ *Ibidem.*, p. 52.

¹⁵ *Ibidem.*, p. 32-33.

¹⁶ Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*. Interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 53.

¹⁷ Dumitru Irimia, *Introducere...*, p. 25.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Idem*, p. 21.

²⁰ Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală...*, p. 53.

²¹ Eugeniu Coșeriu, *Omul...*, p. 12.

²² *Idem*, p. 48.

²³ Dumitru Irimia, *Omul față cu limba*. În: „Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Seria Filologie, 1992, p. 115.

²⁴ Dumitru Irimia, *Limbașul poetic...*, p. 13.

²⁵ Eugeniu Coșeriu, *Omul...*, p. 161-162.

²⁶ Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica textului. O introducere în hermeneutica sensului*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 160.

²⁷ Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală...*, p. 50.

²⁸ Dumitru Irimia, *Omul...*, p. 120.

²⁹ Eugeniu Coșeriu, *Omul...*, p. 337.

³⁰ Dumitru Irimia, *Adevărul, între cuvântul biblic și cuvântul poetic*, disponibil on line: <http://www.cntdr.ro/sites/default/files/cs2013/cs2013a01.pdf>, accesat 30.06.2017; Dumitru Irimia, *Studii eminesciene*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2014, p. 248.

³¹ Dumitru Irimia, *Osia statornică – imagine eminesciană a identității naționale*. În: „Limba Română”, nr. 1-3, anul XVI, 2006, p. 11.

³² *Idem*, p. 13.

³³ *Idem*, p. 17.

³⁴ A se vedea: Dumitru Irimia, *Actualitatea...*, p. 19.

Sicu V. MACOVEI

Colind

Să ningă peste toți românii
cu daruri sfinte
de Crăciun,
ne-adune miezul cald
al pâinii
și visul unui an
mai bun!
Rodească-n primăvară glia
și în priviri
nădejdi de viață
și ne vegheze bucuria
Luceafărul de dimineață!

*Volumele de versuri semnate de domnul Sicu V. Macovei
dovedesc o consecvență lirică apoteotică,
întrucât poezia sa este un algoritm sintetic,
dar și un mozaic original sincron formelor poetice
transatlantice și euroapusene, cu imagini parabolice
reperate carpatin-balcanic, o creație ludică fascinantă
într-un modernism desacralizat și hiperealist
al discursului liric autoironic, dar și sarcastic pentru
contextul sociopolitic actual fracturat imagistic.*

Mircea COLOȘENCO

ISSN 0235-9111 17005

9 770235 911105